

ডালপোৱাৰ আঁৰত

ডঃ ডিম্বেশ্বৰ শৰ্মা

BHĀLPOWĀR ĀRĀNT a Social Novel in Assamese, written by
Dr. Dimbeswar Sarma, Guwahati and Published by Labanya Devi,
First Edition, August, 1982. Price Rs. 25.00 only.

প্রকাশিকা : লাবণ্য দেবী

নিজবাগাব, গুৱাহাটী-৭৮১ ০০৩

প্রথম প্রকাশ : আগস্ট ১৯৮২

বেটুগাউন শিল্পী : শ্রীশশী বৰদলৈ

মূল্য : ২৫.০০ টকা

ছাপা :

শৰাইঘাট প্রিন্টাৰ্ছ

এম. টি. বোড, গুৱাহাটী-৭৮১ ০০৩

আমাৰ ক'বলগীয়া

উপন্যাস প্ৰণয়ন কৰিবলৈ যাওঁতে বিশেষ ভূমিকাৰ আৱশ্যক নহয়, কাৰণ বিষয়বস্তুৰ অবলম্বন আৰু বৰ্ণনাত প্ৰসূকাৰৰ স্বাভাৱ্য থাকে যেতিয়া পাতনিত পৰিস্ফুট কৰিবলৈ কথা নেথাকে। বস্তুতঃ পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ প্ৰভাৱতহে ভাৰতীয় সাহিত্যত উপন্যাস লিখা প্ৰথা প্ৰচলিত হয়। গতিকে ভাৰতীয় সাঁচত গঢ় লৈছে যদিও এই উপন্যাস বিলাকৰ বহুততে পাশ্চাত্য দৃষ্টিভঙ্গীৰ বা ভাবধাৰাৰ প্ৰাধান্য কম বেছি পৰিমাণে দেখা যায়। “ভালপোহাৰ আৰত” কিন্তু তেনে দৃষ্টিভঙ্গী বা ভাবধাৰা বিচাৰিলে হতাশ হ'ব লাগিব। ইয়াত মাত্ৰ মানুহৰ মৌলিক অঙ্গভূতি এটাৰ সহজ-সৰলভাৱে উদ্ঘাটন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে যাতে ই স্থানীয় বা সাময়িক চিত্ৰৰ ওপৰত উঠি এটা চিৰন্তন সমগ্ৰীৰ আভাস দিব পাৰে। “ভালপোহাৰ আৰত” উপন্যাসত ব্যক্তিগত চৈতন্যৰ প্ৰবাহ উন্নত হোৱাতকৈ বিভিন্ন চৈতন্যৰ প্ৰবাহে কেনেকৈ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া কৰি ভালপোহাক এটা কুহেলিকাময় আৱেগীনৰ মাজত ৰাখি থৈ ইয়াক এটা চিৰন্তন অন্তৰ্দ্বিগ্ৰহণৰ বস্তু কৰিছে আৰু তাৰ মাজেদিয়েই প্ৰত্যেক মানুহেই একো ভুলজাকৈ ইয়াক কেনেকৈ খেদি ফুৰিব পাৰে তাকেহে দেখুৱা হৈছে। মোটেতেই এটা সামাজিক চৈতন্য যিটোৱে পৰস্পৰ স্বার্থ-বিজড়িত হৈ প্ৰকাল পোহাত সজ্জৰৰ সৃষ্টি কৰিছে। ভেকা-পাতকৰ প্ৰেম, মাক-বাপেকৰ মৰম, শহৰ-শাক্তকৰ স্বায়ত্ত কৰাৰ প্ৰবৃত্তি আদিক সামাজিক চৈতন্যৰ প্ৰবাহ বুলিব পাৰি, কাৰণ স্বত্ব সাব্যস্ত কৰাৰ কেন্দ্ৰ হিচাপে এনে চৈতন্যই সকলো সামাজিক সজ্জাতৰ মূল আৰু ইয়েই প্ৰেমক এটা বোৱঁতী স্বৰ্ণিতলৈ পৰিগণিত কৰিছে, যদিহে এই বোৱঁতী স্বৰ্ণিত সাগৰত অৱসিঙি হোৱাতকৈ স্বৰ্ণৰ বা স্বামিস্বৰ চাকনৈয়াতহে নিঃশেষিত হোৱা যেন লাগে। এনে এটা দৃষ্টিকোণেই এই উপন্যাস সৃষ্টিৰ মূল উৎস। গতিকে উপন্যাসখনত পল্লককল্পিতাতকৈ ভাৱকল্পিতাই বেছি প্ৰাধান্য

লাভ কৰিছে। এনে এটা দৃষ্টিকোণৰ পৰাই বেটুপাতৰ ছবি প্ৰণয়ন কৰি দিছে যশস্বী শিল্পী শ্ৰীমান শৰ্মা বৰদলৈয়ে। তেওঁক মোৰ আন্তৰিক ধন্যবাদ আৰু আশীৰ্বাদ প্ৰদান কৰিলোঁ।

এই উপন্যাসখন অনেক দিনৰ আগতে ১৯৬২-৬৩ চনত লিখা হৈছিল আৰু ইয়াৰ পাতুলিপি এজন বিশিষ্ট সাহিত্যিকৰ হাতত তেখেতৰ আলোচনীত প্ৰকাশ কৰিবৰ কাৰণে অৰ্পণ কৰা হৈছিল। তেখেতে প্ৰকাশতো নকৰিলেই, পাতুলিপিখনো আমাক ঘূৰাই নিদিলে। গতিকে আৰ্থিক সামৰ্থ্যৰ অভাৱ স্বত্বেও ইয়াক প্ৰকাশ কৰিবলগীয়া হ'ল। “শৰাইঘাট প্ৰিণ্টাৰ্ছ”ৰ মালিক ত্ৰিমূৰ্ত্তি যোগেশ শৰ্মা দেৱে অশেষ কষ্ট কৰি কিতাপখন সোণকালে উলিওৱাত কিমান সহায় কৰিছে, তাক বজুৱাটান। তাৰ কাৰণে তেখেতক অশেষ ধন্যবাদ জনালোঁ।

সৰ্বশেষত আমাৰ ল'ৰা ডাঃ শ্ৰীমান অপূৰ্ব কুমাৰ শৰ্মা আৰু ছোৱালী শ্ৰীমতী লীনা শৰ্মাৰ আশাশুধীয়া যত্নৰ কাৰণেহে এই প্ৰকাশন সম্ভৱ হ'ল। শ্ৰীমতী লীনাই টুকুৰাটুকুৰি কাগজৰ পৰা পুনৰ পাতুলিপি প্ৰস্তুত নকৰাইহেঁতেন আৰু শ্ৰীমান অপূৰ্বই সকলো সময়তে উপলব্ধি দি নথকাইহেঁতেন এই উপন্যাসে ৰাইজৰ মাজত মুখ দেখুৱাব নোৱাৰিলেহেঁতেন। তেওঁবিলাক দুয়োলৈকে মোৰ আন্তৰিক স্নেহালিখ, থাকিল। সদৌ শেষত পঢ়ুৱৈ সমাজে ইয়াক মৰমৰ চকুৰে চাব—এয়ে আশা কৰি সামৰিলোঁ। ইতি

নিজৰূপাৰ

গুৱাহাটী

জানুৱাৰী, ১৯০৪ শক (১৯৮২ ইং)

ৰাইজৰ শুভাকাঙ্ক্ষী

ডঃ ডিব্ৰুগড়ৰ শৰ্মা

(এক)

“আইদেউ! অ’ আইদেউ! কি কৰিছাঁ?” এই বুলি চিক্ৰবি চিক্ৰবি পখিলাই লাহে লাহে ঠিকীল বেণুধৰ বৰুৱাৰ ভিতৰ চোতাললৈ সোমাই আহি যেতিয়া প্ৰতিভাৰ পৰা কোনো মাত নেপালে, তেতিয়া পখিলাই মনতে কবলৈ ধৰিলে, “প্ৰতি আইদেউ নাই হ’ব পায়। থকাহেঁতেন নিশ্চয় মাত দিলেহেঁতেন।”

প্ৰতিভাই কিন্তু পখিলাৰ মাত শুনিয়ো নীৰৱে আছিল আৰু ভাবিছিল—কি অসভা এই সাধাৰণ মানুহবোৰ। কথা নাই বতৰা নাই পোন কোবেই ভিতৰ চোতাল পায়হি। মনে মনেওটো আহিব পাৰে। তাকো আহিছে শুদা হাতেৰে। খঙতে প্ৰতিভাই একো নাই হৈ চকু পকাই চাবলৈ ধৰিলে।

পাকঘৰতে ঠিকীলৰ কাৰণে চাহ কৰাত লাগি থকা প্ৰতিভাক লক্ষ্য নকৰি পখিলাই আকৌ নেহেৰীয়াকৈ চিক্ৰবিবলৈ ধৰিলে—অ’ বোলোঁ প্ৰতি আইদেউ নাইনে কি? অ’ প্ৰতি আইদেউ!”

প্ৰতিভাই কিন্তু এইবাৰ খঙত অধীৰ হৈ বৈ থাকিব নোৱাৰিলে আৰু গুজৰি উঠিল—“কোন অ’ সেইজনী, কোন? তেনেকৈ চিক্ৰবি চিক্ৰবি গগগ ফানিচে কিয়? তোক লাগে কি?”

“মোক চিনি পোৱা নাই নেকি আইদেউ?”—পখিলাই লাহে লাহে সোধে। “চিনি নেপায় কিয়? তই এনেকৈ চিক্ৰবিলেহে তোক চিনি পামনে? তই এনেকৈ নিচিক্ৰবিলেও হ’লহেঁতেন।”

“আইদেউ খং কৰিছে কিয়? কাৰো মাত নাপাইছে ডাঙৰকৈ মাতিছোঁ। চিক্ৰবা নাই।”

“অ চিক্ৰবা নাই, ডাঙৰকৈহে মাতিছ। পিচে এতিয়া দেউতাক থকা হ’লে এনেকৈ ভিতৰলৈকে চিক্ৰবি চিক্ৰবি জহা মজা দিলেহেঁতেন।”

“বুজিলোঁ আইদেউ! বুজিলোঁ, উকীল মুক্তিগ্ৰাৰ ঘৰলৈ আহিছোঁ, গুদা হাতেৰে অহাটো ঠিক হোৱা নাই। পিছে মই মঞ্চল নহয়। ভাবিছিলোঁ বোলোঁ আইদেউ ঘৰৰ ওচৰৰে ছোৱালী, আজি বিয়া হবৰ ছয়-সাত মাহ মান হ’ল। কেনেকৈনো আছে চাই দেখা এটা দি আহোঁগৈছোন। যদি বেয়া পাইছা, তেনেহ’লে উঠিলোঁহে।” এইবুলি পখিলা লাহে লাহে ওলাই গ’ল। প্ৰতিভায়ে হাকিমনীৰ ভেমেৰে বিশেষ একো প্ৰত্যুত্তৰ নিদিলে।

বেণুধৰ বৰুৱাই ওকালতি আৰম্ভ কৰিবৰ আজি ছয়-সাত মাহ মানহে। ওকালতিৰ নবিচি আৰম্ভ কৰাৰ লগে লগে আজি ডেড় বছৰমানৰ আগতে তেওঁ প্ৰতিভাক বিয়া কৰায়। প্ৰতিভাৰ বাপেক লোকেনবৰ্ড অফিচত কাম কৰা এজন সাধাৰণ কেৰাণীহে, তথাপিহে মধ্যবিত্ত সম্প্ৰদায়ৰ যি স্বভাৱ, সেই সকলোবোৰ প্ৰতিভাৰ গাত ফুটি উঠিছে। সাধাৰণ মানুহৰ পৰা নিজক অলপ নিজগত ৰাখি নিজ ব্যক্তিত্বত এটা মৰ্যাদা দিয়া আৰু সিহঁতক অলপ মূণাৰ চৰ্কাৰে চোৱা—মধ্যবিত্ত সম্প্ৰদায়ৰ এই সকলোবিলাক সাধাৰণ প্ৰকৃতি তেওঁৰ সজাগ। তাতে অৰ্থনৈতিক সংকোচন হোৱাত দেউতাকৰ মাহে ৩০/৪০ টা টকাই এটা আভিজাত্যৰ গৌৰৱ ৰক্ষা কৰি চলাত সহায় কৰিছে। সৰুৰে পৰা এটা সহজ পৰিবেশৰ মাজত উঠিবলৈ পোৱাত প্ৰতিভাৰ অভিমান মুঠতে কম নহয়। এতিয়া যেতিয়া তেওঁৰ বেণুধৰ উকীলৰ লগত বিয়া হৈ গৈছে তেতিয়া তেওঁৰ সহজাত ভেমে আৰু অভিমানে মূৰ দাঙি উঠিছে। এনেদৰে বুঢ়ী নাচনী, তাতে নাতিনীয়েকৰ বিয়া।

(দুই)

এনেকৈ অলপ দিন পাৰ হৈ গ’ল। নতুন উকীল বেণুধৰ বৰুৱা কাছাৰীৰ পৰা আহি চাহ-ভাহ খাই উঠি বাহিৰৰ চৰাতে মুখত চিগাৰেট এটা জ্বলাই লৈ বহিছেহি। কান্দি-আয়োণ মাহৰ কতীয়া দিনটো চাৰি বজাৰ লগে লগেই প্ৰায় সন্ধিয়া লাগে। চিগাৰেটৰ ধোঁৱাবিলাক অকাই-পকাই মুখৰ পৰা ওলাই গৈ যেন আকাশৰ হিম-বিলাকৰ লগত মিলিছেহি। বৰ গভীৰ মনেৰে একো ওৰ নেগাই

যেন বৰুৱাই নিজৰ ওকালতিৰ অনিশ্চয়তাৰ ভাবখিনিয়ো সেই ধোঁৱাৰ লগতে মিলাই দিয়ে আৰু উদাস মনেৰে সেই অনিশ্চয়তাৰ ভাৱত তন্ময় হৈ বহি থাকোঁতে কনক শৰ্মাই যেতিয়া “কিহে, ওকালতিৰ কথা ভাবি ভাবি অন্যফালে কি হৈছে কবই নোৱাৰা নে কি” বুলি মাত দিলে তেতিয়া বেণুধৰ বৰুৱা চকু খাই উঠিল।

“নাই হে”, ওকালতিৰ কথা ভাবি তন্ময় হৈ থকা নাই। দিনৰ দিনটো কামত থাকি এতিয়া অলপ জিৰাইছোঁহে বুইছাঁ” লাহেকৈ বৰুৱাই যেন নিজকে চম্ভালি উত্তৰ দিলে।

“তেনেহলে তুমি ওকালতিত কোনো দিগ্‌দাৰ পোৱা নাই নেকি ? কে’চবোৰ নিয়মিত ভাৱে পাই থাকিলে অৱশ্যে বৰ ভাবিবলগীয়া নেথাকে।” কনক শৰ্মাই কয়।

“নহয়, কথামাৰ মই তেনে অৰ্থত কোৱা নাই। মই কৈছোঁ যে কে’চ পাওঁ নেপাওঁ অনৰ্থক হ’বত বহি মূৰ ঘমাই থাকিলে লাভ নহ’ব, মই নতুনকৈ ওকালতি আৰম্ভ কৰিছোঁ মাত্ৰ, আহকাল নেপাম কিয় ? ওকালতিৰ আওতাও পোৱাই নাই, মানুহৰ লগত চা-চিনাকি হ’বলৈ আছেই, ভাৰোপৰি দুই এটা মোকদ্দমাত কৃতিত্ব দেখুৱাব পাৰিলেহে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিব পাৰিম”— বৰুৱাই উত্তৰ দিলে।

“মই তোমাৰ ইয়ালৈ আহিব পৰা নাই যদিয়ো তোমাৰ হৈ দুই এজন মক্কেলক কৈছোঁ। তোমাৰ কথা, তেওঁবিলাকে কয় যে নতুন উকীল, কি মোকদ্দমা দিবাঁহে, পণ্ড কৰি পেলাব। এনেকৈ হ’লে মক্কেল টানি অনা সহজ নহ’ব। ওকালতিত নাম হ’ব, টকা-পইচা আহিব, পেট-ভাত মুকলি হ’ব— ই বহুত দুৰাগত। খান পকে মানেই টুনিৰ মৰণ।”

“কতিয়ালৈ পৰা হাজ জেখিবলৈ হ’লে খেতি কৰিব নোৱাৰি বুইছাঁ। উকীলৰ জীৱন এনেয়ে এখন চিৰন্তন যুদ্ধ, তাত প্ৰথমছোৱাত স্বীকৃতি লাভ কৰোঁতে অনেক ব্যৰ্থতা, হা-হুমুনিয়াহ সহ্য কৰিবই লাগিব। ইয়াৰ বাহিৰেও কেতিয়াবা অপমানকো আকোৱালি ল’ব পাৰিব লাগিব। শুনাছোঁ কওঁ—সিদিনা আমাৰ পুৰণি ওদামৰ পুত্ৰবাম পাওঁবুঢ়াক কাছাৰীতে লগ পাইছিলোঁ”

“কোন পুত্ৰবাম পাওঁবুঢ়াহে” কনক শৰ্মাই সোধে।

“পুৰণিগুদামৰহে, পাহৰিলানেকি ? সেই তোমালোকৰ গাৱঁৰে দেখোন” উকীলে উত্তৰ দিলে।

“অ’ বুজিলোঁ এতিয়া, সেই পুৱাম কেওঁট। তেওঁনো গাওঁবুঢ়া হ’ল কেতিয়াৰে পৰা ?”

“ক’ব নোৱাৰা নেকি ? গাওঁবুঢ়া হৈ মাটিবাৰী কিনি অৱস্থা দণ্ডপীয়া কৰি পেলালে।”

“পিচে তেওঁ কাছাৰীলৈ কিয় আহিছিল আৰু তোমাক লগ পুুল কিয় ?” কনক শৰ্মাই সোধে।

“কাছাৰীলৈ কিয় আহিব ! মোকৰ্দমা আছিল। মোক লগ পোৱা নাছিল। হঠাতে দেখাদেখি হলোঁ। আৰু মই সোধাত ক’লে “এটা মোকৰ্দমাৰ কাৰণে আহিলোঁ”। “উকীল কাক ধৰিছা” বুলি সোধাত ক’লে—“সেইবোৰ কথা তোমাক নেলাগে বোপাই ! তুমি নতুন মানুহ, নোৱাৰিবা। মই উকীল ভালেই দিছোঁ”, যেনিবা উকীলৰ কথা সোধা মানে মই মোক ধৰিবলৈহে কৈছোঁ। ইমান সন্দেহ ! তাৰ পৰা তেওঁক কেবাবাবো কাছাৰীতে দেখিছোঁ। গাভ-গা লাগি গলেও নেমাতে বুজিছোঁ। গতিকে এইবোৰ মান অপমানৰ কথা আছেই। তাৰোপৰি প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰালৈকে পেটভাত জোৱাৰ সমস্যা। তাৰো এটা উপায় লাগিব—উকীলে কয়।

“অকল পেটভাত চলোৱাই নহয়, আইনৰ কিতাপ-পত্ৰ, সমালোচনামূলক আলোচনী আদি যোগাব কৰি জোৱাৰ সমস্যাও আছে। আবশ্যকীয় গ্ৰন্থবিলাক নহ’লে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাত ব্যাঘাত জন্মিব।” —শৰ্মাই তপৰাই মাত দিয়ে।

“সেই সকলোবিলাকৰ কাৰণে মোৰ মনৰ বল আছে, বুইছোঁ। সকলো পৰা দুঃখীয়া অৱস্থাৰ লগত কেনেকৈ যুঁজ কৰি এইখিনি পাইছোঁহি দেখিছাই নহয়। “ভগৱানে কবিলে এতিয়াও পাৰিম।”

“অকল মনৰ বল হ’লেই নহয় দিয়া। আন আন মানুহৰ আগতো তোমাৰ পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাই মন্ত্ৰেলবো মন বোপাব পাৰিব লাগিব। অৱশ্যে ইয়াৰ কাৰণে তোমাৰ ধুনীয়া, ওখ ঘৰীৰ আৰু বুদ্ধি-বুদ্ধিয়ে যথেষ্ট আছে।” কনক শৰ্মাই ক’লে।

“সেইটো তুমি ঠিকেই কৈছাঁ। এটা বাহ্যিক আড়ম্বৰ বন্ধা কৰি চলিব নোৱাৰিলে সকলো সময়তে মঞ্চলৰো দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিব নোৱাৰি। তাৰ কাৰণে প্ৰথমেই লাগিব টকা। তাৰ কি বাৱস্থা হ’ব সময়তহে ভাবিম। এতিয়া মাহেকীয়া ঘৰ ভাৰা আদিৰ যোগাৰ কৰি চলাই টান পাইছো। সময়ন্ত নিশ্চয় সকলো হৈ যাব”—এই বুলি কৈ বকৱাই নিজৰ সবল সুস্থ মনৰ আশাবাদ প্ৰকাশ কৰিলে।

“মই হ’লে ইমান কষ্ট কৰিব নোৱাৰোঁ বুজিছাঁ, সেই কাৰণেহে বি. এ. পাছ কৰি মাৰ্চবীত ধৰিছোঁ। লগতে দুটা-এটা যকৱা শিক্ষকতা যোগাৰ কৰিব পাৰিলে সংসাৰখন সুৰ-সুৰীয়াকৈ চলি যায়, এতিয়া উঠোহেঁ—বুলি কৈ কনক শৰ্মা ওলাই গ’ল।

বকৱাই তেতিয়া অনিশ্চয়তাৰ মাজেদিয়েই কিবা এটা যেন পছা উলিওৱাৰ উদ্দেশ্যে ভাবি ভাবি ব’ল। সজিয়াৰ একাৰ লাহে লাহে নামি আহিছে, লগে লগে জোনৰ পোহৰো নামি আহি অন্ধকাৰৰ লগত তুমুল সংগ্ৰাম কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰি বকৱাৰ মনৰ আন্ধাৰ আৰু পোহৰৰ সংগ্ৰামৰ আভাস দিছে।

প্ৰতিডাই কিন্তু বকৱা আৰু কনক শৰ্মাৰ এই সকলো কথা শুনি আছিল। কথা-বতৰা শুনি হাকিমণীৰ সপোন ভাঙিল। উকীলৰ জীৱনৰ প্ৰকৃত অৱস্থা তেওঁৰ এতিয়া যেন চকুৰ আগতে ভাঁহি উঠিল। নতুনকৈ বিয়া কৰোৱা তিৰোতা, এতিয়ালৈকে লাজ-কুৰীয়া স্বভাৱটো যোৱা নাই। গতিকে বকৱাৰ আগত কোনো কথা তেনেকৈ পোনপটীয়া ভাৱে জোৰকৈ কোৱা নাছিল। আজি ‘যেন নিজৰ মৰ্যাদাৰ অভিমান তুচ্ছ কৰিবলৈকে তেওঁ বকৱাৰ আগত প্ৰগল্ভা হ’ল। কাৰণ আত্মাভিমান নজাই ৰখাই আত্ম-প্ৰতিষ্ঠা। তেওঁ লাহেকৈ ওলাই আহি বকৱাৰ ওচৰত ঠিয় হ’ল আৰু নজনাৰ ভাও ধৰি সুমিলে—“কেলেই, আজি কাছাৰীৰ পৰা আহিয়েই ইমানকৈ কি ভাবি আছে?”

নব্বৈৰীৰ অকস্মাতে অস্বাভাৱিক প্ৰগল্ভতাবে এনে প্ৰশ্ন শুনি আচৰিত হৈছিল যদিও বকৱাই তেনে ভাৱ লুকুৱাই ৰাখি উত্তৰ দিলে—“ভাবিছোঁ ওকালতিৰ কথা, কেনেকৈ ভাত নাম কৰিব পাৰিম। আৰু সেই নাম কৰা অৱস্থা নৌগাওঁতেই এতিয়া কেনেকৈ চলিব।”

“মই হ’লে এই ওকালতি ব্যৱসায়টো অলপো ভালপোহা নাই”
প্রতিডাই থপু কৰে ক’লে।

“কিয় ?” বকুৱাই প্ৰশ্ন কৰে।

“কিয়” বুলি মোক সোধে কেলেই ? আপুনিতো জানেই এতিয়া
আমাৰ পেট প্ৰবৰ্ত্তোৱাতে কিমান অসুবিধা হৈছে। তাৰোপৰি আপুনি
তেখেত শৰ্মাক কৈছিলেই নহয় মানুহে কেনেকৈ উপলুঙা কৰে।
আগেয়ে ডাবিছিলোঁ মক্কেল আহিব হাকিমৰ ঘৰলৈ ডাৰভেঁটী লৈ
হাকিমনীক চেলাম দি মোকদ্দমাত জিতাই দিবৰ কাৰণে খাটিব
কৰিব।”

“এতিয়া তেনেহ’লে তোমাৰ সেই অভিপ্ৰায় সিদ্ধ নহ’ল ?
মোৰ লগত তোমাৰ বিয়া মাত্ৰ তোমাৰ তেনে অভিমান পূৰাবলৈহে
নেকি ?” বকুৱাই সোধে।

“তেনে অভিমান পূৰাবলৈ হয় নহয় কব নোৱাৰোঁ, বাৰ্থতাৰ
বা অপমানৰ যন্ত্ৰণা সহ্য কৰিবলৈকো নহয়। স্বামীৰ জীৱনৰ
কৃতকাৰ্য্যতাই স্ত্ৰীৰ জীৱনৰ সফলতা। তাৰ যোগেই আছে অপাৰ
আনন্দ।” প্রতিডাই কয়।

“মোৰ জীৱনলৈ কৃতকাৰ্য্যতা নাহিব বুলি তুমি কেলেই ধৰিলোঁ ?”
বকুৱাই সোধে।

“কৃতকাৰ্য্যতাৰ বাটত কাঁইট বেচি এই কাৰণেই।”

“দুয়ো অলপ সময়ৰ কাৰণে নিস্তব্ধ হয়। বকুৱাক নিমাত
দেখি নিজৰ কথাষাৰ বহলাই কবৰ অভিপ্ৰায়েৰেই যেন প্রতিডাই
ক’বলৈ ধৰিলে—আমাৰ ঘৰুৱা অৱস্থাও সিমান টনকীয়া নহয়
যে আমি অতি দুৰ্যোগৰ মাজতো টানি থাকিব পাৰিম। এনেকৈ
আক কিমান দিন চলা যাব ?”

বকুৱাই প্ৰশ্ন কৰিলে—এতিয়ানো তোমাৰ মতে উপায় কি ?

“উপায় নাই কিয় ? এটা চাকৰিৰ কাৰণে চেপ্টা কৰিলেই
হয়, তাৰ কাৰণে আপোনাৰ ৰোগ্যতাও আছে যথেষ্ট। সোটেই
হালুজীৱন আপুনি কুণ্ঠিত দেখুৱাই আহিছে। গতিকে চেপ্টা কৰিলেই
এটা লাভ পাব পাৰে। অইন নহ’লেও অন্ততঃ এখন হাকিম

হ'ব পাৰে। তেতিয়া বুজিছে, মাহেকত এটা নিয়মীয়া আয়ো হৈ থাকিব, দুটা বা তিনিটা পিয়নো পাৰ.....”

“আৰু তোমাৰ ফুটনিয়ো বুজিব”—কথাম্বাৰ কোৱা শেষ নৌহওঁতেই বৰুৱাই খিতাতে এনেকৈ জোৰা জগাই দি হাঁহিব ধৰিলে।

প্ৰতিভা হতভম্ব হ'ল আৰু একো নেমাতিলে।

বৰুৱাই কৈ গ'ল—“বুইছাঁ প্ৰতি, চাকৰি কৰাটো মোৰ জীৱনত নহয়; এনে কথা মই কেতিয়াও ভবা নাই। অৱশ্যে চেপ্টা কৰাহেঁতেন উপযুক্ত চাকৰি পাবলৈ মোৰ যোগ্যতা নাই তেনে নহয়। কিন্তু চাকৰি কৰাটো মই অন্তৰেৰে সৈতে ঘৃণা কৰোঁ। তাতে বিদেশী শাসকৰ তলত চাকৰি কৰা মানে গোলামি বৰণ কৰা। গতিকে ওকালতিৰ নিচিনা এটা স্বাধীন ব্যৱসায়কে বাচি লৈ নিজৰ কৃতিত্ব দেখুৱাব পাৰিলে অপৰিসীম আনন্দ পাম। নোৱাৰিলেও অৱশ্যে জ্ঞান আৰু প্ৰতিভাৰ বিকাশ কৰিবলৈ চেপ্টা কৰি চাব পাৰোঁ। গতিকে তুমি মোক চাকৰি কৰিবলৈ আজিয়েই মি কৰ্ণা, আজিৰ পৰা যেন নোকোৱাঁ।”

“আপুনি যদি সঁচাকৈয়ে বেয়া পায়, মই কেতিয়াও নকওঁ, আপোনাৰ অন্তৰত বেজাৰ দিয়াটোৱে মোৰ মনত তৃপ্তি দিব নোৱাৰে। কি কৰিলে আপুনি আনন্দ পায় মই ভাকেই ভাবোঁ আৰু ভাকেই মই ভাল পাতোঁ। পিচে এতিয়া কি কৰিনো আমাৰ জীৱন নিৰ্ব্বাহ কৰিব পৰা যাব আৰু আপোনাৰ ওকালতিয়ো চলিব?” —প্ৰতিভাই সোধে।

“দুঃখ কষ্ট কৰিবলৈ শিকোঁ, আত্মনিৰ্ভৰশীল হোৱা, দেখিবলৈ মনত বজ পাইছা, নিজৰ বুদ্ধি-বুদ্ধিৰ উন্মেষ হৈছে। ইয়াত হি আনন্দ ভাতেই পৰিতৃপ্তি, সকলো বান্ধা আপোনা আপুনি ওলাই যাব।” —বৰুৱাই কয়।

প্ৰতিভাই এতিয়া বৰুৱাৰ কথাৰ প্ৰকৃত মৰ্ম বুজি উঠিল। জ্ঞান আৰু আভ্যন্তৰীণ জীৱন সহজ হ'ব সঁচা, কিন্তু ভাৰত মৰ্যাদা নাই। আগেকৈ ভাবিছিল চাকৰ-বাকৰে অতিমান পুৰাই আত্মমৰ্যাদা দিব, এতিয়া ভাবিলে যে কৰ্মই আত্মাৰ অতিব্যক্তি।

কঠোৰ কৰ্মই নিজৰ স্বামীৰ মনস্তপ্তি সাধন কৰি ভালপোৱাৰ যোগে নিজৰ মনৰ আনন্দক এটা অলৌকিক ৰূপ দিব।

গতিকৈ তেওঁ আজি পখিলাৰ ঘৰলৈও যাবলৈ ওলাল তাইৰ কৰ্মময় জীৱনৰ এটা আভাস ল'বলৈ। আগেয়ে হয়তো পখিলাৰ ঘৰৰ ওচৰেদিয়েই অহাযোৱা কৰোঁতে পখিলাই কি কৰিছিল খবৰ লবলৈ দ্ৰুক্ষেপেই নকাৰাইল, আৰু যেন গিৰীয়েকৰ ভালপোৱাৰ এটা নতুন সম্ভাৱন পালে। পখিলাৰ পৰা তাঁতসূত আদি শিকাৰ মনোভাৱেৰে প্ৰতিভা আজি এইখিনি ওলালহি। এতিয়া তেওঁ সকলো স্ত্ৰেম ত্যাগ কৰিলে। কাৰণ গিৰীয়েকৰ আত্মপ্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণেই যেন তেওঁ সকলো যত্ন ধাৰিত কৰি নিজ ভালপোৱা চাৰত্যাগ কৰিলে দুৰ্ভাগ্য। স্বামীয়ে পদমহাদা পোৱাত আৰু তেওঁৰ অভিমান পূৰণ হোৱাত সহায় কৰাতেই যেন স্ত্ৰীৰ ভালপোৱাৰ অভিব্যক্তি।

যি পখিলাৰ চকুলৈকে নেচাইছিল আৰু এদিন উপহাচি যাওঁতে পখিলাক ধৰ্মক দাখোৱাই দাখিল, সেই প্ৰতিভাক আজি ঘৰলৈ নিজে অহা দেখি পখিলা আচৰিত হ'ল আৰু ক'লে, “আজি কি ভুৰুকাওঁ হাঁতী ভৰোৱা কথা হ'ল। পিচে আমাৰ ঘৰলৈ এনেকৈ শুদা হাতেৰে অহা মানুহক আমাৰ ল'ৰাটোৱে দেখিলে শুদেৰে নেৰে” মিচিকিয়াই হাঁহি পখিলাই কয়।

“নহয় বাই, সেইদিনাৰ কথাতো ধৰি নেথাকিব। এৰি দিয়া বাই, সেইদিনা কিবা এটা কথাত মোৰ বৰ বেয়া লাগি আছিল। তুমি চিঞৰি চিঞৰি সোমাই যাওঁতে হঠাতে মোক বৰ খং এটাই ধৰাতহে তোমাক কটুকথা ক'লোঁ, বেয়া নেপাবা বাই।” প্ৰতিভাই পখিলাৰ হাত দুখনত ধৰি কয়।

পখিলায়ো মৰমতে পমি গৈ মাফখোজাৰ কাৰণে নোপোৱাই পোৱাদি পালে আৰু ক'লে—“এ আই! তই মোৰ জীৱ লগৰ জী, তোৰ কথাতনো মই লাগি থাকিমনে? এনেদৰে খেমালি কৰিছে চাইছোঁ। পিচে তইনো এতিয়া কি মন কৰি আমাৰ ইয়ালৈ আহিলি?”

“মই এই গিনেদিয়েই আমাৰ ঘৰলৈ গৈছিলোঁ। উভতি যাওঁতে বোঁলো বাইকো মাত লগাই যাওঁ কিজানি সেইদিনা বাইকে বেয়া পালে। ইয়াৰ বাহিৰেও আৰু এটা কথা আছিল”

“কিনো কথা, আইটি” — পখিলাই সোধে।

“বিশেষ একো নহয়, বোলো তুমি মোক অলপ বোৱা-কটা লকাই দিব পাৰিবানে? মইয়ে তোমাৰ ইয়ালৈ মাজে মাজে আহি থাকিম” বিনয়ৰ সুৰত প্ৰতিভাই কয়।

“এ আইটি, তই আহিব নেলাগে, মই এই বুঢ়ী বান্দীয়েই যাব পাৰিম নহয়।” পখিলাই প্ৰতিভাৰ বিনয়ত তুপট হৈ উত্তৰ দিলে। গম ধৰিব নোৱাৰিলে যে মধ্যবিত্ত আৰু ধনীৰ তথাকথিত নম্ৰতায়ো আওপাকে গৰীবক শোষণ কৰে।

দিনবিলাক বাগৰিবলৈ ধৰিলে। পখিলাই প্ৰায় নিতৌ প্ৰতিভাৰ ভালৈ গৈ তাঁতবোৱা, সূতা-কটা, ফুলবচা ইত্যাদিবিলাক শিকাবলৈ ধৰিলে। প্ৰতিভাৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধিয়ে অতি সোনকালে এই সকলোবিলাক শিকি পেলালে। এদিন পখিলা গৈ উকীলৰ ঘৰত উপস্থিত হৈছেহি, প্ৰতিভাই দেখি বৰ আশ্চৰ্য্য কৰি নি বহুৱাই কৈছে — “অ’ বাই। তুমি দেখোন আজি ভালমান দিন অহা নাই”

“অহাৰতো কোনো দৰ্কাৰ নাই, তই দেখোন মোৰ পৰা শিকিব লগা সকলো শিকি পেলালি। এতিয়া তই নিজে নিজেই চলাই লৈ যাব পৰা হৈছে” — পখিলাই উত্তৰ দিলে।

“সেই বুলিয়েই তুমি নাহিবানে? আহি থাকিলে ভাল লাগে। তুমি অলপ বহাচোন, মই ভিতৰৰ পৰা আহোঁ” এই বুলি প্ৰতিভা ভিতৰলৈ সোমাই গ’ল। পখিলালৈ বুলি চাহৰ কেটলীটো জুইত বহুৱাই দি হাতত নতুনকৈ বোৱা কাপোৰ এসোপা লৈ পখিলাৰ আগত তিয় দিলে।

“সেইবোৰ কিহৰ কাপোৰ আই!” পখিলাই সোধে।

“হাতে বোৱা কাপোৰ, বাই”

“ইমানবোৰ কাপোৰ কোতলৈ লগালি, কেতিয়া ব’লি, আই, তই দেখোন কম কাজী হৈ উঠা নাই, মোকো চেৰ পেলালি, এ আই, গোটেই ফুলে ভেতেলিয়ে শুম্কাৰ।”

“ভোম্বাক বাই কি চেৰ পেলায়। দিনে ৰাতিয়ে ৰৈ কাটি এই কাপোৰবোৰ উলিয়াইছোঁ, বজাবলৈ বেচি দিব লাগে বাই পাৰিবানে?”

“তহঁতেনো আই, কিহৰ কাপোৰ বিক্ৰী কৰিব লাগে অ।”

“তুমি বাই বুজা নাই, ওকালতিৰ কাৰণে দেউতাই বহুত কিতাপ কিনিবলগীয়া হৈছে। এনেকৈ দুপইচা এপইচা নুগিয়ালে ওকালতিৰ পয়চাবে খাবানে, কাপোৰকে পিন্ধিবানে, নাই কিতাপকে কিনিবোঁ।”—প্ৰতিডাই এনেকৈ কৈ ভিতৰলৈ সোমাই যায়। পখিলাই বাৰীত নানা তৰহৰ শাক-পাচলিৰ খেতি দেখি মনতে ভাবে—“এই খেতিখোলাবোৰনো কাৰ হতুৱাই কৰাইছে? ঘৰততো লৰালুৰি নাই।” এনেকৈ ভাবি থাকোঁতে প্ৰতিডাই চাহ কৰি আনি পখিলাৰ আগত দিয়েহি “বাই, এইয়া মোৱা” বুজি। পখিলায়ো চাহ খাই খাই সোধে—“বাৰীত ইমানবোৰ শাক-পাচলিৰ খেতি, আই, কোনে লগাইছে?”

“কোনে লগাব, বাই, মই নিজে লগাইছোঁ।”—প্ৰতিডাই উত্তৰ দিয়ে।

“এইবোৰো, আই, বিক্ৰী কৰিব নেকি?”

“নকৰিলে নচলে, বাই। দেউতাবে ওকালতিত যি দুই চাৰি পইচা পায়, তাৰে কোনোৰকমে ঘৰ নচলে, গতিকে এনেকৈয়ে বহুত বাহিৰা লেঠা ময়ে মাৰি আছোঁ।”

“এ আই, তোৰ বৰ কষ্ট হৈছে যেন পাইছোঁ; দেউতাবোপাক চাকৰি এটাকে বিচাৰি লবলৈ নকল্প কিয়? এই উকীলবাবু হোৱাটো বৰ ভাল যেন দেখা নাই।”

“মই নোকোৱাকৈ আছোঁনে বাই, ক’লে নেমানিলে কি কৰিম। গতিকে তেওঁৰ ইচ্ছাতে ময়ো সকলো ফালৰ পৰা সহায় কৰিবৰ চেষ্টা কৰিছোঁ।”

“ভাল কৰিছাঁ, আই; পুৰুষৰ ইচ্ছা অনুসৰি চলাই তিবোতাৰ কাৰণে ভাল।”

“পুৰুষক যদি নাৰীয়ে সহায় কৰি আগবঢ়াই নিব নোৱাৰে, তেনেহ’লে স্বামী-স্ত্ৰী সম্বন্ধৰ কি মূল্য আছে? মিৰীয়েকে পইচা ঘটিব, তিবোতাই খৰচ-পাতি কৰি গা-ঘেলাই ফুৰিব আৰু হোৱাই-নোহোৱাই সন্তানৰ জন্ম দি বোজা বঢ়াই দিব। বৈশ্যবৃত্তি অৱলম্বন কৰা আৰু এনে দায়িত্ব নাইকিয়া তিবোতাৰ জীৱনৰ যাজ্ঞ পান্থকা কি?”

“তই আই শিক্ষিতা ছোৱালী, অশিক্ষিতা বুঢ়ী লাপুং আমাৰ দৰেই ভবা দেখি বৰ ডাল লাগছে। আজিকালি পঢ়াশুনা কৰা ছোৱালীয়ে তোৰ নিচিনাকৈ ভৱাটো দূৰৰ কথা, তেনেকৈ ক’লে ইতিকিংহে কৰিব।”

“অইনে যি ডাৱক, নেভাৱক মোৰ ডাৱবোৰ বেলেগ বুইছাঁ বাই। নিজৰ স্বামীক ডাল পাওঁ বুলিয়েই ভক্তি কৰোঁ। সেই ভক্তিৰ স্বৰূপ ভৰিত দীঘল দি পৰাটোৱেই নহয়, সি প্ৰকাশ পায় স্বামীৰ শুশ্ৰূষাত, তেওঁক সৰ্বতোপ্ৰকাৰে সহায় কৰি তেওঁৰ স্বাভাৱিক সাক্ষিক প্ৰৱৰ্ত্তিবোৰৰ উন্মেষ কৰাত। কাৰণ তাৰ যোগেই তেখেতৰ আত্মোপলব্ধি হ’ব পাৰে। স্বামীৰ আত্মোপলব্ধি মানে স্ত্ৰীৰ আত্ম-প্ৰাপ্তি, কাৰণ দুয়োৰো জীৱন এডাল সূতাৰে গঁথা” —প্ৰতিভাই ক’য়।

“জানো, আই, তই এইবোৰ কি আত্মপ্ৰাপ্তি চান্দপ্ৰাপ্তি গাইছ মই বুঢ়ী-বেঢ়ীয়ে একো বুজ নাপাওঁ। মোটিতে তই বাচি লোৱা ৰাস্তাটো মোৰ বৰ ডাল লাগিছে, এইটোৱেই আমাৰ কৌটিলীয়া ৰাস্তা। তই, আই, মহালক্ষ্মী। তোৰ কেউফালে উভৈনদী হ’ব আই। মই মাজে মাজে আহি যি লাগে তোক দেখুৱাই দি সহায় কৰিম। তই এনেকৈ গিৰিয়েকক সহায় কৰি থাকিলেই শান্তি আৰু আনন্দ পাবি। আই, এতিয়া মই যাওঁহে”—এইবুলি পখিলা লাহে লাহে ওলাই যায়। প্ৰতিভাই অলপো সময় খবচ নকৰি হাতত শলা লৈ উল গুটিবলৈ লাগি যায়।

(তিনি)

“ইয়াৰ পৰা নগাওঁ সোৱা ৰিংটোৰ বাট, তাতে ল’ৰাটো থাকে কিয়ৰ চিন্তা অ’। এইজনীয়ে মিচামিচি চিন্তাখন কৰি নিজেও ছোৱাৰোৱা কৰা নাই আৰু মোৰো কিয়া অশান্তিখন কৰি আছে।” এইবুলি যেতিয়া পুৰণিগুদামৰ ওচৰৰ পাঁৱত চাবেক লবন্ত বেক্‌ছৰ বকুৱাৰ বাপেক দণ্ডিৰামে দৈন্যময়ক ওৰাইক ভেক্‌ছি হাবি উঠিল, তেতিয়া ওৰাইয়ে উটুপি উটুপি চকু পানী টুকি কলে—“বাপেক-বোৰৰ কিয়ৰ চিন্তা আছে, ল’ৰাই মৰিল বা ডিবোজাই হাজিৰ।

মই মাকজনীয়েহে বুজিছোঁ, পেটৰ পোৱালিটো, তাক সদায় চকুৰ আঁৰত থৈ কি জীয়াতু ভুগিব লাগিছোঁ। তাতে বোলে তাৰ ওকালতিত বৰ কষ্ট হৈছে। গইচা পাতি বৰ কম। গতিকে খোৱা-বোৱাতো টান পাইছে। এই কথাবোৰ ভাবিলে মোৰ বুকু হমহমাই যায় বুজিছে।”

“উকীল হ’লে প্ৰথমে এনেকুৱা কষ্ট আছেই, বুজিছ।”

“তেনেহ’লে ওকালতিত ধৰি এনে কষ্টক মাতি আনিব লাগিছে কিয় ?” তৰায়ে প্ৰশ্ন কৰে।

“এহ তই কথাটো বুজা নাই; আজিহে কষ্ট চৈছে, কালিলৈ ওকালতিত নাম হ’লেই তাৰ মহা পয়োভৰ হ’ব বুজিছ। সেই গেলেকীৰ ভীমবৰষ আগৈয়ে আছিল কি। এতিয়া ল’ৰাটোৱে ওকালতি কৰাত সিহঁতৰ খিতাপ চাবি কি ? একেদিনাই কিবা তেনেকুৱা ডাল অৱস্থা হৈছেনে ? প্ৰথমতে অলপ কষ্ট কৰিবই লাগিব।”

“আক, আনুনি, বাপেকিটো হৈ সিহঁতৰ কষ্ট চাইয়ে থাকিবনে ?”

কষ্ট কৰিবলৈ লোৱাত ডালেই পাইছো অ’। আমি সেই ডুককাচুয়া বকুৱাৰ ঘৰৰ ল’ৰা বুইছ। এসময়ত আমাৰো খিতাপ কম নাছিল। পাচে মই পাপীয়ে সেই হেন দপ্দ্ৰপীয়া বংশৰ নাম নুমাৰোঁ। মোৰ দিনতে মাটিবাৰী সকলো গ’ল। এতিয়া অলপ ক্লান্ত হ’ছোন। কি জানিবা লৰাইয়ে আমাৰ বংশৰ হেৰোৱা নাম ঘূৰাই আনে। আক যে কৈছ মই সিহঁতৰ কষ্ট চাই আছোঁ, সেইটো তেনেই গোকটি মিছা কৈছ। মই এই বুঢ়াদেহাৰেই সিদিনা ডাৰেৰে কঢ়িয়াই চাউলপাত বচদ গোটাই দি আহিছোঁ যাতে সিহঁতৰ কষ্ট নহয়। সি গঢ়োঁতেও বহুত কষ্ট কৰিছোঁ বুজিছ কিজানিবা তাৰ ডালেই হয়। এতিয়াও সি আমাক খুৱাবও নেলাগে, বুঢ়াবও নেলাগে, সুখো দিব নেলাগে। স্বাভাৱে আমাৰে নাম এটা থাকে তাৰ কাৰণে বুঢ়া দেহাৰেই নমৰো মানে বাম, বাকীখিনি শুভগৱানৰ হাতত।

এনেদৰেই পুতেকৰ ডালৰ কাৰণে দণ্ডিৰামে মাজে মাজে বেগুধৰৰ তাত চাউলপাত, খৰিখাই আদি দি আহোঁগৈ স্বাভাৱে পুতেকৰ

মন খোৱা-লোৱা আদিৰ চিন্তাই বিচ্ছিন্ন নকৰে। গাঁৱলীয়া হোজা মানুহ হ'লেও তেওঁ ভালকৈ বুজিছিল যে বেণুৰ নিচিনা এটা চোকা ল'ৰাই মনকাণ দি লাগিব পাৰিলে এদিন নহয় এদিন নামজলা হ'বগৈ। এই কাৰণেই তেওঁ ঘনাই ঘনাই নগৰলৈ আহি হাতে ঢুকি পোৱাৰ ভিতৰত পুতেকক সকলো বস্তুৰ যোগান দিবলৈ ধৰিলে।

এদিন দুপৰীয়া দুটামান বাজিছে। অতি চোকা জেঠমহীয়া বদ। “ৰাম ৰাম! হে. ৰাম! উস্” লগে লগে ধূপ্‌কৰে বেণুৰৰ বৰুৱাৰ ভিতৰ চোতালত এটা শব্দ হ'ল। শব্দ শুনি প্ৰতিভাই ল'ৰালৰিকৈ ওলাই আহি দেখিলে যে শহুৰেক দলিৰামে মেটমৰা ডাৰ এখন আনি গিৰিপ কৰি ভিতৰৰ বাৰান্দাত থৈছেহি। প্ৰতিভাই দেখি আচৰিত হ'ল। এনেয়ে শুকুৱা; তাতে বুঢ়া হৈ আহিছে। ইমান কষ্ট কেনেকৈ সহ্য কৰিছে! ঘপ কৰি প্ৰতিভাই যেন মনৰ দুঃখতে কৈ উঠিল—“এই ভৰ দুপৰীয়াখন ইমান কষ্ট নকৰি অলপ আশ্বে সুস্তেও আহিব পাৰিলেহেঁতেন।”

“আবেলি ভাগলৈ আহিবলৈ মোৰ সূতিশাতি ক'ত? কঠিয়াৰ ধানৰ গজালিয়ে নুৰা বান্ধিলে, গধূলি গৈ জোনাকতে পেজালেহে হ'ব। বোলোঁ এতিয়া অলপ সকাহ পাত্তেই তাক চাউলকিটা দি আঁহোঁগৈ—এই বুলি এই ভৰ দুপৰীয়াই ওলাই আতিবোঁ।”

কথাস্থানি প্ৰতিভাই একো মাতিব নোৱাৰিলে আৰু ল'ৰালৰিকৈ ভিতৰলৈ গৈ পানী এঘাট আৰু গামোচাখন হাতত লৈ বুঢ়াৰ ফালে আগবঢ়াই দি ক'লে—“চাতমুখ ধুই অলপ সহ লওক। মই খাবলৈ চাহ-ভাহ এটোপাৰ যোগাৰ কৰোঁ।” এই বুলি প্ৰতিভা ভিতৰলৈ সোমাই গৈ চাহৰ কেটলীটো জুইৰ ওপৰত তুলি চাহৰ যোগাৰ কৰি বুঢ়াক ভিতৰলৈ মাতি নিলে। বুঢ়ায়ে চাতমুখ ধুই ভিতৰলৈ গৈ চাহ খাবলৈ বুলি পিৰাত বহিল। প্ৰতিভায়ে বুঢ়াৰ পিঠিকালে ওচৰতে থিয় হৈ ঘৰৰ খা-খবৰ ললে—“ঘৰৰ ফালে ভালেনে? আইৰ কেনে?”

“বুঢ়ামানুহৰ ভাল বেয়ানো কি, আজি ভাল কাইলৈ বেয়া। খিভাতে ভাল বিভতে বেয়া”—বুঢ়াই উত্তৰ দিলে।

“আপুনি আহোঁতে বাছন্ত জহা নাই জানো”—প্ৰতিভাই সোধে।

“ভাবি দুটাৰে বুলিব পাৰে। মানে ৰেলবাহৰ খবৰ কেলেই লাগিছে। সেইবোৰত চৰিবলৈ পইচানো ক’ত পাওঁ” — বুঢ়াই কয়।

“কেলেই! আগতে খবৰটো দিয়াহেঁতেন যেনে তেনে খবৰটো যোগাৰ কৰি পথিয়াই দিব পাৰিলোহেঁতেন।” — প্ৰতিভাই সমিধান দিয়ে।

“মই পইচা খুজি তাৰ মগজটো ঘূৰাই দিওঁ! সি ওকালতিৰ চিন্তাকে কৰিবনে নাই মোৰ কাৰণে পইচাৰে যোগাৰ কৰিব” বুঢ়াই সোধে।

বুঢ়াৰ কথা শুনি প্ৰতিভা নিমাত হ’ল। ভাবি আচৰিত হ’ল পুতেকৰ প্ৰতি বুঢ়াৰ ইমান অকপট চিন্তা। কৈ উঠিল— “দেহা থাকিলেই বেহা, পুতেকৰ কাৰণে এনেকৈ চিন্তা কৰি নিজৰ দেহা ক্ষয় কৰিছে কিয়?”

“বুঢ়া দেহা কিমান দিনো থাকিব! তহঁতৰ ভালেই আমাৰ ভাল। তহঁতৰ ভাল এটা দেখি মৰিব পাৰিলেই আমাৰ আনন্দ। সেই চাউলৰ বস্তাটোৰ ভিতৰতে টোপোলা এটাতে কেইটামান সোণোৰা ধানৰ পিঠা আছে। খুলি বিচাৰি উলিয়াই তয়ো আই, তাৰে চাহ এটোপা খাই ল। দুটা বা এটা বেণুংলেকো থ’ব। সি চাগে কিমান কণ্ট কৰি ঘূৰি-পকি কাছাৰীৰ পৰা আহিব।” বুঢ়াই চাহ খাই খাই কবলৈ ধৰিলে।

বুঢ়াৰ এই সাদৰৰ মাত আৰু পুতেকৰ কাৰণে মৰম দেখি প্ৰতিভাৰো মন বুঢ়াৰ প্ৰতি কিবা এটা অজানিত মৰম আৰু ভক্তিৰ ভাৱে আঙৰি পেলালে। প্ৰতিভাই এই মৰম আৰু ভক্তিৰ ভাৱৰ একো জাঁতিওৰি ধৰিব নোৱাৰিলে। অক্টোপাচৰ দৰে আত্মকে কেন্দ্ৰ কৰি যে ভালপোৱাই চাৰিওফালে খোপনি পোটে সেই কথা নুবুজিলে। বুজিবৰে বা সময় ক’ত? মনৰ ভাববোৰো সদায় আত্মকেন্দ্ৰী।

(চাৰি)

“জমি, জমি, ভাই বৰ দুশুট হৈ গৈছে জ! অলপো কথা ক’লে কাপসাৰ নকৰ। সেই ফুলজোপাৰ ফুলবোৰ চিঙি পেলাইছ কিয়, নিচি ভৈষা”।”

“মই চিঙি পেলাম” এই বুলি কৈ যেতিয়া অমিয়াই অধাই-
এধাই পাতে পল্লৈ গহুজোপা দোঁৱাই আনি ডালিয়াজোপাৰ ফুলকেইটা
চিঙি ভাঙি তহিলং কৰিলে তেতিয়া প্ৰতিভাই কোনো যেন উপায়
নেপালে আৰু ল'ৰালিকৈ তাইক কোলাত তুলি ল'বলৈ চেষ্টা কৰিলে।
প্ৰতিভাৰ সকলো চেষ্টা বিফল কৰি অমিয়াই আকৌ সেই ফুলৰ
পাঁহিবোৰৰ ফালে চোচা ললে। প্ৰতিভাই খাপ্‌মাৰি কোলাত তুলি
ল'লত অমিয়াই যেন উচাত মাৰি এবাৰলৈ চেষ্টা কৰি নোৱাৰি
খঙতে প্ৰতিভাৰ দুই হাতৰ ওপৰতে চট্‌কটাবলৈ লাগিল। প্ৰতিভাই
উপায় নেপায় ক'লে—নেকান্দিবাঁ মাজনী, নেকান্দিবাঁ, দেউতা এতিয়া
আহিব, তোমালৈ বৰ ভাল ভাল বস্তু লৈ আহিব, কল আনিব,
মিঠাই আনিব, বিৰুট আনিব, ভূমি নেকান্দিবা দেই। অমিয়াই
দেউতাকৰ কথা ক'লত ইফালে সিফালে ঘূৰিপকি চাবলৈ ধৰিলে।
প্ৰতিভাই অলপ সৰুহ পোহাদি পাই নিচুকনি গান গাবলৈ আৰম্ভ
কৰিলে—

নেকান্দ মইনা নেকান্দ, দেউতা আহিব কল আনিব

থোক মেলিব খাম।

“দে কল, কল দে মই খাম” এই বুলি যেতিয়া অমিয়াই
হাত মেলি কলৰ বিচাৰ কৰিলে তেতিয়া প্ৰতিভাই “বৰা মাজনী
সোৱা দেউতা আহিছে, কল দিবহি। আমি অকণমান খেলোঁ।”
এই বুলি অমিয়াক বহুৱাই লৈ মাকে তাইৰ সোঁহাতত ধৰি ধৰি
লাহে লাহে পাহৰাবলৈ ধৰিলে—

তাই বাই লোপে-মাছে সানি খাই

এইকণ ভুই খা, এইকণ মই খাওঁ

এইকণ দেউতালৈ খণ্ডক।

“এতিয়া হাতটো মুঠিমাৰি ভুই আ চকুদুটা অলপ সমুৱা মুদি
দে।” এইবুলি অলপ সমুৱা হাতখন মুঠিমাৰি ধৰি বাধি হাতৰ
মুঠি খুলি দিয়ে আৰু আচৰিত হোৱা যেন কৰি—“অ নাই দেখোন!
আৰু আঙলিকেইটা এটা এটাকৈ ধৰি

ভুই খাওঁনে? —নাই বোৱা।

তই খালিনে? —নাই খোৱা। ইয়াৰ পিচত বুঢ়া আঙুলিত ধৰি ধৰি —“বুঢ়াই খালে। কিল দিওঁ, ডুকু দিওঁ, কিগ দিওঁ, ডুকু দিওঁ বৰ ঘৰৰ মেকুৰীটো সৰু ঘৰলৈ যায়, চাকোন পেলাই পেলাই পয়তা ভাতগাল খায়। কাল ঐচ, কলি ঐচ যেকৈচ, ডাকুল কুল কুল.....” ডাকুল কুল কৰাৰ লগে লগে অমিয়াই খেল খেলকে হাঁহি-বলৈ ধৰিলে। পখিলা অলপ আগতে আহি প্ৰতিভা আৰু জীয়েক অমিয়াৰ এই ধেমালিৰ খেলা চাই আছিল। প্ৰতিভাই কিন্তু পখিলাক দেখিযো নেদেখা ভাও জুৰি জীয়েকৰ লগত খেলাতে বৰ ব্যস্তভাবে লাগি থাকিল। ইপিনে হাতত কিবা খোৱাবস্ত্ৰৰ সৰু টোপোলা এটা আৰু একাশী মালভোগ কল লৈ বেণুধৰ বৰুৱাই গেট খুলি কম্পাউণ্ডৰ ভিতৰলৈ সোমাই আহে। প্ৰতিভাই দেখিয়েই —“আমি সোৱা চা, মই কৈছিলো নহয় দেউতাই কন বিহুট আনিব খাবি, দেউতাৰ আহিছে যা”

অমিয়ে দেউতাকক দেখিয়েই লৰ মাৰি গৈ “দেউতা কল দে বিহুট দে” বুলি বাপেকক গৰাহ মাৰ ধৰে। বেণুধৰ বৰুৱায়ো সৰু টোপোলাটো আৰু কল আশী অমিয়াক দি তাইক কোলালৈ তুলি লয়। লগে লগে প্ৰতিভা গৈয়ো ওচৰ চাপে আৰু কয়—

“এই আজি বৰ আমনি কৰিছে।”

“কি কৰিছে।”

“ভালিয়াভোপাৰ ফুলবোৰ চিঙি খাস্তাং কৰিছে”

‘ভাল কৰিছে, সৰু ছোৱালী তাই, একো নেজানে, তুমিনো কি চাই আছিল।’

‘সাত বছৰীয়া ছোৱালী, আপুনি এনেকৈ জেন দি দি শুচালে, মইনো কি কৰিব লাগে’ প্ৰতিভাই আক্ষেপৰ সূৰত কয়।

“ভাল কৰিলী মাজনী, আজিৰ পৰা নিচি ওৰা দেই” বেণুধৰে অমিয়াক মৰম কৰি কৰি ক’য়।

“তই এনেকৈ কল বিহুট আনি আনি দিলে নিচিঙো।”

“বাক মই সদায় আনি দি থাকিম, তুমি খাবা দেই,” এই বুলি বৰুৱাই অমিয়াক বাকলি শুচাই এটা কল খাবলৈ দিয়ে। প্ৰতিভাই তৃপ্তিৰ সূৰত এটা মিচিকিয়া হাঁহি মাৰি লগে লগে গৈ থাকে।

এনেকৈ দুয়ো আহি চ'ৰাৰ আগত থিয় দিয়াই বকুৱাই ভাতে
বৈ থকা পখিলাক দেখি—“অ’ বাই দেখোন,

কেতিয়া আহিলা আক কি লাগে ?”

“অলপ সময় হ’ল বোপা, একো নেলাগে, এনেয়েহে পাক এটা
মাৰিলোঁ”—পখিলাই ক’লে।

“অ’ বাই তুমি আজি যোৱা দেই, মোৰ কথা হ’বৰ সময়
নাই”—প্ৰতিভাই পখিলাক ক’লে। স্বপ্নল অৱস্থাৰ আনন্দৰ উৎসত
হেঁতা-ওপৰা কৰিবৰ কাৰণে দুঃখীয়াৰ অধিকাৰ কি ? ভাতে এতিয়া
বেগুখৰ বকুৱাৰ ওকালতিত প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ পিচৰে পৰা প্ৰতিভাৰ স্বামীৰ
প্ৰতি ভালপোৱাটো পূৰ্বৰ অভিমানৰ বোৰেৰে সচেতন হৈ উঠিছে।

“এই মুখী ক’লৈ গ’ল ?”

“আছে, ভিতৰতে আছে”

“মাতাচোন, অমিক খেজনাবোৰ দি ইয়াতে খেলাওক”

“অ মুখী, এইপিনে আহচোন”

“গৈছোঁ”, আইদেউ।

‘গৈছোঁ, আইদেউ, নহয়, বেগাই আহ। দেউতাবে কলিকতাৰ
পৰা অনা সেই কাঠৰ ঘোঁৰাটোৰ ওপৰত অমিয়াক তুলি দি আমাৰ
এইখিনিতে খেলাচোন” “বাক আইদেউ” এই বুলি মুখীয়ে অমিয়াক
খেলাবলৈ লাগিল।

প্ৰতিভা আৰু বকুৱাই অমিয়াৰ খেলা চাই তন্ময় হৈ ব’ল।
এনেতে বাপুটীয়ে চাহ আনি টেবুলৰ ওপৰত দিলেহি। দুয়ো চাহ
খাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে আৰু মৰমতে বকুৱাই তেওঁৰ হাতত তুলি
লোৱা বিকুটৰ টুকুৰা এটা অমিয়াৰ হাততো দিলে। অমিয়াই দেউতাকে
দিয়া বিকুটকণ হাতত লৈ সাউত কৰে মুখত কুৰাই এমোকোৰা কৰি
খাই ঘোঁৰাটো খুব জোৰেৰে কঢ়ালিবলৈ লাগিল। চাই চাই বেগুখৰ
বকুৱাই আনন্দত তন্ময় হৈ চাহত চোকা মাৰিবলৈকে পাহৰিলে আৰু
হাঁহি হাঁহি কৈ উঠিল—“বাঃ বাঃ বাঃ মাজনী, তোমাৰ ঘোঁৰা দেখোন
একেবাৰেই কলমত চলিছে, বেচ ! বেচ !!”

“মই ইমান জোৰেৰে ঘোঁৰা ছুটাব পাৰোঁ কোনেও মোকাবে,
দেউতা”

“কোনো নোৱাৰেতো, কোনে পাৰিব ?” এই বুলি কৈ চাবুকেৰে ঘোঁৰাৰ ভগিনাত কোবাই দিলন্ত বঙা আলুৰে দালিমৰ গুটি যেন দাঁত উলিয়াই উছো পোৱাৰ হাঁহি এটা অমিয়াই মাৰিলে। প্ৰতিভাই যেন মৰমতে থাকিব নোৱাৰি অমিক দাঙি লৈ আহি চুমা খাই খাই বকৱাৰ কোলাত বহুৱাই দিলেহি। বকৱায়ো অমিক এটা চুমা খালে। যেনিবা এই চুমাতে দুয়োৰো ভাল পোৱাটো প্ৰতিফলিত হ’ল।

“আজি এই নিৰাবিল আনন্দৰ দিনে মনত পেলাই দিয়ে মোৰ সেই ছাত্ৰাৱস্থাৰ দিনবোৰলৈ যেতিয়া মই বৃত্তিৰ পইচা কেইটা আৰু দেউতাৰ সাহায্যৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি অনেক কষ্টৰ মাজেদি অনিশ্চয়তাৰ পৰা অনিশ্চয়তাৰ মাজলৈ বাট বুলিব লগা হৈছিল। ওকালতি জীৱনৰ আজিৰ এই কৃতকাৰ্য্যতাই আজি মনত পেলাই দিয়ে সেই প্ৰথমৰ সংগ্ৰামবোৰক।”

“সঁচাকৈয়ে আজি যদি ‘দেউতা জীৱিত থাকিলহেঁতেন, তেতিয়া ফুলে আমাৰ এই সুখৰ ভাগ লবলৈ পাই তেখেত কিমান সুখী হ’ল-হেঁতেন। অমিক কোলাত লৈ নিচুকাই কিমান আনন্দ পালেহেঁতেন। আপোনাৰ কৃতকাৰ্য্যতাৰ কাৰণে তেখেতে কম কৰা নাই।”—প্ৰতিভাই ক’লে।

“কম কৰা নাই মানে আজি মোৰ ঐশ্বৰ্য্যবিভূতিৰ সকলোৰে মূলতে আছে তেখেতৰ আশীৰ্ব্বাচন।” —বকৱাই ক’লে।

“মই যি মুহূৰ্ত্ততে আপোনাক ওচৰত পাওঁ, তেতিয়াই মোৰ তেখেতলৈ মনত পৰে ! তেখেতৰ শুশ্ৰূষা কৰিবলৈ নোপোৱাত যেন আমাৰ দাম্পত্য জীৱনৰ এটা অংশই বাকী ব’ল—এনেকুৱা এটা ভাবে সকলো সময়তে খুন্দিয়াই থাকে।”—আবেগৰ সুৰত প্ৰতিভাই কয়।

“সঁচাকৈয়ে কোৱাটোন, প্ৰতি ! তোমাৰ দেউতালৈ মনত পৰেনে ?”—বকৱাই সোধে। “অকল মনত পৰাই নহয়, তেখেতক মোৰ বৰ আপোন আপোন লাগে। আপোনাৰ শৰীৰৰ আঁৰত, আপোনাৰ হাঁত তেখেতৰ প্ৰতিছবি সদায়েই দেখিবলৈ পাওঁ”—প্ৰতিভাই উত্তৰ দিলে।

এনেকৈ আলচ কৰি গল্প গুজব কৰি থাকোঁতেই কনক শৰ্ম্মাই বাহিৰলৈ যোৱাৰ বাবে কানো কানো নেপাই ভিতৰলৈ সোমাই আহি একেবাৰেই ডাইনিং ৰুম পালে বকৱা আৰু প্ৰতিভা যেন চকু খাই

উঠিল। কনক শৰ্মাক অহা দেখি প্ৰতিভা জাহে জাহে পাক ঘৰৰ ফালে আঁতৰিল।

“কিহে আজি যে চাহৰ টেবুলত বহি পুখিৰীৰ সৈতে খুব বৈঠকী পাতিছানেকি ?” কনক শৰ্মাই সোধে।

“নাইহে, কি বৈঠকী পাতিবা। আজি অমিয়াই খুব ঘোঁৰা চুটাইছিল। তাকে চাই চাই আমাৰ খুব হাঁহি উঠিছিল।”—বকৰাই উত্তৰ দিলে।

“বাৎসল্য প্ৰেমৰ জৰিয়তে দাম্পত্য জীৱনৰ আনন্দ উপভোগ কৰাত মই ব্যাঘাত জন্মালোঁনেকি ?”

“নাই কি আনন্দ কৰিবাহে !”

“কেলেই আনন্দ কৰিবৰ কাৰণে তোমালোকৰ নাই কি ?”
-কনক শৰ্মাই সোধে।

“হওঁতে ‘ভগবানৰ কৃপাত সকলো আছে। আৰু তেনে অৰ্থত মই কথাষাৰ কোৱাও নাই।”

“ভেনেহ’লে কি অৰ্থ কৰিছা মই বুজাও নাই”

“মানে ধৰা আজি যদি ‘দেউতা জীৱিত থাকিলহেঁতেন, এই অমিক লৈ কিমান আনন্দ পালেহেঁতেন। আৰু দেউতাৰ অভাৱটো আজি আমাৰ প্ৰতিভাই বৰ বেছিকৈ অনুভৱ কৰিছে হেনো”—
বকৰাই বহুলাই ক’লে।

“হওঁতে কথাটো হয়, দাম্পত্য জীৱনৰ পৰিতৃপ্তি হয় আনু-
যজিক সকলোবোৰে বৰ্ত্তমানত বা পৰিপূৰ্ণি সাধনত।”

“তুমি কি কথাষাৰ ক’লা মই একো উৱাদিছ পোৱা নাই”—
বকৰাই উকা মনেৰে ক’লে।

“মানে হৈছে তোমাৰ সকলোবোৰ বস্তুবেই সন্নিধান প্ৰতিভাই বিচাৰে। অকল সন্নিধানেই নহয়, সেইবোৰে যেন পৰিপূৰ্ণি আৰু পৰিপূৰ্ণি হৈ তোমালোকৰ জীৱনৰ পূৰ্ণতা প্ৰাপ্তিৰ সহায় কৰে এনে কথা”—কনক শৰ্মাই কয়।

“ভেনেহ’লে মোৰ চাকৰ-বাকৰ আদিয়ে মোৰ পুখিৰীৰ অভিমান চুপুট কৰি আমাৰ সমস্তটো অৰূপ প্ৰভু কৰিছে।”

“অভিমান থাকিলে সম্বন্ধটো গাঢ় হ’ব কেনেকৈ ? অৰ্থাৎ অভিমানৰ যোগে নিজৰ ওপৰতে নজৰটো বেছিকৈ দিছে । নিজস্বটো বজাই ৰাখিবলৈ ভোমাৰ আৰু ভোমাৰ আপোন সকলোবোৰৰে এটা আৱশ্যকতা আছে ।”

এনেতে মুখীয়ে খোৱা বস্তু বখা বেকডালৰ ওপৰলৈ উঠিব খোজা পোহনীয়া মেকুৰীজনীক কিবা চিতিপনী এডালেৰে এচাত মাৰি খেদাই দিব খোজে । প্ৰতিডাই এই কথা দেখি উধাতু খাই আহি—“হে ! হে ! কি কৰ, কি কৰ, সেই মেকুৰীজনীক তেনে অত্যাচাৰ নকৰিবি, মোৰ বেয়া লাগে । দেউতাবে কিমান কণ্ট কৰি তাইক আনিছে । ঘৰৰে ল’ৰা-ছোৱালী যেন লগা হৈছে”—এনেকৈ কৈ খলকলি তোলে ।

এই কথা শুনি কনক শৰ্মা আৰু বেগমৰ বন্ধুতাই গিৰিজনি মাৰি হাঁহিবলৈ ধৰিলে । প্ৰতিডাই কিন্তু কথাৰ আঁত একো ধৰিব নোৱাৰি সেমেনা সেমেনি কৰিবলৈ লাগিল । কনক শৰ্মাই এটা অৱান্তৰ পৰিস্থিতিৰ হাত এবাৰলৈকে যেন কৈ উঠিল—

“নাই আপোনাৰ কথাত হঁহা নাই । আপুনি ভুল নেখাব ।”

“কি কথাতনো ইমান হাঁহিব ৰোল উঠিছে ?”—প্ৰতিডাই সোধে ।

“ধৰি লওক আমাৰ বন্ধুতাই আজি ৰাজনীতিত যোগ দি কাইলৈ যেনিবা মন্ত্ৰীপদত অধিষ্ঠিত হ’ল, তেতিয়া আপোনাৰ মনৰ ভাৱ কেনেকুৱা হ’ব তাৰে আলোচনা বিলোচনা কৰিহে হাঁহি উঠিছে”—কনক শৰ্মাই ক’লে ।

“সেই লৈয়ে ইমান হাঁহিব খলকলি !”

“সঁচাকৈয়ে, প্ৰতিডা, মই ৰাজনীতিত যোগ দিম বুলিহে ভাবিছোঁ । ইমানদিনলৈকে আমাৰ ভৱিষ্যত সম্বন্ধে একো চক্ৰ-নিশ্চয় হোৱা নাছিল, গতিকে ওকালতিত মনপুতি থাকিবলগীয়া হৈছিল । এতিয়া অন্তত্বা অলপ সলল হৈছে যেতিয়া মই অলপ স্বানসিক সকাহো পাইছোঁ, কাৰণ মজেল এতিয়া কোনো প্ৰচাৰ আদি নোহোৱাকৈয়ে আপোনা-আপুনি আহি আছে । ল’ৰালুৰি লৈ যদি এটা ডাঙৰ পৰিস্থাৱৰ কথা ভাবিব লাগিছে তেনে, তেতিয়াও কথা বেলেগ হ’জহেঁতেন । মোৰ মাত্ৰ একমুখী ছোৱালী, ভায়েক ডাঙৰ হৈ আহিছে । কোনোবা হোষ্টেলত থৈ দিছেই

তাইৰ পঢ়াশুনাৰ এটা বন্দবস্ত হৈ যাব। ইগিনে ৰাজনীতিত যোগ দিয়াৰ এয়ে উত্তম সুযোগ, কাৰণ দেশ এতিয়া স্বাধীন হৈছে। কোনোবা পাৰ্টিত যোগ দি অলপ দেশৰ হকে কাম কৰাৰ সুবিধালৈ মানুহৰ মাজত জনাজাত হ'ব পাবিলে মানসিক তৃপ্তিয়ো কিছুদূৰ পোৱা যায়"— বৰুৱাই দীঘলীয়াই পেলালে।

“কোন পাৰ্টিত যোগ দিবা বুলি ভাবিছাঁ”—কনক শৰ্মাই সোধে।

“সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলত যোগ দিলেহে মন্ত্ৰীসদাগৰ এটা হোৱাৰ আশা আছে”—প্ৰতিভাই কয়।

প্ৰতিভাৰ এই কথা শুনি বৰুৱা আৰু শৰ্মাই গিৰিজনি মাৰি হাঁহি দিলে।

“আগতে আমি কিয় হাঁহিছিলো এতিয়া বুজিলেনে?” কনক শৰ্মাই সোধে।

“আমি মাইকী মানুহ, তাতে শিক্ষা-দীক্ষাও কম, নিজে কিবা এটা হ'ব পাৰিমনে? ঘৰৰ মতা মানুহজন কিবা এটা হ'ব পাৰিলেই আমাৰ সম্বন্ধিট।”

“অকল সম্বন্ধিয়েই নহয়, বুকু ওফন্দাই ভেম জুৰি জুৰি গা ঘেঁলাই খিতাপ দেখুৱাবও পাৰি”—কনক শৰ্মাই কয়।

প্ৰতিভাই ক'লে—“হয়েইতো, মাইকী মানুহৰ গিৰিয়েকৰ খিতাপেই খিতাপ, নিজৰ মৰ্যাদাৰ কাৰণেই গিৰিয়েকৰ আশ্ৰয়।”

“আৰু নিজক ভাল পোহাৰ কাৰণেই গিৰিয়েকৰ ভাল পোৱা?” শৰ্মাই লৰালৰিকৈ জোৰা লগাই দিলে।

প্ৰতিভাই আৰু হাস্য নহয় একো বাতচিৎ নকৰিলে। সঁচা কথাবনো প্ৰতিবাদ কেনেকৈ কৰে?

বৰুৱাৰ মনত কিন্তু কনক শৰ্মাই পৰিস্থিতি বন্ধা কৰিবলৈ দলিমৰি দিয়া ৰাজনীতিত যোগ দিয়া কথাষাৰ বৰকৈ লাগিল। গতিকে ভেঙে আচল কথাটো শুল পৰি বোৱাটো ভাল নেগালে। সেই কাৰণে ভেঙে নিজেই সেই কথাটো খুচৰি দিলে—

“কিহে, শৰ্মা, তুমি কিবা আজি ৰাজ্যে কথাবোৰ গাই আছাঁ। কোৱাচোন ৰাজনীতিত যোগ দিওঁনে নিদিওঁ?”

কনক শৰ্মাই ক'লে—“ময়ো সঁচাকৈহে কৈছোঁ। ৰাজনীতিত যোগ দিয়া। তোমাৰ নিচিনা কাৰ্য্যক্ষম আৰু চৰিত্তবান জনে ৰাজনীতি কৰিলে দেশৰো লাভ হ'ব।”

বৰুৱাই সুধিলে—“তেনেহ'লে কোন পাটিত যোগ দিওঁ?”

“কেলেই তোমাৰ গৃহিনীয়ে কি বেয়া পৰামৰ্শটো দিলে?”
—ততাতৈয়াকৈ কনক শৰ্মাই ক'লে।

“তোমাছো সেয়ে মত নেকি?”

“ওঁ, মোৰো সেয়ে মত, কাৰণ অন্য পাটিত যোগ দিলে সেৱাৰ খল ঠেক, গতিকৈ প্ৰকৃত যোগ্যতাও দেখুৱাব নোৱাৰা, দেশৰো লাভ কম হয়”—কনক শৰ্মাই ক'লে।

“তেনেহ'লে তোমালোকে মোক যথাসাধ্য সাহায্য দিবাঁ?”

“সেইটো সুধিব লাগেনে?”

“বাক তেনেহ'লে”—বৰুৱাই শলাগিলে।

“বাক তেনেহ'লে! মানে? এনেদৰে সহায় পাবানে? তাহানি-
সোঁন বজাৰ পৰামৰ্শদাতা বামুন থকাৰে, তুমি মজ্জী হ'লে মোক
পৰামৰ্শদাতা হিচাপে ৰাখিবা।”—একো মন্তব্য নিদি বৰুৱাই মাথোন
মিচিকিয়াই হাঁহিলে।

শৰ্মাই বৰুৱাক খাতিৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰা যেন দেখি
প্ৰতিভাই এটা তৃপ্তিৰ ৰেঙলি মেলিলে।

(পাচ)

কাছাৰীত টং টং কৰি চাৰিটা বজাৰ লগে লগে হিন্দী হাইস্কুলতো
চাৰিটাৰ ঘণ্টা বাজি উঠিল। লগে লগে স্কুলৰ শিক্ষকতা দিনটোৰ
কাৰণে শেষ কৰি কনক শৰ্মাক লগত লৈ মোহন শইকীয়াও ওলাই
আছিল। ঘৰলৈ বুলি ৰাওনা হৈ দুয়ো বাটে বাটে দাবলৈ খবিলে—
অলপ যেন ভাবি শইকীয়াই ক'লে—“হেৰা শৰ্মা, অঁহা একেজগে
আমাৰ ঘৰলৈকে স্বাগতক। তাতে বহি মেজি চাহ ভাহ খাই
অলপ গল্প-গুজব কৰোঁক।”

“নাঃই নেহাওঁহে, পোন কোবেই ঘৰলৈকে যাওঁ, কাৰণ চাহ খাই তোমাৰ ইয়াত মেলত বহিলে একেবাৰেই বাতি হৈ যাবগৈহে”

“হয় হ’ব, তুমি ঘৰত গৈনো কি হজুটো কৰিবা ?”

“হজ নকৰিলেও সোনকালে যোৱাটো দৰ্কাৰ। সময়মতে ঘৰত সোমালে অনেক কামো হয়।”

“কাম হওক নহওক, পুহিণীৰ পোন্দোৱা চকুৰ পৰা হাত সাৰিব পাৰি। লগে লগে সময়মতে ঘৰলৈ অহা ল’ৰাটিক যেতিয়া শৰ্মানীয়ে মিচিকিয়া হাঁহি মাৰি হাতীখুজীয়া বাটিত জলপান সজাই দি যি আলপৈচান খৰিব, ল’ৰাৰ ডিল তেতিয়া একেবাৰেই শাঁত পৰি যাব নহয়। তাৰ পিচত আকৌ যেতিয়া বান বাটিত চাহ লৈ আঁৰিয়া খৰিব, তেতিয়া ল’ৰা একেবাৰেই ৰাজকুমাৰ যেন হৈ পৰিব। সেই সুখটো আমাৰ ইয়াততো নোপোৱা। যোৱা, যোৱা, ঘৰলৈকে যোৱা। তোমাৰ সুখত মই বাধা নিদিওঁ”—গহীনাই হাঁহি হাঁহি শইকীয়াই ক’লে।

“শৰ্মানীয়ে হাঁতীখুজীয়া বাটিত জলপান খুৱাব ? ভাল কথা কোৱা। তেওঁ এতিয়া ক’ত আছেগৈ কোনে কয় ? অ’ত গোপিনী সবাহৰ নামভী, ত’ত গোপিনী সবাহৰ পুণ্ডী, কি তৎ পাবা ? ইতিমধ্যে কেইটা সবাহ ভাঙিলে আৰু কেইটা আছে ফুট পোৱাই টান। কেতিয়াবা ইমান দূৰলৈ যাবলগীয়া হয় যে মই বাতি ৮৯ টা বজাত উঠুচনী কৰি ঘৰ পালেহিনো গৃহস্থনী নেপায়হি। এনেকৈয়ে গৃহস্থ-গৃহস্থনী দুয়ো কোনোৰকম ফন্দী পাতি চোকাভেক্সা দি ঘৰখন চলাই আহোঁ বুইচা ?”

“ভেনেহ’লে উদং ঘৰখনলৈ গৈ কৰিবানো কি ? আহাঁ আমাৰ ঘৰতে অলপ বহি জুৰাই সতাই যাবা।” শইকীয়াই কয়।

“তুমি যি জবপেৰ দি লাগিছা, কিবা এবণ আছেনে ? বজা তেনেহ’লে যাওঁ। অলপ অচৰপ চাহ-তাহ তোমাৰ ভাতে খাই যি বাহি হয় সিয়েই লাভ ! বজা যাওঁ”—শৰ্মাই ক’লে।

“এবা, এবা, বজা, জাভো হ’ব, দিস্‌দাৰিনো কমিব, ময়ো এজন লগৰীয়া অলপ সময়ৰ কাৰণে হ’লেও পালে ভাল পায়।”

“পাচে তুমিহে ভাল পাবা, ত’ত পুহিণীয়ে বা কেনে পায় ? বাস্তিপুৱাৰ পৰা ইমান সময় দেখা নাই, এতিয়া অলপ অচৰপ

চেনেহেৰে কথা-বতৰা পাতিছেহেঁতেন, আলপৈচান ধৰিছেহেঁতেন, তাত মই গৈ কিয় হকাবধা কৰোঁগৈ !” শৰ্মাই ক’লে ।

“থোৱা থোৱা, তোমাৰ ফাজলামিখন । আমাৰ গৃহিণীৰ মোৰ সৈতে চেনেহেৰে কথা পাতি লেন ধৰি ধৰি মোৰ আলপৈচানত লাগি থাকিবলৈ সময় ক’ত ? গোটি ঘৰখনৰ কাম, তাঁতসূত বোৱাৰে পৰা গৰু-গাইৰ মেঠা মৰালৈকে সকলো কামতে লাগি থাকোঁতে অলপো ফুৰচেৎ নাপায়, বুঢ়ীহা ?”

“তেনেহ’লে মই গৈ তোমাৰ জেঙাহে লগাম ?”

“কিহৰ জেঙা ?”

“তোমাৰ গৃহিণীৰ এনেয়ে সময় নাই, তাতে তুমি লগত আলহী হৈ ওলালেগৈ তোমাক ভিতৰত কুকুৰে কাঁইট নোখোৱা কৰিব নহয় !”

“এ নহয়, তেনেকৈ কিয় কোৱা !”

“মই আকৌ তোমাৰ গৃহিণীক দোষাৰোপণ কৰা নাই, মুখ ওলুপাই পেলালা দেখোন !”

“কি কেঁচুৱা ল’ৰাৰ দৰে ডেঙুচালি কৰাহে । বাদ দিয়া সেইবোৰ । আহাঁ আমি পোন কোবেই ঘৰলৈ নগৈ বজাৰৰ মাজেদি যাওঁহক”—শইকীয়াই ক’লে ।

“আওঁপাকে ঘৰলৈ যোৱাৰ সকাম ?”—শৰ্মাই সোধে ।

“তোমাৰ জাত মাৰিব লাগে”—শইকীয়াই ক’লে ।

“জাতি থাকিলেহে জাত মাৰিবা”—শৰ্মাই ক’লে ।

“মানে, যেকাৰীৰ পৰা অলপ অচৰণ কেক্ আদি নি তোমাৰ জড়ার্থনা কৰিম বুলি ভাবিছোঁ ।”

“তোমাৰো কম দুঃসাহস নহয় । কত ডাঙৰ মানুহৰ ঘৰত ভাত খাবলৈ উপষাচি আগবঢ়াতো জাত মাৰিবলৈ সাহস নকৰে, তুমি বৰ সাহস কৰিছা !”—শৰ্মাই ক’লে ।

“এৰা, হওঁতে হয়, বামুণ হ’লেও যে দুখীয়াৰ ডাঙৰৰ দ্বিঃকমত বা ডাইনিং টেবুলৰ কাষত বহিবলৈ দিব সেইটো নহয় ।”

“সেই কাৰণেহে কলোঁ, জাত মাৰিছে, জাতি উপজিছে ।”

এনেকৈ দুয়োজন আহি আহি বজাৰৰ এখন বেকাৰীত সোমাই কেৰু বিজুট আদি কিবাকিবি অলপ কিনি লৈ শইকীয়াৰ ঘৰ পাওঁতে গধূলি হ'ল। মোহন শইকীয়াৰ পৰিবাৰ যোগমায়াই গৰু-গাই বাজি আতাইছে। শইকীয়া অহাৰ পস্তাৰ চৰি যোৱাত মনত এটা খুদুৱনিয়ো লাগি আছে। স্বামীৰ অনুপস্থিতিয়ে স্ত্ৰীৰ মনটো সদায় উৰুঙা কৰি ৰাখে। গতিকে শইকীয়ানীয়ে দুৱাৰ মুখত বৈ বাট চাই থাকোঁতে যে শইকীয়াহঁত গৈ পাইছে তাত আচৰিত হ'বলগীয়া একো নাই।

“শইকীয়াই এনেয়ে বেজিকৈ আহি আপোনাৰ জগৰ লগাইছে। তাতে আহিছে লগত এজন আলহী লৈ। আপোনাৰ চাগৈ ভাল্লুস্বেদি ডমক্ ডমক্ মাৰিছে”—কনক শৰ্মাই সুপৰিচিত ধেমেলীয়া সুৰত আৰম্ভ কৰিলে।

“আপোনাৰ আক বয়স হৈ গৈছে মানে ফুটুৰিখনো বাঢ়িহে গৈছে।”—শইকীয়ানীয়ে কয়।

“হাতত যিহে বিহ লৈ আহিছে মনটো নাচিব লাগিছে নহয়।”—শৰ্মাই ক'লে।

“এনেকুৱা নাচনি আলহী আহিলে হওঁতে বেয়া নহয়”—শইকীয়ানীয়ে ভিতৰলৈ সোমাই যাওঁতে মন্তব্য কৰিলে।

“নাচিবলৈ জানো ভোলদগৰ আছে?”

“ভোলদগৰ থাকিলে সকলোৱেই নাচে, কিন্তু ভোলদগৰ নোহোৱাকৈ নাচিব খোজা নাচনিহে লাগে।” শইকীয়াই কাপোৰ সলাই থাকোঁতে ভিতৰৰ পৰা মাত দিয়ে।

“তোমাৰ কথাবোৰ কিবা মই নুবুজাহে হৈ গৈছোঁ”—কনক শৰ্মাই কয়।

“উস্! তুমি কথা নুবুজাহে হৈ গৈছা। মানে আমাৰ নিচিনা ঠোঁকোনা পণ্ডিতৰ ঘৰলৈ ক'ৰ অতিথি আহিবহে? খোৱা-জোৱাৰ সামগ্ৰী থাকিলেহে অতিথিৰ সমাগম হয়। তোমাৰ অৱস্থা টনকিয়াল হ'লে দেখিবা অৱশ্যে মোৱাই নোহোৱাই মানুহৰ পৰোক্ষৰত কুঁঠাৰৰ নাম শুৱাব নোৱাৰা হৈছে।”

“হোৱাই নোহোৱাই মানুহৰ ভিৰ হৈ থাকিলে লাভ কি? নগৰীয়া ভাল ভদ্ৰ দুজন এজন আহিলেহে অলপ ভাল লাগে আৰু ফয়দাও হয়”—কনক শৰ্মাই মন্তব্য কৰে।

“নগৰীয়া ভাল ভদ্ৰ মানুহ ইমান অকৰা পাইছানে যে এনেয়ে কোনো লাভৰ আশা নোহোৱাকৈয়ে আমাৰ নিচিনা দুখীয়া মানুহৰ ঘৰৰ দুৱাৰত খুন্দিয়াই থাকিব?”

এইদৰে কৈ পেলাই শইকীয়া অলপ সময়ৰ কাৰণে নিমাত হৈ ব'ল। ইপিনে শইকীয়ানীয়ে কাঁহি এখনতে দুফালে দুভাগ কৰি বিক্ৰুট, কেৰু আদি আনি মাজতে টিপনৰ ওপৰত থৈ চাহ আনিবলৈ বুলি ভিতৰ সোমাল। শইকীয়াও আহি চকী এখন টান মাৰি বহিলহি। শইকীয়ানীয়ে চাহ দুবাটি লৈ আকৌ আহি টিপনৰ ওপৰতে ৰাখিলে। দুয়ো খাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। শইকীয়াই যেন ভাবি ভাবি আগৰ কথা-বতৰাৰ ওপৰত মন্তব্য কৰিলে—“নগৰীয়া ভাল ভদ্ৰ বুলি যে কৈছোঁ আজিকালি ভালভদ্ৰ মানে পোছাক পৰিচ্ছদত ভদ্ৰ, মুখৰ মাতত মিল্কিকিয়া হাঁহিৰে সৈতে ভদ্ৰ। সঁচাসচিকৈ সৎ আৰু ভিতৰুৱা ভাবে ভালভদ্ৰ মানুহ নগৰত আছে জানো? মই দেখাত ক'তো নাই। সকলোৰে ভিতৰি ভিতৰি কেৰেণ। কোনোজনক দেখিবা যোগান বিভাগৰ পৰা গামিট লৈ ক'লা বজাৰত মাল বিক্ৰী কৰিছে, কোনোজনৰ দৰ্মহা মাহেকত দেখিবা আশী টকাহে, আছে চাহাৰ থকাৰে.....”

“চাহাৰ থকাৰে থকাই নহয়, সেই সকলক সমাজে চাহাবো বোলে।” কনক শৰ্মাই কৈ উঠে।

“সমাজে যি বোলে বোলক, মোৰ এনে মানুহৰ প্ৰতি অন্তৰৰ পৰা ঘৃণা হয়। এই কাৰণে মই কাৰো লগত আজিকালি ভাল মিলিছোঁ চলিব নোখোজোঁ।”

“দুঃখীয়া পণ্ডিত তোমাৰ ভালনো কোন পাত আছে যে মিলিবা। মিলিবা খুজিলেও দেখিবা যে সেই দস্যু তথাকথিত ডাঙৰ মানুহবিলাক তোমাৰ পৰা আঁতৰিহে গৈছে। তুমি কি কোৱা নোকোৱা সেই লৈ সমাজে অপেক্ষা কৰি নেথাকে। সমাজতো সিহঁতক বন্ধক'ট কৰা নাই। বৰং আকোৱালি লৈ বৰ দিবা পাৰি দি নোৱাই শুবাই দৰা আদৰা দি আদৰিহে লৈছে।”—কনক শৰ্মাই জোৰেৰে ক'লে।

“সমাজে যি কৰে কৰক মই কিন্তু তেনে মানুহক প্ৰশ্ৰয় দিব নোখোজো। পাপক প্ৰশ্ৰয় দিয়াও পাপ”—শইকীয়ায়ে আবেগেৰে ক’লে।

“মই বুজিছোঁ তুমি কি কৈছা, যি পৃথুৰীত পানী নোখোৱা, তাৰ পাৰতো ভৰি নিদিয়া। পিচে তুমি এটা কথা পাহৰি গৈছা”

“কি কথা?”—শইকীয়াই সোধে।

“সেই সকলৰ ঘৰতে তুমি টিউচনী কৰি ঘূৰি পেট প্ৰবৰ্তাইছা আৰু সেই সকলেই আমাৰ স্কুলৰ গভৰ্ণিং বডীৰ মেম্বাৰ আৰু আমাৰ ভাগাৰ হৰ্ভা-কৰ্তা-বিধাতা। মোটতে শইকীয়া এটা কথা নেপাহৰিবা—পৃথিৱী এৰি পাও ক’তো দিব নোৱাৰা।”

“তেনেহ’লে তুমি ক’ব খোজা যে নৈতিকতা ক’তো নাই”

“নাই বা আছে মই একো কোৱা নাই। কিন্তু তাৰ অন্তিত্ব অনুভৱ কৰাৰ সুবিধা নাই যেতিয়া দেশ চাই দেশ ধৰাই ডাল।”

শইকীয়ানীয়ে চাহ দি ওচৰতে থিয় হৈ এওঁবিলাক দুয়োৰো কথা শুনি আছিল। তেওঁ শৰ্মাৰ এনে কথাবোৰ শুনি বৰ ডাল পালে যে অবুজন শইকীয়াক আজি বুজাবলৈ এজন ডাল মানুহ ওলাইছে। গতিকে তেওঁ লগতে কৈ উঠিল—“এৰাতো, যি সবাহৰ যি চাপৰি সেই চাপৰি মাৰিবই লাগিব আৰু তাৰ লগতে খোজো মিলাব লাগিব।”

“খোজ মিলাবলৈ যোৱাটো মহা বিপদজনক কথা। কাউৰী ম’ৰা হ’বলৈ যাওঁতে কি দুৰৱস্থা হৈছিল জানাই দেখোন।”

“সেইটো সদায় সঁচা নহয়। কুমাৰণীৰ বাহত পৰি পইতী-চোৰাণীয়ো কুমাৰণী হ’ব পাৰে যেতিয়া তুমিনো ভোমাৰ স্বভাৱটো সলাব নোৱাৰিবানে? অন্ততঃ সলাব নোৱাৰিলও সলোৱাৰ ভাও দিব পাৰিবা।” —কনক শৰ্মাই ক’লে।

“ভাও দিয়াৰে বা দৰ্কাৰ কি? নিজৰ কাম ঠিকমতে কৰি অন্তৰ যদি পৱিত্ৰ ৰাখিব পৰা হয়, তাৰ পৰা যি শান্তি পোৱা যায় তাৰ সমান পৱিত্ৰ আৰু কি হ’ব পাৰে?”

“অকল পৱিত্ৰতাবে পেট নভৰে বুইছা। আৰু যে শান্তিৰ কথা কৈছা, সেইটো ভোমাৰ ব্যক্তিগত কথা। ভোমাৰ শান্তিৰ পৰা যদি ভোমাৰ পৰিয়ালৰ কষ্ট হয়, ভোমাৰ শান্তিয়েই বা থাকিল ক’ত আৰু তাৰ মুখ্যই বা কিমান?”

“সেইটো অৱশ্যে হয় ! তোমাৰ সবলতা আৰু দাবিদাৰ সুবিধা লৈ অইনে তোমাক হিংসা কৰিব, তোমাৰ নানা কুৎসা বতনা কৰিব, সেইবোৰে যেতিয়া তোমাক স্পৰ্শ কৰিব, তেতিয়া তোমাৰ শাস্তিয়েই নেথাকে। সেই বুলি যে সাংসাৰিক কিছুমান নীচামিৰ ওপৰ উঠিবলৈ চেষ্টা নকৰিবা সেইটোৰ সপক্ষে মই কেতিয়াও মত দিব নোৱাৰোঁ।”—শইকীয়াই গহীন মাতেৰে ক’লে।

“কথাবোৰ কিবা আদৰ্শবাদ হিচাপেহে কৈছাঁ। তাৰ ব্যৱহাৰিক ফালে তুমি একেবাৰেই গিঠি দিছাঁ। যেতিয়া তুমি যিটোক নীচামি বুলিছাঁ, নাইবা আগেয়ে সচৰাচৰ নীচামি বোলা হৈছিল, সেইলৈক যদি এতিয়া সমাজে উচ্চ বুলি জ্ঞান কৰে, তুমি তাক নুই কৰিবা কেনেকৈ ?”

“তুমি কোৱা কথাটো সঁচা হ’ব যেতিয়া এটা কথাৰ মূল্যাঙ্কন কৰা যায়, যেতিয়া বস্তুৰ নিৰূপিত মূল্যৰ সলনি হয়। সেইটো এটা দৃষ্টিভঙ্গীৰ কথা। যুগে যুগে দৃষ্টিভঙ্গী বদলি হৈ আছে, সেই দৃষ্টিভঙ্গীৰ লগে লগে মূল্যাঙ্কনৰ সলনি হৈছে আৰু তাৰ লগে লগে সমাজো আঁৰি গৈছে—এই, সকলোবোৰ মই স্বীকাৰ কৰোঁ। কিন্তু সেইবুলি কিছুমান সমাজবিৰোধী কথাক মই ওপ বুলি ধৰি লোৱাৰ কোনো মাপকাঠি নেদেখোঁ।”—শইকীয়াই ক’লে।

“সমাজ বিৰোধী বুলি তুমি কোৱা কথাখাৰো ভাবি চাব লাগিব। আমি এতিয়া আমাৰ সমাজত দৃষ্টিভঙ্গীৰ যি মানদণ্ড লৈছোঁ, সেই মানদণ্ড হয়তো অন্য সমাজে গ্ৰহণ নকৰিবও পাৰে। সমাজভেদে মূল্যবোৰ বদলি হয়।”

“যিটো চিৰসত্য সি সদায়েই সত্য, সত্যৰ স্বৰূপটো মাত্ৰ লুকাই থাকিব পাৰে; সমাজভেদে অসত্য কেনেকৈ হ’ব ?”—শইকীয়াই সোধে।

“ধৰি লোৱা উদাহৰণ স্বৰূপে জাতিভেদৰ কথা। জাতিভেদৰ উৎপত্তি হয় কৰ্মৰ যোগ্যতা অনুসৰি। পিচত সি একোটা জাতত পৰিণত হ’ল। যিটোক এসময়ত কৰ্মৰ নৈপুণ্য অনুসৰি সুবিধা কৰি শ্ৰেণী হিচাপে ধৰা হৈছিল পিছত তাকে একোটা একোটা জাত বা সম্প্ৰদায় হিচাপে কটকটীয়াকৈ ধৰি লোৱা হ’ল।”—শৰ্মাই উত্তৰ দিলে।

শইকীয়াই ওপৰাই মাত দিলে—“সেইটো এটা সমাজে কৰা ভুলহে যি আচল সত্যটো লুকাই ৰাখিলে।”

সকলোৱে ভুলটোকে সত্য বুলি মানি ল'লে, সিয়েই সত্য, তুমি আজি নীতিৰ যিবোৰ ব্যাখ্যা দিছাঁ আৰু যিবোৰ নীতিৰে চলিব খুজিছা সেইবোৰ ভেনেকৈ আছে ক'ত ? কেউফালে দেখিবা কৃষ্টিৰ কথা, ক'লাৰ কথা, সাহিত্যৰ কথা আৰু এইবোৰ লৈয়ে কৃষ্টিসংঘ, সাহিত্য চ'ৰা, ক'লা-কেন্দ্ৰ ইত্যাদি নানান গঠিত হ'ব লাগিছে। সেইবোৰতে চলিছে কৃষ্টিৰ নামত হোৱাই নোহোৱাই নাচবাগ, সাহিত্যৰ নামত দুটা এটা নগ্ন প্ৰেমৰ গল্প, কোনেও নুবুজা ছন্দ তন্দ নাইকিয়া কিবা বোলে আধুনিক কবিতা আৰু ক'লাৰ নামত ফটোগ্ৰাফী।

“কেলেই এই কৃষ্টি সংঘবিলাকত দেখুৱা বিভিন্ন লোকগীত আৰু লোক নৃত্যাদিৰ কোনো কৃষ্টিমূলক মান নাই নেকি ? এই-বিলাক অসমীয়া তথা ভাৰতীয় কৃষ্টিৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহয় নেকি ?” —শইকীয়াই সোধে।

“মইনো কেতিয়া ভেনেকৈ ক'লো ? মই বুজাঁ যে এইবিলাক সকলোবোৰেই ভাৰতীয় কৃষ্টিৰ অঙ্গ। আৰু এই সকলোবিলাককে চালি-জাৰি চাইচিতি গোটাই ভাৰতীয় কৃষ্টিক এটা নতুন সমগ্ৰ ৰূপ দিব লাগিব। আপৰ স্থিতিশীল মামৰে ধৰা কৃষ্টিক নতুনৰ লগত খাপ খুৱাই এটা বোঁৱন্তী সৃষ্টি কৰিব লাগিব। কিন্তু সেইবুলি বিভিন্ন লোকগীতি আৰু লোক নৃত্যবোৰ ভেনেকৈ মান্ত দেখুৱাই থাকিলে ভেদৰ ওপৰতেহে জোৰ দিয়া হয়। ইয়াৰ চৰম লক্ষ্য ঐক্যৰ সন্ধান পোৱা নেযাব আৰু পালেও তল পৰে। গতিকে কিবা আগবঢ় হ'লেও সাম্প্ৰদায়িক আগবঢ় হৈ পৰে, কাৰণ আমাৰ চৈতন্যটোক সাম্প্ৰদায়িক কৰি গঢ় দিবৰ কাৰণেই যেন ভুল চেষ্টা কৰা হৈছে। ইপিনে ইয়াৰে সুবিধা লৈ প্ৰত্যেক সাম্প্ৰদায়তে নেতা গঢ়ি উঠিছে। কাৰণ সাম্প্ৰদায়িক চৈতন্যৰ ওপত ভাল ধৰিব পাবিলেই স্বার্থ সিদ্ধি হয়। যুগটো হৈছে গলতন্ত্ৰৰ। এনেকৈ বিভেদ ৰাঢ়ি গৈছে। আকৌ ক'লাকেন্দ্ৰ, কৃষ্টি সংঘবোৰ হৈছে ক'লা নুবুজা, কৃষ্টি নাইকিয়া নতুনকৈ গঢ়ি উঠা এটা ধনী সাম্প্ৰদায়ৰ আড্ডা। অইন কৰিব নোৱাৰিলেও অন্ততঃ কিছুমান টকা খকা মানুহে নানা খেলৰ প্ৰতিষ্ঠানবোৰকে দখল কৰি সমাজৰ আগত ঠাই পাইছে। আচল খেলুৱৈবোৰ ক'ববাস্তে আছে। এইবোৰ হৈছে বৰ্তমান জগতৰ সোঁত। এই সোঁতত ভেটা দিবলৈ যোৱাটো হ'ব ভুল। এই ভুল শুধৰাবলৈ গৈ তুমি আৰু এটা ভুল কৰিব

নোহোৱা। কাৰণ তেনে কৰিবলৈ গ'লে তুমি উচ্ছন্ন হ'ব লাগিব। খৰি লোৱা যুক্তিৰ কাৰণে তোমাৰ উচ্ছন্ন হ'বৰ অধিকাৰ আছে, কিন্তু তোমাৰ পৰিয়ালক উচ্ছন্ন কৰিবৰ কি অধিকাৰ আছে?"—কনক শৰ্মাই যেন দোষাৰোপণত অতিষ্ঠ হৈ আন্তৰ্গৰ সুৰত উত্তৰ দিয়ে।

শইকীয়াই ক'লে—“মই নীতি আৰু দুৰ্নীতিৰ মাজত আপোচ নিবিচাৰোঁ।”

এনে এজন দুজন বলৱান চৰিত্ৰৰ মানুহৰ কাৰণে সমাজ ভিত্তি থাকে। “আপুনি এনেকৈ বলিয়ালিখন কৰি কৰি আপুনিয়ো মৰিব আৰু আনকো মাৰিব”—শইকীয়ানীয়ে তপৰাই মাত লগালে।

“সেইয়া চোৱাঁ, তোমাৰ ভুলটো ক'ত! তুমি যদি এটা নীতিত বিশ্বাস ৰাখা, সেই নীতিতে অন্ততঃ তোমাৰ গৃহিণীৰো বিশ্বাস ওপজাই তুমি তেওঁকো চলাই লৈ যাব লাগিব। তোমাৰ নীতিৰ বা পন্থাৰ যদি এজনো শিষ্য নেথাকে তাৰ অৰ্থ কি? তাৰ মানে তাৰ অসামৰ্থতা। গতিকে সেইবোৰ এৰি পেলাই এটা বাস্তৱিক পন্থা সুবিধা পালে লোৱা। মই হ'লে পালে আজিয়েই তেনে সুবিধা গ্ৰহণ কৰিম।”

“হেৰাঁ, বহুত ঠিকানো কেলেইহে? মই শিক্ষকতা কৰি যি দুপইচা পাইছোঁ, তাৰেই ল'ৰাটোৰ পঢ়া খৰচ দি আছোঁ, আৰু টিউচনী কৰি যি অলপ পাওঁ তাৰেই আমাৰ ঘৰুৱা খৰচ চলি আছে। শ্ৰাণী মাত্ৰ দুটাহে এতিয়া ঘৰত আছোঁহক।”

“তথাপিহে দুই চাৰি পইচা হাতত জমা লাগে, তেতিয়াহে ল'ৰাক মানুহ কৰিব পাৰি বুজিছাঁ। টকা যাবে আছে তেওঁৰেই বিদেশলৈ পঠিয়াই শিক্ষা দি ল'ৰা ভাল কৰি আনিছে। তাত কিমান সুবিধা আছে। হয় মাহমান থাকিলেই এটা এম-এ ডিগ্ৰী, ৪ খনমান ডিগ্ৰীমা আৰু ডক্টৰেটো লৈ আহিব পাৰি। আমাৰ ইয়াত ইমান সুবিধা ক'ত আছে।” কনক শৰ্মাই সোধে।

“ডিগ্ৰীবোৰ থাকিলে অৱশ্যে চাকৰি পোৱাত সুবিধা হয়। পিচে ডিগ্ৰীয়ে মানুহ কৰিব নোৱাৰে।”—শইকীয়াই উত্তৰ দিয়ে।

“চাকৰি পালেই টকা হ'ব, টকা হ'লেই মানুহ হ'ব। তোমাৰ ল'ৰাটোক ওকালতিত দিয় বুজিছাঁ। পিচে হাতত অলপ টকা নহ'লে ওকালতি কেনেকৈ কৰিব?”

“থোৱা থোৱা, আমাৰে সহপাঠী বেণুধৰে কিবা এসোপা টকা হাতত লৈ ওকালতি আৰম্ভ কৰিছিলনে কি ?”

“টকা নহ’লেও বেণুৰ বাপেকৰ বহুত মাটিবাৰী আছিল। তাৰ উৎপাদনৰ পৰাই বাপেক দণ্ডিৰামে বেণুক অনেক সামগ্ৰীৰ যোগান ধৰি আছিল। লগতে তেওঁৰ পৰিবাৰেও কম কষ্ট কৰা নাই ; সেই কাৰণেহে টিকিব পাৰিলে।”

“এতিয়াও আমাৰো তেনেকৈয়ে হ’ব। মই লাগিলে দুটা এটা টিউচনী বেছিকৈ কৰিম। আৰু এওঁ লাগিলে অলপ ভাতসূতৰ কাৰবাৰকে কৰিব।”

“তেনেকৈ কৰি অন্তশো বেণু টিকিব পাৰিলে, কাৰণ তেতিয়া দিনবিলাক বেলেগ আছিল। বস্ত-বাহানি ইমান সস্তা আছিল যে তেতিয়াৰ এটা টকাৰ মূল্য এতিয়াৰ দহোটা টকাৰ।” কনক শৰ্মাই টিপ্পনী দিলে।

“এতিয়া তেনেহ’লে দহগুণ পৰিশ্ৰম কৰিব লাগিব।”—শইকীয়াই ক’লে।

“গোটেই জনমটো কষ্ট কৰোঁতেই গ’ল, ডাৰিছিলোঁ। ল’ৰা ডাঙৰ হ’লে অলপ সুখ হ’ব। পিচে ঢেকী স্বৰ্গলৈ গ’লেও ধান বানিব লাগিব”—যোগমায়াই ক’লে।

“কেলেই ল’ৰাই ওকালতিত নাম কৰিলে তোমাৰ দেখোন সুখ হ’ব। বেণুধৰ বৰুৱাৰ ঘৈণীয়েকে এসময়ত কিমান কষ্ট কৰিছিল। পিছত ওকালতিত খ্যাতি হ’লত এতিয়া প্ৰতিভাৰ কিমান সুখ।” শইকীয়াই ঘৈণীয়েকক বুজায়।

“বোৰোঁ মোমাই মৰিব ভুতে পাব ; ল’ৰাই ওকালতিত দুই-হাতে টকা ঘটি মাকক সুখ দিয়ালৈ মাকৰ হাড়ত বন গজিব।”

“হাড়ত বন গজিলেও গজিব, তথাপিহে জীয়াই থকালৈকে ল’ৰাৰ সুখৰ কাৰণে কিবা এটা কৰা দৰ্কাৰ”—শইকীয়াই ক’লে।

“ল’ৰাৰ সুখৰ কাৰণে কৰা দৰ্কাৰতো ! ল’ৰাৰ সুখ হ’ব বুলি ঠাৱৰকৈ জানিলে কৰিবও পাৰি। কিন্তু তাকে হোৱাৰ চক্ৰ-মিষ্টৰ একো নাই। আৰু হ’লেও যদি চকুৰে দেখিবলৈ সোপাওঁ, তাৰ যদি

সুখৰ ভাগ নেপাও, ল'ৰাৰ ভাল হোৱা নোহোৱা একে কথা"—
শইকীয়ানীয়ে ক'লে । "তেনেহ'লে আপোনাৰ ল'ৰাক আপুনি মৰম
নকৰেনে কি ?"—কনক শৰ্মাই সোধে ।

"মৰম নকৰিম কিয় ? মৰম কৰোঁ বুলিয়েইটো তাৰ সুখটো
চকুৰে চাই যাবলৈ বিচাৰোঁ ।"

"চকুৰে দেখি আপুনি আপোনাৰ মনতে তৃপ্তি পোৱাটোহে
বিচাৰোঁ ?"

"আপুনি কি কৈছে মই কথামাৰৰ আওতাও পোৱা নাই ।"—
শইকীয়ানীয়ে ক'লে ।

"তেওঁ কৈছে যে ল'ৰাৰ সুখৰ পৰা ল'ৰাৰ কিবা ক্ষয়দা হওক
নহওক তুমি এটা ক্ষয়দা কৰিব পাৰিলেহে ক্ষান্ত থাকিব"—শইকীয়াই
টিপ্পনী দিলে ।

"নহ'লে মোৰ তাক সৰুৰেপৰা মৰম কৰি তুলিছিল ডাঙৰ
বন্দাৰ কি অৰ্থ হ'ল ?"—শইকীয়ানীয়ে সুধিলে ।

"তেনেহ'লে আপোনাৰ দেখিছোঁ ল'ৰাতকৈ আপোনাৰ নিজৰ
প্ৰতি ভাল পোৱাটো বেছি"—কনক শৰ্মাই ক'লে ।

"ল'ৰা-ছোৱালী সদায় নিজৰ ক'ৰণেহে । ল'ৰা-ছোৱালীৰ
কাৰণে ল'ৰা-ছোৱালী নহয়"—শইকীয়ানীয়ে ক'লে ।

"তেনেহ'লে আপুনি আপোনাৰ ল'ৰাটোক মৰিবলৈ এৰি দি
নিজকে বচাবলৈ চেষ্টা কৰিবনে কি ?"—কনক শৰ্মাই সোধে ।

"বিপদৰ সময়ত মৰিবলৈ সাত শত্ৰু হ'লেও কোনেও কাকো
এৰি দিব নোৱাৰে । পানীত পৰা মানুহক বচাবলৈ গৈ পানীত পৰি
নাইবা ঘৰত জুই লাগি কেউফালে জুইয়ে ঘেৰি ধৰাত মৰিবলগীয়া
মানুহক বচাবলৈ গৈ জুইত পৰি মানুহ মৰি থাকে । সেইবুলিয়েই
সেই মানুহবোৰে নিজতকৈ সেই বচাবলৈ যোৱা মানুহজনক বেছি
ভাল পায়নে ? মাকবোৰে তেনে কথা"—শইকীয়ানীয়ে গহীনাই ক'লে ।

"মাকৰ কথা মাকেহে জানে । গিচে আপোনাৰ এই কথা
সকলো মাকে স্বীকাৰ কৰিবনে নকৰে ক'ব নোৱাৰোঁ"—কনক
শৰ্মাই শইকীয়ানীৰ কথাত যেন প্ৰত্যয় নগৈ প্ৰতিবাদৰ সবত ক'লে ।

“সকলো মাকৰে একে কথা। তাকে যেনিবা কিছুমানে লুকুৱাই থয় কেনেকৈ নিজকে বৰ স্বার্থপৰ বুলি মানুহে ভাবে বুলি। পিচে ভেনে মাকৰো যদি, ‘উপবানে নকৰক, এটি ল’ৰা চুকায়, তেতিয়া বিলাপ কৰা শুনিব—আই ঐ মোৰ প্ৰাণ। কলৈ গলি? তাৰ পৰাই বুজা যায় যে নিজৰ প্ৰাণতকৈ ল’ৰা ডাঙৰ নহয়, এতিয়া বুজিলেনে’ বুলি শইকীয়ানীয়ে সুধিলে।

“হেৰা বাপেকিটো, কথাটো সঁচানে? তুমি দেখোন একো নেমাতাহে। তোমাৰ গৃহিনীয়ে মোক একেবাবেই জন্ম কৰি দিলে।” কনক শৰ্মাই ঠোটেমোট চেলেকি শইকীয়াক সন্মোহন কৰিলে।

“তেখেতে একো মাতিব নোৱাৰে। মাতিবলৈকো একো নাই।”

“কেলেই?”—কনক শৰ্মাই সুধিলে।

“কাৰণ তেখেতৰ কাৰ্য্যয়ো মই কোৱা কথাকে প্ৰমাণ কৰে।”

“কেনেকৈ?”

“গোটেই ল’ৰা-ছোৱালী তথা পৰিয়ালো যদি অন্নৰ অভাৱত মৰি যায়, তেতিয়াও তেখেতে স্বনীতি ত্যাগ নকৰে। তাৰ মানে তেখেতৰ অহঙ্কাৰটো ল’ৰা-ছোৱালী সকলোৰে ওপৰত; অৰ্থাৎ ল’ৰা-ছোৱালীৰ কাৰণে নিজপ্ৰটো ত্যাগ কৰিব নোৱাৰে”

“আপুনি দেখিছোঁ যুক্তি তৰ্কত বহুতো পঢ়া-শুনা মানুহকো চেৰ পেলাব” শৰ্মাই ক’লে।

“কেউপিনে চকুৰে দেখা ঘটনা বৰ্ণাবলৈ নাইবা সঁচা কথা কবলৈ আওঁবোৱা যুক্তিতৰ্ক নেলাগে”—সাহেবক শইকীয়ানীয়ে ক’লে।

“ভেনেহ’লে তুমি এতিয়া কি ক’ব খোজ?”—শইকীয়াই সোধে।

“মই কোৱাৰোৰ কথাটো জানো আপুনি কান্ধাব কৰিব? মই ক’বলৈ হ’লে বিগিনক ওকাজভিত্তি নিদি এটা চাকৰিত সুমাই দিবলক”—শইকীয়ানীয়ে উত্তৰ দিলে।

“তেতিয়া কি উপকাৰ হ’ব?”

“তেতিয়া কি উপকাৰ হ’ব? কথাৰোৰ যে সোধে। চাকৰি পালে এটা নিম্নবীয়া উপাৰ্জন্য হ’ব, চাকৰ নাকৰো পাব। আখাৰ চিন্তাকো কিছু সকাহ পাব।”—শইকীয়ানীয়ে ক’লে।

“চাকৰিৰ উপাৰ্জনেৰে আজিকালি ঘৰ চলাই টান, সি তাৰ ভৱিষ্যত চাকৰিৰ টকাৰে কেনেকৈ গঢ়িব ? তাতে আকৌ সি যিটো চাকৰি পাব তাৰে পেট ভাতেই যে চলিব তাৰ কোনো গ্ৰাশা নাই”

“দুই চাৰি পইচাৰতো বাহিৰা হাত থাকিবই !” শইকীয়ানীয়ে ক’লে ।

“এতিয়া দেশ স্বাধীন হ’ল, বুইছা, বাহিৰা পইচা খোৱাৰ দিন গ’ল, সকলোৰে চকু গজি উঠিল”

“খোৱাই তাতে খাই থাকিব, চকু দিয়ে কোনে, ৰাজহুৱা কথা ?”—শইকীয়ানীয়ে ক’লে ।

“ভেনেকৈ অসৎ পথৰ পইচাই নোজোৰে বুইছা ! জুৰিলেও ভৱিষ্যতে বেয়া থাকে । পাপৰ ধন পৰাচিতত যায় ।”

“আজিকালি ঘোৰ কলিকাল ! তাত পাপ পুণ্যৰ কি বিচাৰ আছে । পাপেই পুণ্য, পুণ্যই পাপ । আপুনি কোৱাৰ দৰে হোৱাহেঁতেন, শুল্কই দুৱলীয়া হাজৰিকাৰ ঘৰ কেতিয়াবাই উচান হ’ব লাগিছিল । উচান হওক চাৰি দোপত দোপে ওপৰলৈহে উঠিছে । তাতে এতিয়া সিহঁতৰ বাপ টেক্সৰ ইন্স্পেক্টৰ হোৱাত, ঘৰত দুটা চাকৰ । দুয়োটা গৱৰ্ণমেণ্টে দিছে বোলে । হাজৰিকানীয়ে এতিয়া লগত এটা আঁৰিয়া লৈহে বাহিৰলৈ ওলায় । ইপিনে এতিয়া তেওঁ বিলাকৰ ঘৰলৈ মূৰত মথুৰা পাগ মাৰি মাৰি অহা বেপাৰীয়ে ভৰিপকৱাৰ লানি যেন হৈছে । এইবোৰ দেখিলে আমাৰ বুকু হমহমাই যায় নহয় ।”—শইকীয়ানীয়ে ক’লে ।

“তুমি এনে ৰাজে কথাবোৰ ভাবি নিজে অশান্তি ভুগিব লাগিছাঁ আৰু কৈ কৈ মোকো অশান্তিত পেলাইছাঁ” — শইকীয়াই প্ৰতিবাদ কৰিলে ।

“নক’ম বা নেভাৰিম কিয় ? সকলোৰে পৰা ল’ৰা তুলি তালি ডাঙৰ কৰিলোঁ ভাবিছিলোঁ ইয়াৰ পৰাই সুখৰ মুখ দেখিম আৰু সুখৰ কল্পনা কৰিয়েই ল’ৰাটোক বৰ ভাল পাইছিলোঁ, এতিয়া দেখিছোঁ সকলো আশা-ভাবহা হ’ল—হাঁ ! হাঁ ! কেবেলা দৰ্ভা”

“হেঁৰা শইকীয়া ! কথা ভালেই শুনিছোঁ । বিপিনক কিবা এটা চাকৰিত সুমাই দিয়া, দৰমহাৰ উপৰিয়ো দুপইচা চাৰি পইচা পাব, ধনী মানুহৰ ছোৱালী বিয়া কৰাবও পাবিব আৰু ৰোৱাবীয়েকাক লৈ

গোটেই চাহাবমেম সাজি সাজি জেগাই জেগাই ঘূৰি ফুৰিব। মাকে আঁতৰৰ পৰা শুনিয়েই মনত বৰ বং পাব নহয়” — কনক শৰ্মাই ক’লে

শৰ্মাই এনেদৰে কোৱাৰ লগে লগে শইকীয়াই মিচিকিয়াই হাঁহিলে; শইকীয়ানীৰ চকুত কিন্তু আচল কথাটো এতিয়াহে ধৰা পৰিল। আৰু সুধিলে — “কেলেই এই চাকৰিবোৰত একে জেগাতে থাকিব নোৱাৰে নেকি?”

“দিব দিব, তোমাৰ ল’ৰাক নগাৰ্হ’তে চাকৰি দিব আৰু নগাৰ্হ’ৰ ঘৰতে সদায় ৰাখিব। ইয়ালৈ কিমানজন হাকিম আহিছে গৈছে তোমাৰ চকুৰ আগতে দেখি আছাঁ দেখোন!” — শইকীয়াই ক’লে।

“ভেনেহ’লে বিপিনক ওকালতিতে নাম লগাই দিয়া বেয়া নহয়” — শইকীয়ানীয়ে কৈ উঠিল। শৰ্মা আৰু শইকীয়াই খিলখিলনি মাৰি হাঁহি দিলে।

কনক শৰ্মাই আৰম্ভ কৰিলে — “গিচে ওকালতিত নাম লগাই দিব অধাই মধাই নোৱাৰি নহয়। আৰু তিনিবছৰ পঢ়ি ওকালতি পাচ কৰিব লাগিব। এতিয়াও বি. এ. পৰীক্ষা দিবলৈ আৰু দুমাহ বাকী আছে। মোটামুটিকৈ আৰু চাৰি বছৰৰ গিচেতে উকীল হ’বহি পাৰিব।”

“লাগে, লাগিব চাৰিবছৰ। তথাপি ওকালতি কৰাই ভাল হ’ব। তেতিয়া অন্ততঃ ল’ৰাটো ঘৰতে থাকিলে মনটো ভাল লাগিব।”

“ল’ৰাটো ঘৰতে থাকিলে অইন নহ’লেও বোহাৰী বা’ৰলৈ সুবিধা হ’ব” — কনক শৰ্মাই লগাই দিয়ে।

“বোহাৰীয়েই বায়নে বোহাৰীকে বাওঁ কি ঠিক আছে। আজিকালিৰ ল’ৰা তিবোতাৰ বশ। গোটেই যবম তাইকে চাজি দি মাক-বাপেকক পাহৰি যায়” — শইকীয়ানীয়ে উত্তৰ দিয়ে।

“নিজৰ কথাটো লৈ ইমান ব্যস্ত হ’ব নেজাগেচোন! এতিয়া ল’ৰাক ওকালতিত টিকিব পৰা কৰকচোন” — কনক শৰ্মাই ক’লে।

“মই হ’লে ল’ৰাই আমাক খুৱাব, আমাক সুখন্ত ৰাখিব, বোহাৰীয়ে আমাৰ আগপ্ৰস্তান ধৰিব, — এইবোৰ কথা সমূহি ভবা মাই। যাক ভাব কেনেকৈ উন্নতি হয় সেইটোকেহে ভাবিছোঁ।” — শইকীয়াই কয়।

“সেইটোকেহে ভাবিবলগীয়া কথা। তিনিবছৰ পঢ়োৱাৰ উপৰিও ওকালতিত স্বাক্ষৰলক্ষী হ’বলৈ অলপ দিন লাগিব। এইদৰেই কেৰাবছৰবোৰ কথা ভাবিব লাগিব” —শৰ্মাই ক’লে।

“ভাবি ভাবিনো কথাৰ কিমান ওৰ পাৰা। ভাবিবলৈ বহুত সময় পাম। এতিয়াৰে পৰা কিমান ভাবিবা? ইতিমধ্যে বা কি আছে ভাগ্যন্ত”

“কথাটো হয়, নাজানি দৈৱৰ গতি। পিচে সেইবুলিয়েই সকলো কথা দৈৱৰ হাতত এৰি দি হাত সাৱটি বহি থাকিবানে? বিপদ আছে বুলিয়েই সাৱধানে চলিবা। কথাতো কয়—আগতৰি চাইহে পিচ ভৰি দাঙিবা।”—শৰ্মাই সাৱধানবাণী শুনায়ে।

“সেইদৰে কেইখোজ কাড়িবা, বাটহে যিমান দূৰ। মই ভাবোঁতে আইনৰ পৰীক্ষা কেইটা যদি পাচ কৰিব পাৰে তেতিয়াহ’লে পেট-ভাত মোকলোৱা কোনো কথা নহয়”—শইকীয়াই ক’লে।

“সেইটো পুৰা সত্য। আইন কৰিব নোৱাৰিলে অন্ততঃ দুখন এখন গোলাৰ হিচাপ আদি যদি চাই দিয়ে তাৰেই পেট প্ৰবৰ্তাই থাকিব পাৰিব। তেনে যদি দুখন এখন ফাৰ্মৰ Retainer হয়, তেতিয়াও অন্ততঃ আমাৰ মাণ্টৰীৰ টকাতক বেছি টকা পাব।”

“মই অৱশ্যে এই বিষয়ে বিশেষ একো ভবা নাই। কাৰণ ল’ৰাই আইন পৰীক্ষা পাচ কৰি ওকালতিত খৰিব তাৰ কাৰণে বহুত দিন আছে। গতিকে তেতিয়া সি কেনেকৈ উপাৰ্জন কৰি চলিব সেইটো ভাবিবলৈকো বহুত সময় আছে। বোলোঁ আহক স্বাৰিষা কাটক পাত বৈ বা ডিনিহি খাই যা ভাত। তথাপিতো তুমি কোৱা কথাৰ মই অনুমোদন কৰিব নোৱাৰিলোঁ। কাৰণ কোনো দোকানীৰ হিচাপ-পত্ৰ কৰা মানে দুৰ্নীতিক প্ৰশ্ৰয় দিয়া। ভেণ্ড’বিলাকৰ হিচাপ দুবিধৰ থাকে, এবিধ খাঁতি আৰু আনবিধ নকলী। তেনে দোকানৰ বিটেইনাৰ হোৱা মানে কেনেকৈ লিখি কোন আইনন্ত পেলাই টেক্স আদিৰ হাত সাৰিব পাৰে তাৰ বুধি দিয়া আৰু কেতিয়াবা হাত সাৰিব নোৱাৰি ধৰা পৰিলে বচাবলৈ চেষ্টা কৰা। তেনে দুৰ্নীতিত হাত দিলে ওকালতিত নাযোৱা নহয়। তেনেকৈ দুপইচা চাবিগইচা উপাৰ্জন কৰাতকৈ মাণ্টৰী কৰাই ভাল।”—শইকীয়াই কয়

“জানোঁ তুমি কি কথাবোৰ কোৱা ! উকীলো হ’ব ধৰ্মভো থাকিব !” —শৰ্মাই আক্ষেপ কৰে ।

“উস্ ! তোমাৰ যে ধাৰণাবোৰ ! উকীল মানেই ফাঁকিফুকো দি কাক ক’ত সৰুতাব পাৰি চেষ্টা কৰি টকা ঘটা মানুহনে কি ?”

“তেনেই তেনে নহ’লেও পূৰাপূৰি ধামিকো নহয় !” —শৰ্মাই তাকি মাৰে ।

“আক আন ব্যৱসায় কৰা বকী সকলো মানুহৰ প্ৰত্যেকেই ধৰ্মৰাজ সুধিষ্ঠিৰ ?” —শইকীয়াই সোধে ।

“মইনো তেনেকৈ উকীলৰ বাদে সকলোবোৰ ধৰ্মৰ অন্তৰ্ভাৱ বুজি কেতিয়া ক’লোঁ । মই কবলৈ বিচাৰিছোঁ যে তেওঁলোকে য’তে টকা পোৱাৰ আশা দেখে, তাতেই উঠি পৰি লাগে” —কনক শৰ্মাই কয় ।

“সেইটো তুমি ভুল কৈছা । কাৰণ উকীলৰ মাজতো মই বহুতকৈ নীতি মানি চলা দেখিছোঁ । বহুত টকা পালেহি মিছা মোকদ্দমা ঘূৰাই দিছে — এনে মানুহো আছে । এনে মানুহেই সাধাৰণতে আইনৰ কথাবোৰকে ঘাটি থাকি বুদ্ধিজীৱিৰ চৰম পৰ্য্যায় পাইছেগৈ । এই কাৰণে উকীলৰ মাজত অগাধ পণ্ডিত আছে । এই সকলে সমাজৰ শীৰ্ষস্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে আৰু দেশৰো মুখ উজ্জ্বল কৰিছে । মোৰ একান্ত ইচ্ছা যে আমাৰ বিপিনেও এনেকৈয়ে ওকালতি কৰিব আৰু আমাৰ বংশৰ নাম উজ্জলাব । উকীল নাম লৈ সি যদি দুনীতিৰ যোগে টকা উপাৰ্জন কৰি আচাৰ্য্য হ’ব খোজে, মই যেন তেনে কথা নিজ চকুৰে দেখি যাবলৈ নেপাওঁ ।” —শইকীয়াই জোৰ দি কয় ।

“তেনেহ’লে তুমি তাক এটা ভাল সংস্থান দিব লাগিব, যাতে সি ওকালতিৰ প্ৰথম অৱস্থাত ভাত কাপোৰৰ চিন্তা কৰিব নেলাগে” —কনক শৰ্মাই যোৰনি মাৰে ।

(হয়)

এনেকৈ দিনবিলাক বাগৰিবলৈ ধৰিলে । চাওঁতে চাওঁতে দুটা মাহ শেষ হৈ আহিল । ইয়াৰ দহদিন মানৰ পিচত এখন চিঠি শইকীয়াৰ হাতত পৰিলহি । চিঠিখন খুলি চাই শইকীয়াই পঢ়িবলৈ ধৰিলে—

শ্ৰীযুত দেউতা

পত্ৰে সেৱা গ্ৰহণ কৰিব । বৰ্ত্তমান 'ভগৱানৰ কৃপাত আৰু আপোনালোকৰ আশীৰ্বাদত মোৰ একপ্ৰকাৰ ভাল । আশাকৰোঁ আপোনালোকৰো মঙ্গল ।

আমাৰ পৰীক্ষা যোৱা ৩১ মাৰ্চৰ পৰা আৰম্ভ হৈছে । সকলো-বিলাক বিষয় শেষ হৈ গৈছে । মাত্ৰ ইক'নমিকচ্ হে বাকী আছে । এপ্ৰিলৰ এঘাৰ আৰু বাৰ তাৰিখে সিয়ো শেষ হৈ যাব । গতিকে মই বিহুৰ আগে আগে ঘৰলৈ যাবগৈ পাৰিম । বিশেষ একো নাই । মোৰ সকলো খা-খবৰ শ্ৰীযুতা মাকো দিব । ইতি

আপোনাৰ মৰমৰ

শ্ৰীবিপিন

চিঠিখন পঢ়িয়েই “হেৰা, বিপিনৰ মাক, বিপিনৰ মাকহে, বিপিনে এখন চিঠি দিছেহে” বুলি চিঞৰি চিঞৰি যোগমায়াক মাতিবলৈ ধৰিলে । যোগমায়ো বিপিনৰ চিঠিৰ কথা শুনিয়েই উধাতু খাই আহিল আৰু সুধিলে—“কি লিখিছে, তাৰ ভালনে ?”

শইকীয়াই ক'লে - “তাৰ ভাল, পৰীক্ষা প্ৰায় শেষ হৈ গৈছে, এটাহে বাকী আছে । বিহুৰ আগে আগে সিয়ো শেষ হৈ যাব । গতিকে বিহুত আহি সি ঘৰ পাবহি পাৰিব । এইখন চিঠি পঢ়ি চোৱা ।” এইবুলি কৈ শইকীয়াই চিঠিখন যোগমায়াক হাতলৈ দিলে । যোগমায়াই পঢ়ি চাই এটা তৃপ্তিৰ মিতিকিয়া হাঁহি মাৰিলে ।

এনেকৈ কেইদিনমান গ'ল । বিহুলৈ মাত্ৰ দুদিন বাকী । আবেলি দুটামান বজাত এখন বিজ্ঞা আহি শইকীয়াৰ ঘৰৰ আগত ব'লহি । লাহে লাহে বিজ্ঞাতালাই মালবস্তুবোৰ মুখৰ কোঠাতে থলেহি । লগতে বিপিনো আহি ঘৰৰ বাৰান্দাত থিয় দিলে আৰু বিজ্ঞাতালাক বিদায় দি ভিতৰলৈ সোমাই যাব খুজিছে । ইপিনে বিজ্ঞাৰ বেজ বজোৱা শুনি পাকঘৰত কিবা কামত লাগি থকা শইকীয়ানীয়েও ল'ৰালবিকৈ কামৰ ওৰ পেলাই ওলাই আহিল আৰু বিপিন ভিতৰলৈ সোমাই যাব খোজো-ভেই বাহিৰৰ কোঠাত থিয় দিলেহি । বিপিনে মাকক দেখি

“মা তোৰ ভালনে ?”

“ভাল বেয়ানো কি বোপাই ? তোৰ তেওঁ পা ভাল ? কোনো দিগ্দাবী নোহোৱাকৈ পৰীক্ষাটো দিব পাৰিলি ?”

“কোনো মক্ৰিল নোহোৱাকৈ পৰীক্ষাটো দিলোঁ।”

“ভাল হৈছেনে ?”

“ভাল হৈছে, পাচ কৰিব লাগে।”

“বাক ভাল হৈছে, যি হ’ল হ’ল। এতিয়া তই হাত মুখ ধুই ল’, মই চাহ অকণমান কৰোঁগৈ। তোৰ মুখখন একেবাৰে শুকাই আহিছে ; চাহ-তাহ এটোপা খাই অলপ সন্ত ল’— মাকে ক’লে।

বিপিনেও ভিতৰলৈ সোমাই গৈ পানী আৰু গামোচা আনি মুখহাত ধুই ল’লে। ইতিমধ্যে, মাকেও চাহ-জলপান পাকঘৰতে সজাই দি পিৰা এখন পাৰি বিপিনক বহিৰলৈ দিলে। বিপিনেও বহি চাহ খাই খাই মাকক সুধিলে— “মা দেউতা এতিয়া আহিবৰ হোৱা নাই নেকি ?”

“চাৰিটা বাজিলেহে আহিব পাৰিব। কেতিয়াহো একেবাৰেই বাতি ৯টা মান বজাতহে ওলায়হি”—মাকে ক’লে।

“কলৈ যায় ?”

“বাহিৰে বাহিৰে উঠুচন কৰিহে আহিব। কত যোৰাকোন্দা মাৰি তোক পাইছে বোপাই !”

“এতিয়া মোৰ পঢ়া শেষ হ’ল যেতিয়া দেউতাৰ কলটৰ অন্ত হ’ব কিজানি !” বিপিনে ক’লে।

“ক’ত অন্ত হ’ব। তোক যোগে আকৌ তিনিবছৰৰ কাৰণে ওকালতি পঢ়াৰ”

“ব’ব কলট হ’ব। ইমান কলটত আকৌ তিনিবছৰ কেনেকৈ টানিব ?”

“ময়ো তাকে কৈছিলোঁ বোপাই। পাচে দেউতাবাই নেমানে”

“চাকৰি-বাকৰি এটা কৰিব পাৰিলেহে সুবিধা হয়, অন্ততঃ তহঁতৰ কলটটো কমিব”

“কোনোপধ্যেই দেউতাবাক বুজাব নোৱাৰিলোঁ”

“বাক মই ক’লে মানিব, মোৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে দেউতাই জোৰ নকৰে”—বিপিনে ক’লে।

“ভহ’তে যি কৰ কৰিবি, মোৰ ক’বলগীয়া একো নাই”—
যোগমায়াই কয়।

“বাক সেইবোৰ যি হয় হ’ব। আমাৰ বিজাল্ট ওলাবলৈকো বহুত দিন আছে। সময়ত ডাবিব পৰা যাব। এতিয়া মই বাস্তাই বাস্তাই অলপ পাক এটা মাৰি আহোঁছোন।”

“ইমান কষ্ট মষ্ট কৰি আহিছ, অলপ জিৰাই সতাই ক’লে যা যাৰি”—মাকে বাধা দিলে।

“নেলাগে মা, মই এনেয়ে কলঙৰ পাৰে পাৰে বাস্তাইদি ঘূৰি হে আহিম, দেউতা অহালৈ মই ঘৰ পামহি”—বিপিনে ক’লে।

“অমিয়াহঁতৰ ঘৰ নোসোমাৰি; তাত সোমালেই তোৰ বহুত বেজি হয়”—মাকে ক’লে। আগেয়েও এনেকৈ কলেজৰ পৰা আহি বিপিন অমিয়াহঁতৰ ঘৰলৈ গৈছিল। আক ভাতে বহি অমিয়াৰ সৈতে নাক্স গছগছ কৰি থাকি কেতিয়াবা কেতিয়াবা ৰাতি ৮টা, ৯টা মান বাজিলেহে ঘৰলৈ ওভটিছিল। এই কাৰণেই আজি মাকে বিপিনক সোনকালে ঘূৰি আহিবলৈ সত্ৰধান বাণী শুনাইছিল। এনেয়ে এটি মাহ সন্ধান, তাকে বহুতদিনৰ মূৰত ঘৰলৈ আহিছে। তেনেস্থলত প্ৰথম দিনাই বহুত ৰাতিলৈকে বাহিৰে বাহিৰে ঘূৰি ফুৰাটো মাকৰ কেনেকৈ সহ্য হয়।

“নোসোমাও বাক! সোমালেও মাত লগায়েই লবালবিকৈ গুছি আহিম।” এইবুলি বিপিনে মাকক সন্ধান দি ঘৰৰ পৰা ওলাই যায়। সময় প্ৰায় চাৰে তিনিটামান বাজিছে। লাহে লাহে বিপিনে কলঙৰ পাৰৰ বাটে বাটে যাবলৈ ধৰিলে। চ’তৰ শেহত বৰষুণৰ পানী পৰাত যেন কলঙৰ পাৰৰ চাপৰিষোৰে গা পা ধুই নতুন পোছাক গিঁজি বিহব কাৰণে উলহ-মাজহ লগাইছে। ষ্ট্ৰাকবোডৰ দাঁতিৰ ডাঙৰ ডাঙৰ আহত গছবোৰে নতুন কুঁড়িপাত্ৰেৰে বসন্তৰ আগমনিৰ জাননী দিছে। কুজি-কেতেফীয়ে সেই গছবোৰৰ পৰা যেন কুউউ কুউউ মাতেৰে নতুন বহবৰ নিবেদন কৰিছে। দূৰত একোজোপা গজাশে ফুলৰ শোভাৰে প্ৰকৃতিৰ বঙা বঙেৰে যেন খোলাই পেলাইছে। মনস্ত বহা

সেই বঙা বঙৰ সাঁচে যেন আজি বিপিনৰ কাৰণে গোটেই জগত বঙীল কৰি পেলালে ।

বিপিনেতো আগেয়েও এই বাটেৰেই অমিয়াহঁতৰ ঘৰলৈ গৈ থাকে । কিয় আজি এটা পৰিবৰ্তনে মনৰ সকলো ভাব অধিকাৰ কৰি পেলালে ? সেই গছ-গছনি, সেই বাস্তা আৰু সেই কলঙেই বিপিনৰ মন যেন এটা নতুন ভাৱেৰে প্লাৱিত কৰিলে । সেই ভাবৰ স্বভাৱ কি বিপিনে কিন্তু একো বুজিব নোৱাৰিলে । বিপিনে ভাবি ভাবি যেন মনতে কৈ উঠিল—“অমিয়াজনী ইমান ধুনীয়া, তাইক ইমান ভাল লাগে ! আজি প্ৰায় এবছৰৰ আগতে দেখা পোৱা, তেতিয়া তাইৰ ছোৱালীকালৰ চঞ্চল অৱস্থাটোৱে ইমান মনত আনন্দ দিলে । এতিয়া তাই চাগে যৌৱনৰ দুৱাৰ দলিত ভৰি দি অভিনৱ কমলীয়তা ধাৰণ কৰিছে । এইবাৰ মেট্ৰিক পৰীক্ষা শেষ কৰি পঢ়াৰ চিন্তাৰ পৰা সকাহ পোৱাৰ কাৰণে স্বাধীৱৰ গঢ় সুঠাম মনোহৰ হৈ উঠিছে । সদায় আহি গৈ থকা কলঙৰ পাৰৰ এই বাটকণ কিয় ইমান দীঘল যেন লাগিছে । মই আজি অমিয়াৰ ঘৰ গৈ নেপাননে কি ?”

যৌৱনৰ উদ্যম চঞ্চলতাৰ কাৰণেই বিপিনৰ যে আজি এই চিৰ পৰিচিত চমু বাস্তাকণ অতি দীঘল যেন লাগিল তাত আচৰিত কি ? একেখন জগতেই মানুহৰ অৱস্থাৰ ভেদে বিভিন্ন বতৰা আনি দিলে । জীৱনৰ স্তৰৰ ভেদে একেটা বস্তুৱেই বেলেগে সজ্ঞানৰ সমল যোগায় ।

সেই কাৰণেই বিপিনে আজি অমিয়াক নতুন দৃষ্টিৰে দেখিলে ।

এনেকৈ গৈ গৈ বিপিন অমিয়াহঁতৰ ঘৰৰ পেটৰ ওচৰত থিয় দিলে । মনে মনে ভাবিবলৈ ধৰিলে পেট খুজি সোমাই যাব নে নেহায় । জলপ সময় ডমকা মাৰি ব'ল আৰু নিজে নিজে গল্প কৰিলে—“অমিয়াৰ জগত চিনাকিটোত মোৰ পক্ষে নতুনত্ব একো নাই । অমিয়া আৰু মোৰ মাজত চিঠিৰ আদান-প্ৰদান আশ্ৰেণবা আছে । কিয় আজি ইমান সন্দেহে, ইমান ভয়ে ফনটোক অধিকাৰ কৰি পেলালে ? আজি মই কিয় নতুন কাম কৰিবলৈ ওলাইহোঁনে কি ? চোৱাৰ দৰে মনটো কঁপি উঠিছে কিয় ?”

“পেটৰ আগত এনেকৈ উজুপুলুকে থাকিলে মানুহে মোক কিয়তে ভাবিব” বুজি মৰসাহ দি পেটখন খুজি বিপিন অমিয়াহঁতৰ

ঘৰলৈ সোমাই গ'ল। সময় প্ৰায় চাৰিটামান বাজিছে। অমিয়া আৰু অমিয়াৰ মাকে ভিতৰ চোতালত পাকঘৰৰ আগত থিয় দি বাপুটীৰ চাহ কৰা হৈছেনে নাই হোৱা চাই আছে।

বিপিন লাহে লাহে গৈ আগফালৰ বাৰান্দাত থিয় দিলে। কেউফালে তইনত কৰি চাই কাকো ক'তো নেদেখাত মনৰ সন্দেহটো যেন দৃঢ় হৈ গ'ল। শঙ্কাত মন কঁপি উঠিল কিজানি বিপিনক দেখি অমিয়াহঁত ভিতৰ সোমাল। মনৰ অন্তৰালত থকা অজানিত উদ্দেশ্য বিলাকে বিৰূপ মানসিক প্ৰক্ৰিয়াৰ তৌ খেলে। গতিকে বিপিনে ভাবিবলৈ ধৰিলে ভিতৰ সোমাবনে উলটি যাব।

মনত যেন অশেষ বল বান্ধি আগবদৰেই বিপিন ভিতৰ সোমাল। আৰু একেবাৰেই পাকঘৰৰ ওচৰ পালেগৈ। ডাৰিৰ শব্দত কোনোবা আহিছে বুলি বুজিব পাৰি অমিয়া আৰু অমিয়াৰ মাক প্ৰতিভাই উলটি চালে। দেখিলে বিপিন আহি পাচফালৰ বাৰান্দাত উপস্থিত হৈছেহি।

বিপিনক দেখি অমিয়াই সাউত কৰে যেন উলাহাঙে আহি বিপিনৰ আগত আগবদৰেই হাঁহি মুখে থিয় দিলে। আৰু কৈ উঠিল—“বিপিন ককাইদেউ, কেতিয়া আহিলে? পৰীক্ষা হৈ গ'লনে?”

লগে লগে প্ৰতিভায়ে মন্তব্য কৰিলে—“বোধকৰোঁ, তুমি আজি আহি পোলাহি।” বিপিনৰ মনে যেন এতিয়াহে স্বস্তি বোধ কৰিলে। ইমান পৰে ই এনেয়ে যেন এটা সন্দেহৰ বোজা কঢ়িয়াই ভাবা-কান্ত হৈ আছিল। বিপিনে নিজৰ ভুলটো বুজিব পাৰি নিজকে নিজে ধিক্কাৰ দিলে। কিবা অসৎ অভিপ্ৰায় নিজৰ মনতে আছিল নেকি বিপিনৰ ডাবি চাবলৈ সময় নহ'ল। নিজকে চম্ভালিলে যেন সন্দেহৰ কোনো কাৰণ ওলাই নপৰে আৰু উত্তৰ দিলে—“এবা, মই আজিহে আহি পালোঁ। আপোনালোকৰ ভালেনে?”

“আহোঁক কোনো বকমে, তোমাৰ ভাল বোধকৰোঁ, কোনো দিগদাৰী নোহোৱাকৈ পৰীক্ষাটো দিব পাৰিছানে? পৰীক্ষা কেনেকুৱা হ'ল?”—প্ৰতিভাই গহীনাই ধূলমূল ভাৱে কথা কেইটা সুধিলে।

“আপোনালোকৰ আশীৰ্বাদত পৰীক্ষাটো কোনো দিগদাৰী নোহোৱাকৈ দিছোঁ। সিমান বেয়া হোৱা নাই, পাচ কৰিব লাগে”—বিপিনে লাহে লাহে ক'লে।

বিগিনে পাচ কৰিব এই কথাষাৰে প্ৰতিভাৰ কাগত থহৰ থহৰ কৰি মাৰিলে। গতিকে 'ভেও' যেন বিৰক্তিৰ ভাৱত ইফালে মুখ ঘূৰালে।

“অ’ বিগিন ককাইদেউ, বিগিন ককাইদেউ, আগুনি এইবাৰ বি. এ. পৰীক্ষা পাচ কৰিলে আমাক ভালকৈ মিঠাই খুৱাব লাগিব” —অমিয়াই হাঁহি হাঁহি বিগিনক ক’ল।

“বাক, বাক। বৰাচোন, আগে পাচ কৰি লও। পাচ কৰিলে পিচে পৰে মিঠাই নেজাগে 'কত কি খাবা'” —বিগিনে উত্তৰ দিয়ে।

“বাক বাক বুজিছোঁ। পিচত পাচ কাৰ ল’লে খুৱাব পাইছোঁ; মানুহক দেখা পাবলৈকে নাইকিয়া হ’ব” —অমিয়াই ক’লে।

“কেজেই, ক’লৈ যাম?”

“ক’লৈকো নেযায়। পাচে মিছে গগন্ত ওফন্দি পৰিব, ওচৰ চাপিবলৈকে ভয় হ’ব। মিঠাই খুৱাব কথা কোৱা পিচ!” —অমিয়াই ক’লে।

“খোৱা খোৱা, বি. এ. পাচ কৰিলেই ইমান ডাঙৰ মানুহ নহয় যে মই গগন্তে ওফন্দি ফুৰিম আৰু ভোমাৰ নিচিনা সকলো মোক মাতিবলৈ ভয় কৰিব” —বিগিনে ক’লে।

“বাক দেখিলেহে লেখিম” তিতকাৰী দি অমিয়াই কল।

“পাচে ভোমাৰ পৰীক্ষানো কেনে হ’ল?” বিগিনে সোধে।

“মোৰ পৰীক্ষানো কি! ফেইল!”

“অ’ তাৰ মানে বুজাইছা যে মই ফেইল কৰিম। হঠাৎ দেও আমাৰ নিচিনা পাখা মানুহে ক’ত পাচ কৰিব পাৰিব!”

“আগুনি যদি গাধা, মই তেনেহ’লে আৰু গাধী” —অমিয়াই হাঁহি হাঁহি ক’ল।

“বাক সেইবোৰ ফাজলামি কৰিব নেজাগে। পাচ কৰিলে আমাক কি খুৱাবা কোৱা।”

“চানচুৰ”

‘চানো চুব কৰিবলৈ মই কৃষ্ণ নেকি ?’

প্ৰতিভাই কিন্তু অমিয়া আৰু বিপিনৰ মাজত এনেদৰে মিলা-প্ৰীতিৰ ভাব ভাল নেপালে। গভিকে কান্দা কৰি যেন ভিতৰলৈ পথিয়াব খুজি ক’লে “হা হা ডাঙৰ মানুহৰ লগত এনেকৈ থিকিদ্দালিখন মাৰি থাকিব নেলাগে। পাকঘৰৰ ভিতৰলৈ হা আৰু বাগুটীয়ে কি চাহ কৰিছে চাওঁচোন। হৈছে যদি অকণমান বিপিন ককাইদেৱেৰক আনি দেহি”

এনেকৈ ক’লত অমিয়া পাকঘৰৰ ভিতৰ সোমাল।

“আহা বিপিন, ভিতৰলৈকে যাওঁহক” এইবুলি প্ৰতিভা আৰু বিপিন দুয়ো গৈ ডাইনিং ৰামৰ চকীতে বহিলগৈ।

বাহিৰত গৰপ্ গৰপ্ কৰি জোতাৰ শব্দ শুনা গ’ল। প্ৰতিভাই চাই দেখে যে অমিয়াৰ দেউতাক কাছাৰীৰ পৰা আহিছে। বেণুধৰ বকৱাক দেখি বিপিনো থিয় হৈ অলপ আগবাঢ়ি গ’ল। বিপিনক দেখি বকৱাই সুধিলে—“কিহেঁ, বিপিন, গুৱাহাটীৰ পৰা কেতিয়া আহিলো ?”

“আজিহে আহি পাইছোঁ, দদাইদেউ” বিপিনে উত্তৰ দিলে।

মোহন শইকীয়াৰ সহপাঠী আৰু সমসাময়িক হ’লেও বেণুধৰ বকৱা শইকীয়াতকৈ অলপ বয়সত সৰু। সেইকাৰণে বিপিনে আগৰে পৰা বেণুধৰ বকৱাক দদাইদেউ বুলিছিল। আজিয়ো তেনেদৰেই নিঃসঙ্কোচে সম্বোধন কৰিলে।

“পৰীক্ষা কেনেকুৱা হ’ল ?” বকৱাই সোধে।

“বৰ বেয়া হোৱা নাই”—বিপিনে উত্তৰ দিলে।

“হাক ভাল কথা।” ভূমিনো এনেকৈ থিয় দিলা কিয় ? যোৱা ভাতে বহাঁই। মই হাতমুখ ধুই গৈছোঁ” এই বুলি কৈ বকৱাই চাকৰে বোগাই খোৱা পানীৰে হাতমুখ ধুই বিপিনৰ ওচৰতে ডাইনিং টেবুলৰ কাষত বহিলগৈ। ইতিমধ্যে বাগুটীয়ে চাহ আনি টেবুলৰ মাজতে কেট্‌লিৰে সৈতে থ’লে। আগে আগে খালী প্লেটবোৰ মুচি কাচি দিলে। প্ৰতিভাই কাগৰোৰ সজাই লৈ চাহ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। বকৱাই খালী প্লেটবোৰত খোৱাৰ সামগ্ৰীবোৰ বঁভাবলৈ জাগিল। “অমি ক’লৈ গ’ল ?”—বকৱাই সুধিলে।

“আছে, পাকঘৰতে চাহকৰা বেলি হোৱাৰ কাৰণে বাগুটীৰ লগত আগপিচ ধৰিছে” প্ৰতিভাই ক’য়।

“অমি, চাহ নেখাব নেকি? আহ আই”—বকৱাই মাত লগালে।

বিপিন অহাত অমিয়াৰ মনে এনেয়ে উচগিটাই আছিল। গতিকে মাকে তাইক পাকঘৰলৈ পখিয়াই দিয়াটো ভাই ডাল পোহা নাছিল। এতিয়া দেউতাকে মাত লগোৱাত যেন তাই উদাহৰে পালে আৰু দেউতাকৰ মাতৰ লগে লগে “খাম, গৈছোঁ, দেউতাক” বুলি মাত লগালে।

“আহ বেগেতে আহ, চাহ চোঁচা হৈ যাব” বকৱাই সমিধান দিয়ে।

“পাচে, বিপিন, তুমিনো পাচ কৰি এতিয়া কি কৰিম বুলি ভাবিছা?” বকৱাই সোধে।

“পিচে পৰেহে ভাবিম, আগে বিভ্ৰান্তটো ওলাওক, ময়ো পাচ কৰোঁনে নকৰোঁ চাই লও” বিপিনে উত্তৰ দিলে।

“পাচ কৰিব! দিয়াচোন। পৰীক্ষাৰ বিভ্ৰান্ত, ওলোৱালৈকে বাট নাচাই কি কৰিব! নকৰিব! সেই সম্বন্ধে অলপ আগতে ভবা বেয়া নহয়”—বকৱাই উত্তৰ দিলে।

“আপতেনো কি ভাবিব! দেউতাই কৈছে বোলে মই ল’টো পঢ়িলেই ভাল। পাচে আকৌ তিনিবছৰ বেছিকৈ পঢ়িবলৈ ঈমান টকা ক’ত?”

“প্ৰবল ইচ্ছা হ’লে টকাৰ বাস্তৱ আপোনা আপুনি ওলাই যাব। মই হ’লে কথাটো বেয়া দেখা নাই।” বকৱাই ক’লে।

“মোৰ বৰ ইচ্ছা নাই। ভাত্তে মই এতিয়া কথাটো সন্তোষ দেখা নাই, কাৰণ হোষ্টেলত থাকি গুৱাহাটীত পঢ়িবৰ কাৰণে খৰচ ১২০ লাগে। অন্ততঃ ১০০ নহ’লে নচলে।”

“গুৱাহাটীত ছোৱালীৰ কাৰণে কোন হোষ্টেল ভাজহে?” —বকৱাই সুধিলে।

“ছোৱালীৰ হোষ্টেল কোনটো ভাল ক’ব নোৱাৰোঁ। ছাত্ৰী-বাৰীয়ো বহুত দূৰ হয়। ছোৱালী কলেজৰো হোষ্টেল আছে।

বৰদলৈ ক'লেজৰো হোষ্টেল বেয়া নহয়। পিচে আপুনি গুৱাহাটীৰ ছোৱালী হোষ্টেলৰ খবৰ ল'লে কিয়?" ভিতৰতে উথলি উঠা এটা আনন্দ যেন লুকাই ৰাখি বিপিনে সুধিলে।

“আমাৰ অমিয়াই এইবাৰ মেট্ৰিক দিয়াটো বোধকৰো জানাঁ।”

“ওঁ জানোঁ, অলপৰ আগতে আমি এই বিষয়ে কথা বতৰা হৈছিলোঁ।”

“যদি পাচ কৰে, তাইক গুৱাহাটীলৈকে পথিয়াম বুলি ডাবিছোঁ।”
—বকৱাই ক'লে।

“কেলেই! ইয়াতে কলেজ আছে যেতিয়া গুৱাহাটীলৈ পথিয়াই কিয়?”—বিপিনে সোধে।

“অলপ বাহিৰলৈ ওলালে ল'ৰা-ছোৱালীৰ চকু মুকলি হয়, বুইছাঁ। সেই এটা কথা। আৰু এটা কথা হৈছে—মই এইবাৰ ৰাজনীতি কৰিম বুলি ডাবিছোঁ। গতিকে মই অমিয়াৰ ওপৰত চকু ৰাখিব নোৱাৰিম। গতিকে বাহিৰৰ এটা হোষ্টেলত ৰাখি চুপাৰণ্টেন্ডেণ্টৰ তত্ত্বাৱধানত থব পাৰিলে চিন্তা নেথাকে,”—বকৱাই সমিধান দিয়ে।

বকৱাৰ এই কথা শুনি বিপিনৰো আইন পঢ়িবৰ কাৰণে ইচ্ছা জাগি উঠিল।

“আপুনি কথাটো বেয়া ভবা নাই। বাহিৰলৈ ওলালে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে অনেক নতুন জেগা দেখে, নতুন নতুন মানুহৰ লগত মিলামিচা কৰিবলৈ সুবিধা পায়। গতিকে অনেক অভিজ্ঞতাও আহৰণ কৰে” —মনৰে উল্লাসতে যেন বিপিনে বকৱাক শলাগিলে।

“বিশেষকৈ হোষ্টেলত থাকিলে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে অনেক ধৰণৰ শিক্ষা আৰু অভিজ্ঞতা লাভ কৰিব পাৰে। আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালী বুলিবলৈ একমাত্ৰ তাইয়ে হোৱাত তাই বৰ আজসূতা হৈ উঠিছে। গতিকে বেছিদিন আমাৰ লগতে থাকিলে তাই আপলৈ একেবাৰেই অকামিলা হৈ পৰিব।” বকৱাই ক'লে।

“ভেনেছ'লে ভেওঁক কোন ক'লেজত ভৰ্তি কৰিম বুলি ডাবিছে?”
—বিপিনে সোধে।

“পৰীক্ষা দিবৰ ২০/২৫ দিন মানহে হৈ গৈছে। এতিয়ালৈকে একো ভৱা নাই। সময়ভহে ভাবিম। তাই এতিয়া এনেদৰে থাকে। তুমি গধূলি গধূলি আহি অলপ অচৰপ তাইক কলেজৰ বিষয়বোৰৰ সম্বন্ধে এটা নমুনা দিবাচোন। বিশেষকৈ তাই ইংৰাজীত বৰ আধাকেচেলুৱা। এনেকৈ থাকিলে আগলৈ ফেইল কৰিবগৈ। মই মাহেকত ৫০ টকাকৈ তোমাক দিম। তোমাৰ আইন পঢ়িবৰ কাৰণে দুপইচাৰ সংস্থান এটাও হয়, অমিয়াৰো উপকাৰ হয়।”

“পঢ়াৰ অভ্যাসটো অলপ অচৰপ ৰাখি থাকিব নোৱাৰিলে পাহৰিয়ো যাব পাৰে। গতিকে আপোনাৰ উদ্দেশ্যটো বেয়া নহয়” — বিপিনে ক’লে।

“সেইটোৱো হয়। গতিকে তোমাৰ সুবিধা অনুসৰি কোনোবা এটা দিনৰ পৰা আহিবা। মোৰ এটা অকৰী মোকদ্দমাৰ নথিপত্ৰ চাবলগীয়া আছে। মই উত্তীৰ্ণোহে। তুমি যোৱানে কি কৰা কৰা” — এই বুলি বকুৱা উঠি লাহেকৈ নিজৰ অফিচকমলৈ সোমাল।

দেউতাকৰ উপস্থিতিৰ কাৰণে বৰ শান্তশিল্পী ছোৱালীৰ দৰে আমি ইমান সময় জুৰ ভাৰে বহি আছিল। বকুৱা স্বেতিয়া ওলাই গ’ল, তেতিয়া বিপিনে ক’লে — “অমি, আজিৰ পৰা তুমি মোৰ লগত সাৱধানে চলিবা। মই তোমাৰ চাব”

“নমস্কাৰ চাব, আহক বহক” বুলি অমিয়ে সাদৰ সন্তাষণ জনাই ভেঙুচালি কৰিলে। বিপিনেও এটা অৰ্ধপূৰ্ণ হাঁহি মাৰিলে।

“গিচে তুমি পঢ়া আবস্ত কেতিয়াবে পৰা কৰিবা?” — বিপিনে অমিয়াক সোধে।

“এই মাহ পৰীক্ষা দি উত্তীৰ্ণোহে। আকৌ পঢ়া। কিমাননো পঢ়িবা?” — অমিয়াই ক’লে।

“ভেনেহ’লে তোমাৰ পঢ়িবৰ ইচ্ছা নাই বুলি দমাইদেউক কৈ দিওঁ?”

“নক’ব, নক’ব। মোৰ মনৰ ভাৰটো আপোনাকহে কেহোঁ, নপঢ়িলে আপুনি মোক পান্ধে দিকাৰ!”

“ভেনেহ’লে মই কাইলৈব পৰা আহিম?” বিপিনে সোধে।

“বাজি” তলমূৱাকৈ মিচিকিয়া হাঁহি এটা মাৰি লাজকৰা
 যেন কৰি অমিয়াই ক’লে।

“তেনেহ’লে মই আজিলৈ যাওঁহে। কাইলৈৰ পৰা ৭ টাৰ
 সময়ত মই নিতৌ আহিম।”

“খুব ভাল কথা”

“বাক তেনেহ’লে” এইবুলি কৈ বিপিন লাহে লাহে ওলাই
 গ’ল। প্রতিভাই কিন্তু বিপিন আৰু বেণুধৰ বৰুৱাৰ কথোপকথন
 শুনি ভিত্তা লাগি আগতে উঠি গ’ল। ভাল নেপালে বিশেষকৈ
 অমিয়াক এনেকৈ বিপিনৰ হাতত গতাই দিয়াটো। এতিয়া যেতিয়া
 বিপিন ওলাই গ’ল, তেতিয়া প্রতিভাই বেণুধৰৰ অফিচ কামত
 সোমাই গোৰগোৱাই উঠিল—“আপুনি যে কি কামবোৰ কৰে মই
 একো বুজি নেপাওঁ”

“কিহৰ কথা কৈছা মই একো বুজা নাই” --বৰুৱাই ক’লে।

“বুজি নেপাবতো, কেনেকৈ বুজিব!”—প্রতিভাই মুখ
 ওফন্দাই ক’ল।

“কিহৰনো কামৰ সময়ত চুপতিখন মাৰি আছাঁ। কৈ
 নেপেলোৱা কিয় কি হ’ল!”—আমনিৰ সূত বৰুৱাই ক’ল।

“সঁচা কথা ক’বলৈ গ’লে চুপতি মৰা হয়!” প্রতিভাই ক’ল।

“একো দেখোন কোৱাই নাই, সঁচা নে মিচা কেনেকৈ
 জানিম?” উকীলে চেক চেক কৰি হাঁহি পেলালে।

“হাঁহিবলৈ নাহিব। ছোৱালীজনীৰ ওৱালিচ গোটেই বিপিনকে
 পাতি পেলালে দেখোন”—প্রতিভাই আক্ষেপ কৰিলে।

“কেলেই কি হ’ল। সি এতিয়া মাত্ৰ বি. এ. পৰীক্ষা দি
 আহিছে, সকলো কথা মনত আছে। অমিয়াৰ ইংৰাজীৰ খুঁতখোৰ
 অলপ মাৰি দিব পাৰিব”—বৰুৱাই ক’লে।

“অইন তেনে ল’ৰা আৰু ক’তো নোলালেনে?”—প্রতিভাই
 সোধে।

“ওলাই নোলাই বিচাৰি ফুৰিবলৈ সময় ক’ত? বাক বিপিনে
 পঢ়াজেনো তোমাৰ আপত্তি কি?”

“আগতি একো নাই। পিচে এনেকৈ সাধাৰণ মানুহক ভিতৰত সোমাবলৈ দি লাই দিয়া অনুচিত”—উকীলনীয়ে কয়।

“সাধাৰণ মানুহ! বিগিনতো সাধাৰণ মানুহ নহয়। সি নিজেও বি. এ. পৰীক্ষা দি আহিছে। ইফালে ভাব দেউতাকো সেই তাহানিখনৰ আমাৰ লগৰে প্ৰেজুৱেট। জুলন্ত মাণ্টৰী কৰে। সাধাৰণ হ’লনো কেনেকৈহে? সাধাৰণ মানে তুমি দুখীয়া বুলি কব খুজিছ।?”—বকৱাই সোধে।

“অকল দুখীয়া বুলিয়েই কব খোজা নাই। উকীল হাকিমৰ লগত মাণ্টৰ প্ৰফেচাৰৰ তুলনা কেনেকৈ হ’ব পাৰে?”—প্ৰতিডাই গোৱগোৱাই উঠে।

“উকীল হাকিমৰ স্বৰূপ আমিহে বুজোঁ, তুমি কি জানা”—বকৱাই ক’লে।

“ভথাপিতো যে সমাজত আগভাগ খাই আছে”—প্ৰতিডাই কয়।

“সমাজনো কি। সেই সকলৰে সৃষ্টি। যেনেকৈ গঢ় দিছে তেনেকৈয়ে। বাকী সবহভাগ মানুহে সমাজ আছেনে নাই কবই নোৱাৰে। গতিকে মুষ্টিমেয় কেইটামান মানুহৰ খেলনাৰ বস্তু যেনহে সমাজ।”

“সেইবুলি যে একেবাবেই এটা ৰাজ নাইকিয়া এনেতো নহয়। গতিকে এনেকুৱা মানুহৰ লগত গা ঘৰ্হালে আমাক ভদ্ৰ-প্ৰণীৰ মানুহে বুলিব কি?”—প্ৰতিডাই বিৰক্তিব সুৰত কৈ উঠে।

“তুমিনো কি কথাবোৰ কোৱা হে। আমিহে তেনে মানুহৰ লগত গা মোহাবিহোঁ ক’ত? বিগিনক মাহিলি এটা দৰ্শনা দিম, তাৰ বদলি সি যেনিবা অমিৰ ঘৰুৱা শিক্ষকজ্ঞা কৰিব।”

“কথাটো ইমান সহজ হোৱা হ’লে খুব ভাল আছিল। পিচে তাৰ অমিৰাৰ লগত যি কাজলামি—মোটিতে গতি গোল ৰেয়া। সময় থাকোঁতেই সাৱধান হোৱা ভাল।”—প্ৰতিডাই কয়।

“সাৱধান হোৱা, চকু দিয়া—সেইবোৰ মোমাৰ কাম। মোৰ ইমান আত্মবি ক’তহে যে টোকাগ এডাল লৈ বহি থাকিম।” বকৱাই যেন অচেতন ক’লে।

“কেলেই দোচোৰা শিক্ষক এজন ধৰিব নোৱাৰি নেকি ?”
—প্ৰতিভাই সোধে।

“সাধাৰণ মানুহো তোমাক নেলাগে। কোননো অসাধাৰণ মানুহ তোমাৰ ইয়াত ঘৰুৱা শিক্ষকতা কৰিবলৈ আহিব ?”—বৰুৱাই সোধে।

“অলপ বয়সীয়া মানুহ এজন হ’লে সাধাৰণ অসাধাৰণৰ একো কথা নাই। আহিব আৰু অমিয়াক পঢ়াই বাহিৰে বাহিৰে ওচি যাব। এতিয়া বিপিন হৈছে আগৰে পৰা চিনাকি, টান কথাও ক’ব নোৱাৰি। ইপিনে সাধাৰণ মানুহৰ হাতত গাভৰু ছোৱালী এজনী এৰি দি বেছি আহলাদ কৰিলে আমাৰো গা ওলায় আৰু উচ্চ সমাজতো আমাৰ ভেদ ভাঙি যায় !”

“তুমি কথাটো অলপো বুজা নাই। আমি আৰু বিপিনৰ সম্বন্ধটো যাতে অতি গাঢ় হৈ মেৰপাকত পৰি একতাব নোৱাৰা নহয় তাৰ কাৰণে নজব বাখিৰা। সিপিনে বৰশীৰ টোপৰ ওচৰত মাহ ঘূৰি ফুৰাদি বিপিন যাতে অমিয়াৰ প্ৰতি আসক্ত হয় তাৰো সুবিধা দিবা। যিমানেই হওক বিপিন এটা প্ৰেজুৱেণ্ট ল’ৰা। আকৌ আইনো পঢ়িব। তাক হাতত বাখি থোৱাটো ভাল।”—বৰুৱাই ক’লে।

“ডেকা ল’ৰা আৰু গাভৰু ছোৱালীৰ বেছি মিল-মিশা হ’লে মানুহে কি বুজিব ?”—প্ৰতিভাই সোধে।

“কিহবনো মিল-মিশা হ’বহে ? গ্ৰাইণ্ডেট টিউটৰে টিউচনী কৰিব মান্দ্ৰ—সেই কথা। আৰু ধৰি লোৱা মানুহে বু বু বা বা কৰিলেই, তাত কি হ’ল ? টকা পইচা, মান সন্ত্ৰয় অৰ্জন কৰিব পাবিলে মানুহে মুখ ফুটাই কথা ক’ব নোৱাৰে বুইছা ?”—বেণুধৰে কয়।

“জানোঁ আপোনাৰ কথাবোৰৰ পাক মই একো বুজি নাপাওঁ। যি ভাল দেখে তাকে কবক”—প্ৰতিভাই কয়।

“তুমিনো মোক কি কথা বুজাবলৈ আহিছাঁহে। আমি উকীল মানুহ। মুখ মেলিলেই পোটেইখন পেটলৈকে নাড়ীয়ে ঢুকহে দেখোঁ। আৰু তুমি কোৱা কথাবোৰ মই কিবা গমিপিভি চোৱা

নাই নেকি ? পিচে এটা কথা—ভাওৰ সৰু, সাধাৰণ, অসাধাৰণ এই কথাবোৰ যে মই ভবা নাই এনে নহয়। আজি যি সাধাৰণ, কাইলৈ সি অসাধাৰণ। আজি যি দুখীয়া কাইলৈ সি ধনী। অসমত ধনী দুঃখীয়াৰ একো কথা নাই। পুৰুষ, পুৰুষানুক্ৰমে বেপাৰ আদি কৰি সদাগৰ হৈ থকা প্ৰকৃত ধনী মানুহ নাই। আজি তেওঁ এটা চাকৰি কৰিছে গতিকে ধনী, কাইলৈ তেওঁৰ ল'ৰাই চাকৰি পোৱা নাই, দুখীয়া। আকৌ পিচপিনে হাত নেপাতিজে চাকৰিয়াল ক'ত ধনী হ'ব পাৰেহে ?

“বকৱাৰ এনে যুক্তিৰ ওপৰত প্ৰতিডাই একো মন্তব্য দিব নোৱাৰি অফিচকামৰ পৰা লাহে লাহে ওলাই যায়। বকৱাসো নিজৰ কামত মনপুতি লাগিবলৈ ধৰে।”

(সাত)

ৰাতি ৮ টা মান বাজিছে। দিনৰ ৩ টা মান বজাতে পুতেক বিপিন ঘৰৰ পৰা ওলাই গ'ল। এতিয়ালৈকে উভতি অহা নাই। যোগমায়াই সোনকালে বন্ধাবঢ়া শেষ কৰি পুতেক উভতি আহিলে ভাত দিবলৈ বুলি বাট চাই বৈ আছে। মনতে ভাবিছে—“সেই ৰাতিপুৱাই শুৱাহাটীতে ভাত কেইটামান খোৱা, তাৰ পিচত অলপ মাত্ৰ চাহ খাই ওলাই গৈছে, এতিয়ালৈকে অহা নাই, ভোকত চাপে গোটেই লালকাল দি ফুৰিছে। কি যে ল'ৰাবোৰ, নিজৰ শৰীৰৰ কাৰণে অলপো চিন্তা নাই ! ঘৰলৈ আহি সময়ত ভাত কেইটা খাই মেলি অলপ জুৱাব, সতাব এনে নহয়। কি যে মিচামিচি চিন্তাবোৰ এনেকুৱা ল'ৰাবোৰক লৈ।” এনেকৈ ভাবি ভাবি বিপিনৰ কাৰণে মৰমতে পমি থকা মাকজনীৰ মেন বাহিৰা অগন্তৰ ভান একো নাই ! হঠাতে জোতাৰ শব্দ শুনি চকুখাই উঠিল আৰু বৰ আশা—দেশাৰে বাহিৰলৈ বুলি ওলাই গ'ল বিপিন আহিছে বুলি। বাহিৰৰ কোঠাত গৈ দেখে যে বিপিনৰ বদলি বৰপেক মোহন শইকীয়াই প্ৰায় ৮-৩০ মান বজাত টিউচনী আদি কৰি ঘৰ সোমাইছেহি। আৰু হ'লভলেৰে বান্ধি খোৱা বিহুনাপৰাধিনিৰ ফালে নজৰ দি বৈছে। এনেতে যোগমায়া গৈ বাহিৰৰ কোঠাত উপস্থিত হোৱাত সুধিলে—“বিপিন আহি পালেহিনে কি ?”

“ওঁ আহিল”

“কেতিয়া পালেহি?”

“দুটা মান বজাত”

“এতিয়া ক’লৈ গ’ল?”

“আহি পায়েই চাহ-ডাহ খাই অলপ জ্বৰাই ৪ টা মান বজাত ওলাই গ’ল। তেতিয়াৰে পৰা উলটি অহা নাই।”

“তেতিয়াৰে পৰা উলটি অহা নাই। পৰীক্ষা কেনেকুৱা হ’ল বুলি কৈছে?”—মোহন শইকীয়াই সোধে।

“ভালেই হৈছে বুলি কৈছে। তাৰে ভালকৈ বুজবাজ ল’বৰ কাৰণে সুভিণ্ণাতি নাই। মোৰো কাম, তাতে আকৌ সি উশাহ সলাবলৈ পোৱাই নাই, গ’লেই” —যোগময়্যাই ক’লে।

“আক কেতিয়াৰে পৰা এতিয়ালৈকে নায়েই। কি যে আজিকালিৰ জীৱা! ইমান দিনৰ মূৰত ঘৰলৈ আহিছে। তাক লগভাগ পাবলৈ মাক-বাপেকে কিমান আশা কৰি আছে—এইবোৰ কথা ভাবি চাবলৈ বোধকৰোঁ মগজে ঢুকি নেপায়।”

মাক-বাপেকৰ মৰম নেওচা দি নিজৰ মৰম বয়সন্ত আইনক বিলাবৰ কাৰণে যে সন্তান উদ্‌গ্ৰীব হৈ থাকে সেই কথা জানো ভাবি চাবলৈ তেওঁ বিলাকৰ সময় আছে?

বিপিনৰ কাৰণে চিন্তা কৰি শইকীয়া অলপ সময়ৰ কাৰণে নিস্তব্ধ হয়। আকৌ শইকীয়ানীৰ ফালে মূৰ ঘূৰাই সোধে—
“ভাত-পানী বনোৱা নাই নেকি?”

যোগময়্যাই ক’লে—“ভাত কেতিয়াবাই হৈ আছে। ঘৰত মানুহ হ’লেহে বাঢ়িব পাৰে। তাতে ইমান দিনৰ মূৰত ল’ৰাটো আহিছে! সি নোহোৱাকৈনো কেনেকৈ খাব?”

শইকীয়াই সোধে—“সি ক’লৈ যাব একো কৈ ৰোৱাও নাইনে?”

যোগময়্যাই উত্তৰ দিলে—“ৰাস্তাই ৰাস্তাই ফুৰিবলৈ স্বাম বুজিহে কৈছিল। পিচে মই যেতিয়া ক’লো যে অমিয়াইন্তৰ ঘৰত নোসোমাবি, সি ক’লে যে সোমালেও দেখা দিলেই শুচি আহিব।”

“অ’ কথা সেইটো! এতিয়াহে বুজিলোঁ। আগন্তেও এনেকৈয়ে কৰেজব পৰা বন্ধত আহি বেগুহঁতৰ তাত বাহ লৈ থাকেগৈ। সিহঁতৰ তাত এনেকৈ থকাৰ সকাম কি? ধনী মানুহ, ভাঙে খিতাপো ডাঙৰ। আমাৰ জগত কিহৰ মিল। এনেয়ে আমাক মানুহ যেন নেদেখে। তাতে যদি এনেকৈ পা এৰি দি গাটো উলিয়াই দিয়ে, তেতিয়া আমাক কি গণিতা কৰিব!”

“এনেয়েও আপোনাক পিয়লৰ বাহিৰে ক’তো গণনা কৰা নাই,”—যোগমায়াই ধপ কৰে উত্তৰ দিয়ে।

“তেনেকৈ ল’ৰা লোকৰ ঘৰলৈ আগবঢ়াই দি পিততহে পস্তাবা!”—শইকীয়াই ক’লে।

“মইনো ক’ত আগবঢ়াই দিছোঁ।” —শইকীয়ানীয়ে সুধিলে।

শইকীয়াই কৈ উঠিল—“নহ’লে ইমান সাহস কৰিব কেনেকৈ?”

“ওচৰ চুবুৰীয়াৰ ঘৰলৈ যাবলৈ কিহৰ সাহস লাগে?”

“গাভৰু ছোৱালী থকা ঘৰলৈ যোৱাটো কম সাহসৰ কথা নহয়। জুইৰ জগত খেলা। ইয়াৰ কাৰণে মাক-বাপেকে লাই দিবই লাগিব। আজি প্ৰশ্ন দিছে, কাইলৈ অন্য ভাল ল’ৰা এটা হাতত পালে শিশুপাল খেদা দিব, বুইছা। তেতিয়াহে মজা ওলাব।”—শইকীয়াই যেন বিতৃষ্ণাৰ সুৰতে ক’লে।

এনেতে পদূলিমুখত কোনোবা এটাই অপনা খোলাৰ শব্দ শুনা গ’ল। শব্দ শুনি যোগমায়াই শইকীয়াক ক’লে—“সেইয়া সি আহিছে হ’বলা। এতিয়া মনে মনে থাকক, একো নকৰ। ভাত-পানী খাই উঠি কি সোধে সুধিব।”

এনেকৈ ক’লত শইকীয়া লাহে লাহে ওচৰৰ কোঠালৈ সোমাই গ’ল আৰু কাপোৰ-কানি সজাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। বিগিন লাহে লাহে যেন কিবা এটা ভাবত ভগ্ন হৈ সোমায় আৰু মাকক সোধে—“দেউতা অহা নাইনেকি মা?”

“দেউতাৰ আহিবৰ অলপ সময় হ’ল। তইনো ক’লে পৈছিলি অ’। ইমান সময়নো বাহিৰে বাহিৰে ঘূৰি ফুৰিব লাগেনে?”

“একমলে গ’লে আহোঁ। বুজি আহিব পাৰোঁ। জনোঁ। আমাৰ লগতে একেলগে গ’ল কেইজনমান উল্লিৰ ল’ৰা আজি নসৰ্বতে

বৈছে। কাইলৈ পুৱা যাবগৈ। সিহঁতৰ লগতে ঘূৰি মেলি ফুৰোঁতে বহুত পলম হ'ল"—বিপিনে অলপ কোমল সুৰত ক'লে। মিছা কথা ক'লে কেবলোহে নহী মৰা স্বাভাৱিক।

“আৰু অইন ক'লৈকো যোৱা নাইনে?”—যোগমায়াই সুধিলে।

“গৈছিলোঁ, দদাইদেউহঁতৰ ঘৰলৈ, তাতে কথা বতৰা পাতি থাকোঁতেই ঈমান বেলি হ'ল বুলি ধৰিবই নোৱাৰিলোঁ”

“মানে অমিয়াহঁতৰ ঘৰতে তোৰ ইয়ান বেলি হ'ল?”

“যোৱা যোৱা একেটা কথাকে কিবা চেপি থাকা। ওৰহি গছৰ ওৰটো তোমাকনো কেলেই? ভাত হৈছে যদি বাঢ়াগৈ। দুটা-মান খাওঁ, ভোক লাগিছে”—কথাৰ লেখেৰি চিঙিবলৈকে যেন ওঁতৰ ভাৱত বিপিনে ক'লে।

বিপিনৰ মন্তি-পতি বেয়া যেন দেখি মাকে আৰু পম নেদেখিলে। লাহে লাহে ডিঙৰলৈ সোমাই গ'ল ভাত বাঢ়িবলৈ বুলি।

‘অলপ সময়ৰ কাৰণে কেনিও সাৰসিকতি নাইকিয়া যেন হ'ল। ইয়াৰ মাজতে যেন নিস্তব্ধতা ভাঙি যোগমায়াই মাঙ লগালে—
“বিপিন ভাত দিছোঁ, দেউতাকক ক, তয়ো আহ।”

মাকৰ মাত শুনি বিপিনে দেউতাককো মাত লগাই নিজে ভাত খাবলৈ সোমাই গ'ল। অলপ পিচতে মোহন শইকীয়াও ভাতৰ পাতত বহিল।

“তোৰ পৰীক্ষা কেনেকুৱা হ'ল?”—শইকীয়াই সোধে।

“বেয়া হোৱা নাই, পাচ কৰিব লাগে।”

“বিজাল্ট কেতিয়া মানে ওলাব?”

“সম্ভৱ জুলাইৰ দ্বিতীয় সপ্তাহতে ওলাব।”

“বিজাল্ট ওলালে কি কৰিম বুলি ভাবিছ?”

“মইনো কি ভাবিম, আপুনি যি ভাল দেখে কৰিব।”—
বিপিনে ক'লে।

“মই ভাল দেখা বেয়া দেখাৰ ওপৰত বেছি কথা নাই। দুটা কথাৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰ কৰিছে, এক হৈছে তোৰ কিছন্ত সোৱাদ লাগিব আৰু দুই নতুনত হৈছে টকা-পইচা।”

টকা-পইচাৰ কথা কৈ যেন শইকীয়াই বিপিনক আইন পঢ়াৰ কথাটোকে মনলৈ আনি দিলে। বিপিনে ক'লে “চাকৰি কৰিলেভো পইচাৰ দৰ্কাৰ নহ'ব!”

“চাকৰি কৰিলে টকা-পইচাৰ দৰ্কাৰ নহয়। কিন্তু চাকৰি পাবি ক'ত? যদিয়ো আজিকালি বহুত চাকৰি ওলাইছে, তথাপিভো স্বাধীনতাৰ পিচত যিহে খেলিমেলি হৈছে কাৰোবাক শুবি ধৰিব নোৱাৰিলে চাকৰি পোৱাটো হৈছে। তাতে আমাৰ কাৰো লগত খাটিবো নাই। কাৰোবাক খাটিব কৰিবলৈ খাটিবৰ যোগ্য আমাৰ মানুহবোৰো নহয়। আগেয়ে চাহাব-চুহববোৰ থাকোঁতে বেলেগ কথা আছিল”— শইকীয়াই ক'লে।

“সেইবোৰ কথা বেলেগ। পইচাৰ দৰ্কাৰ হ'ব ল কলেজত পঢ়িব খুজিলেহে! কাজেই চাকৰি কৰাটো হ'লে পইচাৰ কথা ভাবিব নেলাগে।”

“ময়ো ভাকেহে ক'ব খুজিছোঁ। আমাৰ খাটিবৰ মানুহ নাই যেতিয়া চাকৰি পোৱাও টান। আৰু পালেও চাকৰিৰ পইচাবে দুৰ্নীতিত লিপ্ত নহ'লে পেট নভৰেও। গতিকে আইন পঢ়িব পাৰিলে ভাল। তাৰ কাৰণে টকা লাগিব আৰু তাৰ আগতে ভোৰ অভিকচিটো বুজি ল'ব লাগিব।”

“ময়ো চাকৰি কৰাতকৈ ল পঢ়িব পাৰিলেহে বৰ ভাল পাম। এতিয়া যদিয়ো কষ্ট হ'ব, ভৱিষ্যতে বহুত সুবিধা পোৱাৰ আশা থাকে,”—এনেকৈ কৈ বিপিন মুখ ধুবলৈ বুলি বাহিৰলৈ উঠিল।

মাক যোগমায়াই বিপিনৰ মন্তব্য এনে আকস্মিক পৰিৱৰ্ত্তনৰ কাৰণটো কি একো বুজ নেপালে। মানুহৰ স্বভাৱজাত প্ৰৱৰ্ত্তিবোৰৰ কেউফালেই মনটো সাধাৰণতে ঘূৰে। বিপিনৰ মনৰো অৱস্থা তেনেই হ'ল।

ইতিমধ্যে শইকীয়ায়ো খাই উঠি বিপিনৰ সৈতে আহি বাহিৰত বহিল। আৰু অলপ সময় ভাবি ভাবি যেন ক'লে—“ভৱিষ্যত পৰীক্ষাৰ খবৰ ওলাকলৈকে আৰু প্ৰায় তিনিমাহ বাকী। তাৰ পিচত আইনত নাম লগাবলৈ আৰু এমাহ ধৰ। এই চাৰিমাহৰ কাৰণে শুই কববাত এটা চাকৰি কৰিব পৰায়েঁভেন ভাল আছিল।

তোৰ এডমিচন্ আদিৰ কাৰণে প্ৰায় দুশমান টকা যোগাৰ কৰি
লব পাৰিলিহেঁতেন।”

“চাৰিমাহ সময় পাওঁ যদি দুশ টকাৰ যোগাৰ এটা হৈছে”—
বিগিনে ক’লে।

“কেনেকৈ, আহিয়েই একেদিনাই ঘণ্ কৰে দুশ টকাৰ যোগাৰ
কৰিলি?”

“মই আজি ফুৰিবলৈ যাওঁতে দদাইদেউহঁতৰ ভাত সোমাই-
ছিলোঁ। তেখেতে কৈছে যে অমিয়াক গধূলি গধূলি অলপ পঢ়াই
দিব লাগে। মাহেকত পঞ্চাশ টকাকৈ দিব। চাৰিমাহ পঢ়াৰ পৰা
যাব।

“ৰেণুধৰৰ ভাত?”

“ওঁ”

“মই সেই মানুহবিলাকৰ লগত বেছি হলিগলি কৰা ভাল
নেপৰি বুজিছ।”—শইকীয়াই এটা বিৰক্তিৰ সুৰত কয়।

“কিয়?”

“ধনীমানুহৰ লগত দুঃখীয়াই লেতিপেতি কৰা বেয়া। সিহঁতৰ
বিশ্বাস নাই। দুখীয়াক মানুহ যেন নেদেখে।”

“আমাৰ এটা ইন্ফিৰ্মিটি কম্পেন্স আছে বুজিছে আমি
সেইদৰে ভাবোঁ।”—বিগিনে ক’লে।

“হ’ব পাৰে আমাৰ ইন্ফিৰ্মিটি কম্পেন্স। তথাপিভো
ধনীমানুহবিলাক যে বৰ দুশ্ট, বাহিৰে ভদ্ৰ আৰু ভিতৰি দুনীতি-
পৰায়ণ এই কথাটো একেৰাৰেই সঁচা।”

“সকলো ধনী মানুহকে সাধাৰণ হিচাপে দোষাবোপণ কৰাটো
আপোনাৰ নিভাঙ অন্যায়ে হৈছে।”

“অন্যায় ন্যায়ৰ কথা ক’ব নোৱাৰো। কিন্তু এইটো বুজোঁ
যে সং পঞ্চত ধনী হোৱাটো টান”

“ভেনেহ’জে সকলো ধনী মানুহেই জসং নে কি?”

“জসং নহ’লেও আঁতিওখিৰ পৰ খেদি গ’লে দেখিবা কোনেবা
এসবকৈ যেনা নীতিৰ প্ৰৱণ হৈছিল।”

“বিয়েই হওক, এই বেয়া নীতিক আমিহো আদৰি লও”

“তাৰ মানে তই কি ক’ব খুজিছ ?”

“তাৰ মানে বেয়া নীতি বা দুনীতিক আমি উদগনি দিও”

“কেনেকৈ ?”

“সকলো সামাজিক অনুষ্ঠানতে আপোনালোকে যোগ্যতা থাকক
নেথাকক ধনী মানুহসকলৰ আশীৰ্বাদ বিচাৰে”—বিপিনে উত্তৰ দিয়ে।

“আশীৰ্বাদ বা শুভেচ্ছা গ্ৰহণ কৰাত আপুনি কি থাকিব
পাবে ! যাবে তাৰে পৰাই তাক গ্ৰহণ কৰিব পাৰি।”

“আশীৰ্বাদৰ কাৰণেই যদি আশীৰ্বাদ গ্ৰহণ কৰাৰ অতিশয়
হ’লহেঁতেন, তেতিয়া ক’বলগীয়া একো নাই। কিন্তু আমি সেই
ধনীসকলৰ আশীৰ্বাদ বিচাৰি স্বাৰ্থে যেন আমি তেওঁবিলাকৰ
চকুত পৰোঁ আৰু তেওঁবিলাকে যেন আমাক কৃপা কৰে—এনে এটা
উদ্দেশ্য,। তাৰ পৰাই যেন আমাৰ ভৱিষ্যতে উন্নতিৰ পথ মুকলি
হ’ব এনে এটা ভাব। আমি যেন তেওঁবিলাকৰ অনুগ্ৰহতে জীয়াই
আছোঁ এনে এটা ধাৰণা বদ্ধমূল। ইপিনে ভেনেকৈ ওপৰলৈ তুলি
দিওঁতে দিওঁতে, তেওঁবিলাকে সমাজত আগভাগ লয়, লগে লগে
সমাজ সেৱাৰ নামত টকা দান কৰি কোনোবা একালে সুতেমূলে
বাহিৰ কৰে। এনেকৈয়ে নতুন ধনী এপ্ৰেণীৰ আবিৰ্ভাৱ হৈছে।
আৰু আমাৰ তেওঁবিলাকৰ মূৰ্তি দেখিয়েই চুৰ্তি হেৰাইছে। গতিকে
আমি তেওঁবিলাকৰ ওচৰত সেও হৈছোহাঁক।”

“সেই কাৰণেই হ’বলা তই বেপুখৰ বকৱাৰ ঘৰত জেত
লৈছগৈ ?”—শইকীয়াই সোধে।

“মই কেতিয়াও ভেনেকৈ জেত ভাও জোৰা নাই। বোন্ধ
কৰেজন্ত পঢ়িবৰ কাৰণে টকা লাগে আৰু সেই টকাৰ কাৰণে
মই টিউচনী কৰিছোঁ। কাম কৰিম, টকা দিম। ইয়াৰ বেছি আৰু
কি হ’ব পাৰে। আচলতে ক’বলৈ গ’লে আপোনালোকৰ শিক্ষকসকলেই
সোটেই সমাজখন পঙ্গু কৰি পেলালে”—উত্তেজিত হৈ বিপিনে ক’লে।

“শিক্ষকসকলে সমাজখন পঙ্গু কৰি পেলালে ? এইটো অকুস
কথা ভাব মুখৰ পৰাহে ওলিওঁ”

“মোৰ মুখৰ পৰাহে প্ৰথমতে গুনিব পাৰে কিন্তু কথাটো নতুন নহয়”—বিপিনে ক’লে।

“শিক্ষকসকলে সমাজখন কেনেকৈ গজু কৰি পেলালোহঁক?”—শইকীয়াই সোধে।

“যি সকলক আজি আপুনি ধনী বুলি ভয় কৰি বাদ দিব খুজিছে, তেওঁবিলাকে সমাজৰ বৰমূৰীয়া পাতি”—বিপিনে উত্তৰ দিলে।

“শিক্ষকবনো সমাজত কি স্থান আছে যে যাকে তাকে পাঠো বুলিলেই বৰমূৰীয়া পাতিব পাৰে অ’”—শইকীয়াই সোধে।

“শিক্ষকৰ যে সমাজত উচ্চস্থান আছে সেই সম্বন্ধে শিক্ষক সকলেই সচেতন নহয়। গতিকে তেওঁলোকৰ অস্তিত্ব সমাজে অনুভৱ নকৰে। কৰিলেও নিকৃষ্ট বুলি ভাবে। লোকে লোকক পদমৰ্যাদা দিব নোৱাৰে, নিজেহে আদায় কৰিব লাগিব—কাৰ্য্যৰ যোগে, ব্যৱহাৰৰ যোগে।”

“তাতেই সমাজখন গজু হৈ গ’ল?”

“ওঁ, তাতেই সমাজখন গজু হৈ যাব। যি সমাজত শিক্ষক সকলেই নিজৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধে সচেতন নহয়, তাত স্বাধীন চিন্তাধাৰা প্ৰবাহিত হ’ব কেনেকৈ?”

“তাৰ কাৰণে সমাজেই দায়ী। সমাজেই শিক্ষকক গজু কৰি ৰাখিছে”

“সমাজ যিমান দূৰ দায়ী, শিক্ষকো সিমান দূৰ দায়ী। কাৰণ শিক্ষকসকলে নিজেই যেতিয়া নিজৰ মৰ্যাদা নুবুজে, সমাজক কেনেকৈ বুজাব; গতিকে সমাজেও নুবুজে”—বিপিনে উত্তৰ দিলে।

“সেইটো হ’ব পাৰে। কিন্তু নিশ্চয়তম এটা অৰ্থনৈতিক সংস্থান নেপালে মৰ্যাদাৰ অস্তিত্বৰ অনুভৱ হ’ব কেনেকৈ?”—শইকীয়াই সোধে।

“কিন্তু সেইবুলি নিজ ব্যক্তিত্ব লোকৰ ওচৰত লোপ পোৱাই দিলেই সেই অৰ্থনৈতিক সমস্যাৰ সমাধান নহয়। আৰু মৰ্যাদাও জটুট নেথাকে”—বিপিনে ক’লে।

“তেনেহ’লে শিক্ষকসকলে হেঙৱা খাই খাই মৰ্যাদা বন্ধা কৰিলেহে হ’ব। অৰ্থনৈতিক সমস্যাটো একেধাৰেই বাদ দি দিব লাগিব ?” শইকীয়াই সোধে।

“অৰ্থনৈতিক সমস্যাটো বাদ দিবৰ কাৰণে মই কেতিয়াও কোৱা নাই। মই কৈছোঁ যে অৰ্থনৈতিক সমস্যা সমাধানৰ লগত শিক্ষকৰ প্ৰতিপত্তিৰ কথাটোও জড়িত। প্ৰতিপত্তি বঢ়াই ল’ব পাবিলে অৰ্থনৈতিক উন্নতিৰ দাবী সমাজে আগোনা-আপুনি গ্ৰাহ্য কৰিব”—
বিগিনে উত্তৰ দিলে।

“আখিক মানব উন্নয়ন হ’লেহে প্ৰতিপত্তি বাঢ়িব”—শইকীয়াই কয়।

“সেইটো কেতিয়াও হ’ব নোৱাৰে। এতিয়া শিক্ষকসকলৰ যিটো ইন্‌ফিৰিয়ৰিটি কম্প্লেক্স, যেনিবা তেওঁবিলাকে ভিত্তিহীন কৰিছে আৰু সমাজৰ মুখলৈ ৰূপাৰ দৃষ্টি পাবলৈ যেনিবা বাট চাইহে গছে”

“আমাৰ সংহতিৰ অভাৱ মই বুজিছোঁ। তাৰে সুবিধা সমাজে লৈছে সেইটো জানোঁ। সেইবুলি প্ৰমিকৰ দৰে ট্ৰেড ইউনিয়ননিজিম্ কৰিব পাবিনে ?”—শইকীয়াই সোধে।

“মই তেনে সংহতি বা শিক্ষকৰ ইউনিয়ন আদিৰ কথা কোৱা নাই। মই কৈছোঁ যে এজন শিক্ষক ব্যক্তি হিচাপে সুস্থ সবল মনৰ পৰিচায়ক নহয়। এজন মজদুৰ কিন্তু তেওঁতকৈ বেছি সবল মনৰ।”

“তই কি কথাটো কৈছ মই বুজিব পৰা নাই”

“মই কি বুজাব খুজিছোঁ শুনক। শিক্ষকসকলৰ মনত কোনো সামাজিক মূল্যৰ স্থিৰতা নোহোৱা হৈছে। এগিনে তেওঁবিলাকে কৈছে শিক্ষা-দীক্ষাৰ কথা, তাতে তেওঁবিলাক লাগি থাকি এটা কৃষ্টিবো পৰিচয় দিছে। কিন্তু উচ্চ কথা বা ধাৰণাৰ প্ৰতি তেওঁ-
লোকৰ আগ্ৰহো নাই, তেওঁলোকে জৰেৰণো নকৰে।”

“টকা-পইচা নহ’লে উচ্চ ধাৰণা-ভাৱণা ক’বপৰা হ’ব অ’,
হ’লেও নেথাকে ?”—শইকীয়াই কয়।

“সেইবুলি সামান্য কথাবোৰত লাগি থকাৰ, সামান্য কথাবোৰৰ সমাদৰ কৰি এটা শুভ আপৰ অভিকটি দেখুৱাই সমাজত নিজকে নিজে কেন্দ্ৰ প্ৰতিপন্ন কৰাৰ যুক্তি কি ?”—বিগিনে সোধে।

“শিক্ষকেনো তেনেকুৱা কেতিয়া কৰিছে অ’”—শইকীয়াই সোধে।

“সকলো সময়ে কৰিছে। আনকি কলেজৰ অধ্যাপক-সকলোৰো দুবছৰীয়া দেখি দুঃখ লগা হৈছে। তেওঁলোকে কথা পাতে অমুকে এটা বৰ ডাঙৰ দুমহলীয়া ঘৰ সাজিছে, কি বৃথিক মানুহ, ইমান টকাৰ যোগাৰ কৰিব পৰাটো কম কথা নহয়, দৰ্মহা ইমান কম পায়। আকৌ তেওঁবিলাকেই গভা সাহিত্যৰ চ’ৰা আদি সাহিত্য আলোচনা কৰাৰ সুবিধাৰ থল নহয়। অনেক ডাঙৰ মানুহক ভোয়াজ কৰি নিজ সুবিধা আদায় কৰাৰ উপায়। এনেকৈ সুবিধা আদায় কৰিবলৈ যাওঁতে সকলোৰে হাঁহিয়াতৰ পাল্লহে হয়।”

শিক্ষকৰ দুবছৰীয়াৰ সুবিধা লৈয়ে তেওঁলোকক সকলোতে হাঁহে। আৰু এইদৰেই উপলভা কৰিবৰ কাৰণেই দুবছৰীয়াৰো বিধান হৈছে।

“সেইটো হ’ব পাৰে। পাচে শিক্ষকৰো অধঃপতন একেবাৰেই ভলি পাইছেগৈ। কিবা এটা প্ৰশাসনীয় চাকৰিৰ সুবিধা কৰি ল’ব পাৰিলে, তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ সহকৰ্মীসকলকে অকৰ্মণ্য বুলি উল্লেখ কৰি দিয়ে আৰু নিজে মন্ত্ৰীসদাগৰৰ লগত ভালকৈ লাগি যায়। গতিকে শিক্ষকৰ এনে অধঃপতন হোৱাৰ পিচত আপোনালোকৰ বৰ বৰ কথা নবজ়ে। সেই কাৰণে শিক্ষক হিচাপে কাৰো প্ৰতি বিতৃষ্ণাৰ ভাৱ পোষণ নকৰি নিজৰ মতি-গতিকে গমিগিতি চাই অৱস্থা উন্নীকৰণ কৰাই ভাল। কাৰণ, অভাৱ ত্যাগৰ নিদৰ্শন হ’ব নোৱাৰে। প্ৰাচুৰ্য্যৰ ভাগহে স্বীকৃত হয়।”

“সেই বুলি এতিয়া তই বেণুধৰৰ ভাত টিউচনী কৰিলেই আমাৰ অৱস্থা উন্নীকৰণ হ’বনে?”—শইকীয়াই সোধে।

“এতিয়া অৱস্থা উন্নীকৰণ নহ’লেও ওকালতিৰ কাৰণে বাস্তাৱিকতা কৰি দিলে আগলৈ অন্ততঃ পৰমুখাপেক্ষী নোহোৱাকৈ চলিব পৰা হ’ব”

“কথাটো শুনাতেহে ভাল শুনিছোঁ, কাৰ্য্যত কি হয় ক’ব নোৱাৰি, কাৰণ উদ্দেশ্যৰ পৰা পিছলি পৰিবৰ কাৰণে আকৰ্ষণ অনেক আছে। ভাৰোগৰি লোকৰ পৰা ভোৰ ভৱিষ্যন্তৰ পথ স্পৰ্শ হ’ব, সেইটো মই বিশ্বাস কৰিব নোখোজোঁ।”—শইকীয়াই অসন্তুষ্টিৰ সুৰত ক’লে।

“সেইটো বৰ ঠিক কথা কোৱা নাই, কাৰণ দলাইদেউৰ ভৱিষ্যন্তৰ মানুহ নহয়। ভাতে তেওঁলোকে বৰ কষ্টৰ পৰা ধনী হোৱা মানুহ, গতিকে দুখীয়াৰ দুঃখ বুজে”—বিদ্বানে ক’লে।

“সেইটো হয়। পিচে কোনো ডাঙৰ মানুহে নিজৰ আওপৰৰ এৰি নিদিছে। মই ভেওঁৰে সৈতে একেলগে পঢ়া। ভূখাপিতো ক’তো ভেওঁলোকতো ইয়াত ভৰি দিবলৈকে অহা নাই ; নতুন চহকীৰ একো বিশ্বাস নাই।”

“আপুনিনো ভালৈ কিমান গৈছে ?”

“মই যাবলৈ বা কি ? গ’লে ভালৈই পাইনে বেয়াই পায়। ধনীৰ ঘৰত দুখীয়াৰ উপস্থিতিটো অবাঞ্ছনীয়।”

“সিহ্নো এটা আপোনাৰ নিজকে সকল বুলি ভবা গুৰুত্ব পৰিচায়ক। আপুনি যদি নাশ্বাস, ভেওঁবিলাকৰ আহিবলৈ দৰ্কাৰো নাই আৰু সময়ে নাই।”

“তাতে তই উপযাচি সময় নাই অসময় নাই গৈ আহে যেতিয়া !”

“ময়ে গৈ মেলি ওচৰ চুবুৰীয়াৰ সঙ্গৰূপটো বাধি আছোঁ”

“ভাৰে সুবিধা লৈ তোক এটা প্ৰলোভনো দিছে। ইয়াৰ মানে কি মই একো বুজা নাই। সেই কাৰণে মই কৰ্মৰূপটো অকলো ভাল পোৱা নাই।”—শইকীয়াই কয়।

“আপুনি খালি থাকে তাকে সন্দেহহে কৰি থাকে। ইয়াত ভাবিবলগীয়া কি আছে ? টকা দিব, মই পঢ়াম—এই কথা।”

“পাচে চৰখৰীয়াত পেলাব চাৰি। ইকুলো যাব সিকুলো নেপাবি।”

“নৈয়েই নাই, কিহৰ কুল দুটাৰ কথা কৈছে মই বুজা নাই”

“এই কৰ্মৰ সোঁত আৰু কুল পিচতহে দেখিব, এতিয়া নেদেখ।”

ইতিমধ্যে হোপমান্নাই ভাত-পানী খোৱা শেষ কৰি বাচনবৰ্ত্তনাদি ধুই উঠিল আৰু বাগেক-পুতেকে দীঘলীয়াকৈ বাকবিশুদ্ধতা কৰি থকা গুনি ডাঙৰকৈ ক’লে—“বিপিন, যা যা গুই থাকগৈ। এই দুপৰ বাতিখননো কি থকাখুন্দা কৰি থাকহঁক জ’।”

হাকৰ কথা গুনি বিপিন জাহে জাহে গুৰলৈ বুলি উঠি যায়। লগতে শইকীয়ায়ো শোৱাৰ আগতে মুখ ধুবলৈ পানী লগলৈ বুলি পাকঘৰ সোমায়।

“কি হ’ল ? বিপিনে অস্বাভাৱতঃ তাক কিবা ঠিটচম কৰিবনে কি ?”—হোপমান্নাই সোধে।

“ওঁ, মাহেকত পঞ্চাশ টকা দৰ্মহাত পৰীক্ষাৰ খবৰ নোলোৱাজিকে
অমিয়াক পঢ়াই দিব লাগে।”

“ভাল হৈছে, একো বেয়া হোৱা নাই, এনেয়ে ঘৰত ৰহি
থকাতকৈ এটা কামত ব্যস্ত থকাটোৱেই ভাল।”

শইকীয়াই লাহে লাহে মুখ ধুই যোগমায়াৰ সমিধান দি
শোৱা কোঠাৰ ফালে আগবাঢ়িল — “বাক বেয়া দেখা নাই যদি ভালেই
হৈছে। পিচত পণ্ডগোলখন জাগিব চাবা।”

“নেলাগে, নেলাগে, ভয় কৰিব নেলাগে। নিদিয়ে বন্ধুৱাৰ
ঘৰৰ হোৱাজী আমাৰ নিচিনা ছালছিগা ডিকহৰ ঘৰলৈ।”

“নিদিলে ভালেই। দি পেলাই আহকাল কৰে বুজিহে ভয়।”—
শইকীয়াই কয়।

“কি আহকাল কৰিব। দিলে বিয়া কৰাই থব লাগে”—
শইকীয়ানীয়ে তপৰাই মাত দিয়ে। বিপিনে মাকৰ এনে উদ্দেশ্য
বুজিব পাৰি বিছনাতে তৃপ্তিৰ হাঁহি মাৰে।

(আঁঠ)

পিচদিনা। লাহে লাহে সজ্জিয়া জাগি আহিছে। বিপিনৰো
মন এটা উৰ্গপিচনিয়ে অতিষ্ঠ কৰি তুলিবলৈ ধৰিলে। গতিকে
যেন সময়ৰ আগতেই অলপ সোনকালে বিপিন টিউচনলৈ বুলি
ওলাল।

কেইদিনমানৰ আগতে ৰবৰুণ হোৱাত আকাশে ফট্‌ফটীয়া
নীলা ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। তাৰে যেন এটা প্ৰতিবিম্ব বসন্তকালৰ
সৌন্দৰ্যলৈ ৰূপায়িত হৈছে। মাজে মাজে অকণ অকণ শুকুলা ডাঙৰৰ
টুকুৰাবিলাকে মন্দগতিৰ বায়ুৰ লগত যেন ভৰাবিলাকৰ মাজে মাজে
খেলাহে কৰিছে। ইপিনে জোনৰাইৰ গুৰু কিৰণে গোটেই পৃথিবীকে
যেন চৌৱাই পেলাইছে। ইয়াৰ একোছটা যেতিয়া চহাই খোৱা আহ-
তলি বিলাকত পৰিছে, তেতিয়া যেন পৃথিবীতো একোচপৰা ৰণা ডাঙৰ
উঠিছে। বসন্তৰ বতাহৰ কোৰ যেন সহ্য কৰিব নোৱাৰি আকাশৰ
ৰণা ডাঙৰবিলাকেও পৃথিবীৰ বুকুত আশ্ৰয় লৈছেহি। ফুলি থকা
কুৰুৰিআকেও পৃথিবীত আকাশৰ ভৰাবিলাকক অনুকৰণ কৰিছে।

পৃথিবীৰ সৌন্দৰ্য্য উপভোগ কৰিবলৈকে লাহে লাহে উঠি অহা কলঙৰ পানীত জোনবাইটো লুকাই বৈ আছে। বসন্তকালৰ আগমনীয়ে যেন পৃথিবীতে এখন স্বৰ্গৰাজ্যৰ সৃষ্টি কৰিছে। এই স্বৰ্গৰাজ্য দখল কৰিবলৈকে যেন সুখপিপাসু সকলো দেৱতা নামি আহিছে আৰু ইয়াত অনুষ্ঠিত হোৱা বিহ উৎসৱ উপভোগ কৰিবলৈ তৎপৰ হৈছে।

লাহে লাহে আগদিনাৰ দৰেই কলঙৰ পাৰৰ বাস্তাইদি বিপিন আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলে। কলঙৰ ইপাৰৰ পৰা পেপা আৰু চোলাৰ মাতে বিহটোক নোৱাই ধুৱাই যেন আগবাঢ়াই লৈ আহিছে। নৈৰ বাৰিৰ চাপৰিত বহি কোনো কোনোৱে মিঠা মিঠা বাঁহীৰ সুৰেৰে বতাহ কঁপাই তুলিছে। বসন্তকালৰ কণকণীয়া বতাহৰ সুৰৰ লগত বাঁহীৰ সুৰে এক অপূৰ্ব ঐক্যতান বাদন কৰিলে। ইয়াৰ এটি যেন লহৰে বিপিনৰ মনো উত্থলালে। বিপিনবো শিহৰণ হ'ল।

সৌন্দৰ্য্য উপভোগ কৰি কৰি যেন এটা ক'ৰ নোৱাৰা ভাৱৰ তন্ময়তাৰ মাজেদি বিপিন আহি অমিত্ৰাহঁতৰ ঘৰৰ আগত থিয় দিলেহি। আজি যেন আগদিনাৰ দিখা নাই, সন্ধ্যা নাই। স্বতঃস্ফূৰ্ত্ত পতিত বিপিনে ক'ৰ নোৱাৰাকৈয়ে পেটখন খুলি লাহে লাহে ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। অমিত্ৰাই ইতিমধ্যে কিতাপ পঢ় লৈ পঢ়া কোঠাত বহি কিবা এটা যেন ভাবি আছিল। এই ভাৱবান্ধিয়ে যেন কোনোবা এজনৰ আগমনীক ভাইৰ মনটোৰ মাজতে সুমুৱাই লৈছিল। বাহিৰত কাবোৰাৰ ভৰিৰ শব্দ যেন শুনি ভাই বাবাম্ৰাৰ লাইতটো জ্বলাই দিলে। আৰু বিপিনক দেখি উল্লাসতে বাহিৰলৈ ওলাই আহিল।

“আপুনি যে ইমান দেৰি কৰিলে, বিপিন ককাইদেউ!”— ভাই বিপিনক সোধে।

“মই এতিয়া তোমাৰ ককাইদেউ নহয়, চাৰহে,”—বিপিনে কয়।

“মাক কৰিব চাব। মোৰ চাবজনক সোনকাল কৰা আৰু বেজি হোৱাৰ কথা সোধা নিতান্ত বেয়া হৈছে। এতিয়া চাব আহক, একেধাৰে ভিতৰলৈ সোমাই গৈ আমাৰ ঘোঁহাঘৰৰ টেবুলতে বহি চাহ জলপ খাই লৈ পঢ়াশুনা আৰম্ভ কৰা যাৰ” এইবুলি অমিত্ৰাই বিপিনক লাহেকৈ ডাইনিং ৰুমৰ ফালে আগবাঢ়াই লৈ গ'ল।

“দেউতাবা নাইনে কি, অৰি” গৈ থাকোতে বিপিনে সোধে।

“নাই, পাৰ্টিৰ অক্ষিত কিবা কাম আছে তালৈ গৈছে।”

“দদাইদেউৱে পাৰ্টিত যোগ দিলেনে কি?”

“হয়, শাসনত অধিষ্ঠিত পাৰ্টিত যোগ দিলে”—অমিয়াই জনায়।

এইদৰে কৈ বিপিনক ডাইনিং ৰামতে বহুৱাই অমি পাকঘৰলৈ সোমাই গ’ল আৰু বাপুটীক অগপ অচৰপ খোৱা বস্তুৰ সৈতে চাহ একাপ কৰিবলৈ ক’লে।

ইতিমধ্যে বিপিন অহা গম পাই প্ৰতিভাও ওলাই আহিল

“কিহে! বিপিন আহিলানে?”

“হয়, খুড়ীদেউ, আহিলোঁ।”

প্ৰতিভাই ইয়াৰ পিচত একো নকৈ গভীৰ ভাৱে চকী এখনত বহি পৰিল। অগপ সময়ৰ কাৰণে যেন সকলো নিস্তব্ধ। এই নিস্তব্ধতা ভেদ কৰিবলৈকে যেন বিপিনে আকৌ নজনাব ভাও ধৰি প্ৰতিভাক সুধিলে—“বোলে দদাইদেউৱে সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলত যোগ দিলে?”

বিপিনে ঘৰুৱা সকলো কথাৰে ভূঁৱ খাৰি এই কথাটো প্ৰতিভাই ভাল নেপালে আৰু মুখ বিসৰাই উত্তৰ দিলে—“সেইবোৰ কথাৰ মই একো সন্দেহ নেপাওঁ।”

ইতিমধ্যে হাতত চাহৰ কাপ আৰু খোৱাবস্তুৰ প্লেটেৰে সজোৱা ট্ৰেখন লৈ অমিয়া আহি তাত উপস্থিত হ’ল। আৰু কথাবতৰাৰ সুৰ বুজিব পাৰি উত্তৰ দিলে—“অকল যোগ দিয়াই নহয়, এইবাৰ দলৰ ডিষ্ট্ৰিক্ট প্ৰেচিডেণ্ট নিৰ্বাচিত হৈছে।”

“ভেনেহ’লে খুব ভাল কথা হৈছে।” বিপিনে ক’লে।

“বৰ বড়িয়া সুবিধাও হৈছে!”—মিচিকিয়া হাঁহিৰে সৈতে গা ভাঙি ভাঙি তেওঁচালি কৰি অমিয়াই কয়।

“কিহৰ সুবিধা হৈছে?”—বিপিনে সোধে।

“লাহে লাহে বুজিব”—ওঁঠত হাঁহিৰে সৈতে অমিয়াই আকৌ উত্তৰ দিয়ে।

প্ৰতিভাই এনে আনন্দাৰৰ কথা-বতৰা অলপো কচিসম্পন্ন যেন নেপাই কৈ উঠিল—“যা যা, তই এতিয়া এই কাজলামিৰোৰ খাল দি পঢ়াকোঠালৈ গৈ কিতাপ লৈ।”

এনেদৰে ক'লত অমিয়া লাহে লাহে ওলাই গৈ পঢ়াকোঠাত বহেগৈ। বিপিনেও এইখিনি সময়তে চাহখোৱা শেষ কৰিলে। লগে লগে প্ৰতিভায়ো ক'লে— “যোৱা বিপিন, ভাইৰ পঢ়া কোঠালৈকে যোৱা। মই ভামোজ ভালৈকে পঠিৱাই দিম।”

বিপিন লাহে লাহে গৈ অমিয়াৰ পঢ়াকোঠাৰ ভিতৰ সোমাল আৰু টেবুলৰ দাঁতিতে সজাই থোৱা অইন এখন চকীতে বহি পৰিল।

“আজি কি আৰম্ভ কৰিবঁ?” বিপিনে সোধে।

“প্ৰথম দিনাই আহিয়েই একে কোৰেই পঢ়াশুনা আৰম্ভ কৰা চাব আপোনাকেহে দেখিছোঁ।”

“ভেনেহ'জে ভোমাৰ আজি পঢ়িবৰ মন নাই?”

“মানে পঢ়িবৰ মন নাইকিয়া নহয়, গিচে আজি অইন কথা-বতৰকে হওঁহক”—অমিয়ে ক'লে।

“বাক ভেনেহ'জে। ভোমাৰ ইংৰাজীৰ ব্যাকৰণৰ জানব নমুনাকে চাওঁ”

“ইস'বাম! ইংৰাজী গ্ৰামাৰ সুখিলে মই পঢ়াশুনা একেবাৰেই বাদ দিম।”

“বাক গ্ৰামাৰ নোসোধো। ভোমাৰ ইংৰাজী গ্ৰামাৰখনৰ নাম কি?”

“ইংলিচ গ্ৰামাৰ মেড্ ইজি বাই ভট্টাচাৰী।”

বিপিনে কিতাপৰ নামটো শুনি খুব হাঁহিলে আৰু সুখিলে—

“ইংৰাজী ব্যাকৰণবো মেড্ ইজি চিবিজ?”

“ককাইদেউ আজিলৈ পঢ়াৰ কথা নুসুখি অইন কথাৰে পাতক”—অমিয়াই অতিষ্ঠ হৈ যেন কৈ উঠিল।

ইতিমধ্যে বাপুজীয়ে বটাত ভামোজ আনি বিপিনৰ আগত থয়হি। বিপিনে তাৰে এখন খুৰত সুমাই ল'লে। বাপুজীয়ে বটাতো লৈ গুচি গ'ল। বিপিনক ভামোজ চোবাই থকা দেখি অমিয়াই ক'লে—“ককাইদেউ, আপুনি ভামোজ অকলে খালে সেৱোন।”

“বটাত আৰু ভামোজ আহিল, বজৰা কেছেই?”—বিপিনে সোধে।

“ভামোজ বটাতো আছিল, ভিতৰতো আছে। পাচে আপোনাৰ মনটোহে চালে।। আপোনপেটীয়া”—অমিয়াই ক’লে।

“দুশট ছোৱালী, পঢ়াশুনা এৰি ফাজলামি কৰাত ওস্তাদ।”

“আপুনি গানত ওস্তাদ, মই ফাজলামিত ওস্তাদ”—অমিয়াই হাঁহি হাঁহি কয়।

হাঁহিব লগে লগে ডালিমৰ গুটী যেন দাঁতবোৰেও লাইটৰ পোহৰেৰে সূৰ্য্যৰ বন্দিৰ দৰে পোহৰ বিলাবলৈ লাগিল।

গোটেই মুখখনতে এটা বঙীল আভাৰে অমিয়াই বিপিনৰ ফালে চালে। বিপিনৰো চকুৱে যেন সেই ৰঙিম আভাৰ মধু পিয়াৰ সুবিধা ল’লে।

কিবা এটা অব্যক্ত আন্তৰ্গত অভিযুক্তিত দুয়ো যেন নিভাল মাৰিলে।

নিভাল মাৰি থাকিলে কিবা সন্দেহৰ অৱকাশ হ’ব পাৰে, বিশেষকৈ অমিয়াৰ মাকে কিবা ভাবিব পাৰে বুলি ভাবি বিপিনেই আকৌ কথা আৰম্ভ কৰিলে—

“দদাইদেউৱে ৰাজনীতি কৰাত যে বৰ সুবিধা হ’ব বুলি কৈছিল। অলপ আগতে, সেই কথাষাৰৰ মই একো অৰ্থকে নেপালোঁ”

“একো অৰ্থকে নেপালে?”

“ওঁ”

“মানে কৈছিলোঁ যে দেউতা হয়তো কেতিয়াবা মন্ত্ৰী-ভন্তী হ’লে সুবিধা হ’ব।”

“সেই কথাতে ইমান স্ক্ৰুৰ্চি? মই ভাবিছিলোঁ অইন কিবা সুবিধা আছে।”—বিপিনে ক’লে।

“অইন কিবা সুবিধাৰ কথা আপুনি মনতে ভাবি আছে নে কি?”

“ভোমাৰ মনত থকা সুবিধাটোৰে কথা মোৰ মনলৈ আহিছে।”—বিপিনে কয়।

দুয়ো যেন দুয়োৰে মনৰ ভাৱ বুজিলে। অৰ্থপূৰ্ণ হাঁহিব কণাই সজনি মাৰিলে।

“বাক, ককাইদেউ, আপুনি গুৱাহাটীত থাকোঁতে মই আপোনালৈ দিয়া চিঠিবোৰ পাইনে?”—অমিয়াই সোধে।

“তুমিনো মোলৈ কেইখন চিঠি দিছিলোঁ?”

“কেইখন চিঠি দিছিলোঁ বুজ দিবলৈ হিচাপৰ বেকৰ্ত নাই। সম্ভৱ চাৰিখন দিছিলোঁ”—অমিলাই কয়।

“ভেনেহ’লে চাৰিওখনেই পাইছে। মোৰ আকৌ ভয় হয় তোমাৰ চিঠি আমাৰ হোষ্টেলৰ আইন কোনোবা ল’ৰাই গাইব মাৰে বুলি”

“যদি মোৰ চিঠি ঠিকে ঠাকে পাই আছিল, উত্তৰ নিদিবো কিয়?”

“উত্তৰ দিবলৈ খুব ইচ্ছা হয়, বুইছাঁ। নিচে চিঠি তোমালৈ কেনেকৈ দিম?”

“কেলেই?”

“কেলেই মানে? জুলাই দিলে তোমাৰ মাষ্টৰকী দাইদেউ-হঁতে পাব। দদাইদেউৰ কেয়াৰ অৱস্থা দিলে দদাইদেউৱে খুলি চাব। অৱশ্যে খুলি চালে তাত আপত্তিমূলক কথা একো নোপাব”

“পাচে আপোনাৰ পৰা উত্তৰ পাম বুলি মই কিমান বাট চাই থাকোঁ জানেনে?”

“মোৰো তোমাৰ পৰা চিঠি ঘনাই পালে বৰ ভাল লাগে বুইছাঁ।”

“জানোঁ, জানোঁ, মতা মানুহৰ ফাঁকি। আপোনাজোকৰ মনটো বুজা বৰ টান”—অমিলাই কয়।

“মাইকী মানুহৰ মনটো ভাষোজ। মতা মানুহে ফালি ফালি চায় আৰু সকলো দেখে।

“হয়তো। মাইকী মানুহৰ মনটো ফঁহিয়াই চাবলগীয়া হয়। কিন্তু মতা মানুহৰ মনটো ফালি চাবলগীয়া নহয়। কাৰ্য্যকৰণপ্ৰণেত জুলাই পৰে”

“ভাব মানে?”

“ভাব মানে হৈছে মতা মানুহবোৰে বিহা প্ৰলোভন দি একে সময়তে দেখুদেখকৈ বহুত মাইকী মানুহৰ মন জয় কৰে আৰু এনেদৰেই বহুতৰে জীৱন নষ্ট কৰি দিব পাৰে। মাইকী মানুহে মোৰে বুজিব নোৱাৰে।”

“আক তাৰ মানে হৈছে মাইকী মানুহবোৰে সুস্থ সবল জোৰী মানুহৰ আবেষ্টনীত টোপা খাব খোজে। গতিকে ভেনে কোনো এজন কৃষ্ণৰ ওচৰত গোপী বহুত ওলায়। কৃষ্ণ দায়ী নে গোপী?”—
বুজি কৈ বিপিনে খলখল কৰি হাঁহিবলৈ ধৰিলে।

অমিয়াই একো উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে। আক কিবা পাৰিলে-
হেঁতেন যদিয়ো লাজতে তলমূৰ কৰিলে। বিপিনে আকৌ আৰম্ভ কৰিলে—ভোমালোকৰ ছোৱালী বিলাকৰ একো আশৈ পাব নোৱাৰি
বুইছা। কোনো কোনো ছোৱালীয়ে কোনোবা ডেকা ল’ৰাৰ লগত মিলা-
প্ৰীতিৰ ভাৱ বঢ়ায় আক দুয়ো ভাৰ নাগপাশত আবদ্ধ হয়। কিন্তু মাক-
বাগেকে যদি কোনোবা ধনী মানুহৰ ল’ৰা এজন বিচাৰি উলিয়ায়,
ভেঙিছা ছোৱালীয়ে আগৰ প্ৰীতিৰ ভাৱ তেনেই পাহৰি পেলায় আক
নতুন অভিধিৰ হাতত নিজকে অৰ্পণ কৰিবৰ কাৰণে কুষ্ঠাৰোধ
নকৰে।”

“আমাৰ ছোৱালীবিলাক তেনে নহয় জানে? ল’ৰাবোৰৰহে
একো উৱাদিহ পোৱা টান”—অমিয়াই ক’লে।

“বাক দেখিলেহে লিখিম”—বিপিনে উত্তৰ দিলে।

“নেদেখেও নেলেখেও। পিচে নিজে ঠিক থাকিলেই হয়।
এতিয়া সেইবোৰ ৰাদ দিয়ক! কাইলৈ আপুনি সোনকালে আহিব।”—
অমিয়াই কয়।

“কাইলৈ উককা! আহিব পাৰিম নে নোৱাৰিম কব নোৱাৰোঁ।”
—বিপিনে কয়।

“ক’জনো ইমান কাম আছে যে ৰাতিও আহিবলৈ সম্ভৱ
নোহোৱা?”—অমিয়াই সোধে।

“ক’তো কাম নাই, স্বৰতে আছে। বজাৰ সমাৰ কৰি
দেউতাহঁতক অলপ অচৰপ সহায় সাৰথি কৰি দিব লাগিব”—
বিপিনে কয়।

“ভাল কথা। তাৰ পাচফো আহিব।”

“অদি নোৱাৰোঁ। নাহেঁ।”

“ভেনেহঁতে বিছৰ দিনা ৰাতিপুৱা বা দুপবাৰে আগতে আহিব।”

“পাবিলে আহিম। মোৰ পিচে অন্য ঠাইতো নিমন্ত্ৰণ আছে।”—অমিয়াৰ মনত ধং তুলিবলৈকে যেন বিপিনে ক’লে।

“এবা, এবা, নিমন্ত্ৰণ থাকিবতো। প্ৰেতুৱেট ল’ৰাৰ নিমন্ত্ৰণে ক’ত জনাই আহখন কৰি দুৱাৰ মুকলি কৰি ৰাখিছে।”

“মইনো ক’ত প্ৰেতুৱেট হলোহে। মিহা কথাবোৰ কিয় কোৱা। বাক আহিম আহিম। নাহিলে তুমি বেয়া পাবা নহুৱ।”

এনেকৈ দুয়োটাই উত্থনা উত্থমিকৈ থাকোঁতে অমিয়াৰ মাক প্ৰতিভা আহি পঢ়াকোঠাত সোমালহি। বিপিন আৰু অমিয়াই হে পঢ়াশুনা নকৰি কিবা কথা চোৱাই আছিল এই কথাৰ উমান প্ৰতিভাই লৈ আছিল। গতিকে যেন পঢ়াশুনা কেনে চলিছে তাৰে অনুসন্ধান কৰিবলৈকে তেওঁ সোমাই আহিল।

“কিহে। অমিক পঢ়াশুনাত কেনে যেন দেখিছাঁ?”

“আজি এওঁৰ পঢ়াশুনা কৰিবৰ ইচ্ছাকে মোৱা নাই বোলে।”—বিপিনে ক’লে।

“এহ। এহ। এওঁৰনো ইচ্ছা কেতিয়া যাব।”—প্ৰতিভাই মুখ বিদৰাই কয়।

“তথাপিহে মই এওঁৰ কিতাপ পঢ়ৰ যুজবান্ধ লৈ লেচম-বোৰৰ আওতাও এটা পাবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ। ভেটিয়াহে কাইলৈব পৰা এওঁৰ পঢ়া আৰম্ভ কৰিব পাৰিম”—বিপিনে ক’লে।

“ভাল কৰিছা বোপাই। বৰ চৰ্তোগতি ছোৱালী। অকল কেবাকৈ ধৰিলেহে যদি পঢ়ে”—মাকে ক’লে।

“হা হা তই ইয়াত শুভাদি কৰিবহি নেজানে”—অমিয়ে মাকক লাল আৰু অভিমানৰ সুবেবে টানকৈ কয়।

“তুমি হৰপাই ইয়াকে শিকিছা। তাওৰ সন্মুখৰ প্ৰতি কই ব্যৱহাৰ?”—বিপিনে সোধে।

“তেওঁকনো এইদৰে পঢ়াৰ মাজত হাতখৰা কৰিবলৈ কোনে বাঢ়িহে?”—অমিয়াই কয়। এটি মাত্ৰ সন্ধান অমিয়াই মনত দৃঢ় পাই বুজি মাকে একে টান কথা বকলে। বৰং পঢ়াত কামত হৰ বুজি গৈছেকৈ তাৰ পৰা আঁতৰ হ’ল।

“ভূমিনো খুড়ীদেউক ইমান টান কথা কিয় কলা ?”—
বিগিনে সোধে।

“আমি পঢ়াশুনা নকৰি কিবা মজলিচ্ কৰি আছোঁনেকি
তাকে চাবলৈহে তেওঁ আহিছে।”

“কিনো বেয়া কৰিছে। নিজৰ ল’ৰা-ছোৱালীৰ প্ৰতি মাক-
ৰাপেকে সন্তৰ্কতা অৱলম্বন কৰা উচিত।”—বিগিনে ক’লে।

“সেই বুজি আমাৰ কৰ্তব্য আমি নেজানোঁনে কি ?”—
অমিয়াই সোধে।

“এহ, এহ। এনে কৰ্তব্য জনা জনী। এহ চাব, আজি
নপঢ়োঁ, প্ৰথম দিনা আহিয়েই পঢ়াৰ আঁৰত ইত্যাদি কিমান বিলাক
ওজৰ-আপত্তি।”

“তথাপিভো সন্তানৰ মনত তৃপ্তি পোৱাত পিতৃমাতৃয়ে কিয়
ব্যাখ্যাত কৰিব ?”—অমিয়াই কয়।

“পিতৃমাতৃয়ে নিজৰ সন্তানৰ ওপৰত সদায় চকু বৰা উচিত।”—
বিগিনে উত্তৰ দিলে।

“আই ৰোপাইয়ে ভাল পায় ল’ৰা-ছোৱালীৰ আনন্দৰ পথত
হাধা দি আৰু ল’ৰা-ছোৱালীয়ে ভাল পায় মাক-ৰাপেকৰ চকুত
খুজি মাৰি”—অমিয়াই কয়।

“তুমি কথাটো ভাল বুজিছাঁ। মাক-ৰাপেকে সন্তানক বং
কৰা দেখিলে ভালহে পায়। যন্ত চকু দিলে কঠেকীয়া বও-বহুইচত
মজি থাকি ভৱিষ্যত বয়বাদ কৰে বুজিছে।”

“সেই কাৰণেই ল’ৰা-ছোৱালীয়ে মাক-ৰাপেকৰ কথাৰে আওকাণ
কৰে।”

“সেইটো ভেনেহ’লে ভুলহে হ’ল ?”

“ভুলহে হ’লতো। তেওঁবিলাকে কথাবোৰ তেওঁবিলাকৰ
দৃষ্টিকোণৰ পৰাহে চায়”

“ভাবমানে তুমি কি কৰিছা ?”

“ভাবমানে,—ল’ৰা-ছোৱালী ভাল হৈ তেওঁলোকৰ মনত ভৱিষ্যত
আনন্দ দিব—এইবুজি মাক-ৰাপেকে কঠেকীয়া সুখৰ কথা সিহঁতক

বিবত ৰাখিব খোজে। ল'ৰা-ছোৱালীয়েও প্ৰতিক্ৰিয়া হিচাপে কন্ডেকীয়া সূত্ৰতে মজি থাকিব খোজে।”

“যেনেকৈ তুমি এতিয়া মজি আছে।”—বিপিনে লগেই দি হাঁহিবলৈ ধৰে।

“আক আপুনি আই-বোপাইক এৰি ব'ত মজি আছে।” অমিয়াই জন্তিমানৰে চাদৰখন উচাত মাৰি দি গুচি যাব খুজি কয়। তেনেকৈ উচাত মাৰি দিওঁতে চাদৰখন বেৰত থকা ওপৰৰ ‘বেক’ ডালৰ হকটোত লাগি ধৰাত চাদৰখন খহি পৰে আৰু অমিয়াৰ বুকুখন উদং হৈ যায়। অমিয়া লাজতে বডাডা পৰি একো নাই হয়। বঙীপ আঙাৰে সৈতে অমিয়াৰ সৌন্দৰ্য্যটো বিপিনৰ চকুত পৰিস্ফুট হয়। ধৈৰ্য্যৰে থাকিব নোৱাৰি যেন বিপিন অমিয়াৰ ওচৰলৈ গৈ চাদৰখন হকটোৰ পৰা একতাই দিলে। অমিয়াই লালে লাহে বিপিনৰ ফালে চাই ওলাই যায়। বিপিনো লাহে লাহে ঘৰৰ ফালে ৰাওনা হয় আৰু ভাবে—

“অমিয়াই কোৱা কথাষাৰতো ঘৰৰ মোৰ পাতে ফলিয়াইছে।”

(ন)

দিনৰ গ্ৰাস বাৰটোমান ৰাজিছে। বিহুৰ দিন বুলি সকলোৱে উজ্জ্বলময় লগাইছে। সকলো ডাঙৰক সেৱা সংকাৰ কৰা, ডাঙৰে সকলক উপহাৰ দিয়া আদি কামতে যেন পৃথিবীয়ে কেউদিনে থলমল লগাইছে। নবোৱাৰীসকলহঁতে ওচৰতে থকা বৰজনাৰ, দুদামহৰ, আদিক সেৱা সংকাৰ কৰি বিহুৰ জা-জলপানৰ ভাগ লৈ উঠিছে। ল'ৰাৰ ছচৰিৰ চোজৰ চেওৱে চেওৱে যেন সকলোৱে পা ভাঙিছে, পেগাৰ চিহ্নিতি চিহ্নিতি সুবে সকলোকে যেন উজ্জ্বল মাদলীয়ে কৰিছে।

ইহাল এটা আনন্দৰ দিনতো যেন অমিয়াৰ মনত শান্তি নাই। পুৱাতে পা পা খুই চাহ-জলপান খাই লৈ এবাৰ ওলাইছে, ‘মদুজি-মুখলৈ চাইছে, আকৌ যেন এটা হৰুনিয়াই চাৰি ভিতৰ সোমাইছে। কেউফালে সজীৱতাৰ সাজতো যেন ভাইৰ মনটো উৰে।

“জাজি যেন অমিৰ মনটো কেনেবা কেনেবা দেখিছে।”—
ককতাই প্ৰতিভাক সেখে।

“জানো, আপোনাৰ ছোৱালীৰ মন আপুনিহে জানে”— প্ৰতিভাই কয় ।

“কেৱেই, তাইবনো কি হ’ল তুমি ক’ব নোৱাৰানে কি ?”— বকুৱাই সোধে ।

“মই কেনেকৈ কওঁ !”—প্ৰতিভাই কয় ।

“তুমি ক’ব নোৱাৰিলে কোনে ক’ব ?”

“ভাইক সোধক তাই ক’ব নহয় !”

এনেদৰে ক’লত বকুৱাই অমিক মাত লগায়— “অমি, অ’ অমি !”

অমিয়াই কিন্তু মাক-বাপেকৰ কথা-যতৰা ওচৰৰ কোঠাৰ থকা শুনি আছিল । মনৰ অস্থিৰ ডাৱণ্টো লুকাই ৰাখি “কি কৈছে, দেউতা বুজি” একে কোবেই আহি দেউতাকৰ ওচৰত থিয় দিগৈছি ।

“ভোৰ আজি কি হৈছে অ’ । দেখোন মনটো মাৰি আছে !”— বকুৱাই সোধে ।

“ক’তা, মোৰ একো হোৱা নাই !”

“কি বা উচাত বিচাত মন কৰি ৰাজভিতৰ কৰি থকা যেন দেখিছোঁ !”

“বিপিন ককাইদেউক মাতিছিলোঁ বিহু খাবলৈ । অহা নাই কাৰণে আহিছেনে নাই অহা মন কৰিহে আছে !”

“বিপিন দেখোন কালিয়ো ভোক পঢ়াবলৈ অহা নাই, কিবা বেয়া পাইছেনে কি ?”

“কালি বোলে ঘৰত কিবা কাম আছিল । নাহিব বুজি পৰহিলেই কৈ গৈছিল ।”

বাক তেনেহ’লে । তই এতিয়া স্বাচোন, মোলৈ চাহ একাপ ক’ছি জানোঁ—

“ভাল স্বাক” বুজি অমিয়া পক্ষময়ৰ কানে গুচি গ’ল ।

“বিপিনক তুমি বিহু খাবৰ কাৰণে নিষেধ কৰিছিলানে কি ?”— বকুৱাই প্ৰতিভাক সোধে ।

“মই নাই ক’বা”—প্ৰতিভাই উত্তৰ দিছে

“সেই কাৰণে বোধকৰোঁ নাইহে । ভূমি একমাত্ৰ ক’ব লাগিছিল ।”

“বিহু থাকিলে বুলি মাতি ভেনেকৈ বেজিকৈ কটাই মোতা বেল্লা ।”

“ভথাগিতো মুখ বাৰি কৈ থ’ব লাগিছিল”

“সকলো সময়তে ভেনেকৈ জাই দিবা পিছতহে পতাব”

“ভথাগিতো জমিব মনত বেজাব দিব নোৱাৰি”—বকৱাই কয় ।

“সকলো সময়তে ছোৱালীৰ কথাই কথা হ’ব নোৱাৰে”—প্ৰতিভাই কয় ।

“ছোৱালীৰ কথা নুশুনিলে যদি অপাতি হয়, অপাতি ভোপ কৰিনো কিমান থাকিব? ছোৱালীৰ সুখেই আমাৰ সুখ”—বকৱাই কয় ।

“ভাই সক ছোৱালী কিটোনো বুজে । আমাৰ ভাৰ্গৱপুৰা বেল্লাপুৰা কথাটোৰ বাদেও আমাৰ বংশৰ গৌৰৱ আৰু সামাজিক মৰ্যাদা বোলা কথা এটাও আছে । অচিনাকি কোনোবা এটাৰ লগত পলাই গৈ যদি ভাই সূখী হয়, তেতিয়াও আপুনি সূখী হ’বনে ?”—প্ৰতিভাই সোধে ।

“ভেনেকৈ পলাই যোৱা ল’ৰা-ছোৱালী অৰিচ বুলি এৰি দিয়াই ভাল । নিজৰ বংশৰ কৃথ্যাতি অন্য ল’ৰা-ছোৱালীৰ কোনো আৱশ্যক নাই ।” এনেকৈ কওঁতেই অমিয়ে চাহ একপল লৈ সোমাই আহে । বকৱাই চাহ কাপ হাতত লৈ কয় “জমি যোব চাদবখন চাই দেখোন । যোব অলপ কাম আছে, মই ওলাই য়াওঁ ।”

অমিয়ে চাদৰ আনিবলৈ বুলি ড্ৰেচিং কয়লৈ সোমাই যায় । বকৱাই চাহত শোহা মাৰিবলৈ আৰম্ভ কৰোতেই বিপিন ভিতৰলৈ সোমাই আহে । বিপিনক দেখি বকৱাই ক’লে—

“জ’ বিপিন নেকি ? জীহা মই ভাবিছিলোঁ কাজি পখুনি ভোমাক আজি বিহু থাকিব কাৰণে স্নানিব । পাচে ভূমি কাজি মাৰিলাই । ভূমি মৰোঁ বুলিহে ভাবিছিলোঁ”

“বিহু খোৱাটো হওক নহওক, বিহুৰ দিনা দেখা এটা দিবা ভাল বুজিছে আহিলোঁ”—বিপিনে ক’লে।

ইতিমধ্যে বকৰাই চাহ খোৱা শেষ কৰিলে আৰু লগে লগে অমিয়ায়ো চাদৰখন আনি বকৰাক দিলেহি। বকৰাই চাদৰখন হাতত লৈ বিপিনক ক’লে—“ভাল কৰিলোঁ। পিচে তুমি এতিয়া বহোঁ। মোৰ অলপ লেঠা আছে, মই ওলাই যাওঁ”

বিপিনে “ভাল” বুজি কোৱাৰ লগে লগে বকৰা ওলাই গ’ল অনাবশ্যকীয় অতিথি হ’লেও প্ৰতিভাই ভদ্ৰতাৰ খাটিবতে বিপিনক ক’লে— “ভোমাক বিহু খাবলৈ মাতিবলৈ সুবিধাই নেপালোঁ। আজি তুমি নিজে অহাত মনতে লাজহে পাইছোঁ” আৰু এইদৰে কৈ প্ৰতিভা লাহে লাহে কোঠাৰ পৰা ওলাই গ’ল।

অমিয়াৰ মাকে যে অনাহত উপস্থিতিটো ভালপোৱা নাছিল সেই কথা তেওঁৰ এনে মতি গতিৰ পৰা বিপিনে বুজিলে যদিয়ো মনতে ভাবিলে— “মইতো এওঁ বিলাকৰ কাৰণে ইয়ালৈ অহা নাই।”

ভালপোহাই সৌজন্যৰ আৱদাৰ নেমানে আৰু লাজৰ ওৰণী খহাই পেলায়।

“বিপিন ককাইদেউ, আপুনি ইমান বেজি কৰিলে কিয় ?”— অমিয়াই সোধে।

“ক’তা, একো বেজি হোৱা নাই।”—বিপিনে কয়।

“হয় হয়, পৰহিয়েই কলোঁ যে আপুনি সোনকালে আহিব। আপুনি কাৰণাৰেই নকৰিলে”

“হৰত কোনো মানুহ নাই নহয়। অলপ অচৰপ ইফাল সিফাল কৰি নিদিলে মাৰ বৰ কণ্ট হয়।”

“মাককনো এবি থৈ আহিল কিয় ?”—অমিয়াই খণ্ডৰ ভাৱত কয়।

“সঁচাকৈয়ে মাক এবি থৈ অহাটো অন্যায় হৈছে”—বিপিনে উত্তৰ দিয়ে।

“হাওক, হাওক, মাকৰ কোমতে সোমাই থাককৈ”

“কোলাস্ত নাথাকিলেও মাক মৰম নেওচি তোমাৰ ওচৰলৈ চকুৰ মেজাটো জন্যাৰ হৈছে।”

“হাওক গৈ তেনেহ’লে! জন্মাত কাম এটা কবিতা জাপিছে কিয়?”—অমিয়াই মুখ ওফুন্দাই খঙতে বঙা পৰা ঘেন হৈ অভিমানৰ সুৰত কয়।

“আহিলোঁ যেতিয়া তুমি খং কৰিলেও নাখাও। ওজনটো তোমাৰ ফালে বেছি, বুজিছোঁ।”

“থক, থক, ভাও দিহ নেজাগে।”

“ভাও নহয় বৃহী। সঁচা কথাহে কৈছোঁ। মাক-বাপকে ইচ্ছা কৰে তেওঁবিলাকৰ মৰমৰ চৌপাশে সন্তান ঘূৰিব, তেওঁ-বিলাককে কেন্দ্ৰ কৰি। নিজকে কেন্দ্ৰ কৰি অৰ্কা তেনে এটা কালনিক বৃত্তৰ অব্যবহৃত সন্তানো আহিব হয়। মৰীচিকা খেদাৰ নিচিনা এটা কথা। ইয়ো এটা সৃষ্টিৰ বৈষম্য।” এইবুলি কৈ বিগিনে বাহিৰৰ কমলৈ ওলাই যাব খোজে।

“হাওক, হাওক, মাকৰ ওচৰলৈ হাওকগৈ”—অমিয়াই কয়।

“নহয়, মই মাক ওচৰলৈ নেহাওঁ। আজি বিহাৰ দিনা ভোমাক ইমান সোনকালে এৰি গ’লে মোৰ আত্মায় তৃপ্তি নেপাব।”

“তেতিয়া ক’লে ৰাৱ ?”

“বৰা মই আহিছোঁ। তোমালৈ বুলি মই এটা বস্তু জানিছিছোঁ। খুড়ীদেউইত থকাত বেবৰ পহচানখনৰ আঁৰতে থৈ আহিছিছোঁ। এতিয়া জানোঁগৈ।”

অচকতে বিগিনে পাঁচোটা বঙা ফুলৰ এটা খোপা হাতত লৈ অলকী সোমাই আহে আৰু অমিয়াৰ বুকুৰ ওপৰত চাপবস্তু জগাই দিয়ে।

অমিয়াই বিগিনৰ পৰা এনে এটা সুন্দৰ উপহাৰ পাই আনন্দত উদ্ভাসিত হয়। আৰু কৈ উঠে—“বৰ ধনীয়া ফুল, ক’ত পালে ফুলক না।”

“কেৱা পাইছা নেকি ? ফুলৰ খোপাটো তোমাৰ মনোপুত্ৰ হোৱা নাইনে কি ?”

“ইমান ধুনীয়া ফুলৰ খোপা । যেনো জাগিব কিয় ?” এইবুজি কৈ ফুলৰ খোপাটো অমিয়াই চাদৰৰ পৰা একটাই খোপাটো দাঙি বুকুৰ মাজত ভাব ঠাবিবোৰ সূতাই দিলে । বড়ো ফুলৰ খোপাটো ক্ৰীম বঙৰ খোপাটোৰ মাজেদি বগা বুকুখনৰ ওপৰত ভিৰবিবাই উঠে ।

“বাঃ বাঃ এতিয়াহে তোমাক বেচ ধুনীয়া দেখা হৈছে !”—
বিপিনে কয় ।

“এনেকৈ ঠাট্টাখন কৰি থাকিলে মই ইয়াৰ পৰা গুছি যাম”

“তুমি ইয়াৰ পৰা গুছি গ’লে মই খেদি ফুৰিম”

“তেনেকৈ খেদি ফুৰিলে মানুহে পাগলহে বুলিব”—অমিয়াই কয় ।

“আই যোপাইক এৰি লোকৰ গাভৰু ছোৱালীৰ লগত লগ লগা কথাটোৱেই পাগলামি ।”

অমিয়াই খিলখিলকৈ হাঁহি দিলে ।

বহুত সময় এনেকৈ নিতাল মাৰি থকাৰ পিচত খিলখিলনি হাঁহিয়ে প্ৰতিভাৰ মনত সন্দেহ জগাই তুলিলে । জাহে জাহে গৈ লক্ষ্য কৰি সন্দেহজনক একো নেদেখিলে । তলচ গহীন ভাৱত দাবী দিয়া যেন কৰি ক’লে—“কিহৰ ইমান সময় খিকিন্দালিখন মাৰি আছ অ” ! বিপিন ককাইদেউৱেৰক বিহ খাবলৈ মাতিছ আৰু ইমান সময় চাহ এটোপাও দিয়া নাই । যা বেগতে বাগুটীক চাহ অকণমান কৰি আনিবলৈ ক’গৈ । তেওঁ ইয়াতে সোমাই থাকিব পাৰেনে ? ঘৰলৈ সোনকালে যাব নেজাগেনে কি ।”

বিপিনে বুজিলে যে অমিয়াৰ মাকে তাৰ উপস্থিতিটো বেছি সময় আৰু বাঢ়া নকৰে ।

অমিয়াই লাহেকৈ পাক ঘৰলৈ গৈ বিপিনৰ কান্ধে বাগুটীক চাহ অলপানৰ যোগাৰ কৰিবলৈ ক’লে । ওলাই যাওঁতে প্ৰতিভাই অমিয়াৰ বুকুত ফুলৰ খোপাটো দেখিলে । গতিকে লগতে খোপাটো মোহা দি গৈ তেওঁৰো পাকঘৰত সোমাল আৰু সুখিলে—

“এইটো ফুলৰ খোপা কৰ পৰা অনাৰি ?”

“অনাৰীয়া যা । য’ৰে পৰা অনাৰীয়া জাগিলে তোকেমো কেলেই ?”—
অমিয়াই উত্তৰ দিলে । কথা কিয় যেন দেখি প্ৰতিভাই আৰু নুখুচিলে ।

অজপ সময়ৰ পিচতে অমিয়াই বিপিনৰ কাৰখে খোৱাৰ সামগ্ৰী লৈ বিপিনৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল। আৰু ট্ৰেছন ট্ৰেছনৰ ওপৰতে থৈ 'টিপস'খন বিপিনৰ আগলৈ টান মাৰি আনি খোৱাহুৱাবলৈ তাতে সঁজাই দিলে। বিপিনে খোৱাহুৱাবলৈ দেখি বিজ্জ্বিজ্জাই উঠিল—

“ইহ বাম ! ইমানবোৰ বস্তু মই একেবাৰতে কেনেকৈ খাম !”

“পাবিব, পাবিব, থাকুক। উদ্ভতা বন্ধা কৰিব নেজাগে”

অমিয়াই এনেদৰে কোৱাৰ 'জগে জগে' বিপিনে খোৱা আৰম্ভ কৰি দিলে।

“কিনো বিহ খাৰ ! দোকানৰ চাহ মিঠাইৰ বিহুত একো সোৱাদ নাই”

“মাৱে ভজা ঘৰৰ মিঠাখোৰো সোৱাদ নেপালে? দেখোন এইবাব।”

“খিয়ানে বয়স হৈ স্বাস্থ্য, সিয়ানে আকৰ স্বাস্থ্য বঢ়াবোৰতো সোৱাদ নাইকিনা হৈ পৰে।” —অমিয়াই কয়।

“ভাৰ কাৰণ ?”

“মাকৰ গাৰ পৰা গৃহলক্ষ্মী চলি যাবলৈ উপক্ৰম কৰে”— অমিয়ে হাঁহি কয়।

“জামাৰ লখিমীয়েও তেনে উপক্ৰম কৰিছেনে কি ?”

“জানোঁ ! আপুনিহে ক'ব পাৰে। সোৱাদ কিমান দূৰ নাটিকিনা হৈছেগৈ।”

এইদৰে কথা বতৰা পাতি থাকোঁতেই বিপিনৰ খোৱা শেষ হৈ স্বাস্থ্য। অমিয়াৰ মাক আকৌ সোমাই আহি ঢকী এখনতে বহি পৰেহি। জগে জগে অমিয়া ওলাই স্বাস্থ্য।

প্ৰতিভাই বহিয়েই বাপুটীক মাত দিলে।

বাপুটীয়ে আহি প্ৰতিভাক সোধে—“কি হ'ল আইদেউ।”

“চাহহে দিছ। ভাতমোজ নিদিছা দেখোন। ভাতমোজৰ কাৰণে ভেঙে কিমান সময় বহি থাকিব ! সোনকালে জানাগৈ।”

বাপুটী ভাতমোজ আনিবৰ কাৰণে ওলাই স্বাস্থ্য।

বিগিনেও উপায় নেগায় মুখ বাছি কবলগীয়াত পৰে—“এবা, যোৱা । বেগতে আনা । বিহমুখীয়া কথা । বৈ থাকিব নোৱাৰোঁ ।”

“এ নকৰা বোপাই, কিমান মানুহ আছে । মাৰাইনো অকলে কি কৰিব ! তুমি অলপ গৈ সহায় সাৰথি কৰিলেহে হ’ব ।”—
প্রতিভাই কয় ।

ইতিমধ্যে বাপুটীয়ে ডামোলৰ বটা আনি দিয়ে ।

বিগিনে ভাবে এখন মুখত ডৰাই লৈ “যাওঁ খুড়ীদেউ”
বুলি উঠে ।

প্রতিভায়ো “অ’ বোপাই যোৱা” বুলি বিগিনক পথিয়াই দিয়ে ।

(দহ)

‘মই নকৈছিলোঁনে আগতে ! আপুনি জানো মোৰ কথা লৈ
কাল দিয়ে ?’ বেনুধৰ বকৱাৰ অফিচ কামতে বহি নানা ঘৰুৱা
কথা পাতি থকাৰ মাজতে প্রতিভাই কয় ।

“কিটোনো কৈছিলোঁ কৈ নেগেলোৱাঁ কিয় ?”—বকৱাই কয় ।

“এতিয়া মনত নপৰাৰ ভাও জুৰিছে ।”—প্রতিভাই যেন
দোষাবোপণহে কৰে ।

“মোৰ গাত কিহৰ দোষ দিছাঁ, কি হৈছে আক মইনো
কি কৈছিলোঁ একো মনত নাই । ভালকৈনো বুজাই নোকোৱাঁ
কিয় ?”—বকৱাই সোধে ।

“আমাৰ মাইকী মানুহৰ বেচ মনত থাকে নহয়, বুইছে
পাহৰাৰ নোৱাৰে”

একেটা কথা কেটেপি থকাৰ কাৰণে বকৱাৰ খঙতে হাঁহি
উঠিল—“ওস্ ! ভাল মানুহজনী হ’ল !”

“মই বেয়া হ’লোঁতো । কাৰণ মই কোৱা কথা পাহৰি নেযাওঁ ।”

“এনেকৈ অতিষ্ঠ কৰিছাঁ কিয় ?”—বকৱাই সোধে ।

“মই নকৈছিলোঁনে আগতে যে বিগিনক আমিতোৰ লগত
জগ লগাই নিদিব । সকলো পৰা একেলগে উমলি ফুৰা ককায়েক
জনীয়েক যেন । এতিয়া পঢ়াবলৈ লগাই দিয়াৰে পৰা কিবাহে হৈছেপৈ ।”

“কি হৈছেগৈ হেঁ ! ইমান দিনে নক’লা কিয় ?”

“ইমান দিনে মানে ? পঢ়াবৰ মান আছি জল-তাঁহ/দহ-
দিন মানহে হৈছে । তাতে কথা বহুত দূৰ আগবাঢ়িছেগৈ”

“কেনেকৈ ?”

“বিহৰ দিনা যে আপুনি দুপৰীয়া ওলাই গ’ল, তাৰ পিচত
কি কাণ্ড হ’ল একো নেজানে নহয় !”

“নক’লে কেনেকৈ জানিম !”

“কওঁ শুনক । যিদিনে অমিয়ালৈ বুলি বঙামুন্ডৰ যিহে
এটা সুন্দৰ থোপা আনি উপহাৰ দিজেহি !”

“পাতে কি হ’ল ? ফুল এটাও আনি দিব নোৱাৰিবনে ?
হয়তো যিদিনে হাততে এনেয়ে অলপ ফুল লৈ আহিছিল, অমিয়াই
খুজি ল’লে ?”

“কথাটো সিমান চমুহোৱাহেঁতেন ভাল আছিল । মই মতি-পতি
অলপ বেলেগ যেন দেখিছে কৈছোঁ”

“তুমি আকৌ এনেয়েও ফুটুকাৰ জোপাতে বায় দেখা” —
বকুৱাই কয় ।

“মই এনেয়ে ইমান কোহাল কৰা নাই, কাৰণ আছে !” —
প্ৰতিডাই উত্তৰ দিয়ে ।

“তেনেহ’লে পঢ়োৱাৰ সময়ত তুমি ওচৰতে বহি থাকি নজৰ
ৰাখিবোঁ”

“ভেনেকৈ পক বখাদি ৰাখি থকা ৰব টান হ’ব । মোৰ
মনেৰে ৰিাপনক একতাই দিয়াই ভাল হ’ব ।”

“একতাই দিজেই জানোঁ কথাৰ ওৰ পৰিব ? যদি তুমি
কৰা সপেহটোৰ কিবা সত্যতা আছে, তেতিয়াহ’লে, সিহঁতক আঁতৰ
কৰি ৰাখিলে জুইত খিঁঙি চলাহে হ’ব ।”

“একেলগে জগ লগাই দিজে হ’বলা জুইত পানী চলা হ’ব !”
—প্ৰতিডাই সোধে ।

“নহয় তুমি কথাটো বুজা নাই । ভালপোৱাটো যদি সঁচা,
তেতিয়াহ’লে অমিয়া আৰু যিদিনক আঁতৰাই দিজেও ক’ল জল

লাগিব ক'ব নোৱাৰা । খৰি লোৱা জগ নেলাগিলেই, ভেতিয়া ইটোৱে সিটোক আঁতৰৰ পৰা ইমান স্পষ্টকৈ দেখিব যে শাৰীৰিক দেখা নহ'লেও মানসিক দেখা সদায় হ'ব । প্ৰেম অন্ধ, কিন্তু ইয়াৰ দৃষ্টিশক্তি তীক্ষ্ণ ।”

“জানোঁ তেনেহ'লে যি কৰে কৰক । পিচত অনুভাপ নকৰিব”—প্ৰতিডাই কয় ।

“অনুভাপ কৰিব জগা নহ'ব বোধকৰোঁ । তুমি অলপ নজৰ ৰাখিবাঁ । এতিয়াৰ দৰে দুয়োটা একেলগে থাকিলে দুয়োটা ক্ষান্ত থাকিব । কিন্তু তাকে নকৰি যদি বিপিনৰ টিউচন একতাই দিওঁ, সি মানুহৰ মনত সন্দেহ হে জন্মাব ।”

“মই ওচৰতে চকী এখন পাৰি ৰহি থাকিলেহে হ'ব ।”

“ভেনেকৈ ৰহি থাকি বিপিনৰ মনত বেয়া পোৱাৰও নেজাগে, কাৰণ সি ভাবিব যে মোৰ পঢ়োৱা নপঢ়োৱাৰ তদাৰক কৰিবলৈকে ৰহি আছে । তেনে সন্দেহ হ'লে সি নিজেই এৰি দিব । টিউচন কৰা মানে গোলামি কৰা নহয় । আকৌ তাক ভেনেকৈ হাতৰ পৰা এৰি দিও নোৱাৰি । কাৰণ তেনে ভাল জ'বানো নগৰত কেইটা আছে ?”—বকতাই টানি কয় ।

বেণুখৰ বকৱাৰ এনে মন্তব্যৰ ওপৰত প্ৰতিডাই আক একো উত্তৰ নেকাটিলে ।

সেইদিনাৰ পৰা অমিয়াৰ পঢ়াৰ সময়ত প্ৰতিডাই সিহঁতৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত চোকা নজৰ ৰাখে ।

এনেকৈয়ে দিনবিলাক হাবলৈ খৰিলে ।

বিপিনে আন্তিকালি অমিয়াক পঢ়াওঁতে আক আগবদৰে ফাজ-জামি কৰিব নোৱাৰে । অমিয়ালো খিভিঙালি কৰিছলৈ এৰি দি পঢ়াত মন দিবলৈ বাধ্য হ'ল ।

সান্ত্বনান্ধ ৰিমানে লোৱা ৰান্ধ, সুবিধাও সিমানে ওলায় ।

যৌৱনৰ অতৃপ্ত কাৰ্য্যৰ পহৰা দিলেই ক্ষান্ত নহয় । কতকৰ কাৰণে সুক হ'ব পাবে যদিয়ো ই নিজেৰ পৰা উজিয়াই আপোন বাটৰে যোৱা জ'ব ।

বিপিন আৰু অমিয়াৰো ভেনে হ'ল। পঢ়াকৈঠাৰ তুমিকা
গ্ৰহণ নকৰিলেও সিহঁতৰ ভালপোহা তুঁহ জুইৰ দৰে, ডিঙীৰে ডিঙীৰে
জলি গম্গমীয়া হ'ল। কথা-বতৰাৰ আভিষয়া কমিলে, ছয়, চিঠি
পত্ৰৰ আদান-প্ৰদান বেছিহে হ'ল। দুয়ো ঘৰত লিখা চিঠি কিতাপৰ
মাজত সুমুৱাই দুয়োকে দিলে, দুয়ো পায়।

এদিন কাছাৰীৰ পৰা আহি চাহ জলপান খাই বকুৱা ৰাছিবৰ
কোঠাতে বহি আছে। এনেতে প্ৰতিভা আহি বকুৱাক কলে — “আজি
আপোনাক মহিলা সমিতিৰ কুঠীৰ শিল্প বিভাগৰ মিটিঙলৈ মাতি
গৈছে। পাঁচটা বজাৰ পৰা মিটিং আছে। নাযায় জানো?”

“ৰাজনীতিত যোগ দিছোঁ যেতিয়া কোনো সভা সমিতি ৰাদ
দিব নোৱাৰোঁ, যাবই লাগিব।”

“ভেনেহ'লে ওলাবৰ হ'ল। পাঁচোটা বাজিবলৈ পোন্ধৰ মিনিট
ৰাকী।”

“তুমি নোযোৱা জানো?”—বকুৱাই, সোধে।

“মই গৈ কি কৰিমগৈ। আগৰে পৰা এইবোৰ কামত ঘূৰা
নাই যেতিয়া আওড়াও নেপাওঁ নহয়।”—প্ৰতিভাই কয়।

“মই নিৰ্বাচনীত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিম বুলি ভাবিছোঁ যেতিয়া
তুমিও ঘূৰিব লাগিব। সাৰ্বজনীন ভোটদানৰ ক্ষমতা দিয়া হৈছে যেতিয়া
মহিলা সমিতি ৰাদ দিব নোৱাৰোঁ, কাৰণ মাইকী মানুহৰ ভোটেই
ফলাফল নিৰ্ণয় কৰিব। তুমি ওলাই যেলি মহিলা সমিতিত ঘূৰিলে
বহুত মানুহৰ সৈতে চা-চিনাকি হ'ব পাৰিব। আৰু মানুহৰ সৈতে
অহা ৰোহা, আহলাদ হ'লেই বহুত ডোণ্টো মোৰ কাৰণে সংগ্ৰহ কৰিব
পাৰিব। আকৌ আওড়াও নোপোহাৰ কথা যে কৈছোঁ, ওলাই যেলি
সমাজত ঘূৰি ফুৰিলেই আওড়াওৰোঁ পাৰোঁ। নামো কৰিব পাৰিব।
একো বিশেষ কথা নহয়।”

“ভেনেহ'লে যোৱা ওলাব লাগিব?”—প্ৰতিভাই সোধে।

“ওঁ, ওলাব লাগিবতো”—বকুৱাই কয়।

“বাক, মই ওলাওঁগৈ”—এইবুলি প্ৰতিভাই কাপোৰ পিন্ধিবলৈ
বুলি ভিতৰলৈ সোমায়। বকুৱায়ো ইতিমধ্যে পাড়ীখন গেৰেজৰ পৰা

উলিয়াই আনি তৈয়াৰ কৰি ৰাখি ভিতৰলৈ সোমাই যায় আৰু সোধে—“তোমাৰ ওলাবলৈ আৰু কিমান বাকী ?”

“মোৰ ওলোৱা হ’ব দিয়কচোন ! পিচে অমিয়াক অকলে এৰি থৈ যাবনে ?”

“মহিলা সমিতিলৈ অমিয়াক লগত লৈ যোৱাৰ একো আবশ্যক নাই।”—বৰুৱাই কয়।

“আবশ্যক নাই হয়, পিচে তাই অকলে ঘৰত থাকিবনে ?”

“অলপ সময় অকলেই থাওক, আমিহো ৬ টাৰ আগে আগে পঢ়াৰ সময়লৈ ঘূৰি আহি পামহি।”

“অকল পঢ়াৰ সময়ৰ কথা কোৱাই নহয়, ঘৰখনত ছোৱালীজনী অকলে থাকিবনে ?”

“কিমান সময়ৰ কাৰণেহে ! অলপ পিচত আমি আহিম নহয়”—বৰুৱাই কয়।

“তেনেহ’লে মই অমিক কৈ আহোঁ বব”—এইবুলি প্ৰতিভাই অমিয়াক মাতে।

অমিয়ালো ওলাই আহি ‘কি’ বুলি মাকৰ ওচৰত বয়হি।

“আমি অলপ ফুৰি আহোঁ। তই অকলে ঘৰত থাকিব দৈহি।”—মাকে অমিয়াক কয়।

“তহঁত নো কলৈ যাবি ?”—অমিয়াই সোধে।

“আমি মহিলা সমিতিৰ অফিচৰ পৰা আহোঁ”

“তই অকলে থাকিবলৈ ভয় কৰিবি নেকি ?”—বৰুৱাই সোধে।

অমিয়াই হাঁহি হাঁহি কয়।—“দেউতাই যে কথাবোৰ কয়”।

প্ৰতিভা আৰু বৰুৱা লাহে লাহে গাড়ীত উঠি গুছি যায়।

লাহে লাহে দুটা বাজি যায়। বৰুৱা আৰু প্ৰতিভা কিবা কাৰণত যিটো এৰি আহিব নোৱাৰে।

আগৰ দৰেই বিপিনো সমস্তত আহি পৰে।

অমিয়াই বিপিনক দেখি উদ্ধাত খাই ওলাই আহে। তেনেকৈ চকুৰবন্তৰকৈ অহা দেখি বিপিনে সোধে—“কি হ’ল ? আজি বেছি বাংচাৰী যেন দেখিছোঁ।”

“আজি হৈছে হোৱাটো। দেউতা-মা অখনিয়েই ওলাই গ’ল
এতিয়ালৈকে অহা নাই। অকলশৰে থাকি কেনেবা কেনেবা লাগিছিল।
এতিয়া আপোনাক অহা দেখিছে মনটো অলপ থিত লাগিলে

“তাতে সময় যাবৰে যাব” হৈছে নহয় চাগৈ।”—বিপিনে হাঁহি
হাঁহি কয়।

“হয়তো, দেউতাহঁত ইতিমধ্যে ঘূৰি আহি পাবহিয়েই।
আপুনিনো ইমান বেজিকৈ আহে কৈছে?”

“তোমাৰ মা-দেউতাই আজি এইদৰে তোমাক একলে এৰি
থৈ যাব বুলিনো কেনেকৈ জানো?”

“অৱশ্যে আজিলৈকে তেনেকৈ এৰি থৈ যোৱা নাই।”—অমিয়াই
কয়।

“অৱশ্যে দৰ্কাৰ পৰিলে এৰি যাব লাগিব।”—বিপিনে কয়।

দৰ্কাৰ হ’লেই এৰি যাব?”

“ও, এৰি যাব। মানুহৰ নিজৰ প্ৰয়োজনটো আগ, বুইছা।”

“কি কথাবোৰ কয় যে আপুনি। মই তেওঁবিলাকৰ প্ৰয়োজনৰ
ভিতৰত নপৰোঁ নেকি?”—অমিয়াই সোধে।

“পৰা। তো! পাচে সকলো সময়তে নপৰিবও পাৰা।”

“মইতো সকলো সময়তে তেওঁবিলাকৰহে সন্তান।”—অমিয়াই
কয়।

“সন্তান হ’লেই সকলো সময়তে যে আৱশ্যক হ’ব এনে কথা
নহয়।”—বিপিনে উত্তৰ দিয়ে।

“কি কথাবোৰ যে কয় আপুনি।”

“নহয় কৈছে। যেতিয়ালৈকে তুমি তেওঁলোকৰ চাহিদা পূৰণ
কৰিবা, তেতিয়ালৈকেহে তুমি তেওঁলোকৰ সন্তান?”

“তাৰ মানে?”

“তাৰ মানে ধৰা—এটা কেঁচুৱাই এটা পুতলা ভাবেই বস্তু
বুলি ভাবে। তথাপিহে তাৰ পুতলাটোৰ সকলো সময়তে আৱশ্যক
নকৰে। কেতিয়াবা, ধৰিলোঁতা যাকে পিৱাহ খুৱাবৰ সময়ত সি
পুতলা চুতলা একোকে আদৰ নকৰে।”

“সন্তানৰ পক্ষে পুতলাৰ দুলটাদুলটো সঁচা হ’ব পাৰে । কিন্তু
মাকে যে ল’ৰা-ছোৱালীক মকুৰ গাখীৰ দি পিয়াহ খুৱাই হিন্ধা
উদঙাই দিয়ে তাৰ ওৰিভে আছে ভালপোৱা নাইবা অভিশপ্ত মৰম ।”

“গৰুৱেও পোৱালীক গাখীৰ খুৱাই মৰমতে পমি যায়”—
বিপিনে শুপবাই মাত লগালে ।

“তথাপিভো মাকে ল’ৰাক পিয়াহ খুৱাই খুৱাই মৰমতে যে
পমি যায় এই কথাৰ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে ।”

“হয়েইটো ! ভালপোৱা এটা সহজাত প্ৰৱৃত্তি আৰু ই নিজৰ
তৃপ্তিৰ কাৰণেহে ।”—বিপিনে কয় ।

“ভেনেহ’লে কথাৰ তলি চোঁচ পৰিল । সকলো ভাল কথাৰ
অন্ত কৰিলে ?”—অমিয়াই সোধে ।

“সকলো ডাঙৰ ডাঙৰ কথাই আত্মাৰ বা নিজৰ তৃপ্তিৰ
কাৰণে । মোটেতে সকলোতে স্বার্থ বৃহিহা”

“ভেনেহ’লে ত্যাগ বোলা এটা কথা নাইনে কি ?”—অমিয়াই
সোধে ।

“ত্যাগবো আশ্ৰয় লোৱা যায় যে এটা স্বার্থৰ খাটিবত, হ’ব
পাৰে এটা ডাঙৰ স্বার্থ ।”

“ধৰ, ধৰ ! সব ভেনেহ’লে, স্বার্থ, স্বার্থ, স্বার্থ । ভালপো
বিশ্বাসযোগ্য নহয় আপোনাৰ কথাষাৰ ।”

“অলপ ভাবি চালেই কথাষাৰৰ সত্যতা উপলব্ধি কৰিব
পাৰিবা । তুমি এতিয়া দদাইদেউ আৰু মূড়ীদেউ নাইকিয়াৰ কাৰণে
ভাল পাইছা, কেলেই ? যাক আজি পিতৃ-মাতৃ বুলিছা তেওঁলোকৰ
ফালে একেবাৰেই পিঠি দি মোৰ সামিখ্যত অলপ মনত বং পাৰী
বুলিছে । ভেনে এটা তৃপ্তিৰ অবেশপত ভেনেদৰেই ময়ো ইয়াত
হাজিৰ হৈছোঁ । এতিয়া মই মোৰ কাৰণে ভোমাক বুজোঁ । তুমি
ভোমাৰ কাৰণে মোক বিচাৰি উল্লাঙল হৈছা”

অমিয়াই একো মাতিব নোৱাৰিলে ।

লাহে লাহে আত্মাৰ হৈ আহিবলৈ ধৰিলে । কথা-বতৰাত
মজি থাকোঁতে কিমান সময় হ’ল অমিয়াই লক্ষ্য নপালে । পাৰ

নোম নেদেখা হ'লত অমিয়াই যেন চক খাই উঠিল আৰু ক'লে—
“আমাক এনেকৈ আক্কাৰে মুছাৰে বাহিৰত দিয় হৈ থকা দেখিলে
দেউভাহঁতে কি ভাবিব। যাওঁ ভিতৰলৈ ব'লক না।”

এনেকৈ কৈ অমিয়াই বিপিনক হাতত ধৰি ভিতৰলৈ লৈ গ'ল।

বিপিনে কৈ উঠিল—“ভাবিব কিটো, যেয়াহে পাব, ফাৰণ
ভেঙেডসকলৰ জীয়েকে আইন ডেকা ল'ৰাৰ লগত প্ৰণয় সূত্ৰত আৱদ্ধ
হৈ বাহিৰত তাৰ অভিনয় কৰি বাইজক দেখুৱাব আৰু তাৰ খ্যাতি
কেউফালে ফুটিফাটি যাব এই কথা ভেওঁলোকে চাই থাকিব নোৱাৰিব।
তোমাৰ ভালপোহাই যদি ভেওঁলোকৰ মৰ্যাদা বেজীৰ জ্বলামানো
জ্বল কৰে, তাক ভেওঁলোকে সহ্য নকৰিব।”

“থওক থওক আপোনাৰ লোকচাৰখন। কিমান গুনিবাঁ। আহক
এতিয়া বহক”—অমিয়াই কয়।

“ক'ত বহিম। তোমাৰ পঢ়াকোঠাত বহাছে ভাজ হ'ব।”

“বাক তেনেহ'লে আপুনি তাতে বহকগৈ, মই বাপুটীক চাহৰ
কথা কওঁ”—এইবুলি ক'লত বিপিন অমিয়াৰ পঢ়াকোঠাত সোমায়
আৰু অমিয়া পাক ঘৰৰ ফালে গৈ বাপুটীক চাহৰ কথা কৈ ঘূৰি
আহোঁতে বেডিঅ'টো লগাই আহে। আৰু বিপিনৰ ওচৰত বহেহি।

বেডিঅ'ৰ গান শুনি শুনি দুয়ো তনয় হয়, বিপিনে অমিয়াৰ
হাতত থামুটি ধৰে।

বাপুটীয়ে চাহ লৈ সোমাই আহি তনয়তা ভাঙি দিয়ে।

অমিয়াই ওলাই গৈ বেডিঅ'টো বন্ধ কৰি দিয়েগৈ। আৰু
ঘূৰি আহে।

বিপিনে সোধে—“কি। বেডিঅ'ৰ গান ভাজ লগা নাইনে কি?”

“নাই লগা। আপুনি এটা গাওক না।”—অমিয়াই কয়।

প্ৰত্যক্ষ শাৰীৰিক অভিনয় এৰি ছায়াৰ অভিনয় ভাল লগে—
বেজেন কথা। সেই বুলি অমিয়াৰ বেডিঅ'ৰ গানতকৈ যে বিপিনৰ
নিজ সুখৰ গান বেচি ভাল লাগিব ঠিবাং।

“অৰ্হাৎ শ্ৰেয়ৰ অভিনয় কৰিব লগে। অকথো শ্ৰেয় এটা
অভিনয়ক”—বিপিনে কয়।

“আগোনাক কলোঁ এটা আৰু আপুনি গাই কিবাকিবিবোৰহে !”—
অমিয়াই কয় ।

“মই ঠিকেই কৈছোঁ ! মই গান গাই গাই তোমাৰ শৰীৰৰ
জিমজিমনি তুলি তোমাক মুগ্ধ কৰি ৰাখিব লাগে যেনিবা মই
ভাববীয়াহে ।”

বিপিনে এনেকৈ কলত অমিয়াই মুখ ওন্দোলাই পেলালে ।

“মই তেনেকৈ কোৱাৰ কাৰণে তুমি বেয়া পালানে কি ?”—
বিপিনে সোধে !

“যাওক যাওক ডাঙ দিবলৈ নাহিব”—অমিয়াই কয় ।

“মোক ভাববীয়া বুলি ধৰি লৈছাঁ যেতিয়া মই ডাঙকে দিছোঁ,
পিচে তুমি যদি সঁচাকৈয়ে বেয়া পাইছাঁ মই এটা গান গাব পাৰোঁ ।”

“গাওক না এটা”

“মই গাম বাক ! কিন্তু গান গাই থকা যদি দদাইদেউহঁতে
আহি শুনে ?”

“আহিছে দূৰতে মটৰৰ গো-গোৱনি শুনা যাৰ নহয় !”

“মোৰ লগে লগে তুমিয়ো গাব! দেই ! মই এজাইন জগাম,
তুমি দোচোৰা জাইন গাব। চিনেমাৰ অভিনয় দেখিছাঁই নহয় ?”—
বিপিনে কয় ।

“ভেনেহ’লে মই জনা গান এটা গাব ।”

“বাক ! “জীৱন যাত্ৰাৰ প্ৰথম পুৰাত বঙা বদাজীয়ে, কোনো
সপোনৰ বাৰতা আনে”—এই গানটো তোমাৰ মনত আছে নহয় ?”—
বিপিনে সোধে ।

“ও, সেইটো বৰ বঢ়িয়া গান । সুৰটোও মোৰ বেচ মনত
আছে, আপুনিহে দিকাইছিলে !”—অমিয়াই কয় ।

“বাক ভেনেহ’লে গাব। মই জগাই দিম ।”

এনেকৈ গান পাবলৈ আৰম্ভ কৰোভেই মটৰৰ গো-গোৱনি
শব্দ আহি বিপিনৰ কাপত পৰিল আৰু জাইট আহি একেবাৰেই
অমিয়াৰ পঢ়া কোঠাত লাগিলহি । গানৰ আখৰা ৰাজ দি অমিয়াই
জবাজবকৈ কিডাপ মেজি ললে ; বিপিনেও গঢ়াবলৈ লাগিল ।

(এঘাৰ)

এনেকৈ টিউচন কৰোঁতে প্ৰায় ৩০। মাহ মান প'ল। অমিয়াকো বিপিনৰ শুভ্বাৰ্থনত ইংৰাজীত অনেক উন্নতি সাধন কৰিলে। প্ৰতিভাৰ শাসনৰ পাকত পৰি অমিয়া আৰু বিপিনে টিউচনৰ সাৱিধাৰ বিশেষ সোৱাদ নাগালে।

এদিন বেপুখৰ বৰুৱা কাছাৰীৰ পৰা আহি বহিছেহি। বাহিৰত এজন মানুহৰ মাত শুনা প'ল—“টেলিগ্ৰাম”

বৰুৱা ওলাই গৈ দেখে যে পিয়নে এখন টেলিগ্ৰাম হাতত লৈ থিয় দি আছে। বৰুৱাই চহী এটা কৰি এক্সপ্ৰেছ ডেলিভাৰী টেলিগ্ৰামখন ল'লে আৰু খুলি চাই পঢ়ি পালে যে অমিয়াই তৃতীয় বিভাগত মেট্ৰিকুলেচন পৰীক্ষা পাচ কৰিছে। বৰুৱাই স্ব-মনেৰে ভিতৰলৈ সোমাই আহি চিঞৰিবলৈ ধৰিলে—“হেবা অমিয়াৰ মাক, অমিয়াৰ মাকহে!”

প্ৰতিভাকো কিবা টেলিগ্ৰাম বুলি বুজিব পাৰি পিচফালৰ পৰা অতি ততাতৈয়াকৈ আগফালে ওলাই আহিল।

বৰুৱাই যেন মনৰ উবেগ অনুস্বায়ী সঁহাৰি নেপাই আকৌ মাতি ভোলপাৰ লগালে—“বোৰোঁ, অমিয়াৰ মাক, নেমাতা কিয় হে!”

“এবাৰ মাতিলে আৰু উশাহ চুৰ্তি হেবাই যায়। কি হ'লনো ইমান সোঁসাই নাইকিয়া কৰিছে যে?”

“হেবা বৰ ভাল খবৰ আছে। অমিয়াই পাচ কৰিছে। বোৰোঁ অমি ক'লে প'ল?”

“অমি আছে। হেব অমি, এইফালে আহচোন। ভোৰ পৰীক্ষাৰ খবৰ আহিছে। তই ঘোলে পাচ কৰিছ।”

পৰীক্ষাত পাচ হোৱাৰ কথা শুনি অমিয়াই পাকঘৰত দেউতাকলৈ চাহ কৰাত লানি থকাৰে পৰা চ'বলৈ ওলাই আহে। অমিক দেখি বৰুৱাই কৈ উঠে—

“হেব অমি, তই পাচ কৰিছ।”

“কোন বিভাগত দেউতা!”

“তৃতীয় বিভাগত।”

“ইস্ বাম ! ফেইল কৰাহেঁতেনেই ভাল আহিছ ।”—অমিয়াই কৈ উঠে ।

“তৃতীয় বিভাগত হ’লেও পাচ কৰিছ । হতাশ হ’বলৈ কি আছে । কত ল’ৰা-ছোৱালীয়ে ফেইল কৰি কৰি ঠেং ভৰি আচাৰিব লাগিছে ”—বকৱাই যেন অমিক শাস্ত্বনা দিয়ে ।

“তথাপিহেঁ মনটোত বৰ দুঃখ লাগিছে, বোপাই !”—অমিয়াই কয় ।

“দুঃখ নকৰিবি । আগলৈ ভাল কৰিবলৈ যত্ন কৰিবি ।”

“চাওঁ টেলিগ্ৰামখন মোক দিয়কচোন ।” এইবুলি টেলিগ্ৰামখন বকৱাৰ হাতৰ পৰা অমিয়াই খুজি লয় আৰু নিজে তাক পোহৰত পঢ়িবলৈ আগফালৰ বাৰান্দালৈ গৈ খুজি চায় । পঢ়া শেষ কৰাৰ লগে লগে গেটৰ মুখত বিগিনক দেখি চাঁত কৰে ভিতৰলৈ সোমাই আহে—“বিগিন ককাইদেউ আহিছে, খাৰ্ড-ডিভিজনত পাচ কৰি কেনেকৈ মুখ দেখুৱাম বোপাই” আৰু একেেবোৰেই পাকঘৰ পায়গৈ ।

ইতিমধ্যে বিগিন ভিতৰলৈ সোমাই আহে আৰু বেণুধৰ বকৱাক দেখি সোধে—“অমিৰ কিবা খবৰ পাইছেনে দদাইদেউ, আজি বিজাল্ট ওলাইছে ।”

“পাইছোঁ । অলপৰ আগতে মই এখন টেলিগ্ৰাম পালোঁ । অমিয়াই খাৰ্ডডিভিজনত পাচ কৰিছে ।”

“ময়ো এজন বন্ধুলৈ অমিয়াৰ বোল নছৰটো দি চিঠি এখন দিছিলোঁ খবৰটো দিবলৈ বুলি । তেওঁৰো এখন টেলিগ্ৰাম কৰিছে—অমিয়াই খাৰ্ডডিভিজনত পাচ কৰিছে বুলি”—বিগিনে কয় ।

“খাৰ্ডডিভিজনত পাচ কৰাৰ কাৰণে অমিয়ে বৰ বেজাৰ পাইছে”—বকৱাই বিগিনক জনায় ।

“মেট্ৰিকুলেশ্যন পৰীক্ষাৰ ডিভিজন যৈ কি কথা । আগলৈ ভাল কৰিয়েই হয়”

“ময়ো তাইক ভাকেহে কৈছোঁ । আগলৈ ভালকৈ পঢ়াশুনা কৰিব লাগে”—এনেকৈ কৈ বকৱাই অলপ সময় ভবধ জাগি বয় আৰু ভাবি ভাবি যেন সোধে—

“তাই ইংৰাজী প্ৰামাণ্যত বৰ বেয়া । তুমি পঢ়ুৱাৰ পিছৰ পৰা অলপ খবচিবোৰ যিবিছনে ?”

“অলপ মৰাই নহয় । তেওঁ আগেলৈ ইংৰাজী ছাকবন্ধৰ একো আওভাঙক নেপাইছিল, এতিয়া বহুত কথা শিকিছে আৰু ইংৰাজী বুজিলে যি এটা উন্নত ভাব আছিল সেইটো একেধাৰেই নাইকিয়া হ’ল ।”

“তেনেহ’লে কলেজত বিজাল্ট ভাল কৰিব পাৰিব ?”

“তেনেকুৱা আশা কৰিব পাৰি । ভাতে আমি হৈছে ইন্-টেলিজেন্সি ছোৱালী ।”

অমিয়াই বিগিন আৰু বৰুৱাৰ কথোপকথন বিলাক আগৰে পৰা শুনি আছিল । এনে কৰিবৰ কাৰণে তাই এনে এটুকুৰা জেগাত আছিল য’ৰপৰা বিগিনকো দেখে বৰুৱাকো দ্বেষে, অথচ বৰুৱাই তাইক নেদেখে । যেতিয়া বিগিনে অমিয়াক ইন্টেলিজেন্সি বুলি আখ্যা দিলে, তেতিয়া অমিয়াই চকু দুটা ডাঙৰকৈ বিগিনৰ ফালে চাই “হ” বুলি মুখ ঘোপা কৰি তাৰ পৰা আঁতৰ হ’ল ।

বৰুৱাই কথাটোৰ তৎপৰতা পাবিলেনে নোহাবিলে বিগিনে নুবুজিলে ।

“সেইবোৰ আগলৈ যি হয় হ’ব । আজিৰ পৰা তাইক তুমি পঢ়ুৱাৰ নেলাগে । আজি আছিল যেতিয়া অলপ চকুদি বুজাই পৰাই যাবগৈ ।”

“ভাল বাক্য”

“এটা কথা নহয় । তাইক কোন কলেজত নাম লগাই দিলে ভাল হ’ব ?”

“সুভাষাচীত ককাইবাৰনো ছোৱালীৰ কলেজ আছে, যতে জতে নাম লগাই দিব পাৰে”—বিগিনে ক’ল ।

“যই তাইক বৰলৈ কলেজত নাম লগাই দিব বুজিহোঁ । তুমি কেনে দেখা ?”

“কথাটো ভালৈ শুনিছোঁ। জাতীয়ভাবাদী কলেজ; ভাঙে ছোৱালীৰ অন্যান্য আবশ্যকীয় শিক্ষা বিলাকো দিয়াৰ দিহা আছে। মোটতে শান্তিনিকেতনৰ আহিত প্ৰতিষ্ঠিত,”—বিপিনে ক’লে।

“ভেনেহ’লে মই আৰু বেছি বেলি নকৰো বুলিয়েই ভাবিছোঁ। কাৰণ অৱান্ত হেলা কৰিলে পিচত হোষ্টেলৰ চিট নোপোৱা হ’বগৈ পাৰে। এই গতিকৈ পৰহিলৈ মই তাইক পথিয়াই দিম বুলি ভাবিছোঁ।”

“পৰহিলৈ দহোটাৰ সময়ৰ পাড়ীত পঠিয়াই দিলেই ভাল হ’ব”

“এৱা, দহোটাৰ এক্সপ্ৰেছ বাছত পথাম বুলি ভাবিছোঁ। দিনে-পোহৰেই গুৱাহাটী পাই হোষ্টেলৰ ৱাৰ্ডেনক লগভাগ পাই ভাল চিট এটাও লব পাৰিব তেতিয়া।”—বৰুৱাই মনৰ ডাৱটোক বুজায়।

“এনেয়েও সেই সময়টোৱো বৰ ভাল।”—বিপিনে কয়।

“হয় দহোটাৰ সময়ত আৰম্ভ কৰা যিকোনো কাৰ্য্যই সিদ্ধ হয়”—
বৰুৱাই ক’লে।

লাহে লাহে সজিয়া লাগি ভাগিবৰ উপক্ৰম হ’ল। বৰুৱাই ক’লে—
“মোৰ অলপ কাম আছে। এতিয়া মই সোমোওঁ। তুমি অমিয়াক অলপ বুজাই পৰাই দিব।” এইবুলি বৰুৱা নিজৰ অফিচকোঠাত সোমাল। বিপিনো অমিয়াৰ পঢ়াকোঠালীত গৈ বহিলগৈ।

অমিয়াও আহি নিজৰ পঢ়াকোঠাত সোমায়।

“কিহেঁ। আজি পাচ কৰি হ’বলা গোটেই ওফন্দি আছাঁ”—
বিপিনে হাঁহি হাঁহি আৰম্ভ কৰে।

“হাওক, ঠাট্টাখন কৰিব নেলাগে।”

“পাচ কৰাৰ কথা ক’লে ঠাট্টা কৰাহে হয়।”

“ওফন্দি থকাৰ কথা কৈছে ঠাট্টা নহয় কি। খাৰ্ড’ভিভিজনত পাচ কৰিলো বুলিহে এনেকৈ কাটিং দিবলৈ সুবিধা পাইছে।”—খণ্ডৰ ডাৱত অমিয়াই কয়।

“ভাল হৈছে। আগলৈ হাতে এনেকৈ কাটিং দিবলৈ সুবিধা নেপাওঁ তাৰ চেষ্টা কৰিবানে? এইবাৰ গুৱাহাটীত গৈ ডাক্তৰক পঢ়া-
শুনা কৰিব।, তাত সুবিধা অনেক বেছি আছে।”

“কলেজত পঢ়াৰ কথা শুনি ভয়েই লাগিছে। বিজাল্ট ভাঙ
কৰা দূৰৰ কথা।”

“কেলেই ভয় লাগিছে? বৰদলৈ কলেজ খুব, ডাঙা কলেজ।
তাৰ সকলোবোৰ সুবিধা আছে আৰু স্বাধীনতাও বেছি। পাচে তুমি
কি কি বিষয় লম বুলি ভাবিছাঁ?”

“কলেজ প্ৰচপেক্ষাচখন এতিয়াও পোহা নাই, সম্ভৱ তাত
গৈছে দেখিমগৈ। দেউতাই চিভিকচ, অসমীয়াৰ চেকেণ্ড লেভুৱেল,
মিউজিক আৰু ডমেণ্টিক চায়েঞ্চ লবলৈ কৈছে।”

“খুব ভাঙ কছিনেচনৰ কথা কৈছে দমাইদেউৱে। এইবাব
তেনেহঁলে আমি খুব ভাঙ গান শুনিবলৈ পামহঁক।”— হাঁহি হাঁহি
বিগিনে কয়।

“কি যে কথাবোৰ কয়। গিচে আপুনি গুৱাহাটীলৈ কেতিয়া
যাব?”

“আমাৰ এতিয়ালৈকে খবৰ ওলোৱাই নাই। আৰু সম্ভৱ দহ-
পোন্ধৰ দিনমান বাকী আছে”— বিগিনে কয়।

“একেলগে যাব পৰাহেঁতেন ভাঙ আহিল।”— অমিয়াই কয়।

“কেলেই?”— বিগিনে সোধে।

“মোৰ অকলে স্বাৰলৈ স্বৰ ভৱ লাগে।”

“ইহ, মোক এওঁ বড়ীগাৰ্ড পাইছে।”

“আপুনি লগতে থাকিলে মোৰ বৰ সাহস হয় বুইছে।”

“লগত থাকি সাহস দিয়া ভেনে মানুহ তেৰ পাৰ্বা গুৱাহাটীত।

“ওঁহ” বুলিলেই হ’ল।

“মতা মানুহবিলাকৰ খাবণও ভেনে, ভাবে যে মাইকী মানুহ-
বিলাকৰ কাম হৈছে যিকোনো মতা মানুহৰ ওপৰতে চকু দিয়া”—
অমিয়াই কয়।

অমিয়াই ভেনেকৈ ক’লত বিগিনে হাঁহি হাঁহি ক’লে
“গুৱাহাটীত ধুনীয়া ধুনীয়া পোচাক দিছি ছোৱালী ছোৱালীৰ আগত
পা মেজোৱা ডেকাল’ৰা কিমান দেখিবা।”

“ভেনে মানুহক লৈ আমাব ছোৱাজীবোৰে ডেউচালিহে কৰে বৃহছে। ভেনেকৈ গা দেখা দিয়াবোৰক ফাল্টু, বাজে আদি শব্দেৰে বিভূষিত কৰে।”

“বিয়েই কৰাঁ নকৰাঁ, আকৰ্ষণ এটা হুস্ত নে, নহুস্ত?”

“মাইকী মানুহ আৰু মতা মানুহৰ আকৰ্ষণ চিৰন্তন। সেইবুলি স্বাকৈ তাকে দেখি বলিয়া ছোৱাটো সাধাৰণ মাইকী মানুহৰ স্বভাৱ নহুস্ত।”

“বাক, সেইবোৰ অৰাভৰ কথা বাদ দিয়া। তুমিতো পৰহিলৈ স্বাবাগিলে। মই তোমাক গৈ গুৱাহাটীত লগ ধৰিমগৈ। পৰহিলৈ মই বাহু শেটগুটলৈ নাহোঁ। বেয়া নেগাবা দেই।”

“ভেনেহ’লৈ নগাৰ্ভত আজিয়েই শেষ দেখা?”

“নগাৰ্ভতেই সদায় দেখিম। পিচে এই কোবলৈ শেষ দেখা।”

“আপোনাক এৰি গৈ বৰ বেয়া লাগিব। বাহুত বাওঁভেই উকঙা উকঙা লাগিব বৃহছে।”

“মোৰো তুমি গ’লেগৈ মনটো উদং উদং লাগিব। ভাতে গধূলি গধূলি এটা সঁচা হওক মিছা হওক বাস্তৱতা আহিল। এতিয়াৰেপৰা সময়ৰোৰ এনেয়েহে কটাব লাগিব।”

এনেকৈ কৈ এটা গধূলি মনেৰে যেন বিপিন উঠিল। মনৰ বেজাৰতে যেন আৰু অমিয়াক একো ক’ব নোৱাৰিলে। অমিয়াক বিপিন ওলাই ছোৱাৰ সময়ত মৌন হৈ ব’ল।

ভিনিদিনৰ পিচৰ কথা। অমিয়া গুৱাহাটীলৈ বুলি নগাৰ্ভৰ পৰা বাহুত উঠি বাওনা হ’ল। কলেজীয়া নতুন জীৱন আৰম্ভ কৰিব, গুৱাহাটীত আহি এটা নতুন পৰিবেশৰ যাক্তত দিন কটাবলৈ গাৰ—এনেবোৰ ভাবে অমিয়াৰ মনত আনন্দ দিলে যদিহে এটা অনিশ্চয়তাই যেন তাইৰ মনৰোৰ অধিকাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। আৰু সেই অনিশ্চয়তাৰ ভাবৰ মাজে মাজে তাই অকলশৰীয়া যেন অনুভৱ কৰিলে।

“মই আজি গুৱাহাটীত নামিয়েই কি কৰিমগৈ?”—তাই নিজকে নিজে প্ৰশ্ন কৰে।

“আজি যদি লগত বিপিন ককাইদেউ থাকিলহেঁতেন ! তেওঁ মোক আবশ্যকীয় সকলো দিহা-পৰামৰ্শ দি সহায় সঁজি থকা কৰিলেহেঁতেন”— অমিয়াই মনতে ভাবে।

তিবোতাৰ মনে লোকৰ ওপৰত ভেজা দি প্ৰত্ৰতিবলৈ বিচাৰে আৰু তেনে ভাবৰ জোৰেই যেন বুকুত সাহস থাকে।

বাহু আগলৈ বিছাৰিলে ল'ৰা য়ায়। অমিয়াৰ মনটো বায়ুৰ বেগৰ প্ৰতিকূলে ধাবিত হয়।

বতাহৰোৰ চোঁ চোঁ কৰি অমিয়াৰ মুখৰ পৰাই যেন নিঃসৃত হৈ বাহুখনৰ দুয়োকাষেদি কণ কণ শব্দ কৰি কিবা ভাবত লৈ যায়। আজিৰ কাষৰ বিৰিঙা আৰু কহৰীৰ পাতবিলাকে সেই বতাহৰে যেন সজান বিচাৰে। বতাহেও সিহঁতক কাপে কাপে কিবা এটা কয়। সিহঁতো আনন্দত আন্দুত হয়। গছৰোৰ ফুলি উঠে, যেন নতুনকৈহে। কোনে জানে এই ফুলি উঠা ফুলৰ আৰু হিয়াৰ মাজৰ আশাৰ কিমান ওচৰাওচৰি সজল, ফুল ফুলিছে, মৰহিছে, গৰি পৰিছে, লোকে সৌৰভৰ আশ্বাস পাইছে। আশা জাগিছে, মৰি গৈছে, নাইবা প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ৰূপ লৈছে এটি হুনিয়াহ। লোকেভো একো নুবুজে।

অমিৰ মনতো এনেকৈ নানাতাবে খেলিমেলি কৰিবলৈ ধৰিলে।

বাহু আহি আছে আছে কপিজী পালেহি।

চলনি পানীৰ সোঁতত কপিজীত বানৰ উজান উঠিছে। দুয়োপাৰে ধকা পলাশ আৰু শিমলু গছবিলাকে নতুন পাত পত্ৰেৰে ৰূপত বহন চৰাইছে।

গুৰানী কপিজী ঘৌতনৰ জোৰাবত যেন জহপহীৱাকৈ গছ-গছনিৰে সৈতে বাঢ়ি আহিছে। বিত্তীৰিকাৰ সৃষ্টি কৰিছে। আকৌ আশাৰ সকাৰ কৰিছে।

“বিপিন ককাইদেউৱো আকৌ গুৱাহাটীলৈ আহিব, আজিৰ যোৰ উৰ্কাখনটো আকৌ বাংচাজী কৰিব”— অমিয়াই ভাবে।

জাহে জাহে দূৰৈত পৰ্বতবান্ধি চিকমিকাই উঠে। কিমান ধুনীয়া, যেন মনৰ কল্পনাই জীৱন্ত ৰূপ লৈ উঠিছে।

“বিপিন ককাইদেউক আজি দুকৰ পৰাই বৰ ভাল যেন জাগিছে।” যেন ভাবৰ ভগ্নভাঙ অমিয়াই মনতে কয়।

আপোনজনৰ সান্নিধ্যই যিমান ভাল লগায়, দুৰত্বই সকলো ব্যৱধান লোপ পোৱাই তাতোকৈ আহ্লাদ দিয়ে।

(বাৰ)

দেওবাৰে পুৱা। আজি মোহন শইকীয়া টিউচন আদিলৈ যোৱা নাই, হাততে কোৰ এখন লৈ আগ ফালৰ বনবাদবোৰ চিকুণাই আছে। সময় প্ৰায় আঠটোমান বাজিছে।

“তুমিনো কি কৰি আছাঁহে? গা পা ধুগানে নাই?”—শুইকীয়াই যোগমায়াক সোধে।

“মই এতিয়াও গা ধোৱা নাই। কেলেইনো খবৰ ল’লে?”—যোগমায়াই কয়।

“ইমান বেগি হ’ল! এতিয়াও গা ধোৱা নাই! চাহ এটো-পামান খালোহেঁতেন!”

“ইমান লৰালৰি কেলেই হ’ল? এবাৰ খাই উঠিছেহে!”—যোগমায়াই কয়।

“এবাৰ খালোঁ কি হ’ল? দ্বিতীয়বাৰৰ পত্ৰাৰ হ’ল নহয়!”

“কিমাননো চাহ খাই থাকে?”—যোগমায়াই চাহৰ অপকাৰটো বুজাবলৈকে যেন কয়।

“যি হয় হ’ব দিয়া! পৰীষৰ চাহেই এহাৰ”—শইকীয়াই উত্তৰ দিয়ে।

খুব কোবাকুৰিকৈ আহি ইফালৰ পৰা কনক শৰ্মাই শইকীয়াৰ পদূলিৰ নঙলা ধুগি সোমায়। শইকীয়াই কনক শৰ্মাক দেখি কৈ উঠে—

“আছাঁ, আছাঁ, শৰ্মা! আছাঁ!”

“আজি দেখোন বৰ আন্তবেঙকৈ স্নানিছাঁ! কিয় হে!”

“মইতো ভোমাক সদায়েই আঁতৌ-পুতৌকৈ স্নানো, তুমিহে নাছাঁ!”

“তথাপিতো আজি কাৰবাৰ এজপ বেজপ যেন দেখিছোঁ!”

“নকৰাঁ দেও! আজিহি এজন নহ’লে গৃহিনীৰ হাতদি চাহ একপ সবকোৱাই টান”

“কেলেই কি কয় ?”

“কয় বোলে চাহ খাই খাই মৰিবলৈ ধৰিছেনে কি ? যেতিয়া পেটত পাক মাৰি ধৰিব তেতিয়াহে চাহ খোৱাৰ মন্ত্ৰাণ জলাৰ !”

“মৰিবৰ সময়তো কোনোবা এটাই যমৰ ওচৰত হোঁকাভ টান এটা মাৰি মৰিবলৈ বিচৰাৰ দৰেই আমিহো চাহ খাইকেই বৰিষ বজিছ”।—কনক শৰ্মাই কয় ।

“নহ’লেনো কিটো খাবা” —শইকীয়াই কয় ।

“চাহেই গৰীবৰ আহাৰ !” —কনক শৰ্মাই লগাই দিয়ে ।

আহাবেই নহয়, প্ৰাণ । এতিয়া ডাঙৰ ডাঙৰ হজুৰ তজুৰ সকলে বঢ়িয়া বঢ়িয়া ব্ৰেকফাষ্ট খাইছে, দুপইচা পায়েই অচাহাববোৰেও চাহাবী ৰূপ ধাৰণ কৰিছে । আমাৰ পইচা, নাইকিয়া বোৰে সেপ চুকি থাকিবানে ? চাহাবেই জিভাখনত জীপ এটা দি বখাই ভাল । তেহেঁলে লাগিলে পেটেই পকাওক বা মুৰেই ঘুৰাওক ।—শইকীয়াই কয় ।

“নকৰা দেও, সবৰোৰ চাহাব হ’বলৈ হোৱাবে পৰাইটো এনে দুৰ্দশা ? শিক্ষক, প্ৰফেচৰক দৰ্শনা বঢ়াই দিয়াৰ সময়ত কয় যে তোমালোকক অমুক চাৰ্ভিচৰ সমান ফেল দিয়া হৈছে, কিয় ভোৰ-ভোৰাই থাক । আক বেছি দিলে তেওঁলোকৰ মুখ মেল খাব । পাচে তেওঁলোক আছে কেনেকৈ আক আমি থাকোঁ । কেনেকৈ ? যেনিবা দেশত দুনীতি নায়েই ।”—কনক শৰ্মাই কয় ।

“এ নকৰা আক ! এইবোৰ কথা কৈ থাকি লাভ নাই । বোৰোঁ কাৰ আগত ক’ম, কোনে পতিয়াব, বোৰে শুনে সেয়ে লতিয়াব”—শইকীয়াই লগাই দিয়ে ।

“এবা, এবা, কিবা কবলৈ আহি কিবাবোৰহে পাই জাহোঁ ।”

“কিনো কবলৈ আহিছিলো ?”

“আজি পুৱাৰ বাতৰি কাগজত দেখিলো যে বি. এ. পৰীক্ষাৰ খবৰ ওলাল । দেখিলেই লৰি আহিছোঁ । বিপিনৰ সঙ্গাদটো জানিবৰ কাৰণে ।”

“ময়ো তোমাক কিয়াকিবোৰ পাই থাকোঁতেই ইমান সময় কথাটো কোৱা নাই । বিপিনৰ খবৰ ভাল । সি ডিচিষ্টকচন্ মে পাচ কৰিছে । বহু কামিয়েই এখন টেজিগ্ৰাফ পাজোঁ ।”

“খুব ভাল খবৰ । আজি হেন দিনত মই শুদা চাহ কেতিয়াও নাখাওঁ !”—কনক শৰ্মাই ক’লে ।

“শুদা চাহ খাব নেজাগে ! অলপমান পাখীৰো পাবা । জাগে যদি ওবো ল’ব পাৰিবোঁ, যদিহে আলহী আহিলে আমি চাহত চেনি দি অলপ ভদ্রতা দেখুৱাব খোজো ।”—শইকীয়াই হাঁহি হাঁহি কয় ।

এনেকৈ কথাৰ কনাই সলনি মাৰি থাকোতেই যোগমায়াই দুকাপ চাহ আনি থিয় দিয়ৈহি, তাকে দেখি কনক শৰ্মাই কলে—
“তুমি চাহত যিমানেই চেনি নিদিয়া লাগে, এনেকৈ থিয় হোৱাতে চাহ দিলে কেতিয়াও ভদ্রতা বজ্জা নহ’ব ”

“হয়্যো দেও ! এওঁৰো মানুহজনী ! চাহ দুকাপ ভিতৰৰ টিপস্বৰ্ণৰ ওপৰতে বাখি আমাক তালৈকে মাতিব পাৰিলাহেঁতেন”—
শইকীয়াই ক’লে ।

“বাক, বাক, হ’ব হ’ব, ইয়াতে খাওঁহঁক ।” এইবুলি কনক শৰ্মাই চাহৰ কাপটো হাতলৈ লয় । তাকে দেখি শইকীয়ালৈ নিজৰ চাহ কাপ হাতেৰে ধৰি “আহাঁ ভিতৰলৈকে ষাওঁহক ” বুলি কনক শৰ্মাক ক’লে । দুয়োজন ভিতৰলৈ সোমাই যায় আৰু চকীত বহে । যোগমায়ী আকৌ ভিতৰলৈ সোমাই যায় ।

“পাতে চাহহে হ’ল, ইয়াৰ লগত অলপ কিবা কহনি এটা ছোৱাহেঁতেন বেয়া নাছিল ।”—কনক শৰ্মাই কয় ।

শইকীয়াই উত্তৰ দিবলৈ নৌপাওঁতেই যোগমায়ী খাল এখনতে কিবা অলপ লৈ ঘূৰি আহে । তাকে দেখি শৰ্মাই বওতে উঠো পাই কৈ উঠিল—“এবা তোমাৰ পুহিনীয়ে শুদা চাহ নুখুৱাই, মই জানো ।

“কিনো খোপাব কৰিণা কৰ্ত্তব্যতে ?”—শইকীয়াই সোধে ।

“কেণীপিঠা কেইটামানকে ডাঙিচোঁ”—শইকীয়াই কয় ।

“কি কেণীপিঠাহে ?”—শৰ্মাই সোধে ।

“অসমীয়া মানুহ হৈ কেণীপিঠা নুবুজা । তোমাৰ সন্ততিৰ কাৰণে ভালপোস্তাকে বুলিচোঁ ছোৱাঁ”—ভিনিওজনে খজখজ কৰি হাঁহে ।

“ল’ৰাই পাচ কৰিলেই ! তাকনো এতিয়া কিহঁত লগাৰী ?”—
শৰ্মাই সোধে ।

“কেলেই মই আপোনো কৈছিলো নহয়, তাক আইন কলেজত
নাম লগাই দিম !”

“কেতিয়ামানে পথিয়াম বুজি ভাবিছ’ ?”

“অতি সোনকালে পথাৰ পাৰিলে ভাল হয় । কাৰণ
এতিয়া জুলাইৰ শেষ পৰিলহি, আগষ্টৰ পোহৰ ভাবিলেকেহে
বোলে এড’মিচনৰ শেষ ভাবিখ আছে ।”

“পথিয়াম বুজিলা যেতিয়া সোনকালে পথিয়াই দিয়াই ভাল ।”

“ময়ো তাকেহে ভাবিছোঁ । অৱশ্যত ছোৱা কৰি সমস্ত
কটালে বেজাৰ কৰিবলগীয়াও হ’ব পাৰে ।”

এনেতে বিপিন ফুৰিচাকি কৰাৰ লৰা আহি সোমাজহি ।
কনক শৰ্মাই বিপিনক দেখি কয়—“কিহে, পাচ ভাচ কৰি ঘূৰি
ফুৰিছা, দেখা এটাও নাপাওঁ !”

“মই দদাইদেউ ! কালি টেলিগ্ৰাম পোহাৰ পিছতে আপোনাৰ
ভালে স্বাম বুজি ভাবিছিলোঁ । পিচে শুৱাহাটীলৈ যাবলৈ বুজি আহি
দেওবাৰ কাৰণে কালি অলপ কাপোৰ কানি কিনিবলৈ বজাৰলৈ গৈছোঁ ।
পতিকে আপোনাৰ ভালে যোৱা নহ’ল । আজি দুপৰীয়া স্বাম বুজি
ভাবিছিলোঁ ।”

“তুমিনো শুৱাহাটীলৈ কেতিয়াকৈ যাবা ?”—কনক শৰ্মাই
সোধে ।

“মই পাৰিলে কাইলৈ পুৱাই যাব বুজি ভাবিছোঁ ।”—বিপিনে
কয় ।

“সোনকালে যোৱা বেয়া নহয় । পিচে বৰ জবাবদি কহিলা
দেখোন ?”

“সোনকালে সেই ভাঙ চাকৰি বাকৰি এটা বিচৰি ল’লে মোৰ
থকাটোৱে ভাল ওলায় । দিনটো এনেদৰেহে থাকিব । এটা চাকৰি
কৰিলে সমস্ত ওলাব ।”

“জ’, তুমি কথাটো বেয়া কোৱা নাই। শুৱাহাটীত চাকৰিৰ সংখ্যাও বেছি, চেষ্টা কৰিলে পাব পাৰা।”

“এনেদৰে শুৱাহাটীত থাকিলে মনটো ফুৰিতো থাকে”—
বিপিনে কয়।

অকল থকাৰ ফুৰিব কাৰণেই ধৰণেদা কৰা ঠিক নহয়।
নিজৰ জেগাকণৰ নিচিনা একো হ’ব নোৱাৰে”—কনক শৰ্মাই কয়।

বিপিনৰ যে ধৰণেদা কৰাৰ কাৰণ জইন কৰবাত আছে
সেইটো কোনেও নুবুজিলে। মনে মনক বিচাবে। প্ৰাণে প্ৰাণক টানে।
জবীডাল মেজুৱা হ’লে টানটোত বেছি জোৰ পৰে।

অমিয়াই নগাওঁ এৰি দূৰলৈ জাঁতৰাত বিপিনৰো শুৱাহাটী-
খনৰ প্ৰতি এটা বেছি আকৰ্ষণ হয়। কাছাৰীঘাটৰ বতাহ কি
সুন্দৰ। তাৰ চিৰি কেইটাত বহিলে উমানন্দ, অশ্বক্লান্ত আদিয়ে
মনটোক কেনেকৈ পৰিত্ৰ কৰে। দূৰৈৰ উত্তৰ শুৱাহাটীত থকা সৰু
সৰু পাহাৰবোৰৰ ওপৰৰ ডুপুহা গছৰ শাৰীবিলাকে কি এটা অপূৰ্ব
শোভা বহন কৰিছে। তাৰ মাজতে শুকুলা পাজেৰে চলাই লৈ যোৱা
নান্দৰীয়াৰ নাও। দুটা এটা গাঁওৰ সুৰ যেন ব্ৰহ্মপুত্ৰই সোঁতৰ জগতে
বোৱাই লৈ আহিছে। পশ্চিম আকাশৰ হেঙুলীয়া বোলৰ জগতে কামাখ্যা
দেৱীয়ে যেন গোটেই চহৰকে বঙ বোলাইছে। সেই পৰিত্ৰ বঙৰ কাৰত
যেন ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীয়ে ভাটীৰ দেশভো কৈছেই।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সোঁতৰ বুকুতে জাকি মাৰি মাৰি বগাকৈ বগলীৰ
জাকবোৰে উৰা মাৰিছে। পানীত বঙা আকাশৰ প্ৰতিবিম্বৰ লগে
লগে যেন সিহঁতৰো ছাঁৱা বিলাক জিলিকি উঠিছে। এনে ধৰণৰ
ভাৱবোৰে বিপিনৰ মনত শুৱাহাটীখন সুন্দৰবোৰো সুন্দৰ কৰি তুলিলে।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানী, বঙা আকাশ, বগা বগলীৰ জাক, বিপিনৰ
চকু, সকলো দিগন্তত খিলীন হয়। সকলোৱেই যেন অনন্তৰ বাতৰিৰ
সন্ধানত ধাতিত হ’বলৈ লাগিল।

দীঘলী পুখুৰীৰ উত্তৰ পাৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দাঁতি আৰু বৰদলৈ
কলেজৰ ছোৱালীৰ ছোৱণ্টল সকলোবোৰ সৌন্দৰ্য্যৰ যেন মোহনা। তাতেই
যেন ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাকৰ সৌন্দৰ্য্যৰ পূৰ্ব আৰু পশ্চিম প্ৰান্ত লগ লাগিছে।

তাতেই যেন অমিয়াৰ সৌন্দৰ্য্য বিকিৰিত হ’ব লাগিছে।

আৰু নগৰত এই সকলোবোৰ আহি বিপিনৰ কল্পনা প্ৰৱণ
মনত উদ্ভাসিত হৈছে।

কনক শৰ্ম্মা আৰু মোহন শইকীয়াই এই বুঢ়াৰুসত এইবোৰৰ
একোৰে আওড়াও নেপালে। আৰু পাৰবো দৰ্কাৰ নকৰে।

ভেওঁবিলাকে বিপিনৰ গুৱাহাটীলৈ যাবৰ কাৰণে ক'ব খৰখেদাটো
সহজ-সৰল ভাবেই ল'লে।

পঢ়াত মন থকা ল'ৰাই পঢ়িবৰ কাৰণে পঢ়াৰ অনুষ্ঠানত নাম
লগাবলৈ লৰালৰিকৈ যাব, তাত আচৰিত হ'বৰো একো নাই,
ভাৰিৰলগীয়াও একো নাই।

যৌৱনৰ উদ্যম আবেগে সকলো বিবেচনা তল-পেলাই পৰিতৃপ্ত
হ'বলৈ বিচাৰে।

চৰকাৰী বাছ গৌ গৌ কৰে চলিল, তথাপিহো ইয়াৰ ক্ষেপ
বিপিনৰ মনৰ বেগ চেৰ পেলাব নোৱাৰিলে।

বাছ গুৱাহাটী পাবগৈ, বিপিনৰ মনে কিন্তু কেতিয়াবাবে পৰাই
গুৱাহাটীত বাসৰ ঠাই ৰাচি লৈ থানি পুতি আছে।

(তেৰ)

গুৱাহাটী বিপিনৰ কাৰণে নতুন নহয়। হোষ্টেলৰ জীৱনৰ
অভিজ্ঞতা বিপিনৰ আগৰো আছিল। তথাপিহো ল' কলেজৰ হোষ্টেলটো
অভিনব যেন লাগিল। আগেয়ে নোপোৱা কিবা এটা নতুন সোৱাদে
যেন কল্পনাবোৰ মধুময় কৰি তুলিলে। বিপিনে দেখিলে পৃথিৱীখন
যেন আৰু ধুনীয়া হৈ গৈছে; মানুহৰো ধুনীয়া, গছ-গছনিৰো ধুনীয়া,
জাতিৰ কাষৰ বনৰীয়া কাঁইটীয়া জোপোহাবোৰৰ ফুলবোৰ ধুনীয়া
খেলাৰ পথাৰবিলাক ধুনীয়া—সকলোবোৰেই বিপিনৰ কাৰণে যেন
সৌন্দৰ্য্যৰ উৎস।

সৌন্দৰ্য্যৰ মাত্ৰজামিত পৰিস্বেই বিপিন আজি গুৱাহাটী পালেহি
আৰু ইয়াৰেই এটা নতুন সন্ধান ল' কলেজৰ পৰিত্ৰেশটোৱে আনি
দিলে। এই সন্ধানৰ মাদকভাৱ যেন বিপিন আহি পেটৰ দুখত
খিন্ন হ'ল। ক'ৰ নোৱৰাকৈয়ে পেটখন খুজি বিপিন জাহে জাহে ওলাই
প'ল।

পৰমৰ দিন । সন্ধিয়া প্ৰায় ৬টা মান বাজিছে । এতিয়াও বেজি মাৰ হাৰলৈ আৰু প্ৰায় এঘণ্টা বাকী । সূৰ্য্যটোৱে হেঙুলীয়া বোজৰে যেন ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীবোৰ বোলাই পেলাইছে । পশ্চিম আকাশেও বঙাবঙেৰ নদীখন যেন সাৰুটি মাৰি ধৰিছে । এই বঙা বঙৰ এটা হুটা আহি যেন বৰদলৈ হোষ্টেলকো বঙা কৰি পেলাইছে । সূৰ্য্যই সৃষ্টি কৰা সৌন্দৰ্য্যৰ আকৰ্ষণতেই যেন বিপিন আহি বৰদলৈ কলেজৰ হোষ্টেলৰ আগত থিয় দিলেহি । পেটৰ আগত অলপ সময় ইফালে সিফালে উলুং পুজুং কৰি ব'ল ।

বিপিনক অমিয়াই হোষ্টেলৰ ওপৰমহলৰ পৰা দেখিলে । অলপৰ আগতে তাই বেড্‌মিন্টন খেলি উঠিছে, পোচাক পৰিচ্ছদ সিমান মনত লগা নহ'ব পাৰে বুলিয়েই অমিয়াই বিপিনক তাতে বৰলৈ সঙ্কেত দিলে আৰু ভিতৰ সোমাই কাপোৰ কানি পিন্ধি ষ্টিফ্লেকৈ নিজে নিজকে সজালে পৰালে, এবাৰ আকৌ আইনাত নিজকে নিজে চালে—“ইস্‌ বাম ! পাউডাৰবোৰ বৰ বেছি হৈ একে ঠাইতে গোটেছোৱা যেন হ'ল ।” এইবুলি পাফটোৰে আকৌ ওলফুলাই পালদুখন ঘঁহিলে । আকৌ যেন ঠিক নহ'ল । “স্বিমাণে লবালৰি কৰোঁ, সিমাণে বেজিছে হয়” এনেদৰে কৈ আকৌ ঘঁহিলে । ডাৰ ওপৰত বঙা পেইণ্ট লগাই দিলে যেনিবা গোটেই তেজে ফুটি যাত, ফাটি যাত । চেমেল যোৰ ভৰিত লগাই লাহে লাহে অমি ওলাই আহিল, গা ডাঙি ডাঙি নিজকে ঘূৰি ঘূৰি চালে কাপোৰ-কানিৰে নিজকে দেখিবলৈ কেনেকুৱা হৈছে । অমিৰ বান্ধৱীবোৰে অমিক ভিৎকাৰি দিলে—“গুড্‌লাক্‌ অমি, গুড্‌লাক্‌ !” অমিয়ে ঘূৰি চাই মুখ বিকটাই কয়—“কিয়ৈ কথাবোৰ কোৱা তোমালোকে । মোৰ ককাইদেউহে সেইয়া, অইন কোনো নহয় ।”

“খেং আৰবীজনী ! কাকইদেউ নুবুলি দাদা বোলা, ভেহে জাবাম জাদিৰ ! বহুদিনৰ মূৰত দাদা আহিছে, আমি গুড্‌লাক্‌ দিছোঁ। যেন কোনো অপাৰ জয়লভে নপৰণে ।” তাৰে এজনী বৰ বঙীয়া হোজাৰীয়ে কয় ।

“ভোজালোকৰ যে কাজুজাকিবোৰ !”—অমিয়াই ঘূৰি-ঘূৰি শিৰ্কেৰাই কয় : এনেকৈ কৈ ক'ব লবাজৰিক অমি আহি পেটৰ

মুখ পালেহি । বিগিনে অমিক ওলাই অহা দেখি ক'লে—“তুমি
বৰ সোনকালে ওলাই আহিব পাৰিবাঁ ।”

“অলপ বেছি হ'ল, আগৰ কাপোৰ কাৰ্মিৰোৰ দ্ব্যমত ভিত্তি
আছিল কাৰণে পোচাক সজাবলগীয়া হ'ল, আপোনাৰ চাপে ইয়াত
বৈ বৈ আমনি লাগিছে ।”

“আমনি লগা নাই । তুমি ইমান সোনকালে ওলাব পাৰিবাঁ
বুলি মই ভবাই নাছিলোঁ ।”

“আপুনিয়ো যে ঠাট্টাখন কৰে !”

“ঠাট্টা কৰা নাই সঁচা কথাহে কৈছোঁ ।”

“আপুনি ঘৰৰ পৰা কাহানি আহি পালেহি মই সোধাই নাই”

“সুধিব নালাগে, ময়ে কয় । পিচে ইয়াত আক বেছি সময়
থিয় হৈ নাথাকোঁ । আহাঁ অলপ ফুৰি আহোঁ ।”

“ইস্ বাম ! ছোৱালীৰোৰে চাই আছে, কেনেকৈ যাম ?”

“আহাঁ একো নহয় । জুৰি আহিলে তোমাক মাত্ৰ অলপ
ঠাট্টা কৰিব ।”

এনেকৈ কৈ দুয়ো ব্ৰজপুত্ৰৰ দাঁতি এৰি লাহে লাহে দীঘলী
পুখুৰীৰ পাৰ পালেহি ।

“কেনি যাব ?”—অমিলাই সোধে ।

“কেনিয়ো নাযাওঁ । সেই বেকখনতে বহোঁ আহাঁ—
বিগিনে কয় । দুয়ো পৈ দীঘলী পুখুৰীৰ ওতৰ পাৰৰ বেকখনতে
বহিল ।

“আপুনি ঘৰৰ পৰা কেতিয়া আহিল কওকনা”—অমিলাই
কয় ।

“মই আজি তিনিটামান বজাত আহি পৰোঁহি”—বিগিনে
কয় ।

“ইমান আগতে আহি ছোৱালীৰ সোধাই আছেহি ?”

“আহিলেই মুখ হাত ধুই চাহ অলপ খালেই তোমাক লগ
পাৰোঁ আহিলোঁ, বেছি ক'ত হ'ল ?”

“বেলি হোৱা নাইকিয়া ? আপোনালোকৰে। পৰীক্ষাৰ খবৰ ওলাওঁতে ইমান বেলি হয় ।”

“ক’জনো বেলি হৈছে ! এইবাৰ কেইদিনমান আগহে ।”
—বিগিনে কয় ।

“আপুনি নহাৰ কাৰণে মোৰ ইমান বেয়া লাগি আছে দিনবোৰ কিবা নেযায় নেযায়”

“মোৰো তুমি অহাৰ পিছত নগাৰ’ত থাকি এনে উৰ্কা উৰ্কা লাগিছিল ।”

“আপুনি তেওঁ নিজৰ আই-বোপাইৰ লগতে আছিল, মোৰ এহাতে ঘৰ এৰি অহা আৰু আনহাতে আপোনাৰ গৰা নিলগত থকাৰ এনে শুদা শুদা লাগিছিল ।”

“ঘৰত আই বোপাইৰ লগত থাকিলেই ভাল লাগিলে সংসাৰ ইমান জটিল নহ’লহেঁতেন ।”

“কি কথাবোৰ যে কয় আপুনি একো নুবুজোঁ ।”

“মানে আই বোপায়ে আমাৰ ল’ৰা, আমাৰ ছোৱালী বুলি আমিত্ত্বৰ যোগে মৰমতে মজি থাকে । ল’ৰা-ছোৱালী সেই মৰমৰ ব্যঞ্জন ছিতি নতুন মৰম বিলাবলৈ বলিয়া হয় । আৰু ইয়াৰ সজ্ঞানতে সকলো সম্বন্ধ ছেদ কৰি কোন ক’লৈ গৈছে পাভা নাই ।”

“ভালহে হৈছে । মৰম বোলা কথাটো সুবিধ নহয়, পতিশীল । এই কথাৰহে প্ৰমাণ পোৱা যায় ।”

“ভালপোতাই যদি প্ৰগতিৰ সজ্ঞান দিয়ে খুব ভাল কথা । দিচে সকলোৱেই যেন প্ৰেমৰ যোগে আই-বোপাই সকলোকে পাহৰি নিজৰ সজ্ঞানতে ব্যগ্ৰ । নিজে অইনৰ ভাল পোৱাৰ যোগে পৰিতৃপ্ত হ’ব খোজে”—বিগিনে কয় ।

এটাটি বডাহ আছি বিগিন আৰু অমিয়াৰ শৰীৰ শাঁত কৰিলে । অমিয়াৰ কপালৰ আগত পৰি থকা কুটকুলা ঢুলি কেইডাল কঁপি উঠিল । অমিয়াৰ ধুনীয়া মুখখন দেখিবলৈ যেন আৰু ধুনীয়া হ’ল ।

বডাহত ঠেকা খাই অহাঁত আৰু জৰি গছৰ পাতবোৰে এটা চিৰ্জিৰনি শব্দ কৰিলে ।

বিপিনে গছবোৰৰ ফালে চালে। বৰষুণৰ জীপত আঁহত আৰু জৰিগছৰ পাতবোৰৰ কলগতীয়া বঙে পৃথুৰীৰ চানিওফাল বসাল কৰি তুলিছে। বিপিনৰ মনতো বসৰ উল্লেখ হ'ল।

পৃথুৰীৰ তলৰ পাৰবোৰেও কেঁচা ঘাঁহ গছ উঠাত কল-পতীয়া বঙ ধাৰণ কৰিছে। মাজে মাজে ভাত খকা বাগানৰ ফুলৰ বিবিধ বঙে ঘাঁহনিখন এখন বংচতীয়া দলিচাৰ দৰে কৰি তুলিছে।

বতাহৰ কোব লগাত পৃথুৰীৰ পানীয়েও সৰু সৰু চৌকাটিছে, সেই চৌৱে চৌৱ ওপৰত খুন্দিয়াই পানীত যেন এটা সোঁতৰ হে সৃষ্টি কৰিছে। সেই সোঁত আহি বিপিনৰ ডৰিৰ ওচৰতে মাৰ গৈছে। কিবা এটা অজানিত শ্ৰুতিভ্ৰমৰ দৰা যেনিবা পানীবিলাক উডোলিত। এনেকৈয়ে এটা উডাল ভৰজৰ পৰশ পালেই যেন পদুম ফুল বিলাক কঁপি উঠিছে। মাজে মাজে দূৰৈত চৰি থকা বাজহাঁহৰ আকটোৱে পদুম ফুলৰ সৌন্দৰ্য্য বঢ়াইছে।

কোমল কোমল শব্দ কৰি মতা হাঁহ এটাই যুগলৰ ঠাৰি এডাল চিঙি তেঁটেৰে মাইকীজনীৰ মুখত দিলে। মাইকীজনীয়ে ভাঁ ভাঁ কৰি মাতি ঠাৰিডাল মতাটোৰ মুখৰ পৰা টানি আনোতে পানীত সৰি পৰে। মাইকী আৰু মতাই দুয়ো তেঁটে তেঁটে লগায়।

বিপিনবো মনত এটা উচগিচনি হয়।

অমিলাৰ গাৰ পৰা বাগৰি ওলাই অহা পজন্তীমৰ পোহটো ফুৰফুৰিলাকৈ বিপিনৰ নাকত লাগে। বিপিনে অমিলাৰ হাতত খামোচ মাৰি ধৰে।

অমিলাই লাজতে বঙা জুতা পৰি জলপ আঁতৰ হ'ল।

কেইটামান কলজৰ ল'বাই এখন নাঙ দূৰত চলায়। বঠাৰ থলক্ থলক্ শব্দ বতাহত উফৰি আহে। নাঙ কোৱৰৰে চলে। লগতে এটা গীতো ভাহে—বতাহত।

“মোহাক ওচৰত পাই মোৰ কিমান ভাল লাগে।”—
বিপিনে কয়।

“ইমান পোহবতে এনেকৈ বহি থাকিলে মানুহে বুজিব কি ?”—
অমিয়াই কয় ।

“এনেকৈ বহি থাকিবলৈকেতো বেঞ্চ বিলাক ইয়াত সজাই
থৈছে । মানুহে কিয় বেয়া বুজিব ?”

“মানুহে বেয়া নুবুজিব ! ডেকা ল’ৰা আৰু গাভৰু ছোৱালী
এনেকৈ বহি থকা দেখিলে নোচোৱাই চায় । সন্দেহ নোহোৱাবো
হয় ।”—অমিয়াই কয় ।

“তাতে কি হ’ল ?”—বিপিনে সোধে ।

“তাৰ পৰাই ভোজনপাৰ হ’ব । আমাৰ সদনাম কেউফালে
বৈ বৈ যাব ।”

“তোমালোকৰ ঘৰত থাকোঁতে তুমিতো মোক কোনো
আপত্তি নকৰিছিল।”—বিপিনে কয় ।

“ঘৰত যিমনেই হওক, এটা আঁৰবেৰ থাকে ।”—অমিয়াই
কয় ।

“শ্ৰেয় আঁৰবেৰতহে পৰিতুষ্ট হৱনে কি ?”—বিপিনে সোধে ।

“আঁৰবেৰ নহ’লে সকলোৱেই মিছা । আঁৰবেৰ আছে বুজিয়েই
ইমান ভাল লাগে ।”

“মানে শ্ৰেমিকে নিজৰ আচল চকুৰে নেদেখে ? কৃত্ৰিম চকুৰে
দেখে ?”—বিপিনে সোধে ।

“হয়ইতো । মানুহৰ ওখা সমাজৰ আদিম প্ৰাকৃতিক
অৱস্থাটো সাহিত্যৰ বিবৰণৰত হ’ব পাৰে, তথাপিহে কৃত্ৰিম অৱস্থাৰ
চৰম পৰ্য্যায় পোহাটোৱেই সত্যতাৰ লক্ষ্য ।”—অমিয়াই কয় ।

“তথাপিহে যে মানুহ পোহাৰ আঁবত উলঙত সেই কথা
নুই ক’বা কেনেকৈ ?”—বিপিনে সোধে ।

“নুই ক’বা নক’বাৰ প্ৰশ্ন নহয় । উলঙত অৱস্থাটো চাকিতুকি
কিয়াম আৱৰণ সি কৃত্ৰিম ক’ব পাৰি তাৰেই প্ৰচেষ্টা আৰু সেই
প্ৰচেষ্টায়েই সত্যতাৰ ইতিহাস ।”

“আচল স্বৰূপটো বুজিয়েদি উজিয়াই নিদিছে, মানুহে বুজিব
কেনেকৈ ? আৰু ভানেই বা বাঢ়িব কেনেকৈ ?”

“ভান বড়োৱাৰ কথা নুঠে। আনন্দ বা তৃপ্তি গোৱাৰ কথা।
আক এই তৃপ্তি নিজৰ সদনাম অটুট ৰাখি পাব পৰিলে ভাল
হয়। নহ'লে নিজে বিপন্ন হোৱাৰ খল থাকে।”

অমিয়াই এনে আনন্দ আৰু তৃপ্তি পাবলৈ বিচাৰি প্ৰকৃত
অৱস্থা পৰ্য্যবেক্ষণ কৰিব নোৱাৰিলে।

তাই বিপিনক দেখিলে এটা কুহেলিকাময় আৱৰণৰ মাজেদি।

ধনীৰ জীয়াৰী আৰু টোকোনাৰ ল'ৰাৰ মিলনে বিপদ হঠাৎ,
যদিও এনে মিলনৰ হেঁপাহে সকলো অৰ্থনৈতিক বৈষম্যৰ ভান
তল পেলাই এটা মাধুৰ্য্যময় সৃষ্টি কৰে। বজাৰ হোৱালী আৰু
খৰি ভাৰীৰ ল'ৰাৰ মিলন—ইয়ো এটা সাধু।

এনেকৈ কথা পাতি থাকোঁতেই আগলৈ দেখা কলেজীয়া
ল'ৰাৰ নাওখন আহি লাহে লাহে অমিয়া আৰু বিপিন ৰহি থকা
পাৰৰ ফালে আগুৱালে।

আমি উঠো বলা, সেই নাওখন এইকালে আগবাঢ়ি আহিছে।
ভাত থকা সেই কেইটা কলেজৰ ল'ৰা। আমাক তিনি পাব
পাবে।”—বিপিনে অমিয়াক ক'লে।

“মইতো ভাকেই কেঁচোঁ। কোনোবাই ইয়াত এনেকৈ ৰহি
থকা দেখিলে বৰ বদনাম হ'ব”—অমিয়াই ক'লে।

“ভেনেহ'লে মাও ব'লা। অন্যাকালে কুৰোঁ।”

“সময় কিমান হ'ল ?”—অমিয়াই সোধে।

“সাতটা বাজে প্ৰায়”—বিপিনে কয়।

“ভেনেহ'লে আমাৰ হোষ্টেলত সোমাবৰ হ'ল। আইন ক'তো
কুৰিবলৈ নেবাওঁ।” অমিয়াই এইদৰে কলত দুয়ো ভাৰ পৰা উঠিল।
বিপিনে অমিয়াক সেটৰ মুখত আগবঢ়াই ধ'ৰিলে।

(চৈধ্য)

আহিনৰ সজ্জিৱাৰোৰ এনেদৰে বৰ মধুৰ, আকাশ নীলা আৰু
মাজে মাজে উজ্জ্বল ভাৱে পৰিস্ফুট হৈ পিৰবিবাই আছে। পূব
আকাশত জোনবাই উঠি বহল সৰোবৰ এখনৰ পানীত খেলিবা এটা
ইলেকেন্ডেসেণ্ট লাইটৰ দ্বাই পাওৱাৰ আলো হৈ খলি উঠিছে। ১ জনাৰী

পূজালৈ দুই এদিনহে বাকী। কাছাৰীৰ পৰা আহি বেণুধৰ বকৱাই
আবামি চকী এখনত বহি পৰি গুৰুগুৰিৰ দীঘল পাইপত হোঁপা ধৰিছে।

এনেতে পুৰণিগুদামৰ পুৰাবাম গাওঁবুঢ়াই এটা ভাৰীৰ কাকত
বৰ মেটমৰা ভাৰ এখন দি বকৱাৰ পেটত হাজিৰ হয়হি ! আৰু
জাহে জাহে পেট খুলি চোতাললৈ সোমাই আহে।

বকৱাই প্ৰথমতে কোন আহিছে তৎ ধৰিৰ পৰাই নাছিল।
পিছত যে গাওঁবুঢ়া সেইদিনাই অহাৰ কথা আছিল সেই কথা মনত
পৰাত পুৰাবাম বুলি লগে লগে চিনি পালে আৰু মাত লগালে—“অ’
সেইয়া গাওঁবুঢ়া কাইনে কি ?”

“হয়, দেউতা, মইহে”—গাওঁবুঢ়াই সমিধান দিয়ে।

“পিচে তুমি অহা বহুত বেছি ছোৱাত মই নাহিবাই বুলি
ভাবিছিলোঁ”—বকৱাই ক’লে।

“এৰা দেউতা, বুঢ়া মানুহ; আগৰ দৰে বুলিব নোৱাৰোঁ।
ঠাণ্ডাত আন্তেসুখে আহি আছোঁ”

“ভাল কৰিছাঁ ককাই, বৰ ধৰখেদা কৰিবৰো দকাৰ নাই।
আৰু শক্তিও নাই। পিচে সেই ভাবীজনক ভিতৰ চোতালেদি পাকঘৰৰ
ফালে লৈ যোৱাচোন। বাপুটী আছে, সকলো বস্তু চমজী ল’ব।”

এই কথা শুনি গাওঁবুঢ়া ভিতৰ চোতালেদি সোমাই গ’ল।

বকৱায়ো ভিতৰ সোমাই গৈ বাপুটীক ক’লে—“হেৰাঁ বাপুটী,
গাওঁবুঢ়া কাইয়ে কিবা অলপ বস্তু-বাহানি লৈ আহিছে; খে মেজি
ভেঙলোকক অলপ চাহ-তাহৰ যোগাৰ কৰি দিহাঁ।”

“ভাল দেউতা” বুলি বাপুটীয়ে কোৱাৰ পিছত বকৱাই গাওঁবুঢ়াক
ক’লে—“গাওঁবুঢ়াকাই। হাত মুখ ধুই একেবাৰেই পানী এটোপাৰ
চোক এটা লৈ অহাই ভাল। মই বাহিৰতে বহোঁগৈ। তাতে কথা
বতৰা হয়।”

“হব বাক, দেউতা ! সেই বিষয়ে একো চিন্তা কৰিব নেলাগে”—
গাওঁবুঢ়াই সমিধান দিয়ে। গাওঁবুঢ়াৰ কথা শুনি বকৱা বাহিৰত
বহিলহি।

অলপ বেজিৰ পিছত গাওঁবুঢ়ায়ো হাড়তে খুটি মুচা এটা লৈ আহি
বকৱাৰ ওচৰত বহিল।

“গিচে গাওঁবুঢ়াকাই, কোৱাচোন তোমালোকৰ বাইজৰ মভামত কি।”—বকুৱাই সোধে।

“দেউতা, বাইজৰ মভামত কি থাকিব, পটুই? মই বুজাই পৰাই পোনাই-পাজবাই ৰাখিছোঁ। নহয়।”

“নহয়, মই সেইটো কোৱা নাই। মানে সাম্যবাদীদল আৰু বিপ্লৱী দলৰ কোনোবা ভাৰ পৰা উঠিবনে কি? আৰু সেইসকলক মানুহে পচন্দ কৰেনে নকৰে?”—বকুৱাই সোধে।

“এ, দেউতা, আমাৰ তাত বিপ্লৱীদলৰ কোনো নামেই। আমাৰে দুজন নে এজন আছিল। তেওঁবিলাকে দেউতাক ব্ৰহ্মাকাকো নেমানি ভালপাৰ লগাইছিল। তেওঁলোকৰ উৎপাতত থাকিব নোৱাৰি বাইজেই গুলিচৰ ওচৰত ধৰাই দিলে। সাম্যবাদী দুজন নে এজন আছে।”

“কৰনো সেই কেইজনহে?”—বকুৱাই সোধে।

“এজন হৈছে দোলাঘৰীয়া বকুৱাৰ ঘৰৰ ল'ৰা, কেৰাবাৰো মেট্ৰিক দি ফেল কৰি কৰি এতিয়া সাম্যবাদী হৈছে। নাম লজিত। আৰু আনজন হৈছে নাওঁৰচাৰ খনিকৰৰ ঘৰৰ ল'ৰা। নাম বিষ্ণু। আই. এ. পাচ, বি-এ ফেইল।”

“এতিয়া লজিত বকুৱা ছোটৰ কাৰণে উঠিবনে কি?”

“কাগজত চহী দিবলৈহে বাকী আছে। বাকী উঠিবৰ কাৰণে সকলো যো-জা কৰিলেই।”

“পাচে বাইজে তেওঁবিলাকৰ কথা কি কয়?”—বকুৱাই সোধে।

“বাইজৰ সবহ ভাগেই আপোনাৰ কালৈহে মন্ত দিলে। পাচে তেওঁবিলাকৰো এটা দল আছিল।”

“আছিল মানে এতিয়া কলৈ গ'ল?”

“এ দেউতা কি ক'ব! স্বৰ বড়িৱা বহুইচ হৈছে নহয়!”—গাওঁবুঢ়াই হাঁহিবলৈ ধৰে।

“এ বাম! হাঁহি হাঁহি কথা ক'বই নোৱাৰা হৈছোঁ। কোৱাচোন কোৱা, কোনো বহুইচ আছিল ভাগ জওঁ”

“এ নকব দেউতা ! দোলাঘৰীয়া বকহাৰ ঘৰ হৈছে কলিতা মানুহ আৰু নাওবৈচাৰ খনিকৰৰ ঘৰ হৈছে বামুণ । দুয়োঘৰ কুলত শ্ৰেষ্ঠ আৰু সমাজৰ আগৰ শাৰীৰ ।”

“পিচে পিচে ?”—বকহা শুনিবলৈ উল্লাসজন হয় ।

“পাচে এদিন ললিতৰ লগত ডোট খেদি খেদি বিফু আহি বাতি বকহাৰ ঘৰতে থাকিল ।” এইবুলি গাওঁ বুঢ়াই অজপ বোবা যেন কৰে ।

“বৈ আহা কেলেই ? কৈ যোবা আকৌ।”—বকহাই কয় ।

“এ কিনো ক’ব দেউতা লাজ লগা কথা । ইন্স ইন্স ইন্স”—গাওঁ বুঢ়াই মুখ বিদৰাই দিয়ে ।

কিনো কথা শুনোচোন ।

“বোলে সেই বিফু বোলা খনিকৰৰ ঘৰৰ বামুণৰ ল’ৰাটোৱে দোলাঘৰীয়া বকহাৰ ঘৰত পাগতে ভাত খালে ।”

“পিচে কি হ’ল ?”

“কিনো হ’ব দেউতা কিনো সুখিছে ! তুমি চুই কৰ্ণত হাত দিহললীয়া কথা । বাতিয়েই গোটেই কথা বাগট হৈ গ’ল ! সকলোৱে বিবি বাবা কথিবলৈ ধৰিলে । বাইজৰ মতি গতি বেয়া দেখি ললিত আৰু বিফু নিশাতে পজাল , পিচদিনা পুৱা বাইজৰ বুঢ়া মেথা দুজন চাৰিজন গোট খালে আৰু বকহাক ধৰিলে—“বামুণে পাগত ভাত খাব খুজিলেই বা, তুমিনো দি উৎপাত মাতি আন। কেলেই ?”

“দোলাঘৰীয়া বকহাই ক’লে—” বাতি আহি মানুহে ভাত খুজিলেনো নিদি পাখিনে ?”

“খুজিলেই দিবানে ? খনিকৰৰ ঘৰ সৌটো, বিংটোৰ বাট তাক আগবঢ়াই ঘৰত থৈ আহিব পাৰিলাহেঁতেন ।”

“মগলে আমি গতিয়াই নিলেহে হ’ব ।”

“ভেনেহ’লে এতিয়া উধাৰণী ঘৰ সৰাহ এটা দিৱা” গৰ্কাই দোলাঘৰীয়া বকহাক ধৰিলে আৰু বৰ সৰাহ এটা দি উদ্ধাৰ হ’ল।

ৰেণুধৰ বকৱাই মনতে ভাবে—“সমাজক সংস্কাৰক উপকাৰিতা বুজাই দি সংস্কাৰমণ্ডী কৰি দিব নোৱাৰিলে, অসংস্কাৰক ফলাফল এনেকৈ বিষতুল্য হয়।”

এনেকৈ ভাবি আকৌ শুওঁ সোধে—“ভাব গিহুত কি হ’ল ?”

“ভাব গিহুত গৰা কিবা বোলে সাম্যবাদীনে কি সেইবোৰৰ কোনো আমাৰ গাৱঁলৈ নোসোমোৱা হ’ল।”

“ভেনেহ’লে মই ভুল কৰিছলগীয়া একো নাই ?”—বকৱাই সোধে।

“এ দেউতা, ভুলৰ কথাতো নাইয়েই ! বাইছে আপোনাৰ নাম লৈ আছে।” গাওঁবুঢ়াই কয়।

“কি কাৰণত ?”

“কাৰণ একো নাই ; কয় বোলে সেই সাক্ষাৎসাক্ষী সোণাই কেনেকৈ মূৰে ডৰি কাঢ়ে। কিবা উৎপাতখন। আমাৰ সেই জুৰুকা-চুড়ীয়া বকৱাৰ ঘৰৰ উকীলে সিদিনা আহি ভোটৰ কথা কৈ গৈছে। কেনে ডবা-গৰা, গহীন গভীৰ। মাততে গমি যায়। ভেনে মানুহক ভোট নিদি দিবা কাক ?”

আভিজাত্যৰ গাভীৰ্য্যই অপৰিগত সমাজৰ মন যোগাব পাৰে।

“ভেনেহ’লে কথা ভালেই শুনিছোঁ।”—বকৱাই কয়।

“এ দেউতা, নেদেখাজনা আছে নহয়। কিহৰ স্তন সকলো হৈ যাব।”—গাওঁবুঢ়াই আশ্বাস দিয়ে।

“হওঁতে হয়। ভোট হ’বলৈ এতিয়াও প্ৰায় চাৰি সপ্তাহমান বাকী। তোমালোকে সকলো কথা বাইজক বুজাব। কাৰণ আমাক ভোট নিদি অইন বিৰোধীদলক ভোট দিলে মন্তী হোৱাৰ আশা নাই।”—বকৱাই কয়।

“এ দেউতা ! আপোনাক এইধাৰে মেহৰ বাচি বাইছে চিন্তিত ভুজি মন্তী কৰিছে এবিধ”

“পণ্ডিকে তোমালোকে বাইজক বুজাই কৰা—কেনেকৈ মই মন্তী-সদস্যৰ হ’লে আমাৰ সেই জৰুজটো ভাঙ কৰিব পাৰিম। চকু গজা মানুহ চিন্তাতই পথাজেহে লাভ। বিৰোধী মানুহৰ কথা চৰকাৰে নুওনে বুইছ।”

“বিবোধী দলৰ মানুহ পঠিওৱাৰ কথা আমাৰ বাইজে ভৱাই নাই। পিচে আপুনি দুবাৰ এবাৰ আমাৰ সেইফালৰ পৰা পাক একোটা মাৰি আহিবগৈনে?”

“মই যাম যাম বুলি ডাবিয়েই আছে। বোলে! গাওঁবুঢ়া-কাই আহক, তেওঁৰ লগত এটা পৰামৰ্শ কৰি কিবা এটা কৰিম, ভেনেকৈ ডাবি আছে।”

“কাতিৰ ভিতৰতে, আপুনি দেউতা, পাক এটা মাৰি আহকগৈ। নহ’লে আহোণ সোমালে মানুহ-দুৰুহ কাকো ঘৰত লগ নাপাব, সকলো পথাৰে পথাৰে ধান দাবলৈ ওলাব।”

“মই কাতিৰ ভিতৰতেই যাম। মই দেখাত মোৰ যোৱাতকৈ ভোমালোকৰ সহায়-সাবধি, আ-যোগাৰেহে কাম কৰিব। টকা-পইচা যি লাগে মই দিম, ভোমালোকে তাৰ কাৰণে চিন্তা কৰিব নেলাগে”— বকুৱাই কয়।

“দেউতা, আপুনি আক টকা-পইচা নিদিব বুলি ভয় কৰিছোঁনে।—গাওঁবুঢ়াই কয়।

“ইয়াৰ বাহিৰেও মই দুজন এজন কংগ্ৰেছৰ বৰমুৰীয়াকো ভোমালোকক সহায় কৰিবলৈ পঠিয়াম।”

“ভেতিয়াহ’লে খুব ভাল হয়। পিচে, দেউতা, একাৰ হৈ আহিছে। বাহুখন যাবৰো সময় হ’ল। আহোঁতে খোজকাঢ়ি আহিলোঁ; এতিয়া আক নোৱাৰোঁ। বাহুতেই যাম বুলি ডাবিছিলোঁ। ঘৰচটো পালে গৰীয়ে ডাবাৰ দৰেই কামটো কৰিব পাৰোঁ।”

“বাক দিও” বুলি বকুৱা ভিতৰলৈ ঠুঠিল। আক অলপ সময়ৰ সিহঁতে ঘূৰি আহি গাওঁবুঢ়াক দহটকীয়া নোট এখন দিলেহি—“এইয়া মোৰ। গাওঁবুঢ়া”

“দিল্লক” বুলি গাওঁবুঢ়াই হাত মেজি লৈ “এতিয়া আক দেউতা বেজি নকৰোঁ। যাওঁহে। মই লগাতয়া আ-ঘৰৰ দিবলৈ যাজে যাজে আহিম”

“বাক বাক আহি আ-ঘৰৰ দি থাকিবাঁ”

গাওঁবুঢ়া কোৱাকুবিকৈ গ’লগৈ।

“গৰীব বুলি কৈয়ে টকা দহোটা কটকৰে বৰকাজো। নিৰ্বাচনীৰ ভালখন পেলাই লৈ এনেকৈ এওঁ দুটা এটা মৰু মাজে মাজে উঠাব, ময়ো অকুণ্ঠিতৈ দিব লাগিব। কাৰণ ডোঠৰ সময়ত দুই এক এনে মানুহ হাতত লাগে”—এনেকৈ ভাবি বৰকাজ ভিতৰলৈ উঠিল আৰু লগতে “অ’ মোলোকা, মোলোকা, এই জাবামি চকীখন আৰু ওৰ-ওৰীটো ভিতৰলৈ সুমাই থবি” বুলি চিঞৰি চিঞৰি ক’লে।

(গোন্ধৰ)

অমিয়া এতিয়া আই, এ, শ্ৰেণীৰ চেকেণ্ড ইয়েবত পঢ়ে। পূজাৰ বন্ধত এইবাৰ নগাৱঁৰ পৰা আহিলগৈ, বিপিনেও ল’ল্লাহৰ চেকেণ্ড ইয়েবত পঢ়ে। মোহা বহুৰতেই ইন্টিয়ৰেস্ কোম্পানীত এটা চাকৰিৰ যোগাৰ কৰি ল’লে। গতিকে কলেজ বন্ধ হ’লেই অমিয়াৰ লগত নগাৱঁলৈ চিতাপ মেলাৰ সুবিধা কৰিব পৰা বঞ্চিত হ’ল। সেইকাৰণে এইবাৰ পূজাৰ বন্ধত ঘৰলৈ ঘাব নোৱাৰিলে।

আগবদৰেই অমিয়া আৰু বিপিন সঘনাই লগ হ’ল।

এদিন অমিয়াই এবাৰেই হ’বৰ সময়ত বিপিনক ক’লে—
“অ’ ককাইদেউ, আপোনাক ক’বলৈ পাহৰিছিলোঁৱেই। আমাৰ হোষ্টেলৰ পিকনিক্ ডিচেম্বৰৰ দুই তাৰিখে হ’ব, জানেনে?”

“ভোমালোকৰ হোষ্টেলৰ পিকনিক্ কেতিয়া হ’ব মই আগতে কেনেকৈ জানিম! তুমি ক’লভাহে বুজিছে!”

“বাক ককাইদেউ, পিকনিক্লৈ আপোনালোকৰ হোষ্টেল নেযাব নেকি?”

“প্ৰত্যেক বছৰেই পিকনিক্ হৈ থাকে। এইবাবো সন্তত হ’ব”—বিপিনে কয়।

এইদৰে কথা পাতি পাতি আহি বিপিনে অমিয়াক ঘৰলৈ কলেজৰ হোষ্টেলৰ গেটৰ মুখতে এৰি নিজেই হোষ্টেললৈ আহিল।

সেইদিনা ৰাতি ভাত পানী খাই উঠি বিপিন দুজাজৰ কামত সোমাল। দুজাজো ভাত খাই উঠি চিনাৰেট হ’লি হ’লি জেগখন ভৰিত পেলাই বেৰত আওঁজি বহি আছে। বিপিনক সোমাই

জহা দেখি মাত লগালে—“আহাঁ, ডাই, আহাঁ। আজিকালি আমাৰ আ-খবৰ নোজোহাই হ’লাদেখোন”

এনেতে প্ৰফুল্লও দুলালৰ কন্মলৈ সোমাই আহে। আহোঁতে দুলালে বিগিনক কোৱা কথাষাৰ শুনে—“তুমিনো আহাঁ ক’ত হেঁ। বিগিনৰ ভোমাৰ খবৰ ল’হৰ সময় ক’ত ? বিগিন এতিয়া মজুঙল বুইছাঁ।”—সোমোহাৰ লগে লগে প্ৰফুল্লই ক’লে।

“কি যে কথাবোৰ কোৱাঁ একো নুবুজুঁ।” দুলালে কয়।

“গোটেই ব্ৰজাফ্ বুইছা ব্ৰাদাৰ গোটেই ব্ৰজাফ্।”—বিগিনে কয়।

“কিবা এটা গুংসুত নহ’লে কেন্দ্ৰ নাইকিয়া ব্ৰজাফ্ হ’ব পাৰেনে ?”—দুলালে সমিধান দিয়ে।

“গোসাঁই ঘৰত কোন ? মই কল খোৱা নাইৰ দৰে হোৱা নাইনে এওঁৰ কথাষাৰ ?”—প্ৰফুল্লই কয়।

ইতিমধ্যে নবীন সোমাই আহে।

“কিনো হ’লহে ? ইমান আৰাও তুলিছাহঁক কিহৰ কাৰণে ?”—নবীনে সোধে।

“খ খ, তই বৰ বেকডেটেড, সংসাৰৰ জাওতাও একোকে নেপাৱ।”—প্ৰফুল্লই নবীনক কয়।

“মই ডাই বৰ বেকডেটেড্ হয় অ’। একোকে বুজ পোৱা নাই। কথা কিমান পাইছেগৈ মক’লে বুজি নেপাওঁ।”—নবীনে কয়।

“কিটো ক’বলৈ আছে ? কথা একেবাবেই আশল দজাৰ পৰা খুবলী গালেগৈ বুইছ।”—প্ৰফুল্লই কয়।

সকলোবোৰেই গিৰগিৰলি মাৰি হাঁহিবলৈ ধৰে। হাঁহিব বোলে অন্য কেইজনমান ল’ৰাকো সেই কন্মলৈ টানি আনে। এনেকৈ কোঁতাৰ বহুত ল’ৰা জমে।

“কি অ’ এইবোৰ ইহঁতে কি কয়, বিগিন।”—নবীনে সোধে।

“কি মাতিবি, সকলোৰে ভোট দিছহঁক যেতিয়া মোৰ মাতিবলৈ একো নাই। নোহোৱা কথাও পাবলৈ পৰিব। বোলে আককতা নাও খামেও যায়”—বিগিনে উত্তৰ দিয়ে।

“আক অকলশৰীয়া নাও কেনি যাম ধৰিবই নোৱাৰি !”
—প্ৰফুল্লই কয় ।

“অকলশৰীয়া নাও চাবমেৰিণ, তাৰ একো ভেং ধৰিব
নোৱাৰি !”—দুজালে কয় ।

আকৌ সকলোৱে হাঁহে ।

“গিচে এনেকৈ ফাজলামি কৰি থাকিজেই হ’বনে ? নৱেম্বৰৰ
শেহ পৰিল, ডিচেম্বৰ সোমায়হে লাগে । আমাৰ পিকনিকৰ যোগাৰ
নকৰ নেকি ?”—বিপিনে দুজালৰ ফালে চায় ।

“বৰদলৈ কলেজৰো পিকনিক হৈছেনে কি ?”—প্ৰফুল্লই
সোধে ।

“মই কেনেকৈ ক’ম জ”—বিপিনে উত্তৰ দিয়ে ।

“বৰদলৈ কলেজ হোষ্টেলৰ পিকনিক ডিচেম্বৰৰ দুই তাৰিখে
মই ক’ব পাৰোঁ ।”—নবীনে কয় ।

“বাঃ বাঃ বিপিন ! ভালেভো পিকনিকৰ কথাত ইমান
জোৰ দিছ !”—প্ৰফুল্লই কয় ।

“জ, বৰদলৈ হোষ্টেলৰ পিকনিকৰ খবৰটো এতিয়া মইহে
দিছোঁ ?”—বিপিনে সোধে ।

“ষেয়ে খবৰটো দিয়ক, তোৰ ইন্টাৰেষ্টটো মে’ট হৈছে”
—প্ৰফুল্লই উত্তৰ দিয়ে ।

“ভেঙ’ৰ নো কিহৰ ইন্টাৰেষ্ট মে’ট হৈছেহে ?”—দুজালে
সোধে ।

“ই । নাজানানে কি ?”

“কেনেকৈ জানিম ?”—দুজালে কয় ।

“হেঁ হেঁ ভদীয়া কাই, ভাদ মাহৰ বজাবল্ড ভোট মণিচ
বেচিজি, আজৰো নাম পোছ নাই ।” তুমিনো বিপিনৰ ভলা-নলা
পাৰ্বানে ? বৰদলৈ কলেজ হোষ্টেলত ভেঙ’ৰ গোট্টেই বেটাৰ
হাক অৰ্থাৎ অৰ্দ্ধাঙ্গিনী”—প্ৰফুল্লই কয় ।

“ভেনেহ’লে বিপিনৰ দ্বাৰ্ঘৰ খাটিকতেই আশিঙ সেইদিনাই
পিকনিক পাটীৰ জোপাৰ কৰোঁ”—দুজালে কয় ।

“হেৰঁ! বিপিন, পিচে পিক্‌নিক্‌ৰ জেগা ক’ত হ’ব?”
—প্ৰফুল্লই সোধে।

“বৰদলৈ কলেজ হোষ্টেল বশিষ্ঠলৈ যাব। আমি তালৈ
নোযোৱাই ভাল হ’ব”—বিপিনে কয়।

“হ’ব হ’ব দেঁ। আমিও তালৈকে যামহ’ক। চিন্তা
কৰিব নেলাগে। তোৰ মনৰ যোগান ধৰিবৰ কাৰণেহে পিক্‌নিক্‌।”
—প্ৰফুল্লই উত্তৰ দিয়ে।

সকলো চৰায়ে মাহ খায়, মাছবোকাৰহে নাম কয়।

বিপিনৰ গাতে আওঁজি গোটেই হোষ্টেল পিক্‌নিক্‌লৈ যাবলৈ
উঠাউল হ’ল।

আজি ডিচেম্বৰৰ দুই তাৰিখ। বাতি পুৱাৰ লগে লগেই
বৰদলৈ কলেজৰ হোষ্টেলত মাইক্‌ বাজি উঠিল। আক চাবে
সাতটামান বজাত মাইক্‌ লগোৱা বাছ এৰি দিলে বশিষ্ঠলৈ।

ল’ কলেজৰ হোষ্টেলৰো বাছ লগে লগেই এৰি দিলে। দুখন
বাছ বাটত লগ লাগিল। দুখনৰ মাইকৰ কোঠালত আকাশ-
পাতাল ভেদিল। কাৰো মাত কতো নুগুনি, মাইক অলপ খামিলেও
আকাশত ডাঁহি উঠিল—খিচিয়েবচ্ ফৰ ল’ কলেজ পিক্‌নিক্‌ পাটী
হিপ হিপ হৰে, হিপ হিপ হৰে, হিপ হিপ হৰে, হিপ হিপ হৰে।

বাস্তাৰ সবহ ভাগ মানুহেই ইংৰাজীতে হৰ্ষোৎসাহৰ অৰ্থ
নেপালে যদিহে বাবু-ডায়াৰ কিবা বঙ বহুইচৰ আগন্তুক হৈছে
বুলি বুজিলে।

তেনেকৈ বৰদলৈ কলেজৰ বাছৰ পৰা প্ৰত্যাভৰ প্ৰতিধ্বনিত
হ’ল।

ল’ৰাৰ বাছৰ পৰা কিবিলি পাবে, মটৰৰ বড়ীত চকিয়াই
চকিয়াই আত্মজ কৰে। ছোৱালীৰ বাছৰ টিওৰ বড়ীৰ পৰাও তেনেকৈ
দল আছে, অৱশ্যে অলপ নৰমকৈ। হঠাতে ল’ কলেজৰ বাছ
বৰদলৈ কলেজৰ বাছক চেৰপেলাই আগবাঢ়ে, ল’ৰাবাৰে হাত উলিয়াই
চকিয়াই চকিয়াই কিবিলি পাবে। ছোৱালীৰোৰে হাঁহি মাৰে।

এনেকৈ বাছ গৈ গৈ বশিষ্ঠলৈ পালেগৈ।

চাহ ভাহৰ যোগাৰ হ'ল। নটা-সহোদৰ ভিতৰত চাহ খাই উঠি ল'ৰাৰোৰ তাঁচত বহিল। কিছুনে তাঁচ খেলিবলৈ নলৈ ওচৰতে বহি থাকিবলৈ ধৰিলে।

হোৱালীবোৰে ইফালে সিফালে ঘূৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কোনোৱে শিলৰ ওপৰত বহি পানীৰ সোঁতৰ আলোখ লেখ চাইছে; কোনো কোনোৱে শিলৰ ওপৰে ওপৰে জপিয়াই জপিয়াই সোঁতে সোঁতে নামি গৈছে।

সন্ধ্যা, মলিনতা, কান্ধা, তিনি দেহকন্যাই যেন কুল কুল সুৰে বৈ বশিষ্ঠৰ বাতৰা আজিও বহন কৰিছে। তিনিও একত্ৰিত হৈ যেন আজিও বশিষ্ঠৰ বৈদিক সামন্তোদ্ধৰ ধ্বনিৰে চৌদিশ মুখৰিত কৰি তুলিছে।

ইয়াৰ মাজে মাজে দুটা এটা চৰাইৰ মধুৰ ধ্বনিয়ে আশ্রম-সুলভ পৰিবেশৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়ে।

আশ্রমৰ হৰিপৰিলাক হয়তো সুসভা মানুহৰ অভ্যাচাৰত ব'ব নোৱাৰি হাবিয়ে বননিয়ে সোমাই পৰিছে।

কোনে জানে আজিও সিহঁতে জুৰিটিৰ পাৰে পাৰে গৈ দূৰদূৰণিৰ কোনোবা অটব্য হাবিৰ মাজত মিলনৰ কাৰণে চেষ্টা কৰিছেগৈ, আজিও কৃষ্ণাৰে তাৰ শিঙৰ আগৰে চকুৰ দাঁতিত খজুৱাই দি মৃগীক প্ৰেম নিবেদন কৰিছিলৈ।

চাকৈ চকোৱা হালে বাতিটোৰ বিৰহৰ বাখাত উদ্বিগ্ন হৈ যেন এতিয়াও বশিষ্ঠাশ্রমত মিলনৰ প্ৰতীক্ষাত বাতি পুত্ৰাৰ কাৰণে বাট চাই আছে। এনেতে সখীসখী চৰাইয়ে সখী ও সখী ও বুলি আৰাও জুৰিলে।

বিগিনেও তাঁচ খেলাৰ পৰা সুকক কৰি উঠি লাহে লাহে জুৰিটিৰ ফালে আগবাঢ়িল। আক অমিতাক জুৰি পাৰ হৈ কেইজনীমান ছোৱালীৰ লগত সিফালে হাবিৰ মাজে মাজে আগবাঢ়িবলৈ কাৰাবাৰ কৰা দেখিলে। বিগিনেও জুৰিটি পাৰ হৈ লাহে লাহে গিত জলে।

বিগিনক আগবাঢ়ি ৰোৱা দেখি অমিতা অলপ ব'ল। বাকী কেইজনী ছোৱালীয়েও অমিতাৰ কাৰণে ধমকিলে। সকলোৱে লাহে লাহে হাবলৈ ধৰিলে। অলপৰ পিচতে হাবিৰ সিপাৰে সৰু সৰু পাখাবৰ ওজৰ পাৰো পাণ্ডুখিকাক চকুত পৰিল।

উলু আৰু বিৰিঙাৰ মাজে মাজে পাহাৰৰ তলে তলে লুঙলুঙীয়া বাটবোৰ অকাইপকাই সেই গাওঁবোৰৰ মাজে মাজে গৈছে। পাহাৰৰ নামনিভা ধুনীয়া ধুনীয়া কলৰ জোপাবোৰ; তাৰে কোনো জোপাই ডিল মেলিছে, কোনো জোপাৰ থোক পৈণত হৈছে, কোনো জোপাক কেউফালে সৰু সৰু পুৰঠ পুলিবোৰে বেৰি আছে যেনিবা এটা পৰ্বতৰ সৰু সৰু পাহাৰবোৰে ঘেৰিহে আছে।

পকি উঠা ধাননিৰ পথাৰবিলাকে পাহাৰবিলাকৰ খৰাজিৰ নীৰসতাক যেন নানা ৰঙেৰে বোলাই পেলাইছে। মাজে মাজে দুই চাৰি গাৰো মতা মাইকীয়ে ধান দাবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। সিহঁতৰ মনবোৰত এটা আশাৰ সঞ্চাৰ হৈছে। হঠাতে নগৰীয়া বাবু মেথা সৰুকক দেখি মাইকীবোৰে ডেলেঙীৰ দৰে ৰ লাগি চাইছে।

“ক’ৰ কৰা আহিছ অ’ তহঁত ?”—টিচিঙে সোধে।

“ক’ৰ পৰা অহা যেন লাগিছে আমাক ?”—বিপিনে তাক পূৰীক্কা কৰে।

“ক’ৰ পৰা হ’ব আৰু, গুৱাহাটীৰ যেন পাওঁ।”—টিচিঙে উত্তৰ দিয়ে।

“হয়, হয়, তুমি ঠিক ধৰিছা। তোমাৰ নাম কি ?”—বিপিনে সোধে।

“মোৰ নাম টিচিং। তই কি কাম কৰ ?”—টিচিঙে প্ৰশ্ন কৰে।

“মই পঢ়োঁ হে”—বিপিনে কয়।

“এই আপীসিলাৰ লগত তই একেলগে পঢ়না কি ?”—টিচিঙে প্ৰশ্ন কৰে। প্ৰশ্ন শুনি বিপিন আৰু ছোৱালীবিলাকে হাঁহে।

এনেকৈ আহি আহি আকৌ দূৰণিৰ পাহাৰৰ কাণ পায়হি। ধাননিৰ মাজে মাজে একোটা লোৰেদি এতিয়াও পাহাৰৰ পৰা অহা পানীৰ সোঁত বৈ আছে। এই চিলচিলীয়া পানীৰ সোঁতত হাঁহবিলাকে কেঁক কেঁক শব্দ কৰি সোঁতৰ মেলিছে। এনে সুন্দৰ দৃশ্য উপভোগ কৰি কৰি পাহাৰৰ দাঁতিৰ ডুবিটিৰ কাষ কেতিয়া পালেহি কোনেও ক’ব নোৱাৰিলে।

ডুবিটিৰ এই পাৰে সৰু সৰু বাঁহৰ জোপাবোৰ। জোপাবোৰৰ ওজনত ডুবিৰ পলসুৱা বোকা। শুভ্ৰ মানুহ-দুৰূহৰ আঁখৰ পৰা হাত সৰা যেন গাই গাৰো মানুহৰ পোহনীয়া গাহবিষোৰে মাটি খান্দি আছে

অজ্ঞপ বহল জুৰিটো পাৰ হ'বৰ কাৰণে কোনো সাকো নাই। পাৰ হ'বৰ কাৰণে বিপিনে কোনো কষ্ট নোহোৱাকৈ এটা জাপ মাৰিলে। তাকে দেখি বেচেৰী অমিয়ায়ো চৌহাতৰ জোলাকাই জাপ মাৰিবৰ কাৰণে চিপিয়ালে। পাৰ হ'ব নোৱাৰি পানীত ডৰি পৰাত ধপং কৰি এটা শব্দ হ'ল। নিঃকণ্টক ডায়ে চৰি থকা গাহৰিৰোৰে চক্ খাই হাঁক্, হাঁক্, শব্দ কৰি বিদ্ভাশব্দে লৰ মাৰি হাবিৰ মাজে মাজে জব্,জবাই ধলকনি তুলিলে। জুৰিটিৰ এই পাৰৰ ছোৱালীবোৰে ডম্বতে উভটি খাননিৰ মাজে মাজে দৌৰ মাৰিলে। সিপাৰত পানীত ডৰি ধলং কৰাৰ লগে লগেই কিহৰ শব্দ হ'ল একো তৎ ধৰিৰ নোৱাৰি অমিয়াই ডম্বতে চিঞৰ মাৰি দিলে। বিপিনেও বিজুলী বেগেৰে আহি অমিয়াৰ হাত দুখনত ধৰিৰ খুজিলে। ডম্বত অঠাৱৰ হৈ অমিয়াই বিপিনক সান্ত্বন মাৰি ধৰিলে। বিপিনে অমিয়াক ভেনেকৈ ধৰিবলৈ মানা কৰিলে—

“হে ! হে ! তুমি ইমান ভয় খাই হিভাহিন্ত জ্ঞান হে-কহাইছ”
কিয় ?”

“মোক ধৰক না, যোৰ বৰ ডুল জাগিছে। সেইবোৰ বনৰীয়া
হাতী আহিছে হ’ব পাৰ।” অমিয়াই ডুলতে অধীৰ হৈ উত্তৰ দিয়ে।

কথা শুনি বিপিনে হাঁহে আক কয়— “হয়, হয়, সেইসোপা
বনঝোপা হাতী এই ফাগেকে আহিব ধরিছে।”

অমিয়াই ভয়তে বিহ্বল হৈ বিপিনক জোৰেৰে সাৰুটি মাৰি
ধৰি বিপিনৰ মুখৰ ওচৰত মুখখন থল। বিপিনো স্পৰ্শৰ অলৌকিক
সুখত আত্মহাৰা হয়।

দুয়ো দুয়োৰে মুখলৈ চায় । চকুৱে চকুৰ পচাৰ সজাৰ নোহাবি
থৰ হয় । কিবা এটা আহেগৰ উদ্যম অনুভূতিয়ে বিগিনৰ মন চঞ্চল
কৰে । অমিতাক বিগিনৰ অতি আগোন আগোন লাগে ।

বিপিনে কৈ উঠে—“অমিহ্না ! আজিৰ পৰা তুমি যোৰ !”

‘‘মোক বন্ধা কবক, বিগিন ককাইসেউ ।’’—জইন একো
কব নোহাবি যেন অমিত্ৰাই ডেনেকৈয়ে সন্তান জনাম । শ্ৰেষ্ঠসীৰ
আত্মদান আত্মবন্ধাৰ কাৰণে কৰা শ্ৰেষ্ঠটোহে হাৰ্ষোন ।

“নাইতো ভোম্বাক বন্ধা কবিবৰ কাৰণে বন্ধৰ হুঁচি কৰা
নাই”—খিগিনে কয়।

অমিয়াৰ শৰীৰৰ কঁপনি ভেটিয়াও মাৰ যোৱা নাছিল। ভয়তে অমিয়াই বিপিনক টানি সাৱটি ধৰে। বিপিনৰো অমিয়াৰ বুকুৰ উমৰ সোৱাদটো মিঠা মিঠা লাগে।

“কি হে! এতিয়াও তোমাৰ কঁপনি মাৰ যোৱা নাই কিয়?”
—বিপিনে সোধে।

“বনৰীয়া হাঁতীৰ ভয়ত!”—অমিয়াই কয়।

“ক’ৰ হাতী?”—বিপিনে সোধে।

“সেইবোৰ যে শব্দ কৰিছিলে”

“সেইবোৰ হাতী নহয়, গাহৰিহে।”—বুলি বিপিনে হাঁহিবলৈ ধৰিলে।

“গাহৰিয়ে মানুহ নাখায় নেকি?”—অমিয়াই সোধে।

“বনৰীয়া গাহৰিয়ে খুন্দিয়াই মানুহ মাৰে। সেইবোৰ মিকিৰৰ ঘৰচীয়া গাহৰিহে। একো নকৰে।”

অমিয়াৰ নিজ দুৰ্বলতা এনেকৈ প্ৰকাশ পোৱাত লাজতে বঙা-জঙা পৰে আৰু কয়—“এবি দিয়ক না।”

“এবি দিম। পিচে এটা কথা কোৱাচোন। তোমাৰ আৱশ্যক অনুসৰিয়েই ধৰিব লাগিব এবিব লাগিব নেকি?”

“কি কথাবোৰ কয়, ককাইদেউ! মই একো বুজ নেপাওঁ”—অমিয়াই কয়।

“মানে তোমাৰ ভাগিদা অনুসৰিয়েই মই চলিব লাগিবনে কি? আৰু যদি তোমাৰ সেই ভাগিদা অন্য ফালৰ পৰাও পূৰাবৰ সম্ভাৱনা হ’ব পাৰে, তেতিয়া মোক এবি দিবানে কি?”—বিপিনে সোধে।

“আপোনাক বাদ দি মোৰ জীৱনৰ অন্য কোনো সম্ভাৱনা নাই।”

“ঠিক ভো?”

“ঠিক।”—অমিয়াই কয়।

ভালপোস্তাই অনিশ্চয়তাৰ মাজেদি বেছিদিন বাট বুলিব নোখোজে।

এনেতে বহুত দূৰৈত মাইকৰ শব্দ বেন শুনা যায়—“আমাৰ পিকনিক পাৰ্চীৰ ভাত খোৱাৰ সময় হ’ল। বজুপুৰুষ! কোন ক’ত আছে সকলো আহি যাওক।”

অমিয়া আৰু বিপিন বেলেগ বাস্তাই আহি পিকনিকৰ জেগা ওলায়হি।

(সোৱল)

“দেউতা, পিচে চিলঙৰ পৰা কেতিয়া ঘূৰিলে”—পুৱাৰাম গাওঁবুঢ়াই সোধে।

“কালিয়েই আহিলোঁ”—বেপুখৰ বকুৱাই উত্তৰ দিয়ে।

“হাবগৈ কেতিয়া?”

“আজি দুটা মান বজাত হামগৈ”

“আজি নগ’লে নহয় নে?”

“কিয় সুখীলা?”

“আমাৰ তাৰ বাইজে আপোনাক লগ পাবৰ ইচ্ছা কৰে।”

“বাইজক লগ পাই সকলোকে দেখা শুনা কৰি জহাৰ আত্মশাক্তা অৱশ্যে আছিল, পিচে এইবাবলৈ সময় নহ’ব। কাৰণ মোৰ ছোৱালীজনী শুৱাহাতীৰ কলেজৰ ছোণ্টেলত আছে। তাইৰ, এইবাৰ বছৰেকীয়া পৰীক্ষা শেষ হ’ল আৰু থববো ওলাল। খাৰ্ভাইলৈবৰ পৰা ফৰ্থ ইয়েবলৈ প্ৰমোচন পাইছে। মই ছিলঙত থাকিবলগীয়া হোৱাৰ কাৰণে ছিলঙৰ কলেজলৈ তাইবো নাম বদলি কৰি নিব লাগিব। গতিকে আজি মই শুৱাহাতীৰ পৰা ছিলঙলৈ তাইক মোৰ লগতে লৈ হাম বুজি ডাবিছোঁ।”

“কেলেই দুই এদিন পিচতো লৈ লৈ হাব নোৱাৰিবনে কি?”

“নহয় গাওঁবুঢ়া কাই, কথাটো তুমি বুজা নাই। কাইলৈব পৰা সিহঁতৰ কলেজৰ পৰম বন্ধ জাবন্ত হ’ব। জাক জনতে আজিব পৰা সিহঁতৰ ছোণ্টেলো বন্ধ হ’ব। গতিকে আজিয়েই যদি মই তাইক লৈ নাযাওঁ, তেন্তে তাই কাইলৈব পৰা ক’ব জনন্ত থাকিব?”

“এবা, এবা, গাভৰু ছোৱালী তেনেকৈ য’তে ত’তে থাকিবলৈ
এৰি দিবও নোৱাৰি।”

“তেনেকৈ য’তে ত’তে থাকিবলৈকো আগতে সুবিধা কৰি
অহায়েঁতেন পাৰিলেহেঁতেন। তাই আজি মোলৈ বাট চাই থাকিব !
আৰু মই নগ’লে বৰ মৰ্জ্জিত পৰিব।”

“তেনেহ’লে যাওক। গিচে পৰে আহিলে নিজৰ গাঁৱৰ ফালৰ
পৰা পাক এটা মাৰিব।”

“নিশ্চয় মাৰিম।”

“নহ’লে ৰাইজে ক’ব যে ভোট পাই মজী হ’ল যেতিয়া এইফালে
ক’ত কাপৰাৰ কৰে।”

“তুমি আচল কথাটো বুজাই ক’বগৈ আৰু লগতে বুজাবা
যে তেখেতে নতুনকৈ মজী হোৱাত কামৰ আওঁভাওঁ পাওঁতে অসুবিধা
পাইছে। গতিকে এতিয়া কামৰ আওঁভাওঁ বুজি নোলোৱালৈকে ছিলাং
এৰি বাহিৰত থাকিব নোৱাৰে। গিচে পৰে আহিব।”

“সেইবোৰ কথা কেনেকৈ ক’ব লাগে মোক শিকাব লাগিছেনে
দেউতা! মই পোনাই পাজৰাই সকলো ক’ম নহয়।”

“তোমাকনো মই চিনি পাবলৈ বাকী আছেনে? তুমি সহায়
থাকিলে মই নিৰ্ভয়ে থাকিব পাৰোঁ।”

“একো চিন্তা নকৰিব দেউতা! এতিয়া তেনেহ’লে মই উঠোঁহে।”

“মোৰোঁ তেনেহ’লে। মোৰো পা-পা ধুই খাই বৈ অলপ জুৰাই
ওলাবৰে হ’বহি।”

এনেকৈ ক’লত গাওঁবুঢ়া লাহে লাহে ওলাই গ’ল। বেণুধৰ
বকৰায়ে লাহে লাহে পা-পা ধুই খাই বৈ অলপ জুৰালে। আৰু ডেৰটা
মান বজাত ওৱাহাটীৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে। অমিক লগত লৈ
সেইদিনাই ৰাতি সাতোটাৰ সময়ত ছিলাঙৰ নিজৰ আবাসত উঠিলে।

(সোম্ভৰ)

অমিকাক ছিলাঙলৈ বদলি কৰি নিয়াৰ বছৰতে বিগিনে জাইন
পৰীক্ষাৰ ফাইনেল দিলেই স্নকলৈ গুছি আহিল।

চাই থাকোঁতেই এনেকৈ বহুত প্ৰশ্ন পঁচৰাহ মান প'জ। পৰীক্ষাৰ খবৰ ওলোহাৰ পিছত বিপিনে ওকালতিত নিৰ্দ্ধাৰিত নথি আঁৰত কৰা আজি প্ৰশ্ন দুমাহ। বিপিন নিতৌ কাছীৰীৰে খায় আৰু নিজৰ হাজিৰা দিয়ে। লগে লগে অ'ত ত'ত দুই এখন দখলত লিখি দি দুই চাৰি পইচা উলিয়ায়।

এনেকৈ মোটামুঠীভাৱে চলি থাকিব পাৰিছিল যদিও বিপিনে আজিৰ সময়বিলাক অৱান্ত কটাবলগীয়া হোৱাত মনতে বৰ অস্থিতি বোধ কৰিছিল। ইয়াৰ এটা সমাধান কৰিবলৈকে যেন বিপিনে এদিন দেউতাকক ক'লে—“এনেকৈ থাকি থাকি কিবা ভাল নজগা। হৈছে।”

“কিয়ন্তোৰ ওকালতি ভাল লগা নাইনে কি?”

“ওকালতি ভাল লগা নজগাৰ কথা কোৱা নাই। বহুত সময় এনেদৰে কটাবলগীয়া হোৱাত নিষ্কৰ্মা হৈ থাকিলে অভ্যাসত পৰিণত হ'বগৈ পাবে।”

“ভাই দেখোন আইনৰ কিতাপ-পত্ৰবোৰকে লুটিয়াই বাগৰাই থাকিব পাৰ।”

“আইনৰ কিতাপ-পত্ৰবোৰত এনেদৰে চকু ফুৰাই থাকিলে একো লাভ নহয়। কোনো মোকদ্দমাৰ খুতিনাতি লৈ আলোচনা কৰিলেহে আইন সম্বন্ধীয় কথাবোৰ পৰিষ্কাৰ হয়। ইপিনে তেনেকৈ চাই-চিতি থাকিবলৈকো কোনো কিতাপ নাই।”

“দুই এখন বিচাৰখোচাৰ কৰি আনি নজৰ কিস্তি?”

“বিচাৰখোচাৰ কৰি চাইছোঁ, ক'তো পাৰলৈ নাই। ইপিনে কিনিবুটি আনিবলৈকো বহুত দাম।”

“এতিয়া চলিবলৈ তোকে আনুমানিক কিমান টকাৰ দৰ্কাৰ হ'ব?”

“ক'ৰ পক্ষেও পঁচশ-হুশ টকাৰ দৰ্কাৰ হ'ব”

“ইমানখিনি টকা একেলগে যোগাব কৰিব নোৱাৰিলেও জাহে জাহে এটা দিহা কৰিব পৰা যাব”

“জাহে জাহে বুজি যে কৈছে কেইমাহমানৰ পিছতে চনদখন আনিবৰ কাৰণে দুশ টকা জমা দিব লাগিব। তাৰ পিছত ওকালতি আঁৰত কৰিলে আৰু বহুত টকাৰ আৱশ্যক হ'ব। ক'ৰেও দুহেজাৰ

টকা লাগিব। এতিয়া প্ৰায় ছমাহ পাৰ হ'লেই। চাওঁতে চাওঁতে এবছৰ পাৰ হৈ যাবগৈ"—হতাশৰ সুৰত বিপিনে কয়।

“তেনেকৈ হতাশ হ'বলগীয়া একো হোৱা নাই। কিবা এটা উপায় কৰিব লাগিব।”

এনেদৰে আলোচনা কৰি কোনো উপায় নেদেখি দুয়ো মেন বিব্ৰত হৈ বহি থাকে। লাহে লাহে সন্ধিয়াৰ আন্ধাৰে এই নিৰাশাৰ ডাৱৰক মেন বেছি গাঢ় কৰি পেলালে। বাটেদি দুই এখন মটৰ গাড়ীয়ে ভেঁা ভেঁা কৰি চলি এই নিঃশব্দতা ভেদ কৰিলে। ভাৰি ভাৰি একো উপায় নেপাই শইকীয়াই বিপিনক ক'লে “ভিতৰলৈ গৈ মাৰক মোক গুৰুগুৰিটো ঢগাই দিবলৈ কগৈ।” বিপিন ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল আৰু শইকীয়া নীৰবে বহি ব'ল। এনেতে লাহে লাহে কনক শৰ্মা আহি দুৱাৰদলিত থিয় দিলে। আৰু আন্ধাৰত কাকো দেখা নেপাই চক্ৰৰ মাৰিলে—“ঘৰত কোন আহাহাঁক হে।”

ডাৱত ওমুৰ হৈ বহি থকা শইকীয়াই কনক শৰ্মাৰ মাতত উচপ খোৱাদি খালে আৰু নিজকে চম্ভালি কোন আহিছে তইনত কৰি চাই কনক শৰ্মা বুলি বুজিলে—“অ শৰ্মানে কি আহাঁ।” কনক শৰ্মায়ে হঠাতে ওচৰৰ পৰায়ে প্ৰত্যুত্তৰ পাই অগ্ৰস্বত হ'ল আৰু ক'লে—“আন্ধাৰতে মানুহ এনেকৈ বহি থাকিবাঁ বুলি মই ভৱাই নাছিলোঁ। তুমি নাই বুলিয়েই মই ডাঙৰকৈ মাতি মোৰ উপস্থিতিৰ জাননী দিবলৈ বিচাৰিছিলোঁ।”

“এবা, এবা, তুমিনো মই ইয়াতে ভূত বহাদি এজ্ঞাৰে মুখাৰে বহি থাকিম বুলি কেনেকৈ জানিবাঁ। কিবা এটা কথা জ্ঞানি ভাৰি ইয়াতে মূৰ ঘমাই বহি আহোঁ।”

“কিনো ইমান ডাঙৰ কথা হ'ল যে যোগসাধন কৰি সমাধান কৰিব খুজিছাঁ।”

এনেতে বিপিনে সোঁহাতত গুৰুগুৰিটো আৰু বাওঁহাতত এটা লেম লৈ সোমাই আহি কনক শৰ্মাক দেখি “জ' দদাইদেউ দেহোঁন, থিয় হৈ আছে কিয়? বহক” বুলি কৈ লেমটো টেবুলৰ ওপৰত থয় আৰু পকা আঙঠাৰ চিলিমৰ সৈতে গুৰুগুৰিটো শইকীয়াৰ ওচৰত সজাই দিয়ে।

“অ’ বহিছোঁ বোপাই !” বুলি কনক শৰ্মাই বিপিনক সমিধান দি ওচৰৰে চকী এখনত বহি পৰে।

শইকীয়াই লাহে লাহে গুৰ্গুৰিত তান দি কয়—“বুইছা শৰ্মা, যোগসাধন কৰিচেও আমাৰ যি চিৰন্তন সমস্যা সি চিৰন্তনেই হৈ ব’ব।”

“কিনো ইমান গভীৰ সমস্যা ডাঙিপাতি কোৱাচোন !”—কনক শৰ্মাই মাত লগায়।

“কিনো কম, বুইছাই নহয়। বিপিনক এতিয়া নহ’লেও অলপ দিনৰ ভিতৰতে প্ৰায় দুহেজাৰ টকাৰ যোগাৰ কৰি দিব লাগিব। কি উপায় কৰোঁ ভাবি কোনো অস্ত পোৱা নাই”

“ভাবি থাকিলেই অস্ত পাবানে? হাতে কামে লাগি যোৱা”

“কিহন্ত লাগিম একো ৰাস্তা দেখা নাই”

“মই ৰাস্তা দেখুৱাই দিম। তুমি আকৌ যিহে আকোঁৰগজালি, ধৰিবাঁ জানো?”

“ভাল দেখিলে কিয় নধৰিম?”

“ভাল নহ’ব কিয়! ক’ওঁ শুনা, এতিয়া অক্টোবৰ মাহ আহিলেই, মাৰ্চ এপ্ৰিলত পৰীক্ষাবোৰ হ’ব। আমাৰ পণ্ডিতবনো কি। দুটা এটা টিউচনী বেছিকৈ কৰাৰ বাহিৰে জইন ৰাস্তা কি হ’ব পাৰে?”

“টিউচনী আৰু বেছিকৈ কৰিবলৈ সকাহ পাওঁ ক’ওঁ? এতিয়াই টিউচনেৰেই দুই হাত বজা।”

“ভেনেকৈ কৰিলে সময় ক’ত পাৰা। মোৰ মতেৰে তুমি সেই সৰলোবোৰ এৰি দিয়া। ময়ো মোৰ যি ব’ত টিউচন আছে এৰি দিওঁ। দুয়ো জগলগি তোমাৰ ইচ্ছাতে টিউটৰিয়েল কুল এটা খোজোঁহক। মই অঙ্ক, জ্যামিতি, ভূগোল, বিজ্ঞান শিকাম, তুমি সংস্কৃত, হিন্দী, অসমীয়া, বুৰঞ্জী আৰু বিপিনে ইংৰাজী আৰু ইংৰাজী সংস্কৃত সৰলো শিকাব। জগে জগে খবৰ কাগজতো বিভাপন দি দিয়া যাব। কমেও মাহেকন্ত এক ছেজাৰ টকাৰ কৰ্মনি হ’ব।”

বিপিনে ইমান সময় কোনো কথা নোকোৱাকৈ সৰলো মান্তি গুনি আছিল। কনক শৰ্মাৰ ভাৱটো বৰ সুন্দৰ যেন পাই কৈ উঠিল—
“বৰ ভাল ভাৱটো মনত থৈলাইছে। আজিকালি টিউটৰ বিচৰা

জ'বাব সংখ্যা খুব বেছি। উপযুক্ত টিউটৰ নাপাইছে হতাশ হয়। এনেকৈ এটা কচিং ক্লাচ খুলিলে জ'বাব ভিৰো হ'ব আৰু টকাও আহিব। মানুহৰ ঘৰে ঘৰে গৈ গৈ টিউচনী কৰাতকৈ সসন্মানেৰে ঘৰতে তাৰ যোগাৰ কৰি ৰেছি টকাৰ এটা সংস্থান কৰাই ভাল।”

“জ'বাব অভাৱ নহ'ব। বি. এল. আদি উচ্চযোগ্যতা সম্পন্ন লোকৰ দ্বাৰা খোলা হৈছে বুলি বাতৰি কাকতৰ যোগে জোৰেৰে প্ৰচাৰ কৰিব পাৰিলেই হয়”—কনক শৰ্মাই কয়।

“হওঁতে ভোমাৰ খাৰণাটো বেয়া হোৱা নাই। পিচে বাতিপুৱা ক্লাচ কৰিব লাগিলে বিপিনে ওকালতিৰ কাৰণে পঢ়াসুনা কৰিবৰ কাৰণে সমস্ব নেপাব”—শইকীয়াই জাহেৰে কয়।

“সজ্জিয়া টিউটৰিয়েল হ'ম চলালেই হয়। নাইবা অন্ধ বিভান আদি মই বাতিপুৱা জ'ম। স্তোমালোকে ইংৰাজী, অসমীয়া আদি গধূলি লৰা। কমটি টকাতে ডাবোল চিফ্ট কৰিলে ইয়ো এটা আকৰ্ষণৰ কথা হ'ব”—কনক শৰ্মাই ক'লে।

“অন্তশ্যে কথাটো হয়। পিচে নমো নাৰাষ্ট্ৰণ বোৰোঁতেই অলপ খৰচ লাগিব নহয়।”

“এভিল্লিৰ কাৰণে ভোমাৰ ঘৰতে থকা চকী টেবুল আদিয়েই হ'ব। পিচে পৰে জ'বাব ভিৰ হ'লে মই যি লাগে খৰচৰ যোগান ধৰিম। তুমি সেই বিষয়ে মূৰ ঘমাৰ নাল্লাগে”—কনক শৰ্মাই টানকৈ ক'লে।

“ভেনেহ'লে তুমি আৰু বিপিন লগ লাগি সকলো দিহাপুণ্ডি কৰা। মোৰ কবজগীয়া একো নাই।”

“তুমি মনে মনে ৰহি থাক। মই যি কৰিব লাগে কৰিম।” এইবুলি শইকীয়াক সমিধান দি শৰ্মাই বিপিনক ক'লে—
“বিপিন, তুমি জতি সোনকালে এটা বিভাগন খৰৰ কাগজত প্ৰকাশ কৰোৱা। তাৰ বাৰদ যি খৰচ লাগে মই দিম।”

“বাক দদাইসেউ, মই তাৰ নথীটো কৰি আপোনাক দেখুৱাম। আপুনি অনুমোদন কৰিলেহে মই তাক প্ৰকাশ কৰাম।”

“শুই খুব ভাল কথা কৈছ। বিভাগনৰ চানেকিটো শৰ্মাক নেদেখুৱাকৈ প্ৰকাশ কৰিব নাজাগে; ভেওঁ এবাৰ চকু ফুৰাই দিলে কোনো খুঁত নেথাকিব।”

“মই ভেঁৰেভৰ ওচৰলৈ কাইলৈকে যাম।”

“ভেনেহ’লৈ তুমি কাইলৈ আমাৰ গুটলৈ যাবা। আমি দুয়ো বিতং আলোচনা কৰিমহঁক। মই এতিয়া অসুস্থলো।” এই বুলি কনক শৰ্মা যাবলৈ ওলাল।

“হেৰা! শৰ্মা চাহ এটোপাৰ চোক এটা লৈ যোৱা।” শইকীয়াই ক’লে।

“নহয় নেলাগে। ঠিউচনলৈ বুলি ওলাই আহোঁতে তোমাৰ ইয়াত এনেয়েহে সোমাইছিলোঁ। বেগি বহুত হ’ল, যাওঁহে।”

“ভেনেহ’লৈ যোৱা। তাতে অকণমান পৰিব নহয়।”

কনক শৰ্মা হাঁহি হাঁহি ওলাই যায়।

(ওঠৰ)

“ছোৱালীৰ কাৰণে কোনো দৰা দৰা বুলি কৈ থাকোঁ, মই একো বুজি নেপাওঁ।” প্ৰতিভাৰ কথাত তিত্ত হৈ যেন বেণুধৰ বকুৱাই কৈ উঠিল।

“গাভৰু ছোৱালী ঘৰত বাৰি খোৱাটো বৰ ভাল কথা হোৱা নাই”—প্ৰতিভাই সমিধান দিয়ে।

“ক’তনো ঘৰত বাৰি থৈছোহে? পঢ়ি থকা ছোৱালী পঢ়ি থাওক। সময় পৰিলে বিয়া হৈ যাব নহয়।”

“পঢ়ি থাকোঁতে থাকোঁতে সময় চৰি গ’লেগৈ গাছত সকলোৱে এওৱ।”

“পঢ়ি থকাৰ লগে লগে তলে তলে মই খা-খবৰ কৰি আহোঁ নহয়”

“কৰিছে, কৰিছে খবৰ! সেই শইকীয়াৰ ঘৰৰ বিপিনলৈকে বুলি মনতে পাতি ৰাখি আছে।”

“ক’তো খা-খবৰ কৰি একো সুবিধা কৰিব নোৱাৰিলে বিপিনলৈকে দিহা লাগিব, যদি সি বিয়া কৰাব খোজে।”—বকুৱাই কয়।

“সিহঁত বিয়া কৰাব খোজা নোখোজাৰ প্ৰশ্ন নুঠে, দিহা নিদিহাৰহে প্ৰশ্ন।”—প্ৰতিভাই কয়।

“কেজেই? তুমি কি কথোটা কৈছা মই বুজা নাই।”

“মানে সি অমিয়াক বিয়া কৰাবলৈ খুব ইচ্ছা কৰে। আমি দিব খোজোঁনে নোখোজোঁ ভাব চাব লাগিব।”

“তোমাৰ বিপিনলৈ ছোৱালী দিয়াত আপত্তি কিহৰ ? তাৰ মানে অমিয়ায়ো এই প্ৰস্তাৱটো সিমান পচন্দ নকৰেনে কি ?”

“অমিয়াই পচন্দ নকৰিব কিয় ? তাই বিপিন বুলিলে গোটেইজনী উদাউল, পিচে আমি আমাৰ ছোৱালী শইকীয়াৰ ঘৰলৈ দিব নোৱাৰোঁ।”

“অমিয়াই যদি আপত্তি নকৰে, তেনেহ’লে শইকীয়াৰ ঘৰ বুলি কি ওজৰ হ’ব পাৰে মই একো নুবুজু”

“শইকীয়াৰ ঘৰ বুলি কোনো ওজৰ আপত্তি দৰ্শাব খোজা নাই কাৰণ শইকীয়াৰ বংশৰ খিতাপ কোনো গুণেই কম নহয়।”

“তেনেহ’লে আপত্তি কিহত ?”

“আপত্তি তেওঁবিলাকৰ বৰ্তমান অৱস্থালৈহে। কুলৰ মাণ্টৰৰ ঘৰলৈ ছোৱালী দি আমি নিজে সৰু হ’ব নোৱাৰোঁ।”

“কুল মাণ্টৰ বুলিলেনো ইমান মূল্যহীন হ’লনে ?”

“কুলৰ বা কলেজৰ মাণ্টৰ বুলিলে আৰু বুলিবলৈ একো বাকী নেথাকে।”

“খোৱাঁ, খোৱাঁ, তুমি ক’লেই হ’লনে ? শিক্ষাবিভাগৰ মানুহৰ সন্মান বৰ বেছি, বুইডা।”

“বুজিছোঁ, বুজিছোঁ, সেইটো এটা সাঁথৰহে। তাতোকৈ মন্ত্ৰী-সদাগৰৰ চাপ্ৰাচী ছোৱাই ভাল।”

“কেলেই তেনেকৈ ক’লোঁ ?”

“ঘৰে ঘৰে ঘূৰি ঘূৰি টিউচন কৰি ফুৰোঁতে কাঁচুতি এবিধ জাপে বুজিছে। চাপ্ৰাচীসকলৰ পণ্ডিততকৈ দৰ্শনা বেছি। আৰু এওঁ-বিজাকে মন্ত্ৰী বা অফিচাৰৰ যোগে কিছুমান কাম হাচিল কৰাই ল’ব পাৰে কাৰণে এওঁবিলাকৰ হাত দীঘল, সকলোৱে খাতিৰ কৰে।”

“আৰু সেইটো বুজিলোঁ। কিন্তু এতিয়া আমাৰ ছোৱালীতো মাণ্টৰলৈ দিব খোজা নাই। ওকীললৈহে দিব খুজিছোঁ।”

“কি মাষ্টৰৰ ল’ৰাই ওকালতি কৰিব, যি পণ্ডিতৰ ল’ৰা পণ্ডিতেই। এতিয়া কোৱা গুনিছে! ওকালতিৰ নামত কিবা বোলে ঘৰতে কুল পাতিছে।”

“কি বেয়া কৰিছে! ওকালতিত বৰ্ত্তমানে চলিব নোৱাৰে কাৰণে “টিউটৰিয়েল হ’ম” নাম দি ঘৰতে এটা কচিং ক্লাচ খুলিছে। সদায় কিবা ল’ৰা পঢ়ায়েই থাকিবনে?”—বকৱাই সোধে।

“তথাপিতো বকৱাৰ ঘৰৰ ছোৱালীয়ে গৈ শইকীয়াৰ লেদেনা উকটিব এই কথাটো মোৰ মোটেই সহ্য নহয় বুজিছে।” এতিয়াই ক’লে।

“মন্ত্ৰীৰ ছোৱালীয়ে কুল মাষ্টৰ শহৰৰ আজপৈচান ধৰিব আৰু তুমি মন্ত্ৰীজনীয়ে চাই থাকিব! কেনেকৈ?”—বুলি বকৱাই ঢেক্ ঢেক্ হাঁহিবলৈ ধৰিলে।

“আমাৰ ছোৱালী ইমান আজসূৱা হৈ উঠিছে যে সিহঁতৰ ঘৰৰ ঊশাহ চুতি নাইকীয়া কামৰ মাজত তিকিব পাৰিব আনোঁ? তাতে শইকীয়াৰী যিহে বাঘনী যেন অমিয়াৰ খবৰশুভি নাইকীয়া কৰি পেলাব।”

“তোমাৰ মৰমৰ ছোৱালী গৈ শইকীয়াৰীৰ বোৱাবী হ’ব সেই ধাৰণাটোৱেই অসহ্য।”

“শইকীয়াৰী ইমান ওপৰ খাপৰ নহয় যে তেওঁক মোৰ ছোৱালীৰ ওপৰত কড়ুৱ খটাবলৈ এবি দি মই সহ্য কৰি বহি থাকিব পাৰিম।”

“কোনোবা ওপৰ খাপৰ মানুহে কড়ুৱ খটালে সহ্য কৰিব পাৰিবানে কি?”

“নিজৰ ল’ৰা-ছোৱালীৰ ওপৰত ডাঙৰ সৰু হেয়েই হওক মইমতালি কৰিলে সহ্য কৰা টান।”

“শইকীয়াৰীয়ে যদি অমিয়াৰ মৰম কৰে তেতিয়াও তুমি শান্ত নহ’বানে?”—বকৱাই সোধে।

“মোৰ অমিয়াৰ তেনেকৈ মৰম কৰিবলৈ অন্য এজনী মাক ওজোৱাটো সহি থাকিম কেনেকৈ?”

বকৱাই সুধিলে—“ভেনেহ’লে ছোৱালী বিয়া নিদি ঘৰতে ৰাখি থলেহে হ’ব?”

“ঘৰত ৰাখি থ’বলৈ কোৱা নাই। ৰাতি বোপমাৱাৰ নিচিনা শাহৰ হাতত নপৰিলেই হ’ল। শাহ নাইকীয়াস্ত দিব পাৰিলে বেছি ভাল কাৰণ জাতি জোৱাইক বশ কৰি ৰাখিব পাৰে।”—এতিয়াই ক’লে।

বেগুধৰ বৰুৱাই এতিয়া গোটেই কথাটো হৃদয়ঙ্গম কৰিব পাৰিলে আৰু বিপিনলৈ ছোৱালী দিয়া ভাৱটো একৰকম ৰাস দি ইফালে সিফালে তেনে ল'ৰাৰ অনুসন্ধান কৰিবলৈ ধৰিলে। এনেদৰে অৱস্থাপন্ন, তাতে মন্ত্ৰীৰ গাদী দখল কৰাৰে পৰা বৰুৱাৰ স্থিতিপ কেউফালে ৰজনজনা হৈ গৈছে। অমিয়াও বেচ ধুনীয়া। মনোমতন পান্নৰ অভাৱ হ'বনে? কেউফালৰ পৰা চিঠি পৱাই আপ আপ হ'ল। তাৰ ভিতৰৰ পৰা পণ্ডিতৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি কোণ্ঠিত ব্ৰহ্ম আদিৰ প্ৰাৱল্য আৰু মিল চাই এটি সদ্ভাৱ পৰিয়ালৰ লগত একৰকম বাণ্ঠান কৰিলেই। মাহ দবাৰ পক্ষৰ মানুহ আহি ছোৱালী চাই চিঠি গহণা পৰিধান কৰিলেই হয়। তাৰ কাৰণে দিনবাৰ ঠিকথাক কৰি চিঠি আহোঁ আহোঁ। এনেতে এদিন বৰুৱাই টেবুলৰ ওপৰত তেখেতৰ ঠিকনাত অহা এখন চিঠি পালে। বৰৰ পক্ষৰ চিঠি বুলি বৰ আন্তৰ্বেস্তকৈ "হেৰ" অমিয়াৰ মাক, অমিয়াৰ মাক হে! আজি এখন চিঠি পাইছোঁ। সেই ফুলগুৰিৰ ফুলকনৰ ঘৰৰ চিঠি যেন লাগিছে, আহাঁ, আহাঁ, মই পঢ়ি যাওঁ তুমি শুনি যাবাঁ।"

প্ৰতিভায়ো ইমান দিন বুকুত বান্ধি ৰখা আশা এটা পূৰণ হ'বৰ আগতকৈ যেন দেখি উধাতু খাই—“হয় নেকি? হয় নেকি?” বুলি স্থিতিতে বৰুৱাৰ ওচৰত থিয় দিলেহি। বৰুৱাই চিঠিখনৰ মূৰ এটা ততালিকে চিৰি চিঠিখন খুলি পঢ়ি যাবলৈ উপক্ৰম কৰিলে। মনৰ উচ্ছ্বাসতে পঢ়া আৰম্ভ কৰি দিলে—“পূজনীয় দেউতাৰ শ্ৰীচৰণেশ্বৰু” মোৰ বিয়াৰ কথা লৈ শ্ৰীযুতা মাক বেছি চিন্তা কৰিবলৈ যেন নিষেধ কৰে। বিশেষকৈ এতিয়া মোৰ বিয়াৰ কথা লৈ যি আলোচনা চলিছে, সি আৰু যেন আগ নাবাঢ়ে। বাঢ়িলেও আপোনালোকে মোক ইহ সংসাৰত নাপায়”।” চিঠিখনত আৰু কিবাকিবি অনেক লিখা আছিল। মনৰ উচ্ছ্বাসতে পঢ়ি যাওঁতে ইয়াৰ কথাবোৰে বৰুৱাৰ অন্তৰে অন্তৰ মনটোত একো প্ৰতিক্ৰিয়া নকৰিলে। প্ৰতিভা কিন্তু হতভম্ব হ'ল আৰু চিঞৰি চিঞৰি খলক লগালে—“হৈছে, হৈছে, আৰু পঢ়িব নাজায়ে। চিঠিখন কোনে লিখিছে চাওকচোন।”

বৰুৱাৰ এতিয়াহে চেতনা জাগিল—ভলৰ চহীটো চান্ধ—“ইতি আপোনাৰ ঘৰঘৰ, অমি” আৰু তেওঁৰ আকাশী স্বৰণ ভাণি পৰিল।

প্ৰতিভায়ো একো নকৈ এটা দীঘল হুহুনিয়াই চাবিলে।

(উনৈশ)

অজপ দিনৰ ভিতৰতে বকুৱাই যিখিনু আৰু অমিয়াৰ বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ কৰি মোহন শইকীয়াই এখন চিঠি দিলে আৰু একো প্ৰত্যুত্তৰ নিৰিচাৰি নগাৱঁতে সকলো কথা-বতৰা নিজে হ'বগৈ বুজি লিখিলে । লগে লগে বকুৱাই সকলো কথাৰ আঁতৰাল ল'বলৈ আৰু সম্ভৱ হ'লে শইকীয়াৰ আগত বিয়াৰ সপক্ষে যুক্তি দিবৰ কাৰণে কনক শৰ্মালৈকে এখন চিঠি লিখিলে ।

চিঠিখন পাই শইকীয়াই পঢ়ি চাই যৌন হৈ বহি আছে । এনেতে যোগমায়াই আহি প্ৰশ্ন কৰিলে—“সেইখননো ক'ব চিঠি পালে যে ইমান ডবকাল দি থাকিবলগীয়া হ'ল ?” শইকীয়াই এটা মিছা হাঁহি মাৰিলে আৰু একো উত্তৰ নিদিিলে । কথাভেঁহে কথা বাঢ়ে । উপায় নাগাই যোগমায়াই শইকীয়াৰ হাতৰ পৰা চিঠিখন খাপ মাৰি লৈ গ'ল আৰু বিপিনৰ হাতত দিলেগৈ—“বিপিন, এই চিঠিখন পঢ়োঁন আৰু কি কথা তাত লিখা আছে ভাঙি-পাঙি কটোন ।”

বিপিনেও চিঠিখন পঢ়ি চালে আৰু তাৰ কথাখিনি মাকক ধোৰতে ক'লে । যোগমায়াই বিপিনৰ পৰা চিঠিখনৰ মৰ্ম বুজিব পাৰি এটা তৃপ্তিৰ হাঁহিৰে বিপিনক প্ৰশ্ন কৰিলে—

“ভোৰ মনত কথাটো কেনেকুৱা লাগিছে ?”

“তহঁতৰ মন আছে যদি মোৰ ভাল বেয়া একো নাই ।”
—বিপিনে ক'লে ।

“মোৰ মনেৰে একো বেয়া নহয় । সেই বকুৱাহঁতো আমাৰ ঠিক একে জেগাৰ পুৰণি গুদামৰে মানুহ, আগৰে পৰা আশৈ পোৱা, গুৰিগছো ভাল । আপত্তি কৰিবৰ একো কাৰণ নাই । সিহঁতৰ ল'ৰা নাই যেতিয়া অমিয়াৰ বিয়া কৰোৱাৰ লগে লগে গোটেই সা-সম্পত্তি তোৰেই হ'ব দেখোন । তেনেকৈ সম্পত্তি এটা পোৱাটো ভাগ্যৰ কথা, বোপাই !”

বিপিনে এটা অৰ্থপূৰ্ণ হাঁহি মাৰি ক'লে—“ময়ো তাকেহে কওঁ । তেনে ধনী মানুহ এঘৰৰ আজম ল'ব নোৱাৰিলে মোৰ ওকালতি কৰাটো নহ'বগৈ বোপাই ! এইদৰে বাতি বাতি ছুঁল পঢ়াই কিমান ভাৰি । ইগিনে কেথুখৰ বকুৱা মানুহজনো ভাল ।”

“বেণু ভাল হ’লে কি হ’ব ! প্ৰতিভা অতি চোকা , বাঘিনী ।”

“ছোৱালীজনী ভাল হ’লেই হ’ল । ছোৱালীৰ মাকৰ লগত বিশেষ সংশ্ৰৱ ৰাখিব নেলাগে ।”

“সংশ্ৰৱ ৰাখিলেও ছোৱালী ঘৰলৈ আনি লোৱাৰ পিছত তাইক বজা পাবিম !”—যোগমাই কয় ।

ইতিমধ্যে আৰু এজন মানুহৰ মাত শুনা যেন পাই বিপিনে ৰাহিবলৈ ওলাই আহি দেখিলে যে কনক শৰ্মাই মোহন শইকীয়াৰ লগত কিবা আলোচনা বিলোচনা কৰি আছে । বিপিন আহি থিয় হোৱাৰ লগে লগে শইকীয়াই বিপিনক ক’লে—“স্বাচোন বাপ ! মোলৈ ওৰণ্ডবিটো ঠিক কৰি আনগৈ ।”

বিপিন ওৰণ্ডবিটো হাতত লৈ লাহে লাহে ভিতৰলৈ সোমাই গ’ল ।

“ৰাহিবত সেইয়া কোন আহিছে ?”—যোগমাই বিপিনক সোধে ।

“কনক দদাইদেউ”—বিপিনে ক’লে ।

কনক শৰ্মা অহা শুনি যোগমাস্তা ৰাহিবলৈ ওলাই আহিল আৰু ভেওঁবিলাকৰ কথাৰ ভাপ ল’বলৈ বুলি ওচৰতে থিয় দিলে ।

“তুমি কিবা মিছামিছি আপত্তিবোৰ কৰি থাকাহেঁ !”

“মই কোনো মিছামিছি আপত্তি নকৰোঁ । তুমি কথাটো নুবুজা কিয় ? ল’ৰাই মাত্ৰ এইবাব ল পাচ কৰিছে । প্ৰৱেচনাৰী পিৰিয়ডটো শেষ হোৱাই নাই । তাৰ ভৱিষ্যতটোৱে কোনো গঢ় নাই লোৱা । এনেদৰে তাৰ টেটুত ঘোচামৰ জৰী ডাল কেনেকৈ লগাই দিওঁ ?”

“মোৰ মন্তেৰে এই বিস্মাই তাৰ ভৱিষ্যতটোৰ গঢ় দিয়াত সহায়কে কৰিব ।”

“নিজে নিজৰ ভৱিষ্যতক গঢ় দিব নোৱাৰিলে বিস্মাই কেনেকৈ দিব ?”—শইকীয়াই সোধে ।

“তুমি কথাবোৰ কিবা কৰ থিয়বেটিকেলী লোৱাহেঁ !”

“তুমিনো কি প্ৰেক্টিকেলৰ কথা কৈছা মই একো বুজা নাই ।”

“কেলেই, বেপুৰ অৱস্থা খুব ভাল। তেওঁৰ পৰা টকা পইচাৰ সহায় পালে বিপিন ওকালতিত নিশ্চিত হৈ জাগি যাব পাৰে। তাকে ভেওঁ এতিয়া মন্ত্ৰী হ’ল যেতিয়া তেওঁৰ আগৰ বুদ্ধেলবোৰো জোৰ্হায়েকৰ ওচৰলৈ আহিব। তুমিতো কাৰোবাৰ এজনী ছোৱালী বিপিনলৈ বিয়া কৰাবাই। এনেয়ে অধেমখে যবে ভবে বিয়া কৰোৱাতকৈ এটা সুবিধা লৈ বিয়া কৰোৱাই ভাল।”

“তুমি এইটো প্ৰেকটিকেলৰ কথাকে কৈ আছাঁ। পাচে তোমাৰ এই কথাটো মই অলপো গচন্দ কৰা নাই, বুজিছাঁ। বেপুৰৰ বকৱাৰ অৱস্থা ভাল, ভেওঁ বহুত টকাৰ পৰাকীয়ো। সেই বুজিয়েই বেপুৰৰে ছোৱালী দিয়াৰ লগে লগেই চিলনী খাপ মাৰিব লাগিলনে? আৰু লাগিলেও ছোৱালী বিয়া কৰালে বুজিয়েই বিপিনে ভেওঁৰ পৰা টকাৰ সহায় লোৱাটো উচিত নহ’ব।”—শইকীয়াই জাহে জাহে কয়।

“কেলেই! শহৰেকৈ জোৰ্হায়েকক ওকালতিত সহায় হ’বৰ কাৰণে অলপমান যেনিবা টকা দিলেই আৰু জোৰ্হায়েকেও তাক হাত পাতি ল’লেই—তাত তোমাৰ আপত্তি কিহ’ব?”—কনক শৰ্মাই সোধে।

“বহুত কথাৰ কাৰণেই তাত আপত্তি আছে। জোৰ্হায়েকে শহৰেকৰ পৰা পইচা লোৱা কথাটো নীতি হিচাপেই বেয়া। মোৰ ল’ৰাটোৱে যদি শহৰেকৰ পৰা পইচা লয়, তেতিয়া সি তিৰোতাৰ বহুতীয়া হৈ থাকিব লাগিব। লগে লগে শহৰেকৰ নিৰ্দেশো মানি চলিব লাগিব। গতিকে ল’ৰা স্বতন্ত্ৰীয়া হিচাপে থাকিবই নোৱাৰে। ইমানদিন ল’ৰা ভুলিভালি, খৰচ বৰচৰ ৰোগান খৰি পঢ়াই-শুনাই ডাঙৰ-দীঘল কৰিলোঁ মোকৰ হাতত গভাই দিবৰ কাৰণেহে? ল’ৰাৰ ওপৰত মোৰ কৰ্ত্ত্ব্ব থাকিল ক’ত?”

“তোমাৰ ল’ৰাৰ ওপৰত তোমাৰ কৰ্ত্ত্ব্ব সদায় থাকিব লাগিব কিন্তু মই বুজি নেপাওঁ”—কনক শৰ্মাই ক’লে।

“মোৰ কৰ্ত্ত্ব্ব বাৰিৰ নেলাগে বুজিয়েই হাত এৰা দি অন্যাক কৰ্ত্ত্ব্ব কৰিবলৈ সুবিধা দিয়াটো উচিত নহ’ব। ল’ৰাৰ প্ৰতি দৰ্শনৰ প্ৰতিভাটোহে পিতৃৰ কৰ্ত্ত্ব্ব।”—শইকীয়াই ক’লে।

“শহৰেকৰো ভেনে যবন ওৰকে কৰ্ত্ত্ব্বৰ দাবী নাইনে কি?”—কনক শৰ্মাই সোধে।

“নিশ্চয় আছে। সি পৰোক্ষহে আৰু টকাৰ বিনিময়ত নহয়।”

“ভেনেহ’লে টকা ল’বলগীয়া অৱস্থা হ’ব পাৰে বুলিহে তোমাৰ ইমান ভয়। টকা ল’বলগীয়া নহ’লেতো তোমাৰ আগতি নাই?”

“আগতি নাইকিয়া নহয়। ধনীৰ লগত দুখীয়াৰ মতিবালিৰ পৰা অনেক বিপদ আছে।”

“দুটা এটাৰ কথা কোৱাছোন শুনোঁ”—কনক শৰ্মাই কয়।

“এই ধৰ’া, মোৰ ঘৰৰ আদৰ-কায়াদা একেবাৰেই চহা হজুৱা মানুহৰ দৰে। এনে এখন ঘৰলৈ বেণুধৰহঁত আহিলে সুবিধা নেপাব। বহিবলৈকে এখন আৰামী চকী নাই। আমি পিৰাত বহি ভাত খাওঁ। গতিকে তেওঁবিলাকক ভাত খাবলৈকো মাতিব নোৱাৰিম, আৰু এনেকুৱা দেখাব।”

“খোৱাহে, কি কথাবোৰ কোৱা তুমি। বেণুহঁত তেনেকুৱা -মানুহ নহয়।”

“বেণুহঁতৰ কথা বাক বাদ দিলোঁৱেই। কিন্তু জীয়েকে সন্তত আমাৰ নিচিনা এটা দাখিলৰ পৰিবেশত নিজকে খাপ খুৱাব নোৱাৰিব।”

এনেতে বিগিনে গুৰগুৰিটো আনি শইকীয়াৰ আগত থ’লেহি। শইকীয়াই আঙঠাবোৰ ফুৰাই ফুৰাই গুৰগুৰিত তান দি খোৱা উৰাবলৈ লাগিল।

“ভাই শিক্ষিতা হোৱাজী। সকলো কথা বুজে। অৱস্থাৰ লগত নিজকে খাপ খুৱাই ল’ব পাৰিব”—কনক শৰ্মাই ক’লে।

যোগমায়াই ইমান সময় তলকা মাৰি সকলো কথা শুনি আহিল। শইকীয়াক নিমাত দেখি কথাৰ কাৰণে সুকণ্ঠা ওলোৱাত এতিয়া ক’লে—“বোৱাৰীক মৰমেৰে চলালে দুখীয়া হ’লেও পিৰিয়েকৰ ঘৰ নিজ ঘৰ যেন পাব।”

শইকীয়ানীৰ এনে অনুকূল সন্তব্য শুনি কনক শৰ্মাই আকৌ আৰম্ভ কৰিলে—“তোমাৰ ঘৰত দেখোন বোৱাৰীৰ প্ৰতি মৰম উপজিলেই, তুমিনো কেবৰোঁহাই আৰ্হী খেলেই?”

“মই কেবৰোঁহাই থকা নাই, বিটো সত্য বুলি ভাবিহেঁ সেইটোহে কৈছোঁ।”

“ভেনেকৈ কেবৰ্হেইহাই থাকোঁতেই জনমটো গ’ল। এতিয়া দেখিছোঁ ল’ৰাটোৱেও জনমটো আপোনাৰ কাৰণেই প্ৰাপ্ত কটাব লাগিব।”

“বেণুৰ ছোৱালী বিয়া কৰালেই যে ডাৰ সুখ হ’ব কিবা মানে আছেনেকি?”

“আছেতো! ছোৱালীজনী বিয়া কৰালেই বেণু উকীলৰ সম্পত্তি গোটেইটো তাৰেই হ’ব।”

“ভেনেকৈ লোকৰ সম্পত্তি ফাঙতে আহিলে ফাঙতে উৰি ওচি যাব।”

“কেনেকৈ ফাঙত অহা হ’লহে? ছোৱালী বিয়া কৰাইছে কাৰণে ওৱালিচ অহা সম্পত্তিৰ গৰাকী জোৱালোক হ’ব”—কনক শৰ্মাই ক’লে।

“নিজ কণ্ঠৰ আৰ্জনহে ভিকি থাকে। কাৰণ কণ্ঠ কৰাৰ লগে লগে বস্তুটো বন্ধা কৰিব পৰা যোগ্যতা এটাও আছে। তেনে যোগ্যতাৰ উৎপাদন নকৰাকৈ অহা সম্পত্তিয়ে ধ্বংস মাতি জানে।”

“ভোমাবো যে কথাবোৰ! সেইদৰে হ’লে লোকৰ সম্পত্তি বন্ধকত ৰাখি থাই হজম কৰি পেলোৱা বেপাৰীবোৰ কেতিয়াবাই উদ্ধাৰ হ’লহেঁতেন।”

“বেপাৰীৰ বেপাৰবনীতিয়ে বেপাৰীক শুভে। আমাৰ বেজিকা ভেনে কথা নেখাটে। আমাৰ নিচিনা গৰীবৰ আকাংক্ষাৰ মানদণ্ড বেলেগ হোৱা উচিত। নহ’লে উপাত্ত হ’ব লাগিব।”

“ভোমাক শুভেনে নুশুভে চাইছাঁ জানোঁ? প্ৰমাণ নোপোৱাকৈ কি কথাবোৰ কোৱা হ’লহে?”—কনক শৰ্মাই ক’লে।

“ভোমাকোকে সি ভাল দেখা তাকে কৰা! কিন্তু গিহুত বিপদ হ’লে যোৰ গাভ দোৰ নিদিবাঁহক”—শইকীয়াই কনক শৰ্মাক সত্ৰধান কৰি দিয়ে।

“নিদিয়ে নিদিয়ে দোষ, আপুনি মনে মনে খাওক। আমি একো জুইত আপ দিব খোজা নাই”—এনেকৈ কৈ যোগদাতাই শইকীয়াক কথাৰেই যেন গৰাহ মাৰি ধৰে।

“তুমি ভুল কৰিব নেজানে। আমি বেয়া এটা কথাও আপ-বাচিব খোজা নাই। সি কৰিব জুজিছোঁ সকলো ভালৰ কাৰণেহে।”—কনক শৰ্মাই ক’লে।

শইকীয়াই ইয়াৰ ভলবত একো ব্যৱস্থা নকৰিলে।

(বিংশ)

বিগিন আৰু অমিয়াৰ বাহী বিয়াৰ দিনা পুৱাতেই দৰা-কইনা আহি নইকীয়াৰ পদূলিত উপস্থিত হ'ল। দৰা-কইনাৰ ঘৰলৈ যোৱাৰ পিছত ঘৰৰ সকলো বস্তু বেহানি সামৰি-সুতৰি শোওঁতে ৰাতি প্ৰায় দুটা আঢ়ৈটা হৈছিল। গতিকে যোগমায়া আৰু মিত্ৰি-কুটুম্বৰ সকলো মাইকী মানুহেই এতিয়া ঘোৰ টোপনিত। অনেক সময় হৰ্ণ বজোৱাৰ পিছতহে যোগমায়াই চক খাই সাৰ পাই উঠে।

“এ মোহদা, উঠহঁক এ, উঠহঁক, দৰা আহি কেতিয়াবাবে পৰা পদূলিমুখত থিয় দি আছে।”

কাৰো ক'তো সাৰসিকতি নাই। কোনো সঁহাৰি নেপাই যোগমায়াই আকৌ মাতিবলৈ ধৰিলে—“এ ছোৱালীহঁত, উঠহঁক, ইমাননো মৰ টোপনিয়া পাগেনে? উঠহঁক, দৰা আহি কলৰ তলত ৰখি আছে।”

মোহদাই চক খাই সাৰ পাই উঠিল—আৰু চকু মোহাৰি মৌহাৰি ক'বলৈ ধৰিলে—“এ পেহী, আপুনি ইমানকৈ চিঞৰি আছে ক'বই নোৱাৰোঁ। বৰ টোপনি এচাত আহিছিল। দৰা কেতিয়াবাই আহিলেনে কি?”

“কেতিয়াবাই আহি বৈ আছেহি। ভহঁতে ক'বই নোৱাৰোঁ। লগৰ ছোৱালীবোৰকো জগাই দে।”—বঙৰ উল্লাহতে যেন ক'লে।

মোহদাই সকলো ছোৱালী আৰু মাইকী মানুহক জগাই দিলে।

তাৰে এগৰাকীয়ে নাম জগাই ক'লে—“ৰাম ৰাম পদূলিমুখত”

সকলোৱে নোৱনি ঠাইত ৰহি গাৰলৈ লাগি গ'ল।

মোহদাই তাৰে মাজতে ক'লে—“পেহী সেই দুনৰীৰ চাকিটো জ্বলাই দিয়ক।”

“চাকিটো জ্বলাবলৈ জুইচুলাটোকে বিচাৰি পোৱা নাই।”—যোগমায়াই ক'লে।

“আপোনাৰ মূৰৰ শিঙামতে কালি মই সুমাই থৈছিলোঁ।”

যোগমায়াই দিৱাচুলাইটো আনি চাকিটো জ্বলাই দিলে। আকৌ ইফালে সিফালে কিবা এটা নোপোৱা যেন ক'ৰি চকুটাই ঘূৰি

ফুৰিবলৈ ধৰিলে। ভাকে দেখি মোহদাই সুধিলে “পেহী, কি বিচাৰি ইমান খদমদম লগাইছে? দৰা-কইনা পদুম্বৰ মূৰতে বাধি থবনে কি? নোলায় কিয়?”

“ষোড়শৰ আগতে দৰা বহিবলৈ তামূলী” গিৰাখন দিয়াগৈছে স্বাৰ পাৰিয়। গিৰাখন ক’ত আছে বিচাৰিয়েই নেপালোঁ।”

“এখন গিৰাৰে নহ’ব, দুখন লাগিব।”—মোহদাই ক’লে।

“দুখন গিৰা কেজেই?”—যোগমায়াই সুধিলে।

“কইনা বহিবলৈ নেলাগিবনে কি? আপুনি ভেনেকৈ বহা পাহৰি পেলাজে হ’বলা?”—মোহদাই হাঁহি হাঁহি শ্লথ কৰিলে।

“এবা আই, মই কথাতো পাহৰিছিমোৱেই। দুখন গিৰা যোগাৰ কৰি তই লৈ যাহোঁন”—হাঁহি হাঁহি যোগমায়াই ক’লে।

মোহদাই গিৰা দুখন কজৰ তলত বচিকাকৈ পাৰি থৈ আহিলগৈ।

যোগমায়াই পুতেক-বোত্ৰাবীল্লেকক আদৰি আনিগৈ।

সেইদিনাৰ দিনটো টোপনি পুৰাই বিয়াৰ ভাগৰ মাৰোতেই গ’ল।

বাহী বিয়াৰ পিচদিনা।

খোৰা-খুবুৰীৰ উপলক্ষে বিয়াটো আয়োজন চলিছে। যোগমায়াক ঘনতো এটা অলৌকিক আনন্দৰ পৰশ। স্বৰ্গলৈ নতুন বোত্ৰাবী আহিছে, খালী স্বৰ্গখন এতিয়া এজনী নতুন ছোৱালীয়ে পূৰ কৰিছে। নিজৰ কন্যাসন্তানৰ জন্মৰ ভাৱটোৱো যেন পূৰণ হৈছে।

“এ পেহী, লাহে লাহে সজ্জিৰা লাগি আহিছে। পিঠাঙৰিৰ চাউল বহুত ভিউৱা আছে।”

“খুন্দিবৰ হ’ল। পিছত বহুত বেজি হ’বগৈ”—মোহদাই ক’লে।

“ভৰ্হন্ত ইমানবোৰ পাতক ছোৱালী আহৰ্হক, এতিয়া বহিছে পিঠাঙৰি খুন্দিবৰ লগে।”

“নহয়, আপুনি খুন্দিব নেলাগে, আহিছেই খুন্দিব। পিঠে দৰা-কইনাই এওনা খুন্দি দিগৈছে আৰি ভাব পিছত খুন্দিব পাৰিব।”

“ভেনেহ’য়ে ককাইসেউহৰক মাতি, খুন্দক; বৰীয়েৰে চাঙি দিবক।”

মোহদা আৰু লগৰ ছোৱালীবোৰে “ককাইদেউ, নবৌ” বুলি চিঞৰি চিঞৰি ভোলপাৰ লগালে।

দৰাই তেওঁ দিবলৈ লাগিল, কইনাই গিঠাঙৰি চালিবলৈ ল’লে।

অমিয়াই কোনো দিন চাৰনী হাতত লৈ পোন্ধা নাছিল। হাতৰ পাক নহাৰ গতিকৈ লগৰ ছোৱালীবোৰে হাঁহিবলৈ ধৰিলে। অমিয়াৰ খং উঠিল আৰু ভাবিলে—“ভাল কামবোৰৰ লগত সং হ’ল।”

অমিয়াই যিমান খং উঠা যেন কৰিলে, ছোৱালীবোৰে সিমানে কিৰিলি পাৰিবলৈ ধৰিলে, বিগিনেও উপায় নেপায় খিকিমিকিত যোগ দিলে।

যোগমায়ায়ো আনন্দৰ পৰিবেশৰ এটা অভিনৱ তৃপ্তি অনুভৱ কৰিলে।

লাহে লাহে নিমজ্জিত মানুহ দুজন-এজনকৈ আহিবলৈ লাগিল। যথাসময়ত উৎসাহ-উদীপনাৰ মাজত খোৰা-ধুবুনী শেষ হ’ল। সকলোৱে দৰা-কইনাক আশীৰ্বাদ দি ঘৰাঘৰি গ’ল।

ৰাতি দহ-এঘাৰটোৰ ভিতৰত ভাত-পানী খোৱা শেষ হ’ল। অমিয়া খাই-বৈ শোৱা কোঠাত সোমাল। লগৰ ছোৱালীবোৰ যেনিয়ে পাই ভেনিয়ে শুই গ’ল। কিবা এখন কিতাপ চাই বিগিন নিজৰ পঢ়াকোঠাত বহি থাকিল। যোগমায়াই সকলো কাম সমাধা কৰি দৰ্জা-খিকী নিয়মিত ভাবে বন্ধ কৰা হৈছেনে নাই হোৱা চকু দি শুৱলৈ যাব খোজোঁতেই বিগিনক তেতিয়াও পঢ়ি থকা দেখি ক’লে—“হা বিগিন শুই থাকগৈ। ভাই ছোৱালীজনীয়ে নতুন ঘৰ এখনত অকলশৰে ভৱ কৰিব।”

সেইদৰে কোৱাত বিগিনে লাজ কৰা যেন কৰি লাহে লাহে উঠি গ’ল আৰু শোৱনী ঘৰত সোমাই দুৱাৰ বন্ধ কৰি দিলে।

যোগমায়াৰ বিছনাত পৰাৰ লগে লগে অকলশৰীয়া যেন লাগিল আৰু অনুভৱ কৰিলে যেন বিয়াৰ ব্যস্ততাৰ মাজত আনন্দই এৰা দিয়াত জীৱনৰ একাল, অৱৰৰ খন, যৱমৰ মাথিকটোক কোনোবাই কাঢ়ি নিবলৈ উপক্ৰম কৰিছে। লগে লগে বিগিনৰ হাঁহি ভৰা মুখৰ ওচৰত অমিয়াৰ লাজকুৰীয়া চকুদুটা যোগমায়াৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠিল। যোগমায়াৰ গোটেই গা হৰহৰাই গ’ল। সেইদিনা ৰাতিটো চট্‌কটাই চট্‌কটাই উজাগৰে কটিলে।

(একৈশ)

বিপিন আৰু অমিয়াৰ বিয়া হোৱাৰ পিছত অজগমান দিন গ'ল। এদিন যোগমায়াই বোহাৰীয়েক অমিয়াক লাহেকৈ মাতে—“জু আইজনী, অমি, এইফালে আহছোঁ।”

বিপিন আৰু অমিয়া দুয়ো শোৱাকোঠাত সোমাই আলোচনী এখনৰ কিবাকিবি ছবিবোৰ চাই চাই ভুগভুগাই কথা পাতি থাকে আৰু মাজে মাজে হাঁহিব খিভখিভনি ভোলে। গতিকে সিহঁতে যোগমায়াক মাতলৈ ক্ৰক্ষেপ নকৰিলে।

“কথাৰ কোবত ইহঁতে মাতি থাকিলেও কাণ নকৰে। কিমাননো মাতিম।” এইবুলি যোগমায়াই আকৌ বিড়িয়াৰ ধৰিলে—“জু অমি এইফালে আহছোঁ।” কোনো সহাবি নেগাই এইবাৰ খঙতে যেন একেধোৰেই তিনিবাৰ মাতিলে।

লগে লগে অমি আৰু বিপিনবোৰ কথা বন্ধ হ'ল। “পৈ আহাছোঁ, কেলেই মাতিছে” এই বুলি বিপিনে লাহেকৈ অমিয়াক ক'লে।

“এই বুঢ়ীজনীৰ কোৱত শান্তিৰ থাকিব নোৱাৰা হ'ল” বুলি লাহেকৈ অমিয়া ওলাই আহি যোগমায়াক ওচৰত থিয় দি অজগ সময় ব'ল আৰু সুধিলে—

“কেলেই মাতিছিলে যা।”

“ভহঁতে আই মাতি থাকিলেও কাণহাৰ নকৰহঁক জু। মই বুঢ়ী মানুহজনীয়েনো অকলে কিমান ভানিম? এই পাচলিখিনি কুটছোন, কুটি হ'লে ঘৰখন ভালকৈ সাৰি পেলাবি আৰু বাচনবৰ্ত্তনখিনি যাজি ধুই আনি ভাতখোৱা ঠাইখন জঁড়াই দিবি।”

“ভাল বাক” বুলি অমিয়াই পাচলি কুটিকলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে যোগমায়াক আহিবলৈ ওলাই গ'ল। শাহুৱেকক ওলাই যোৱা দেখি অমিয়াই পাচলি-কটাৰী তালে এবি শোৱা-কোঠাত সোমাই পুনৰ ভুগভুগাবলৈ লাগিল।

“যোগমায়াই হুবি আহি পাকঘৰত কটাৰীখনেৰে সৈতে আধাকুটি পাচলিখিনি পৰি থকা দেখি ভোকভোৰাবলৈ ধৰিলে—“ভাহিহিহীয়ে বুঢ়ীকলসত বোহাৰী জামি সুখ পায়, গিচে ইহঁতে আমাৰ সুখলৈ কত কলহাৰ কৰিব। নিজৰ সুখতে হৰাভৰ।”

এনেকৈ ভাৱি যোগমায়াই অমিয়াক আকৌ চিঞৰিবলৈ ধৰিলে। এইবাৰৰ চিঞৰত অমিয়াই ভোৰভোৰাই ভোৰভোৰাই আহি চাঁতকৰে পাকঘৰ সোমাল আৰু পাচলি কুটিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

যোগমায়াই অমিয়াৰ ভোৰভোৰনি শুনিয়ো একো উত্তৰ নেকাটি মনতে ভাবিলে—“ধনীৰ ঘৰৰ ছোৱালী হ’ল বুলিয়েই নো ইমান বাহাদুৰি হ’ব লাগেনে। ব’বি বাক ভোৰ বাহাদুৰি বাহিৰ কৰিম।” আৰু ক’লে—“আই খং কৰিলে নহ’ব, ঘৰৰ সকলো কাম কৰিব লাগিব। মই বুঢ়ী হৈ আহিছোঁ আৰু লাগি থাকিব নোৱাৰোঁ।”

অমিয়াই উত্তৰ প্ৰত্যুত্তৰ নিদি যোগমায়াই নেদেখাকৈ মাত্ৰ মুখ বিদৰালে। আৰু পাচলি কুটা শেষ কৰি বাচনবৰ্ত্তন খিনি হাঁহি আনি ঠেকেচা মাৰি থৈ ওলাই গুচি গ’ল।”

যোগমায়াই কিন্তু এইবাৰ আৰু ধৈৰ্য্য ধৰি থাকিব নোৱাৰিলে আৰু অমিয়াৰ গিচে গিচে ধোপটো যোৱাদি গৈ একেদৰেই বিপিন-ই ভৰ শোৱা কোঠা পালেগৈ আৰু অমিয়াক সুধিলে—“সেই কাঁহী-বাৰী বোৰ যে ঠেকেচি ঠেকেচি ভাঙে যেন কৰিছিলি, সিহঁতে ভোক কৰিলে কি?”

“মইনো কাঁহী-বাৰীবোৰ কেতিয়া ঠেকেছিলোঁ? মাটিত খওঁতে মাত্ৰ অলপ শব্দহে হৈছিল।”

“মাটিত খওঁতে মাত্ৰ শব্দহে হৈছিল?”

অমিয়াই একো নেমাতিলে।

“ভই এতিয়া আহি ইয়াত সোমাই থাকিলেই হ’বনে? বা, ভাতখোৱা ঠাইখন অঁতাই দোঁগৈ।”

অমিয়াই লাহে লাহে ওলাই গৈ অজিয়াখন ঢাকা কৰি মটি-কাটি পিৰাখোৱা পাৰি দিয়ে।

“দেখিলেনে ভাইৰ বাহাদুৰিখন!”—যোগমায়াই বিপিনক কয়।

“জানো ভোমাজোকে এইবোৰ সাধাৰণ মানুহৰ দৰে কি কোহাজখন কৰি থাক’।!”—বিপিনে স্বাক্ষৰ কয়।

“নকবিনো কেনেকৈ পাব’। এতিয়াই কাম-কৰ কৰাৰ অভ্যাস কৰাৰ নোৱাৰিলে আগলৈ আৰু বেছি চেজুহে পাব।”

“বোহাৰীক খেচুখেচাই থাকিলে বেছি পদলাহে হয় বুইছ।”
—বিগিনে মাকক কয়।

“মই বুঢ়াকালত তানি ফুৰিব লাগে। মই মাকজনী ভোৰ
ক’ববাৰ কোনোবা হ’লোঁ। তাই ভোৰ আগোন হ’ল। তই
তাইক তেনেকৈ লাই দিয়াৰ কাৰণে বেছি ওপৰ উঠিছে বুইছ।
তই মনে মনে থাকিবি। মই যি কৰিব লাগে কৰিম।”

উপান্ত নেপাই বিগিন মনে মনে থাকিল।

(বাইপ)

এদিন বিগিন কাছাৰীলৈ গ’ল। শইকীয়া কুলত আছিল।
যোগমায়াই অমিয়াক ক’লে—“হেৰ, তইনো অকলে অকলে বোহ-
ঘৰতে সোমাই থাকিবিনে?”

অমিয়াই কোনো বোহঘৰ কোনো কথা, কোনো বস্তৱা একো
নুবুজিলে। মাত্ৰ বুজিলে সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহৰ সাধাৰণ আচৰণৰ
কঠোৰ প্ৰকাশ এনেকুৱাই হয়। এনেকৈ সামান্য কথাবোৰৰ চৌপাশে
নিজকে ডুব মোহাই ৰাখিব লগীয়া হোৱাৰ কাৰণে মনে মনে
অমিয়াই নিজৰ বিবেচনাহীনতাক শিকাব দিলে।

ইমান সময় অমিয়া এনে কিছুমান ভাৱতে ভ্ৰমত হৈ আছিল।
পণ্ডিকে যে যোগমায়াই আকৌ মাতি আছিল সেই কথা তইনত
কৰিব নোৱাৰিলে।

ইপিনে যোগমায়াই বোহাৰীয়েকৰ পৰা কোনো সঁহাৰি নেপাই
খঙতে একো নাই হ’ল আৰু চোচা মাৰি আহি কোঠাত সোমাই
অমিয়াক অকথ্য ভাষাৰে পালি পাৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

অমিয়াই উপান্ত নেপাই হক্ হক্ কৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে।
আৰু মাজতে ক’লে—“এনেকৈ পালি পাৰি থাকিবলৈ মই আপোনাক
কি কৰিলোঁ?”

“তই মোক কি ক’বা নাই? ঘৰৰ আটাইবোৰৰ পৰা আই
পাই পাই তই বৰকৈ ৰাঢ়িছ। মোক নমনা হৈ কথাই কথাই
হতাজ ধৰিবি আৰু কান-বন একো কৰিব নোৱাৰ। মই বুঢ়া
শৰীৰেৰে কিমান তানিম?”

“কি কান কৰিব আপুনি নকৰ কিয়?”

“বিয়া হোৱাৰ আজি তিনি চাৰি মাহ হ’ল, মই এতিয়াও কাম বনৰ দিহা দি থাকিব লাগেনে? কামৰ পৰামৰ্শ দি থাকিবলৈ তোৰ লগত দেখুটাদাৰ এটা লৈ নাহিলি কিয়?”

অমিয়াই শাহৰেকৰ কঠোৰ আচৰণৰ একো তাৎপৰ্য্য বুজি নোপালে।

চকুত বহুপ সানি সংসাৰখনৰ যি বৰ্ণীপ সপোন দেখিছিল, তাৰ ঠাইত এতিয়া কঠোৰ বাস্তৱৰ ভীৰূ ৰূপে আত্মৰক্ষাৰ প্ৰৱৃতি জগাই তুলিলে। অমিয়াই কৈ উঠিল—“মই দেউতা আহিলে মোক এনেকৈ অত্যাচাৰ কৰি থকাৰ কথা সকলোবোৰ কৈ দিম ব’বছোঁন!” এনেকৈ কৈ আকৌ অমিয়াই কাম্পোনৰ ককৰূপি তুলিলে।

এনেতে মোহন শইকীয়া জুলৰ পৰা আহি লাহে লাহে ঘৰ সোমালহি। বোৱাবীয়েকৰ কাম্পোনৰ ককৰূপিনিয়ে তেওঁক যেন হঠাতে অগ্ৰসৃত কৰি পেলালে। শইকীয়াৰ প্ৰতিক্ৰিয়া লক্ষ্য কৰিবৰ কাৰণে যোগমায়ী অলপ লিচ হহঁকিল।

“কি হ’ল আই, তোৰ কি হ’ল?” বুলি শইকীয়াই অমিয়াক প্ৰশ্ন কৰিলে। যেতিয়া যোগমায়াক দেখিলো আওকাণ কৰি শইকীয়াই অমিয়াক মৰমৰ মাত দিলে, তেতিয়া যোগমায়ী উগ্ৰমুৰ্ত্তি ধাৰণ কৰি চোচা মাৰি আহি ক’লে—“আক লেপ ধৰক, আক লেপ ধৰক, বোৱাবীয়েকক সুৰত তুলি লৈ ফুৰক।”

“তোমাৰ কি হৈছে? এনেকুৱা উগ্ৰমুৰ্ত্তি ধাৰণ কৰিছাঁ কিয়?”

“মোৰ একো হোৱা নাই। আপোনালোকে লেপ দি দি ভাইক ওচালৈ আক ভাই এতিয়া মোৰ কথা একোকে নুগনে।” যোগমায়ী ক’লে।

অমিয়া লাহে লাহে তাৰ পৰা আঁতৰিল।

“কেলেই নুগনিব। ভালকৈ চলাব জানিলে তোমাৰ কথাত মচলিব কিয়? ডাঙ ধৰি ধাব জানিলে বোৰো পকা খানেও বাট দিয়ে।”—শইকীয়াই ক’লে।

“আপুনি কয় এইদৰে। যোগা ভাইৰ লগতে চৌকিয় ঘণ্টা লাগি থাকে, এবিধই নোখোজে। ইমান সনাপিতা হোৱাটো সহিব নোৱাৰা হৈছে।”

“লাগি থাকিবই লাগিব। পৰব হোৱালী, আমাৰ দৰত অনেক অসুবিধা পাব পাৰে। সি লগতে থাকি তাইৰ অসুবিধাৰোৰ দূৰ কৰিব ভুলি ভাল কৰিছে। তোমাৰ জলপ ফলটো হ’বই। মই তোমাক এই বিষয়ে আগতে সতৰ্ক কৰি থোৱা আছিল।”—মইকীয়াই হাঁহি মাৰি ক’লে।

যোগমায়া যুতালি হ’ল—“এনেকৈ হাঁহি হাঁহি লাই দি বোৱাৰীক মূৰত তুলি মোৰ আগত ভেঙুঢ়ালিখন নধৰিব। তাই বজাৰ জীয়েক অবিভাৰীৰ ঘৰলৈ আহিছে। অবিভাৰীৰ দৰেহে চলিব লাগিব। ৰাণী হ’ব নোৱাৰে। তাইক বিয়া কৰালে বুজিয়েই ৰূপে মোলৈ আওকাণ কৰিবনে?”

“তুমি মই অবিভাৰী হ’ব পাৰোঁ। বিগিন-অমিয়াক ভেনে হ’বলৈ দিব নোৱাৰি আক সিহঁতো হ’ব নোখোজে। মাজতে জোৰ কৰিবলৈ তুমি কোনহে?”

“মই মাকজনী ক’ৰবাৰ কোনোবাহে হালোঁ? থক থক আপোনাৰ কথাবোৰ। তাই মোৰ ল’ৰাটোক বশ কৰি মোৰ বুকুৰ মাজৰ পৰা কেনেকৈ কাঢ়ি নিব পাৰে চাম।”

যোগমায়াৰ প্ৰতিশোধৰ জুইত খিঁটুচালি শইকীয়াই মিহাতে আক বোজালবোজাল কৰিব নুজুজিলে।

(তেইশ)

পূজনীয়া মা—

মোৰ সেৱা লবি আক প্ৰীমুক্ত দেউতাকো নিবেদন কৰিবি। বৰ্তমানে মোৰ ভাল-বেৱা কি জিহিৰ। শাৰীৰিক ভাল যদিও নিতৌ মানসিক অশান্তিত দিন কটাবলগীয়াত পৰিহোঁ, একুশা মেম জীয়া জুইয়েহে মোৰ মনটো কেটেকালৰ পৰা পহিব লাগিছে। এসময় এখন নতুন গৃহস্থীত মই নিজকে নিজে ৰূপ বুজাই সোৱাত টান পাইহোঁ, তাতে মোৰ আগতে থকা-মেজাৰ অৱস্থা আক এতিয়াৰ জীৱন-ৰূপন প্ৰণালীৰ মাজত স্বৰ্গমৰ্ত্য প্ৰভেদ। ৰোৱা-বোৱাৰ অসুবিধা। নিতৌ সকলোৱে আই যৈ মোৱাৰ পিচতো মোৰ মেজা মেজোৱাৰ সম্বন্ধে থকাৰ বাৰোঁতা কোনো নাই। অকল লাক্ষ্মীই মনত, দুখীয়াৰ মনত যি নীচ প্ৰকৃতি সেই সকলোবোৰৰ প্ৰকাশ পাইছে। বিশেষকৈ

মোৰ শাহ-আইৰ মোৰ প্ৰতি ব্যৱহাৰত মই অভিষ্ঠ হৈ উঠিছোঁ ।
পুতেকে মোক বেছি মৰমৰ চকুৰে চাই বুজিয়েই শাহ-আইৰ
মোৰ প্ৰতি ঈৰ্ষাটো দিনক দিনে বেছিহে হৈছে । এনে অৱস্থাত মই
ইয়াত সবহদিন থাকিব নোৱাৰোঁ । থাকিলেও জহি-পমি স্বাৰ
লাগিব । তহঁতৰ জীৱিত অৱস্থাতে যদি মোৰ এনে দুৰ্দশা হয়,
তেতিয়াহ'লে তহঁতৰ জীয়াই থকাৰ সকাম কি ? মোক অতি সোনকালে
তহঁতে চিলঙলৈ লৈ যোৱাৰ কিবা এটা দিহা কৰহ'ক । এই সকলো-
বোৰ কথা তই শ্ৰীযুক্ত দেউতাৰ লগত আলোচনা কৰি সোনকালে
ভেখন্তক পঠিয়াই দিবি । দেউতাৰ মন স্কুণ হোৱাৰ ভয়ত মই
ভেখন্তলৈ পোনপটীয়া ভাৱে নিলিখি তোলাকে লিখিছোঁ । দেউতাই
সম্ভৱ তেখেতৰ একমাত্ৰ সন্তানৰ দুঃখ চাই নেথাকিব । ইতি—

তোৰ

— অমি—

প্ৰতিভাই দুপৰীয়া চাৰে এঘাৰটামান বজাত যেতিয়া জীয়েকৰ
পৰা এনে এখন চিঠি পালে, তেওঁ গোটেই উষাউলী হৈ বেপখৰ
বকৱাৰ অফিচ কামলৈ গল্প গল্প কৰি চোচা ল'লে । কামত মূৰ
পুতি লাগি থকা বকৱা হঠাতে চকু খাই উঠিল । দিৱিকীয়েদি
তেওঁ বাহিৰলৈ চাই পঠিয়ালে, ক'তো একোকে দেখা নেপালে । তেতিয়া
তেওঁ এবাৰ নিজৰ কোঠাৰ ভিতৰলৈ চকু সুবালে । দেখে যে বকৱানীয়ে
হাতত কিবা এখন কাগজ লৈ হক্ হক্ কৰে কান্দিব লাগিছে ।
হঠাতে এনে এটা অপ্রত্যাশিত ঘটনা দেখি বকৱাৰ হৃৎকম্পন হ'ল
কিবা অঘটন ঘটাব শঙ্কাত । ভাতে বকৱানীতো নৱবিবাহিতা পত্নী
নহয় জলপ সাধাৰণ কথাত বোহ পাতিব নাইবা পাট পাডকৱো
নহয় প্ৰেমৰ কিবা আদান-প্ৰদানৰ লগদেৰি হোৱাত অতিমান জাগি
উঠি অশ্রুসম্পাত কৰিব । বৰ ভীৱ গতিত হ'লেও বহুত ভাৱে
বকৱাৰ মনত খেলিয়েজি কৰিবলৈ ধৰিলে । ইয়াৰ মাজতে কেতিয়ানো
তেওঁ কজমডাল ফাইলৰ ওপৰতে পেলাই থিয় হ'ল শুকিবই নোৱাৰিলে ।
অন্তকিত্ত ভাৱে যেন তেওঁ বকৱানীৰ ওচৰ পাই দুই বাহুত গিট-
ফালৰ পৰা খাষোচ মাৰি ধৰি সুখিলে—“কি হ'লহে অমিতাৰ মাক,
কি হ'ল ? এনেকৈ কথা নাই বতৰা নাই অকিচকমলৈ সোমাই
হক্ হক্ কৰে কান্দিছাঁ কিয় ?”

কেইবাবাৰো এনেকৈ সোধাত কোনো উত্তৰ নপাই বকুৱাই বৰ ব্যগ্ৰভাৱে দুই বাহুত ধৰি বকুৱানীক ইটালি ঘণ্টালি মৃদু অথচ পতীৰ দ্বৰত সুধিলে—“মাত্ৰ কান্দিছাঁ কেলেইহে ! কি হ'ল মোকোৱাঁ কিল্ল ? কোৱাঁ আকৌ অমিৱাৰ মাক !”

প্ৰতিভাই এইবাৰ মুখ ডাঙি অলপ কেবাহিকৈ বকুৱাব ফালে চাই ক'লে—“অমিৱাৰ মাক, অমিৱাৰ মাক কৰি যে আছে, ক'ন্ত আপোনাৰ অমিৱাজনী আছে ?”

“কেলেই, অমিৱা ক'লে প'ল ?”—বকুৱাই সুধিলে ।

“অমিৱা ! কেলেই আপোনাক অমিৱাৰ ধৰৰ । সেই ফাইল-বোৰৰ মাজতে সোমাই সিহঁতৰে ধৰৰ লওক । পৃথিৱীৰ আইন কথা-বতৰা আৰু ঘৰুৱা ধৰৰ বাদ দিল্লক ।”

“সেইবোৰ বাজে কথা আৰু মিছা আবদাৰ বাদ দিৱাহেঁন । অমিৱাৰ কি হৈছে কোৱাঁ ।”

“লওক এইখন, ইয়াতে সকলো পাব ।”—এইবুলি প্ৰতিভাই বকুৱাব হাতত অমিৱাৰ চিঠিখন দি দিয়ে । বকুৱাৱো ধৰ ব্যস্তভাবে সৈতে চিঠিখন পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিলে । পঢ়ি শেষ হোৱাৰ লগে লগে এটা দীঘল হুমুনিয়াত চাবে, লগতে বকুৱানীয়ে চকুপানী টোকে । বকুৱাই সোধে—“এতিয়া তেওঁ উপায় ?”

“এতিয়া উপায় মইহে কৰিবলগীয়া হ'ল ?”—প্ৰতিভাই আক্ষেপৰ সুৰত ক'লে ।

তুমি নকৰিলেনো কোনে কৰিব ?” বকুৱাই সোধে ।

“ভেঙে আপুনি স্বাৰ্ভ'ক, আৰু সেই কাগজৰ দ'মটো লৈ বহি থাককসৈ ।” এইবুলি কৈ প্ৰতিভাই সেই ফাইলবোৰৰ ফালে আঙুলিয়াত আৰু বকুৱাব ফালে গিঠি দিয়ে ।

“তুমিনো সেইদৰে কেলেই কোৱাঁ । তুমিয়ে বহু দূৰো আয়োচনা কৰি এটা সিদ্ধান্ত কৰিব লাগিব । এতিয়া তুমি ভেনেকৈ উভিৱা তুমিলে কেনেকৈ হ'ব ?”

“এই বিষয়ে আয়োচনা কৰিবলগীয়া একো নাই । অমিৱাই মিথ্যাব দৰেই ভাইক ইয়াতলৈকে লৈ আহক ।”

“ভেনেহ’জে বিগিনকো ইয়ালৈ লৈ আহিলেহে হ’ব ?”
—বকতাই সোধে।

“বিগিনকো ইয়ালৈকে লৈ আহিব লাগিব। বিগিন জগত নাহিলে অমিয়া ক’ত আহিব !”—প্ৰতিভাই কয়।

“ভোমাৰ ছোৱালী দিলোঁ বুলিয়েই লোকৰ ল’ৰাক ইমান বহুতীয়া কৰি ৰাখিবানে ?”

“ভাইৰ ল’ৰালৈ দিলোঁ বুলিয়েই যোগমায়াই মোৰ ছোৱালীৰ ওপৰত ইমান বাহাদুৰি কৰিব পাৰিবনে কি ?”

“তথাপিহো মাক-বাপেকৰ সেনহৰ পৰা বঞ্চিত কৰাটো মহা পাপৰ কথা হ’ব, বুইছ’ ?”

“মোৰ বুকুৰ পৰা ছোৱালীজনী কাটি নি অত্যাচাৰ কৰাটো পুণ্যৰ কথা নেকি ?”

“যোগমায়াই বেয়া কাম কৰিলে বুলি তুমিয়ো কৰিবানে
—বকতাই সোধে।

“ভাল বেয়া পাপ পুণ্যৰ কথা একো নেজানোঁ। মোৰ ছোৱালীৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰিবলৈ এৰি দিব নোৱাৰোঁ।”

“ক’তনো ভোমাৰ হৈ আছেহেঁ ? বিয়া দিলা যেতিয়া লোকৰ হ’ল !”—বকতাই কয়।

“যদি সিহঁতৰ নিজৰে ছোৱালী, অত্যাচাৰ কৰিব কিয় ?”

বকতাই নিমাত হ’ল। প্ৰতিভাই ক’বলৈ ধৰিলে—“মই ছোৱালীজনী নিজৰ বুকুৰ পৰা এৰি দি কিমান দুখ পাইছোঁ! সেইটো সিহঁতে নুবুজিলে। এনেদৰে মৰম সাদৰ কৰি ৰাখিলেও মোৰ মৰমৰ ভাপ অইনৰ কাৰণে এৰা টান! তাকে অত্যাচাৰ আৰম্ভ কৰিছে। গতিকে সিহঁতেও বৃদ্ধক নিজৰ ল’ৰা-ছোৱালী আঁতৰাই নিলে কিমান কষ্ট হয়! সিহঁত দুয়োটাকৈ ইয়ালৈ লৈ আহক !”

“বিগিন অমিয়াৰ জগত ইয়ালৈ ক’ত আহিব হ’বজা ?”

“হেনে ভেনেই জানিব লাগিব। দুটা কথা—এটা হ’ল অমিয়াৰ শইকীৱানীৰ জগত থাকিবলৈ দিব নোৱাৰি। আনটো হ’ল—সিহঁত দুটাৰ মাজে এইটো লৈয়েই একাএৰি বহুত ভাব কৰিবলৈ

সান্ত্বনান ল'ব লাগিব। কাৰণ বিবাহ-বিশ্লেষণ কৰিছে ছোৱালীজনী
আজি আখানি হ'ব।”

“ডাইভৰ্চ কৰিবলৈ দিব নোৱাৰি। ভোভুয়া মোৰ আৰু
মোৰ বংশৰ খ্যাতি বৈ বৈ যাব।”—বকৱাই দৃঢ়স্বৰে ক'লে।

প্ৰতিভাই ক'লে—“অৱশ্যে বংশৰ মৰ্যাদা বৰ্দ্ধা কৰি কাম
কৰিবই লাগিব। গতিকে সিহঁত দুয়োটোকে ইয়ালৈ লৈ অহাৰ এটা
ব্যৱস্থা কৰক।”

“সেইটোতো বহুত মজিল আছে।”

“কি মজিল?”

“বিপিনে প্ৰেক্ষিতৰ খলী নগাৱঁতে তৈয়াৰ কৰি লৈছে। ইয়ালৈ
আহিলে সি ক'ত প্ৰেক্ষিতৰ খল উলিয়াই ল'ব পাৰিব?”—বকৱাই
সোধে।

“পাৰক নোৱাৰক ইয়াৰ কাছাৰীতে নামটো লগাই থ'ব।
নামত উকীল হ'লেই হ'ল।”

“নামত উকীল হ'লে মানুহে হাঁহিব তাক “ভেগাৱন্দ” বুলি
আৰু ক'ব অমুক মন্ত্ৰীৰ জোঁতাৰ চপনীয়া আৰু বেকাৰ।”

“তেনেহ'লে আপুনি বিপিনক ইয়ালৈ লৈ অহাটো পচন্দ কৰা
নাইনে কি?”

“মই পচন্দ কৰোঁনে নকৰোঁ। সেই কথাটো উঠা নাই।
সিহঁতক ইয়ালৈ লৈ অহাৰ বাটত কিমান মজিল আছে তাকেহে আত্ম-
লিয়াই দেখুৱাইছে। মই ভাবোঁ প্ৰথমে বিপিন জমিলাৰ লগত ইয়ালৈ
কেতিয়াও নাহে কাৰণ সি আত্মসন্মান থকা এটা শিক্ষিত ল'ৰা।
বিতৰ্কতে সি আহিলেও আমি জনাটো উচিত নহ'ব, কাৰণ বৰ-
জোঁতাৰ বধা কথাটোৱে আত্মসন্মান লাভ কৰে।”

“তেনেহ'লে উপায় কি?”—প্ৰতিভাই প্ৰশ্ন কৰে।

“মোৰ প্ৰশ্নটোকে তুমি যোৱাৰে বুঝাই মাৰিছা?”

“কিবা দৃষ্টিভাৱেৰে মাৰুতো ল'ৰাজনন কৰে।”

প্ৰতিভাৰ এই পৰীন কথাৰোও তুমি সৰী বেখুৰৰ বকৱা
অঙ্গন যৌন হ'ল। কিবা এটা পৰীণ চিন্তাই ভেতৰৰ বন অধিকাৰ

কবিলে । এই চিন্তাৰ পাত্ৰবলিত পৰি যেন ভেওঁ সেই কোঠালিটোৰ ইফালৰ পৰা সিফাললৈ অহাযোৱা কৰিবলৈ লাগিল । কেবাবাৰো এইদৰে ঘূৰি ঘূৰি ভেওঁ এবাৰ প্ৰতিভাক কৈ উঠিল —“মই এটা উপায় ভাবি পাইছোঁ, অমিয়াৰ মাক !”

“কি উপায় পালে কওকচোন সুনো ।”

আমাৰ নগৰৰ সেই ঘৰখন এনেয়ে খালী হৈ পৰি আছে । চাকৰ বাকৰো আছে । ভালৈকে সিহঁত দুটাক লৈ আহোঁ । ভেতিয়া ইকুল সিকুল দুয়োকুল বন্ধা পৰিব । এনেয়ে ঘৰখন বাধি থাকোঁতেই আমাৰ তাত বহুত পইচাৰ খৰচ হয় । তাতে সিহঁত থাকিলে দুপইচা যেনিবা বেছি হ’ব পাৰে তাৰ কাৰণে ভাবিব-জগীয়া একো নাই । ঘৰৰ মানুহ এযোৰা থাকিলে ঘৰখন পৰিপাটী হৈয়ো থাকে আৰু মোৰো মাজে মাজে মফচলন্ত পৈ তাতে থাকিব মেজিবলৈকো সুবিধা হয় । তুমি কথাটো কেনে দেখা ?” —বকবাই সুধিলে ।

“মই উপায়টো অলপো ভাল দেখা নাই, কাৰণ নিজৰ ঘৰৰ ওচৰতে থাকিব ভেতিয়া নিজৰ ঘৰত থকাৰ নিচিনাই হ’ল । ভেতিয়াও অমিয়াৰ ওপৰত যোগমায়াৰ কৰ্তৃত্বছে খাটিব । বিপিনক অমিয়াৰ কথা আৰু আমাৰ উপদেশমতে চলাবৰ কাৰণে কোনো সুবিধা নোলাব ।”

“তুমি কথাটো বুজা নাই । বিপিনক যদি আমাৰ সেই ঘৰটোলৈ আহিবলৈ মান্তি কৰাৰ পৰা স্বাস্থ্য ভেতিয়া মোহন নহীকীয়াই মনতে বেয়া পালেও অন্ততঃ হস্তক্ষেপ নকৰে । কাৰণ ভেওঁ স্বকৰ্মা কাকিয়াখন বজুনজনা কৰিব নুখুজিব । যোগমায়াই খুজিলেও নহীকীয়াই অন্ততঃ ভীৱভাৱে বাধা দিব” বকবাই ক’লে ।

“ভেনেদৰে হ’লে একো বেয়া নহয় । কাৰণ ভেতিয়া বিপিন আমাৰ কথামতেই চলিব লাগিব, অমিয়ালো ভাল পাব” —প্ৰতিভাই ক’লে ।

“আৰু বিপিনেও নগৰৰ ভেওঁকালতি কৰিব পাবিব, মাক-বাপেককো চকু দিব পাবিব । পিচে বিপিন যে ভেনেকৈ থাকিবলৈ মান্তি হ’ব মই ভেনে আশা কৰা নাই । কাৰণ ভেনেই ঘৰৰ ওচৰতে নহবকঁৰ স্বকৰ্মা স্বকৰ্মাটো বেয়া দেখি ।”

“আপুনি এনে কথা নক’ব । চকক সুধি চাউল বচাব নোহাবি । বিপিনক যেনে ভেনে আনি আমাৰ ঘৰত ৰাখিবই লাগিব । মোৰ এটি মাত্ৰ ছোৱালী, আই-ঈ দেহি । তাই অশান্তিত দিন কটালে আমিনো কেনেকৈ জীয়াই থাকিম ।”

“তুমি অৱশ্যে তিকেই কৈছ’ । বিপিনক মান্তি কৰাই অমিয়াৰ সৈতে যেনে ভেনে আমাৰ নগৰত ঘৰটোলে লৈ আহিব লাগিব । তুমি চিন্তা নকৰিবাঁ, মই ইয়াৰ এটা দিহা কৰিম ।” এইবুলি বকুৱাই অফিচৰ কামত মূৰ পুতি লাগিল, প্ৰতিভা তাৰ পৰা লাহে লাহে ওলাই গ’ল ।

(চৌক্লিশ)

অইন দিনাৰ দৰেই কাছাৰীৰ পৰা বিপিন পাঁচটামান বজাতে পালেহি । মাক যোগমায়া তেতিয়া ঘৰত নাছিল । গতিকে চাহ-তাহ খাই উঠি বিপিনে দেউতাকৰ পৰা পোৱা চিঠিখন অমিয়াক দেখুৱালে ।

চিঠি হাতত লৈয়েই অমিয়াই বিপিনক প্ৰশ্ন কৰিলে—“দেউতাক চিঠিখনৰ কথা মোক অতনিৰে পৰা কোৱাই নাছিল কিয় ?”

“কোৱাহেঁতেন চাহ-তাহ নোখোৱাকৈয়ে মই জাউবিয়ে জাউবিয়ে তোমাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিব লাগিলহেঁতেন ।”

“কেনেই ? ইমাননো কি প্ৰশ্ন সুধিবলগীয়া কথা তাত আছে ?”

“পঢ়ি চোৱা ! ভেঙিৱাহে বুজিবাঁ !”—বিপিনে ক’লে ।

অমিয়াই গোটেই চিঠিখন আপৰ পৰা ওবিলৈকে পঢ়ি চালে আৰু ৰব উহাহন্তে যেন কৈ উঠিল—“হওঁক হেওঁ ! মোৰ লুখৰ জন্তু পৰিব ।”

“মই ক’লোঁ । প্ৰশ্ন কৰাৰ কথা আৰু তুমি সমিধান দি প্ৰশ্ন বোৰৰ একেবাৰেই জন্তুকে পেজালোঁ !”

“কিহবনো ইমান প্ৰশ্ন হ’ব লগা আছে সেই বিষয়ে ?”—অমিয়াই যেন একো নুবুজি সুমিলে ।

“মোৰ কাৰণে ইমান এটা ডাঙৰ প্ৰশ্ন হি আছিল মোৰ মন গোটেই দিনটোৰ কাৰণে অধিকাৰ কৰি ৰাখিছে, তাক তুমি নুবুজিআই !”—বিপিনে ক’লে ।

“মই এইটো এটা তেনেই সাধাৰণ আৰু সহজ প্ৰশ্ন বুজিছে
বিবেচনা কৰোঁ।”

“নিজৰ আই-বোপাইক এৰি ওচৰতে শহৰৰ ঘৰত ঘৰজোঁৱাই
হৈ থাকিবলগীয়া কথাটো তোমাৰ কাৰণে মনোৰঞ্জন হ’ব পাৰে,
মোৰ কাৰণে ই এটা সমস্যা।”

“ঘৰজোঁৱাইনো ক’ত হ’ল? দেউতা-মা নথকা অৱস্থাতহে
আমি থাকিম।”

“দেউতা-মা থাকিলে বা নেথাকিলে একে কথা।”

“কেনেকৈ?”

“তেওঁবিলাকৰ লগতে থাকিলে ঘৰজোঁৱাই যাক চপনীয়া আদি
অলঙ্কাৰেৰে বিভূষিত কৰা হয়। আৰু তেওঁবিলাক নথকা অৱস্থাত
ঘৰৰখীয়া হ’লে ডেবোণীয়া চকীদাৰ। অন্ততঃ মানুহে তেনেকৈ ক’ব।”

“মানুহে যি কয় কণ্ডক! আমাৰ নিজ আৱশ্যক মতে
কাম কৰিবই লাগিব।”

“ভেটিয়াহ’লে আমাৰ আত্মসন্মান থাকিলে ক’ত?”—বিদিনে
প্ৰশ্ন কৰে।

“আপুনিতো লোকৰ খোৱা নাই! নিজ শহৰ-শাহৰৰ খাইছে।
ভাত কাৰ ক’ত কি হানি হ’ল?”

“লোকে কি ক’ব সেইটো লৈ মই ইতস্ততঃ কৰা নাই।
মোৰোভাৱে এটা বিবেচনা থকা উচিত।”

“আপুনিতো ভাৰি-চিন্তিহে সিদ্ধান্ত কৰিব। বিবেক শক্তি জোপ
পোৱাৰলৈ কোৱা নাই।”

“কিন্তু মোৰ বিবেকে মোক আই-বোপাইক নিষ্ঠকতা কৰি
শহৰ-শাহৰৰ ঘৰত থাকিবলৈ কোৱা নাই।”

“আপোনাৰ বিবেকে হ’বজা যাক-ৰূপেকৰ প্ৰতি কৰ্তব্য কৰিবলৈ
হাওঁতে নিজ ভিৰোভাৰ ওপৰত কৰা অভিযান্ত্ৰিক নীৰৱে সহ্য
কৰিবলৈ কৈছে?”—অমিয়াই একবকম উদ্ভাসত ফৈৰে প্ৰশ্ন কৰে।

“জইন মানুহ অপথে চকিছে বুজিছেই মই হিতাহিত ভুল
এৰি পেজাৰ লাগিবনে কি?”

“মি আপোনাৰ তিবোতাক ইমান অত্যাচাৰ কৰিব পাৰে, তেওঁ আপোনাৰ প্ৰকৃত আই নহয়।”

“প্ৰকৃত আই হয় নে নহয় ক’ব নোৱাৰোঁ, কিন্তু তেওঁ মোক দহ মাহ দহ দিন গৰ্ভত ধাৰণ কৰি বিশাল পৃথিৱীৰ মুখ দেখুৱাইছে।”

“তেওঁ প্ৰকৃত আই হয় বুলিছে যেতিয়া মই আপোনাৰ লগত বাকবিত্ততা কৰিব নেখোজোঁ। কিন্তু আপোনাক সোঁৱৰাই দিব নেজাগিব বোধকৰোঁ মই আপোনাৰ বাটলু তিবোতা নহয়। মোৰ প্ৰতিয়ো আপোনাৰ দান্নিত পৰীয়া।”

“তোমাকতো মই আলৈ আখানি কৰিব খোজা নাই।”

“আলৈ আখানি হ’বলৈ হ’বলৈ বাকী আছে। পানীত হাঁহ নচৰা অৱস্থা হৈছে।”

“পানীত হাঁহ চৰাবলৈ যাওঁতে যেন মোৰ আই-বোপাইৰ দলনিত পোনা মেলা অৱস্থা নহয় তাৰ কাৰণেও সম্ভৱ থাকিব লাগিব।”

বিগিনৰ এই কথাত অমিৱাই “মোৰ ভাল কপালৰ বসন্ত ইয়াত যোৱা আছিল, কোনোবা দিনা আপোন যাতী হ’ব লাগিব” বুলি হক হক কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে।

এনেতে বাহিৰত নতলা খোলাৰ শব্দ শুনা গ’ল। লগে লগে কোঠাল আঁৰত হ’ল—“এই মোৰ জীৱনত শান্তি নহ’ল। অজপ সমস্তৰ কাৰণেও আঁতৰি যাব নোৱাৰি। গোটেই ব’ৰে বসন্ত ত’তে থাকে। পক গাই সকলোবোৰ বাহিৰতে আছে। আহ। আহ ॥ ঘূৰ ঘূৰ। সেই হাগলীজনীয়ে গোটেই ফুলকেইজোপা শুকালি পেলালে। মই ক’ত যোঁগৈ। কোনো ক’তো থবৰ কবোতা নাই। সমস্তৰ মোৰ ঘৰত আজহী।”

অমিৱাই গতিপোহতে শাহুৱেক যোগমায়া আহিছে বুলি বুলিলে আৰু “বাওক আপোনাৰ আই সোঁৱানী সেইয়া আহিছে পূজা দিবলৈ” বুলি বিগিনক কৈ চকু-ঘূৰ মোহাৰি তাৰ পৰা ওলায়।

‘বিগিনেও বহুতে এটা গীতৰ ‘ইদুৱিয়া চৰিয়ে’।’

(পঁচিল)

“কোনো খবৰ-খাতি নিদিয়াকৈ দেউতা আহি ইয়াত সোমাই আছেহি । আমি গমই পোৱা নাই”—অমিয়াই মফচলত আহি নগৰত ঘৰত থকা দেউতাক মন্তী বেণুধৰ বকৱাক ক’লে,

“পুৱা আপোনাৰ বেহেৰাটোৱে গৈ কোৱাত বিচুৰ্ত্তি খালোঁ ।”
—বিপিনে অমিয়াৰ লগতে লগাই দিয়ে ।

“কেজেই তোমালৈ দিয়া চিঠিখন পোৱা নাই জানো ?”
—বকৱাই সোধে ।

“আপোনাৰ চিঠিখন আজি চাৰি-পাঁচ দিনমানৰ আগতে প’লোঁ ।
তাতে আশুনি ইয়ালৈ অহাৰ কথা লিখা নাছিল ।”

“লিখা নাছিলোঁ, কাৰণ কেতিয়া সময় কৰিব পাৰোঁ নোৱাৰোঁ
একোতো তিক নাই ।”—বকৱাই ক’লে ।

“আপুন ইয়াত কেইদিনমান থাকিব ?”— বিপিনে সোধে ।

“ভিনি-চাৰি দিনমান থাকিম কিজানি । পিচে তোমালোকৰ
খা-খবৰ কেনে ? দেউতাৰ ভালেনে ?”

“ভাল বেয়া প্ৰায় সদায় একেই । তাতে বৰসো হৈ আহিছে
গা প্ৰায়েই সুবিধা নেথাকে ।” বিপিনে এনেদৰে কোৱাৰ লগে
লগে বকৱাই অমিয়াৰ ফালে চালে আৰু প্ৰশ্ন কৰিলে —“ভোৰ
আই গা ভালেনে ? গোটেইজনী দেৱোন মুখত বসপম নাইকিয়া
হৈছে । ভোৰ কি হৈছে ?”

বকৱাই এনেকৈ সোধাৰ লগে লগে অমিয়াই বাপেকৰ গাত
পৰি হক্ হক্ কৰে কাপিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে ।

তাতে জীয়েক তেনেকৈ কন্দাৰ কাৰণে বকৱাৰ মনেও শোকতে
উজনিভাঙী কৰিলে যদিও এনে এটা অৱস্থাৰ পৰিস্থিতিৰ পৰা
ওতাইয়েকৈ হাত সাৰিবৰ কাৰণে বকৱাই মৰমৰ সুৰতে জীয়েকক
ধমকি দিলে । অমিয়াই যেন চুৰ্ত্তি হুঁবাই পালে আৰু বাপেকৰ
পাৰ পৰা জাহেঁক উঠিল ।

“এতিয়া আহিবলৈ সময় নাছিল যদিও এইৰ চিঠিখন পাৰবে
পৰা অনাতিত বেছিদিন থকা অনুচিত বুলিহে সময় উলিয়াই লবা-জখিকৈ
আহিলোঁ । শিত্ত কুখি নহি জিহা কথাটোৰ কিয়নো ভাবি চাইহানে ?”

“ও, আপোনাৰ উদ্দেশ্যটো বুজিছোঁ”—বিপিনে ক’লে ।

“গিচে তোমালোকক মই ইয়াত থকা দুদিনৰ ভিতৰতে আমাৰ ঘৰটোলৈ আনি ঠান-থিত লগাই দিম বুলিছে। তুমি সেই বিষয়ে কিবা সিদ্ধান্ত কৰিলানে ?”

বিপিন যেন কোনো প্ৰত্যুত্তৰ দিব নোৱাৰি মৌন হৈ ব’ল ।

অমিয়াই অলপ যেন তীব্ৰ ভাবেই আৰম্ভ কৰিলে—“মই মৰিলোৱেঁই বা তৰিলোৱেঁই, সেইটো ভাবি চাবলৈ সমৰ্থ নাই । মুঠেই মাকৰ কথাত হেঁচৰ দি থাকে, মুখেৰে একো মাতিব নোৱাৰে । এতিয়া হেনো মাক-বাপেকক এৰি ইয়ালৈ আহিব নোৱাৰে । আহিলে মাক-বাপেকক চকু দিব কোনে ?”

“তুমি আমাৰ ঘৰটোত থাকিলেও দেউতাবাহঁতক চকু দিব পাৰিব পাৰিবাঁ দেখোন ।”

“মই আপোনালোকৰ ঘৰত থাকি চকু দিয়া নিদিয়া একেটা কথা ।”

“কি কাৰণত ?”

“মই আই-বোপাইক এৰি অহাৰ পিছত তেওঁলোকৰ মানসিক স্থিতি ক’ত থাকিব ?”

“মই অৱশ্যে হঠাৎ কিবা এটা কৰি তোমাৰ আই-বোপাইৰ শান্তি উন্নত কৰিবলৈ তোমাক ক’ব নোৱাৰোঁ । কিন্তু সেইবুলি তুমি এটা অশান্তিৰ মাজত থাকি তোমাৰ জীৱনত উন্নতি সাধন কৰিব পাৰিব পাৰিব ?”

“আই-বোপাইৰ প্ৰতি কৰ্তব্য বাদ দি মই যেনিবা আপোন-পোতীয়া ভাৱে জীৱনত উন্নতি কৰিলোৱেঁই, তাৰ যুজা কি থাকিব !”

“তোমাৰ উন্নতিটো ভেনেহ’জ্ঞে একেধাৰেই পাৰমাৰ্থিক হ’ব লাগিব ?” বুলি বকুৱাই ঢেক ঢেক কৰি হাঁহিবলৈ লাগিল ।

বিপিনে একো নেমাতিয়ে, বকুৱাই আকৌ আৰম্ভ কৰিলে—
“বদিলো বিদ্যাবুদ্ধি লৈ সংসাবল প্ৰৱেশ কৰিছাঁ তথাপিহে তোমালোকৰ সাংসাৰিক অন্তৰ্ভুক্ততা বৰ কম । গতিকে সংসাৰৰ আওতাও একো পোন্ধৰ নাই । সেই কাৰণে এনেকৈ ওপৰে ওপৰে কৰাৰোঁকৈ ।

নহ'লে তোমাৰ জীৱনৰ উন্নতিৰ ঘাই সুঁতিত সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, সাংসাৰিক আদি সকলো উদ্দেশ্য লগলাগি ই পাৰমাখিক উন্নতিৰ সাগৰলৈ গতি কৰিব আৰু তাৰ যোগেই তুমি মুক্তি লাভ কৰিবাঁ — এনে অৱান্তৰ কথাবোৰ নেভাবিলাহেঁতেন। এনেকৈ মিছামিছি কথাবোৰ ভাবি থকা মানুহ সংসাৰত একো কাম কৰিব নোৱাৰি ভীষণ সংঘাতৰ মাজত বিহ্বল হৈ পৰিত বলিয়া হয়। মোৰ উপদেশ শুনা—সংসাৰলৈ আহিছাঁ কৰ্ম কৰিবলৈ। আৰু তাৰ কাৰণে যিমানখিনি সুযোগ আহি পৰে তাৰ ধনিষ্ঠামানো এৰি দিয়া উচিত নহয়। তুমি জীৱনত ওকালতি কৰি প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিবলৈ হ'লে ঘৰুৱা খাচাং খুচুং কথাবোৰ লৈ তাৰ মেৰপাকত সোমাই নেথাকিবাঁ। নিজ কামৰ কাৰণে এনে সুন্দৰ সুযোগ নেৰিবাঁ। এনেকুৱা এটা সুন্দৰ ঘৰৰ পৰিবেশত থাকিবাঁ। যি য'ত অভাৱ আছে সকলো মই পূৰাই দিম। তোমালোকক চকু দিবলৈ দুই চাৰিটা আলখৰাও থাকিব। ইয়াৰ বাহিৰেও মোৰ আইনৰ কিতাপ পোটেইবোৰ ইয়াতে পুৰি আছে। সেইবোৰৰ তুমি সুবিধা ল'ব পাৰিবাঁ। এনেকুৱা এটা সুবিধাৰ কথা অইনে ভাবিবই নোৱাৰে। তোমাৰ কপালৰ বলভৰ্ত্তে এনে এটা সুবিধা আহি পৰিছে। গতিকে তুমি ইয়াক এৰি নিদিবাঁ। সাংসাৰিক অৱস্থা টনকিয়াল কাৰ ল'ব পাৰিলে দেখিবা আজি যি তোমাক নিন্দা কৰিছে কাইলৈ তোমাৰে ওপ গাব। আজি তুমি ওকালতিত খ্যাতি লাভ কৰি অৰ্থ সংহৰণ কৰিব পাৰিলে কাইলৈ তোমাৰ মা-দেউতাবাই তোমাৰ ওপ কেউফালে ৰাতি ফুৰিব”

“তল্লাচ মই আপোনালোকৰ ঘৰটোলৈ আহি যে মানসিক শান্তি পাম তেনে নেভাবোঁ। আৰু মানসিক অশান্তিত বাস কৰিবলগীয়া হ'লে ওকালতিত উন্নতি নেলাগে কোনো কামেই কৰা টান।” — খিণিনে ক'লে।

“মনত অশান্তি কৰি শুকাই-খীণাই তুমি যদি তোমাৰ কামত মনপুৰ্জি লাগিব নোৱাৰা তেন্তিহাহ'লে তোমাৰ উন্নতিৰ হৈ অইন কোনে আশি দিব? তোমালোক বেকা ল'ৰাবোৰ এনেকৈ মিছামিছি কথাবোৰত লাগি থাকি নষ্ট গৰ খৰিহাঁ।”

“তথাপিহেঁ মানুহৰ মানসিক অৱস্থাৰ পতিটোক আপুনি বাল কৰিব, নহয়নে?”

“বৰ ভাত-প্ৰহৰ হ’লে, বুইছাঁ, যেই কোনো সৰু সুৰা কথাতে মানসিক বিহঙ্গতা আহি পৰে। মই এই দুদিনৰ ভিতৰতে তোমা-লোকক ইয়াতে থিত লগাই থৈ যাম, বুজি আহিছোঁ। তুমি এতিয়া যোৱাঁ।”

“দেউতা আপুনি ভেঁৰেভৰ দেউতাকক লগ ধৰি ক’ব পাৰে যে আমাৰ এই ঘৰটো চকু দি থাকিবলৈ মানুহৰ অভাৱ হোৱাত গোটেই সম্পত্তিটো নষ্ট হৈ যাবৰ উপক্ৰম হৈছে। গতিকে ভেঁৰেভে যেন পুতেক বোৱাবীয়েকক ইয়াত থাকিবলৈ অনুমতি দিয়ে”—অমিয়াই দেউতাকক ক’লে।

“মোৰ ক’বৰ ইচ্ছা মুঠেই নাই। কাৰণ এওঁৰ দেউতাকৰতো একো কথা নাই। মাকহে সৰ্বেসৰ্ব। কাজেই দেউতাকে অনুমতি দিলেও মাকে যে তাত সম্মতি জনাব তাৰ আশা নাই। টনা-আজোঁৰাখন লগাবলৈ কিয় য়াওঁ। মাজতে লহু হৈ অমানুহ হোৱাৰ বাহিৰে অন্য কোনো ফলদা নহ’ব।”—বৰুৱাই উত্তৰ দিলে।

“দেউতা শেনেহ’লে আমি য়াওঁহে”—অমিয়াই বাপেকক বাত লগালে।

“তহঁত এতিয়া বাহঁক। কাইলৈ পুৱা একেবাৰেই ওলাই আহিবি।”

বাক বুজি অমিয়াই শলাগিলে। বিপিনে কিন্তু একো নেমতি বৰ চিন্তামুক্ত ভাৱে তাৰ পৰা ওলাই আহিল।

(চাক্ষিক)

সেইদিনা বিপিনৰ কাছাৰীৰ পৰা আহোঁতে অলপ পজৰ হ’ল। কাৰো লগত বিশেষ কথা-বতৰা নকৈ চাহটোপা খাই ফুৰে কপালে হাত দি পঢ়াফাঠাৰ চকীখনত বহি পৰিল।

ইকালে ভিতৰ চোভাজন্ত বহি যোগদাৱাই ওচৰৰে কেইজনীমান ঘাইকী মানুহৰ সৈতে কিবাকিবি আয়োচনা কৰি আছে। ঘাইকী মানুহৰ কথাৰ ককৰণিয়ে যেন বিপিনৰ অশান্তি আৰু বঢ়াইছে।

“ইখনকৈ চিন্তা কৰি যে ক্ষমত্ব হৈ আছে কি হৈছে, আৱশ্যক নহ’ল ?”—অমিয়াই সোৱাই আহি সোধে।

“কিহৰ চিন্তা হৈছে তুমি এতিয়াও বুজা নাইনে।”—বিপিনে প্ৰশ্ন কৰে।

“সেই একেটা কথাৰে লৈ আপোনাৰ ইমান চিন্তা। মই ভাবিছিলোঁ আপুনি কাইলৈ যোৱাৰ সিদ্ধান্তহে কৰিছে।”

“নহয়, আমি, তুমি কথাটো বুজা নাই, সেইকাৰণেহে তেনেকৈ কৈছোঁ।”

“কি কথা বুজিবলৈ আছে?”—অমিয়াই প্ৰশ্ন কৰে।

“হ’ত জন্মগ্ৰহণ কৰিছোঁ সেই ঘৰখন কোনোপধ্যেই এৰি যাব নোৱাৰি। কাৰণ ইয়াৰ প্ৰত্যেকটো বস্তু মোৰ অতি আপোন, প্ৰত্যেকটোৱেই মোৰ অন্তৰৰ নিভৃততম অংশ স্পৰ্শ কৰে। এনে এটা গাঢ় সম্বন্ধ পৰিত্যাগ কৰি নিজক হ’ত প্ৰকৃতিত স্থাপন কৰি ৰাখিব নোৱাৰিম, তালৈ গুছি যোৱাৰ আগতে অনেকবাৰ ভাবিব লাগিব। ইয়াৰ পৰা তেনেকৈ এবাৰ ওলাই যোৱা মানে এইবোৰৰ পৰা শেহবাৰৰ কাৰণে বিদায় লোৱা। সৌ যে নওলামুখত কৰবী জোপা আছে দেখিছানে? সেইজোপা মই সকতে নিজে ৰোৱা। এতিয়া সি কিমান ডাঙৰ হৈ ফুল ফুলি জাতিতকাৰ হৈ উঠিছে। সেই বগবীজোপা যে আছে সকলোৰে হাতৰ ভাৰ বগবী জোপাত ভৰাই লৈ লৈ মোৰ শ্ৰেণীৰ ল’ৰা বিলাকৰ সৈতে ওলাই খাই কিমান আনন্দ পাইছিলো সেই কথা মই এতিয়াও পাহৰা নাই। পুখুৰীৰ পাৰৰ ওলটজোপাৰ তলতে আমি মাটিৰে মূৰ্তি সাজি পূজা কৰি সেই মূৰ্তিখন পুখুৰীত উঠাই দিছিলোঁ। লগে লগে সোঁসানীৰ পাটৰ ফুলবিলাক পানীত ওপঙি মনোমোহা দৃশ্যৰ সৃষ্টি কৰিছিলে। সেই বকুলজোপাৰ গুৰিত আমাৰ পৰ্বৰোৰ জুলাই যোৱাৰ আগতে ৰাখি ৰাখিছিলোঁ। জুলাৰ পৰা মই ঘূৰি আহোঁতে সত্যক নৱনৰে সিহঁতে মোৰ মূৰলৈ চাইছিল সেই কথাবিলাক মোৰ মনত এতিয়াও অতিনৰ ৰেন লাগি আছে। কাইলৈ ইয়াৰ পৰা গ’লে সিহঁতৰ স্মৃতিয়ে মোৰ মনটোক খাই। মাৰিব। হ’ত তেজ মওহৰ সম্বন্ধ তেনে সম্বন্ধ তথিৰে পৰাকি যোৱাৰি পোন্ধোতা টান।”

“আকৌ এজন বকুলজোপা ওলায়।”—অমিয়াই তেনেকৈ কৈ হাঁহি দিয়ে।

“শকুন্তলা হোৱাহেঁতেন ভাৰ্গৱ আছিল। কাৰণ আমাৰ সমাজৰ
প্ৰথা হৈছে শূৰভী জীৱনী স্বামীৰ ঘৰলৈ যায়। আৰু মোৱাৰ আগতে
স্বামীসুহৰ মধুৰ সপোন দেখে। গতিকে শিৱসুহৰ পৰা বিচ্ছেদটো
অতি দুঃখদায়ক হ’লেও জইন এটা মধুৰ ভাৱেৰে আশুত হৈ
দুঃখ পাহৰিব পাৰে। মোৰ পক্ষে এতিয়া কথাটো হৈছে নাভূত নাশুত।”

“কেতিয়াও নহয়। কত ল’ৰাই তেনেকৈ ঘৰত থাকিব
নোৱাৰি শহৰেকৰ ঘৰত আগ্ৰহ লয়গৈ।”

“অনেক সন্তানৰ মাজৰ পৰা কেতিয়াবা কিবা কাৰণত মনো-
মাজিন্য হৈ কোনোবা এজন শহৰেকৰ ঘৰত আগ্ৰহ ল’বলৈ পাৰে। কিন্তু
এটি মান সন্তান — সি তেনেকৈ গুছি ৰোৱাটো অতি বিৰল। তুমি কেনেকৈ
বুজিবাঁ দেউতাই মোৰ লগত কিমান কষ্ট কৰিছে। গোটেই জনমটো শকুন্তা
শিক্কতা কৰি মোৰ শিক্কা নিৰ্বাহ কৰালে। আৰু এনেকৈ টিউচন কৰি
ফৰোঁতে ঘৰৰ খবৰ-খবাব ল’বলৈ অলপো কুঠেঁত নেপায়। সেই কাৰণে
অন্য কামৰ গোটেই ৰোজাটো মাৰ ওপৰতে পৰে। গতিকে তেওঁৰ
কি কষ্ট হৈছিল অনুমান কৰিব পাৰি। এতিয়া অলপ কথাতো খং
কৰি যদি গুছি মাওঁ তেতিয়া মোৰ দাস্তিত্ব পালন কৰা ক’ত
হ’ব। তেওঁ বিলাকৰ প্ৰতি মোৰ কৰ্তব্য সম্পাদন নকৰি পশুত্বৰ
চিনাকিলৈহে বা কেনেকৈ দিওঁ?”

“তেনেকৈয়ে মোৰ প্ৰতিয়ো আপোনাৰ কৰ্তব্য আছে।”
অমিয়াই কয়।

“সেই কৰ্তব্যৰ প্ৰতিয়ো মই সজাগ। দুই কৰ্তব্য কি উপায়ে
সম্পাদন কৰিম। এটা খৰিজে ইটো ভাগ কৰিব লাগে। সেই
কথাটোৱেই মোৰ মনটো আজি বহদিনৰে পৰা বিব্ৰত কৰি তুলিছে।”
এইবুলি বিপিন অলপ সময়ৰ কাৰণে নিস্তব্ধ হ’ল। অমিয়ায়ো
নিস্তব্ধ থাকিলে।

“আজিকালি ল’ৰা ভোজা কোনো কষ্টদা নাই আই। ল’ৰা
তেনেই জীৱনী হোৱাজী যেন হ’ল। বৈদ্যকৈৰ্হতক জনত লৈ
যাহিৰে যাহিৰে ঘূৰি ফুৰিব। বছৰেক হমাহে পাক এটা মাৰি
মুখ দেখুৱাবলৈকে টান পায়। তুমি লৈ জীৱনী হোৱাজীৰ মুখ
টাই আজিলি ল’ৰাৰ মুখ টাইছে আহিব লগে।” — এগৰাকী মূলক
শিৱসুহৰ সপোনৰ কথা কৈছিল।

লগে লগে যোগমায়াই আক্ষেপ কৰিলে—“সিয়ো ভাল । মোৰ পো-বোৱাৰী লগতে থাকি যি সোপা সুখৰ মুখ দেখিছোঁ কৰ নেলাগে । বোৱাৰী নহয় সাক্ষাৎ সবস্বতী । মুখত জুই দিলেও নোগোৰে । ধনী মানুহৰ ঘৰৰ ছোৱালী আনি মোৰ সুখ একেধাৰেই ৰৈ ৰৈ গৈছে ।”

“শুনিলেনে আপোনাৰ মাকৰ মহিমা । নিজ পুতেক বোৱাৰীয়েকৰ বদনাম গোটেই চোলপিভি ফুৰিছে । মোৰ পৰা আপোনাৰো সুখ নহ’ল । মোক ছিলঙত থৈ আহি আপুনিয়ো সুখে থাকুক আৰু মাক-বাপেককো সুখে ৰাখক । মোৰ আৰু ইয়াত থকা নহ’ব । থাকিলে ভিলভিলকৈ মৰিব লাগিব”—অমিয়াই গোটেই উদাউজী হৈ ক’লে ।

বিপিনে কিন্তু একো উত্তৰ দিব নুখুজি বিষয় মনেৰে জাহে জাহে কলঙৰ পাৰলৈ ওলাই গৈ এখন বেঞ্চৰ ওপৰত বহিল । ভেটিয়া কলঙৰ পাৰত জুৰ বতাহ বলিছিল । মাহুমৰীয়া বিলাকে সুন্দৰ সুন্দৰ গীতৰ তান ধৰিছিল ।

বিপিনৰ কিন্তু বতাহটো গৰম অনুভৱ হ’ল । সেই মাহুমৰীয়া সকলৰ গীতবোৰে যেন অটুহাস্য কৰি বিপিনৰ কাণত ধহৰ ধহৰ বিজিলে ।

বিপিন ঘৰলৈ উভটিল আৰু পোনকোৰেই বিছনাত পৰিল ।

(সাতাইশ)

পিচদিনা পুৱা বিপিনৰ গুই উঠোতে অলপ বেজি হ’ল । গা গা ধুই উঠি চাহ খোৱা শেষ কৰিছে । এনেতে বেণুধৰ বৰুৱাৰ পাড়ী আহি মোহন শইকীয়াৰ পদুজিত থিয় দিলেহি । বিপিন লৰাজবিকৈ পোচাক গিজি ওলাই আহিল । আৰু চ’বাত বহি থকা মোহন শইকীয়াক ক’লে—“দেউতা, মই অমিয়াহঁতৰ ঘৰৰ পৰা আহোঁ ।”

“তোৰ শহৰেৰ আহিছে নেকি ?”

“হয় আজি তিনিদিনমান ইয়াতে আছেহি ।”

তিতবৰ পৰা বোমৰায়াই সাত । কলঙৰ পাৰত বহি থকা বিপিনৰ

বিলম্বেক আজি তিনিদিনমান ইয়াতে আছেহি, দেখা এটা দি আহকগৈ ।”

শইকীয়াই একো জৱাৰ নিদিলে । খিগন ওলাই গৈ মটবত উঠিল আৰু অলপ সময়ৰ ভিতৰতে বেণুধৰ বকৱাৰ ঘৰত উপস্থিত হ’ল । বকৱাই তেতিয়া দাড়ি খুড়াই আছিল । বিগিনে সোমাই গৈ সুধিলে—“দেউতা, গা ধোৱাই নাইনে কি ?”

“এবা বোপাই, কেবাজনো মানুহৰ সৈতে কিবাকিবি আলোচনা কৰি থাকোঁতেই আজিবিকে পোস্তা নাই ।”

“মোৰো আজি কেবাদিনো গাঠো বৰ ভাল নহয় ।” বিগিনে ক’লে ।

“কি হৈছেনো তোমাৰ ?”

“অলপ অচৰণ পানী লাগি আছে । ভাতে কিবা বাজে চিন্তাবোৰে আগুৰি ধৰি গাঠো বৰ দুৰ্বল কৰি পেলাইছে ।”

“সাধাৰণ কথাবোৰ লৈ তোমালোকে কিয় ইমান চিন্তা কৰা মই বুজিব নোৱাৰোঁ।”

“আপুনি যিটো সাধাৰণ কথা বুজিছে সেইটো মোৰ কাৰণে অসাধাৰণ, কাৰণ মই বাস্তৱিক হিচাপে দুফালৰ পৰা দুই দৃষ্টি-ভঙ্গীত সেই কথাটোৰ সম্মুখীন হ’ব লগা হৈছে।।”

“তোমাৰ একেধাৰে ব্যক্তিগত কথা এটাত বহুত কথা একেলগে সাঙুৰি লৈ জোঁটাই পোঁটাই আহি। কিয় মই হ’লে একো বুজিব পৰা নাই।” —বেণুধৰ বকৱাষ্ট ক’লে ।

“একেধাৰে ব্যক্তিগত বুলি আপুনি কি ক’ব বুজিছে মই একো ধৰিব পৰা নাই।”

“মানে তোমাৰ আৰু অমিয়াৰ ভীতন একেডাল অৰিখে এক-পোটি কৰি বন্ধা বেনিৰা এজন ব্যক্তিহে । আৰু তোমালোকৰ দুয়ো-টাৰ মাজতে জীৱফলি যেনে তোমালোকৰ একত্ব তথা ব্যক্তিত্ব নষ্ট কৰিব খুজিব তাকে তুমি পৰিত্যাগ কৰিব লগিহ । এনে এটা ব্যক্তিগত কথাত তুমি মোকৰ আৰ্থৰ কথা সাঙুৰি আধামৰা হৈছ। কিয় ?”

“ভেনেহ’লে মোৰ জীৱনৰ গতিৰ লগত আই-বোপাইৰ কোনো সংশ্লিষ্ট নাই ?”

“আছে, যিমানলৈকে তেওঁলোকৰ স্বার্থ বন্ধা হয় সিমানলৈকে ।”

“তেওঁলোকৰ স্বার্থ মোৰ স্বার্থ নহয়নে কি ?”

“হয় । কিন্তু তোমাৰ স্বার্থটো তেওঁলোকৰ নহয় ।”

“কেলেই ?”

“কাৰণ তেওঁলোকে তেনেকৈ নেভাবে ! অমিয়াৰ আৰু তোমাৰ মনোমালিন্য হ’লেই তোমাৰ মাৰাই অন্ততঃ তেওঁৰ স্বার্থসিদ্ধি হ’ব বুলি ভাবে ।”

ভেনেহ’লে অমিয়াই নিজৰ স্বার্থ সিদ্ধিৰ কাৰণেই অলপ সহ্য কৰিবলৈ শিকক আৰু আমি আমাৰ ঘৰতে থাকোহঁক ।”

“তুমি কি কথাবোৰ কোৱা হৈছে ! তুমি মই যিমানদূৰ গমি-দীপ্তি চাব পাৰিছোঁ, অমিয়াই সিমানদূৰলৈ ভাবিব পাৰিব বুলি আশা কৰাতো ভুল হ’ব । কোমলমতিৰ ছোৱালী অলপতে কাতিবাস্ত হৈ পৰে ।”

“জীৱনত ঠেকা খালে অলপ অলপকৈ ভাবিবলৈ শিকিব ।”

“ভাবিবলৈ শিকাৰ লক্ষণ নাই !”

“ভেনেকুৱা অনুমান কিহৰ পৰা কৰিলে ?”

“মানে এতিয়ালৈকে তেনে পতিগোহৰ অভাৱৰ পৰা । অৰ্থাৎ তোমাৰ মাৰাই যিমান উগ্ৰমুষ্টি ধাৰণ কৰিছে, অমিয়েও তেনে প্ৰতিক্ৰিয়া কৰিছে ।”

“শিক্ষিতা ছোৱালী, সমস্ত নিজে নিজে পৰিস্থিতিৰ লগত আপত্তিহাই জ’ব পাৰিব ।”

“বানে কথাটো অকল শিক্ষাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰা নাই । ভাই সকলো পৰা বেলেগ আদৰ-কায়দাত আজিসূতা হৈ উঠাত কাৰো ফৰৰ ভাৱ বুজিব নোৱাৰা অনোভাত এটা গঢ়ি উঠিছে ।”

“সেইটো আপোনালোকৰে ভুল । এতিয়া তাৰ ফল ভোগ কৰক ।”

“আমাৰ ভুল হয়েছে। পিচে তুমি আনো কথাটো আগেরে
নেজানো? পানীত নামিলা বুজিয়েই আক নামি গৈ থাকি কাচুতি
এবিবানে? উঠিবলৈহে স্বপ্ন কবিব লাগে।”

“বুচাৰুড় দেখিলো মূৰ ভিহ্নালে যেতিয়া, আধাচোটা কবিব
নোহাবে।”

“আধাচোটা নকবি শেষ কবিলৈ য’ওঁতে যদি বখলিগাই
পেজান্ন। অৰ্থাৎ আমিহে ইতিমধ্যে অভিলিষ্ট হৈ আত্মহত্যা কৰে নাইবা
পলাই গৈ হিহ্নং ওজান্গৈ তেতিয়া তোমাৰ সন্দান্ধে গোটেই যৈ
বৈ যাব। দুয়ো পৰিহালৰ খ্যাতি বজনজন্য হ’ব।”

“মই আহি ইহ্নাত থাকিলেওতো কম বন্দনাম নহ’ব।”

“কি কথাবোৰ কৈ থাকিছে? একেটা কথাকে এনেকৈ ধৰি
থকা মানুহ তোমাৰ বাহিৰে আক দ্বিতীয় কাকো দেখা নাই। তুমি
ভীতু কাপুকম। নিজ ভিহ্নাত্যৰ ওপৰত এনেকৈ অইনক
প্ৰতিপত্তি খটাবলৈ এৰি দি কোন মানুহ তেনেকৈ নিৰ্জিহ্নাৰ হৈ
থাকিব পাৰেহে? নিজৰ বস্তু, নিজৰ ভৱিষ্যৎ, নিজৰ সংসাৰ নিজে
চম্ভালি নেবাখি লোকৰ হাতত এৰি দি কিয় সোপাকে স্বপ্নবাদ
কৰিবোঁ? তোমাৰ যি ইচ্ছা তাকে কবিব পাৰোঁ। কিন্তু জানি শুনিয়ো
দেখি মেলিলো মোৰ ছোৱালী বিহ্না কবাই ভাইৰ জীৱনটো কিয়
এনেকৈ নষ্ট কৰিবোঁ? তোমাৰ যি ইচ্ছা হয়, তাকে কবিব পাৰোঁ।
তুমি যদি আমাৰ কথালৈ এনেকৈ আওকাণ কৰোঁ, তেতিয়া তুমি
ভৱিষ্যতে আমাৰ পৰা পাবলগীয়া স্বাভাৱিক সুবিধাবোৰো হেৰুৱাবোঁ
আক বিপদত পৰিলে আমি উলটি নাচাওঁ। আমাৰ ছোৱালী তোমালৈ
বিহ্না দিলোঁ যেতিয়া ভাল উপদেশ দিয়া কৰ্ত্তব্য বুজিছে উপহাসি
দিছোঁ। মোৰ ছোৱালীৰ স্বাৰ্থত নহয়। তোমাৰ স্বহস্তৰ স্বাৰ্থৰ
খাতিৰতহে। মোৰ ছোৱালী যমেই নিজে বা জোৱালহেই নিজে যই
সিমান নেভাবোঁ বুজিছোঁ।

বকৱাৰ স্তুতি দেখি বিপিনে আক একো সমিধান নিদিয়াকৈ
ভাব পৰা ভৱিষ্যতকৈ ওলাই আহিল।

(আঠাইশ)

যাব পাৰেই বিপিনে জবাজবকৈ কান্ধাবী পাজলৈ। আক যাব
জাইবোঁত বহি জাইবৰ কিয়া এটা কথা জামোচনী কবিবৰ মনতহে

ইন্ডিয়ান বিপোটাৰখন মেলি ল'লে । কিন্তু উলুপিটাই থকা মনটোহে কোনো কথাৰ ভিতৰলৈ শ্বাৰ নুখুজিলে । বিপিনে অশান্ত অৱস্থাটোক হেঁচি ধৰি মনটোক শান্ত কৰি আলোচনীখনৰ কথাবোৰত লগাবলৈ চেষ্টা কৰিলে । তথাপিও যেন মনটো উদ্বিগ্ন, অশান্ত আৰু যেন অন্তৰ্বিতে ই কিবা এটা কথাৰ পিচহে লয় । উপায় নেগাই মগজটো ঠাণ্ডা কৰিবৰ কাৰণে একাপ চাহৰ ফৰ্মাচ দিলে ।

চাহত শোহা মাৰি বিপিনে বাৰ লাইব্ৰেৰীৰ ওপৰ মহলাৰ খিৰিকীয়েদি দূৰলৈ চাট পখিয়ালে । অলপ দূৰত কলঙৰ সঁতি চকুত পৰিল । পাৰৰ বালি চাপৰিবোৰে খৰালিৰ গুৰুতাত এটা ড়য়াৰহ ৰূপ লৈ যেন বিপিনৰ ফালে গ্ৰন্থহাস্য কৰিছে । দূৰৰ মাহনীবোৰৰ গুৰুতাত মাহবোৰে বিপিনৰ গুৰুতাই যোৱা মনৰ গতিটোক যেন সমবেদনা জনাইছে ।

বিপিনে চাহ খাই খাই কিবা এটা ভাৱত যেন ভগ্ন হৈ পৰিল ।

কেউদিনে গুৰুতাত, খৰাং । কলঙৰ পানী গুৰুতাই বালি ওলাইছে ।

এই কলঙেই এদিন সেউজীয়া ৰঙেৰে বিপিনৰ মনৰ সকলো ভাৱতে এটা সবুজ ৰঙৰ আভা বোলাইছিল । ইয়েই এদিন আশাৰ সমাজ যোগাই বিপিনৰ কাৰণে যেন সকলো প্ৰেৰণাৰ নিদান আছিল ।

বিপিনৰ মনত পৰিল কেনেকৈ এদিন গুৱাহাটীৰ পৰা আহি পালেই লৰালবিকৈ এই কলঙৰ পাৰে পাৰে অমিয়াহঁতৰ ঘৰলৈ গৈছিল আৰু ইয়াৰ সিপাৰত থকা দূৰৈৰ সেউজীয়া চাপৰিবোৰে আৰু এই পাৰৰ নতুন কুঁহিপাতেৰে চিকমিকাই থকা গছবোৰে বিপিনৰ অন্তৰ্বে মনটোত কেনেকৈ অমিয়াৰ সৌন্দৰ্য্যৰ চৌ খেলিছিল । প্ৰকৃতিৰ অভিনৱ কমনীয়তাই অমিয়াৰ ফুলো ফুলো কৰা মাধুৰ্য্যৰ আত্মদৰ কাৰণে বিপিনক লালসিক্ত কৰিছিল ।

কলং জীৱা সঁতি আৰু অমিয়াৰ জীৱন্ত প্ৰতিমূৰ্তি ।

লগে লগে বিপিনৰ উদ্ভাস্ত যৌৱন ।

তেতিয়া সকলোবোৰেই মধুৰ । সপোনপূৰ্বৰ অজৌকিক কলমাই বিপিনক মত্তকীয়া কৰিছিল ।

আক ভাব মধুৰ সপোনতই জীৱনৰ বৰ্ত্তন হুৱি আঁকি দিছিল। অমিয়াৰ সৌন্দৰ্য্যই আছিল জীৱনৰ ৰূপৰেখা।

অমিয়াৰ কথা ভাবিলে ভাল লাগিছিল। অমিয়াৰ গায় হাঁহ লগে লগে বিপিনৰ পোটেই জীৱনৰ হাঁতো লবি ফুৰিছিল।

আক এতিয়া ?

কলং আধামৰা আধাজীয়া ! পাৰৰ চাপৰিৰ ঘাঁহ-বনৰোৰ শুকান নীৰস ! বিপিনৰ মন চিত্তাৰুত আক ৰাভৰতৰ তীব্ৰ সংঘাতত বিব্ৰত !

“এফালে আহিছে অমিয়াৰ লগত থাকি অমিয়াইত্তৰ ঘৰৰ সকলো বিলাসৰ উপভোগৰ সুন্দৰ সুযোগ। ইয়াতেই বিপিনে সকলো স্বৰ্গৰ সুখৰ অধিকাৰী হ’ব পাৰিব ! আনন্দৰ জীৱন, সুন্দৰৰ আৰাধনা—ই লোকক মহানৰ পৰা মহীমান কৰি তোলে। জন্তুৰৰ সকলো ক্ষুদ্ৰত্বৰ ওপৰত উঠিবলৈ মনটোক দিকায়।”

“আনফালে আছে অমিয়াৰ এৰি দি এতিয়া কলঙৰ শুকতাৰ দৰে এটা নীৰস জীৱন-স্বাপন কৰাৰ অভিশাপ।”

“নীৰস হ’লেও ইয়াত আনন্দ আছে। শুশ্ৰূষাত, পুত্ৰৰ আদৰ স্বৰূপত আই-বোপাইৰ হাঁহি বিৰিঙিব, ইয়েই মনত শত-সহস্ৰ আনন্দ-চৌৰ পুলক তুলিব।”

লগে লগে বিপিনৰ মাক-স্বাগেকৰ শুকান মুখ দুখনৰ প্ৰতিচ্ছবিটো কলঙৰ শুকান পাৰত ভাঁহি উঠিল।

লগে লগে ৰাংচালী কৈ খোজত খোজ মিলোৱা অমিয়াৰ চিত্ৰও উদ্ভাসিত হ’ল। “খৰালিৰ শুকান ভয়াবহ ৰূপটোৱো কলঙৰ আচল ৰূপ নহয়।”

“ভৰবাৰিষাৰ দোকোজলাকাল পানীৰে দুই পাৰ ধুৱাই ফেনে-ফোটোকাৰে উদ্ভাসিত ৰূপটোৱেই সকলোকে আশাৰ সকাৰ কৰে। ইয়াৰ ৰোহন্তে মানুহ আশ্ৰুত হয়।”

“এগৰাকী সুঠাৱ সুবৰ্ত্তীক বুকুৰ সকলো উৰ ফিলাই দি নিজৰ জীৱনৰ প্যাৰাবাৰ যোগোৱা—ইয়েই ব্ৰহ্মত জীৱন ! ইয়াতেই সকলো উদ্ভাস, সকলো আশা-প্ৰাৰ্থনা পূৰ্ণ হয়।”

“কলঙ যে ডবৰাবিহাৰ পানীৰে দুয়োপাৰ চৌহাই পাৰৰ মাটিবোৰ পলসেৰে সাকহা কৰি পৰৰ উপকাৰৰ কাৰণে নিঃশেষিত হয়।”

“আই-বোপায়ো তেনেকৈয়ে মোৰ কাৰণে কলঙ কৰি নিশ্চিহ্ন হ’ব ধৰিছে ! ই ত্যাগৰ নিদৰ্শন নহয় নেকি ?”

“সেই ত্যাগৰ আদৰ্শ তোমাৰ কাৰণে নহয় নেকি ?”

“ময়ো তেনেকৈয়ে আই-বোপাইৰ সুখৰ কাৰণে নিজকে নিজে বিলীন কৰি নিদিম কিয় ?”

“অৱশ্যে দিব লাগিব।”

এনেকৈ ভাবি বিপিনে স্তব্ধ হৈ অলপ সময়ৰ কাৰণে চকু মুদিলে।

লগে লগে অমিয়াৰ কথাষাৰ কাণত বাজি উঠিল—“মোৰ প্ৰতিও আপোনাৰ দায়িত্ব কম নহয়। মই আপোনাৰ বাটলু চিৰোতা নহয়।”

তেনেহ’লে তেনেকৈ এবাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰি অমিয়াৰ জীৱন চাৰখাৰ কৰিবলৈ তোমাৰ কি আধকাৰ আছে ?”

“একো নাই।”

“তুমি জানা অমিয়া ধনীৰ ছোৱালী। তোমাৰ ঘৰৰ দাবিদ্বৰ পৰিবেশত ভাই খাপ খুৱাব নোৱাৰিব।”

বিপিনৰ মনত পৰিল দেউতাকে বনক শৰ্মাৰ আগত কোৱা কথাষাৰলৈ—“মই নেভাৱোঁ যে বেণুধৰৰ ছোৱালীয়ে আহি আমাৰ দুখীয়াৰ ঘৰত খাপ খুৱাব পাৰিব।”

“তথাপিহে তুমি আওকাণ কৰিলা কিয় ?”

“সেই সময়ত এটা মাদকতাই, এটা বলিয়ালিয়ে মনটোৰ পৰা সকলো বিবেচনা শক্তি লোপ পোৱাইছিল নেকি ?”

“বলিয়ালিয়েই বা হ’ল কেনেকৈ ? সি মোৰ মন সকলো সময়তে অধিকাৰ কৰি জীৱনৰ মধুৰ সপোনৰ ছবি আঁকি দিছিল, সিন্তো বলিয়ালি হ’ব নোৱাৰে।”

“তথাপিহে ই এটা সপোন, দিঠক নহয়। আৰু তামৰ স্বাভাৱমতেই আজি মোৰ সকলো অনৰ্থৰ মূল।”

“সেই বুলি অমিয়াক ভালপোহাটো মোৰ এটা বিৰাট ফাঁকি নহয়। অমিয়াক মোৰ ভাল লাগিছিল, অতি আগপেন যেন লাগিছিল আৰু সেই ভালপোহা এতিয়াও আছে।”

“দুৰ্বল নাৰী, ক্ষুদ্ৰ নাৰী! ইহঁতৰ আকৰ্ষণ ইমান তীব্ৰ!”

“হওক তীব্ৰ! ইয়াৰ শিকলি মই ছিড়িবই লাগিব। আই-বোপাইৰ আগত তিবোতাৰ প্ৰতি ভালপোহাটো অতি তুচ্ছ। যদি অমিয়া আমাৰ ঘৰলৈ থাকিব নোৱাৰে, যাওক বাপেকৰ ঘৰলৈ। সেইবুলি লগতে শহৰৰ ঘৰলৈ যোৱাত মোৰ কোনো যুক্তি নাই।”

এনেকৈ ভাবি ভাবি বিপিনৰ গোটেই শৰীৰ পৰম উত্তি প’ল। গাৰ গোটেই তেজ যেন মুখলৈ উত্তি গাল, চকু, মুখ সকলো ডিক্-তিকীয়া বঙা হৈ পৰিল।

বিপিনৰ যেন দৃষ্টি শক্তি লোপ পালে। বিপিনে যেন ভেনে এটা তন্ত্ৰাবহ অৱস্থাৰ সন্মুখীন নহ’বলৈকে চকু দুটা মাদি দিলে।

“তেনেকৈ অকাতৰে নিজ তিবোতাৰ লগত বিচ্ছেদ হ’বলৈ দিলে নিজৰ জীৱন যেন এটা বাৰৰ কাৰণে নষ্ট হৈ যাব। এনে এটা বহুমূলীয়া জীৱনৰ আঁত খেদি যেন জন্ম জন্মান্তৰ ধাতিত হ’ব লাগিব।”

“ভালপোহা। প্ৰেম!!”

“বিৰাট ফাঁকি!!”

“অমিয়াক জবৰৰ পৰা ভাল লাগিছিল। সকলো হকা-বধালে আওকাণ কৰি আত্মসুখৰ কাৰণে চকুমুদি আগবাঢ়িছিলোঁ অমিয়াৰ ঘৰলৈ। পৰৰ ধনৰ ওপৰত গিৰিহঁত হৈ বিলাসত দিন কটাই সকলো সুখৰ অধীশ্বৰ হ’ম এই আছিল মনৰ অচেতন এতৰাজত কাৰ্যনা।”

“প্ৰেম!—এটা মহৎ স্বাৰ্থ! ইয়াৰ আঁৰ কাপোৰতেই মানুহে নিজ উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰে।”

বিপিনৰ মনলৈ পৰিল মাকৰ কথা—“ভেনেকৈ সম্পত্তি এটা পোহাটো ভাগাব কথা বোপাই!” ভেতিয়া বিপিনেও যেন সেই একে ভাবৰ অনুমোদন কৰিছিল—“ময়ো ভাংকেহে কওঁ। ধনী মানুহ এঘৰৰ আজমল’ৰ নোৱাৰিলে মোৰ ওকালতি কৰাটো বহু’বলৈ বোপাই।”

“ভেনেহঁলে মোৰ ভাৱিকল্পনীয়া একো নাই। ভোকাৰ খেতিয়া সকলো কথাই ভাবিৰে পৰা এটা উদ্দেশ্যে ধাতিত হ’ব লাগিছে।

ভাত ভাৰিখৈ কি আছে ? তোমাৰ ভালপোহা, তোমাৰ বঙীপ হুৰি সকলো স্বাৰ্থ সম্বলিত। এতিয়া ভেনেহ'লে তাত অন্য কথা সুমাই খেলিমেলি কৰা। কিয় ? এফালে দয়া, ধৰ্ম, আৰু পিতৃভক্তি বন্ধা কৰিব খুজিবাঁ আৰু জানফালে সম্পূৰ্ণভাৱে স্বাৰ্থাক হৈ প্ৰবৃত্ত হ'বা— ই এটা ঘোৰ বিৰোধ। আৰু এনে চিন্তাধাৰায়ে সকলো সংঘাতৰ তথা সকলো অনৰ্থৰ মূল।”

“ভেনেহ'লে উপায় কি ? কৰ্তব্য কি ?”

বিগিনে আকৌ ভাৰিখৈ ধৰিলে—“এতিয়া ভাৰিতো লাভ নাই। বধৰ চকৰি যি পথত ঘূৰাবলৈ আবদ্ধ কৰিলা, তাৰ ওপৰাটো পথত চলিবলৈ আৰু অবসৰ ক'ত ? পানীৰ সোঁত যিফালে হিলদ'ল ভাঙি বৈ গ'ল, তাৰ বিপৰীতে বোৱাবৰ কি ভাগজ আছে ?

প্ৰেম, ভোগ, বিলাস, বিষয়, বাসনা—সংসাৰ চকৰীৰ অবগচ্ছক। সকলোতেই এটা পতিত একেটা পথতে একেলগে চলে। এটাৰ হীনদেৰি হ'লে বাকী কেইটা নিষ্ক্ৰিয়। ইয়াৰ লগত জীৱনৰ অন্য উচ্চ কথাবোৰ সানমিহলি কৰিব খোজা কিয় ?

লগে লগে বেপ্‌ধৰ বকুৱাই পুৱা ওলাই আহিবৰ সময়ত কোৱা কথাখবলৈ মনস্ত পৰিল—“তুমি যদি আমাৰ কথাটো এনেকৈ আওকাণ কৰা, ভেতিয়া তুমি ভৱিষ্যতে আমাৰ পৰা স্বভাৱতে পাবলগীয়া সুবিধাবোৰো হেৰুৱাবা।”

বিগিনে ভাৰিলে—“মই যদি তেওঁলোকৰ উপদেশ অনুসৰণ নকৰোঁ, ভেতিয়াহ'লে তেওঁলোকৰ সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী হোৱা নোপাতিব।”—পছৰৰ সেই সন্তধানবাণীৰ তাৎপৰ্য্য বোধকৰোঁ এয়ে।

বিগিন যেন প্ৰকৃতিষ্ঠ হ'ল আৰু ক'লে—“এতিয়া ভেনেহ'লে নৈৰ ফল এই পাব, নহ'ল সিপাৰ। মধ্যস্থতা অন্তৰ্জনন কৰি দুয়োফাল হেৰুৱাবৰ সময় উকলিল।”

(উনৱিশ)

আজি কেইদিনমানৰে পৰা মোহন শইকীয়া আৰু ষ্টিউচনী কথিবলৈ যোৱা নাই। সেইদিনাও যোৱা নাছিল। এতিয়া হৈ অহাৰ অৱস্থা অৱশ্যে পৰকেইজনী খেদি নি পোহাৰিত বান্ধিলে। আৰু কিতাপ

পৰা দানাৰ টিনটো আনিবলৈ যাওঁতে যোগমায়াক কৈ আহিল—
“অলপ চাহকে কৰা। অৱসন্ন মনটোলৈ অলপ বস আহে যদি
আহক।”

যোগমায়াই একো উত্তৰ নিদি এটা হুঁনিয়া চাৰিজে আৰু
চাহৰ কেটলীটো জুইৰ ওপৰত তুলি দিলে।

বাহিৰৰ চ’ৰাতে চাহ খাবলৈ বহি শইকীয়াই যোগমায়াক
সুধিলে—“ভাত কিহেৰে বঢ়াবানো?”

“আপুনি কিহেৰে বঢ়োৱাৰ কথা সুধিছে, মই বঢ়োৱাৰ
কথা ভৰাই নাই।”

“ষোৱাষোৰ প’ল বুলি থকাষোৰে নেখাই-ন’বৈ এনেকৈ
কিমান দিন শুকাই থাকিব।”

“তথাপিহে জ’ৰাটো ষোৱাৰ পিচত পোটেইখন শূন হৈ
গৈছে।”

শইকীয়া মৌন হৈ ব’ল। যোগমায়াৰ জন্তৰ আৰু ভাৰি
পৰে বুলি নিজ দুৰ্বলতা গ্ৰহণ নকৰি ক’লে—

“সেইবোৰ যি হয় হওক, নিজৰ কাৰণে তিনি আঙুলি
থাকিবলৈকে পেটত কিবা একোটা পেলোৱা ভাল।”

“আমি মৰি যোৱাই ভাল।”

“জ’ৰাটো আমাৰ ঘৰৰ পৰা ওচি প’ল বুলিয়েই বৰি দাৰ।”

“এতিয়া আমাৰ জীৱাই থকাৰ কোনো সন্ধান নাই।”

“তেনেকৈ অলপ কথাতে যদি অতিষ্ঠ হৈ যোৱা, তেনেহ’লে
ভাতৰ কথাত কৰিব। কি?”

“এইটো অলপীয়া কথাহে হ’ল?”

“ভাতৰ হ’লেও ধৈৰ্য্য ধৰি থাকিব লাগে। ইয়াতকৈ ভাতৰ
বিপদো আহিব পাৰে। তেতিয়া কি কৰিব।”

“আমাৰ অৱস্থা জলগ্ৰস্ত হৈছে। নিজৰ জ’ৰাটো আমাক
এবি গৈছে ইয়াতকৈ কি ভাতৰ কথা হ’বলৈ আহে?”

“একো ভাতৰ কথা হোৱা নাই। সোৱা পৰ্য্যবসৰ ঘৰ,
ভাতৰ আহে। অৱশ্যে ঘৰৰ জ’ৰা হ’বলৈ ওচি আহিব।”

“আপোনাৰ ল’ৰা আহিব হৈছে ! তাই ডাক স্নেনেকৈ গিলি ধৰিছে তাৰ নিস্তাৰ নাই । তাই আহি মোক ল’ৰাৰ মৰম কণৰ পৰাও বঞ্চিত কৰিলে । ডাক মোৰ বুকুৰ পৰা কাটি নিলে । কোনোবা জনমৰ শতক শালিলে !”

“মুই আগতে নকৈছিলোঁনে ! ধনীৰ ঘৰৰ ছোৱালী থিয় কৰালে এনে পৰিণাম হ’বই ।”

“ধনীৰ ছোৱালী হ’ল বুলিয়েইনো ইমানকৈ বশ হৈ যাব লাগেনে ?”

“ডেকা ল’ৰা বুলিলেই গাভৰুৰ বশ, সিহঁতৰ ক’ত মাক-বাপেকলৈ চাবৰ সময় আছে ! তাতে যদি ছোৱালী ধনীৰ জীৱনী হয়, গা তিনিখন চাবিখন কৰি থাকে নহয়।”

“আই ঐ দেহি ! মোৰ অজলা ল’ৰাটো পাই সিহঁতে তেনেই নকৰিবৰ চকৰি কৰিছে !”

“তোমাৰ ল’ৰা অজলা নহয় । মুঠতে মাক-বাপেকতকৈ ভিৰোভালে তানটো বেছি । আক ইয়াৰ আকৰ্ষণেই মানুহক কাক ক’লৈ টানি নিয়ে ক’ৰ নোৱাৰি । তাৰে সুবিধালৈয়ে পৰৰ ল’ৰাৰ ওপৰত শহৰেক-শাহৰেক কড়ুৱ খটায়।”

“আমি আপোনাবোৰ পৰ হৰোঁ আক পৰবোৰ আপোন হ’ল । সিহঁতে মৰমেৰে ওপচাই ৰাখিব।”

“সিহঁতৰ পৰা মৰম, সা-সুবিধা সকলো পাব । ল’ৰাটোৱো সুখত থাকিব । এইবোৰ একো বেয়া হোৱা নাই । কিন্তু কাললৈ কথা এটা বৈ প’ল । অমুকৰ ল’ৰা অমুকৰ ঘৰ-জোঁতাই হ’ল । তাতে এতিয়া গুৰিভা আহি ইয়াত থাকিবলৈ লোৱাত আমাৰ বংশৰ খ্যাতি বৈ বৈ প’ল।”

“কি ! তাই আকৌ ইয়ালৈ আহিবৰ কিমান দিন হ’ল আক আহিছে বা কেনেই ?”

“চাৰি-পাঁচ দিন মান হ’ব পাৰ । আক নাহিব কেনেই ! ঘৰলৈ পিৰিহঁত নাহিবনে ?”

“মোৰ ল’ৰাৰ ওপৰত ভোট পিৰিহঁত ওলাল ! তাৰিহিলোঁ মাজে-সময়ে ডাককে নৈ সিহঁতক চাইচিতি দিহা পৰামৰ্শ দি আহিমনে !”

“হৈছে ছোৱা!। ইয়াত থাকোঁতেই দিহা; পৰামৰ্শ দি পাব কৰিলোঁ। লোকৰ ঘৰত গৈ আগপিচ খৰিবলৈ কিবা মানুহ নাইকিন্হা হৈছেনে? সেইয়া দেখোন প্ৰতিভা আৰ্হি সঁজা।”

“তাই আহিলেই হ’বনে? মোৰ ল’ৰাৰ ওপৰত তাই কোন?”

“তেওঁ ভোমাৰ ল’ৰাৰ এতিয়া মাক। অস্ততঃ মাকৰ জেপা দখল কৰি বহিছেহি।”

“দখল কৰিলেই হ’বনে? মই এৰি দিম কিয়? জীয়াই থাকিলে মই সিহঁতক ইয়ালৈ আনিহে এৰিম। তাইক মোৰ ল’ৰাৰ হতুৱায়ে বাহিব কৰাম। মোৰ ল’ৰাৰ ওপৰত তাইৰ ওজাতিচ নেখাটে। মোৰ ল’ৰাক তাই তেনেদৰে আৱৰি ল’বলৈ মই মাকজনী থাকোঁতে তাই ক’ব মাকজনী ওলাল।”

বিষাদৰ মাত্ৰত যোগমায়াৰ নইকীয়াই আৰু জ্বলাই লিৰ নুখুজিলে।

(দ্বিতীয়)

এনেকৈয়ে কেইমাহমান পাব হ’ল। যোগমায়াই যদিও বিপিন আৰু অমিয়াৰ তালৈ এবাৰমান যাব বুলি ভাবিছিল, প্ৰতিভা আহি তাত থাকিবলৈ লোৱাৰে পৰা সেই অভিশাপ একেৰায়েই ত্যাগ কৰিলে।

এদিন বাতিপুৱা আঠটামান বজাত বিপিনে এটা মানুহৰ হাতত নইকীয়ালৈ এখন চিঠি দিলে। চিঠিখন পায়েই নইকীয়াই বুলি পঢ়ি চালে আৰু বংমেনেৰে যোগমায়াৰ স্মৃতি সন্মাদটো দিলে।

“কিমান সমস্তত ল’ৰাটোৰ জন্ম হ’ল?”—যোগমায়াই সুখিলে।

“কিমান সমস্তত একো লিখা নাই। বাতিপুৱাই বুলি লিখিছে।”

“এতিয়া তেওঁ সকলো ভালো কালে আছে?”

“এতিয়ালৈকে সকলো ভালো আছে।”—নইকীয়াই ক’লে।

“তেনেহঁলে আপুনি এতিয়া কি কৰিব খোজে?” যোগমায়াই প্ৰশ্ন কৰিলে।

“মোৰ মনেৰে আমি দুয়ো গা পা ধুই তাৰ পৰা ধৰব এটা কৰি অহাছে ভাল হ’ব।”

“হয়নে কি?”

“ভোমাৰ ইচ্ছা নাইনে কি?”

“ইচ্ছা নহ’ব কেচেই? ঘৰতে ল’ৰা এটা উপজিছে চাবলৈ মন নহ’ব কিয়? সিহঁতৰ ঘৰত উপজিলে বুজিয়েই সিহঁতৰ হ’বনে? নিজৰ বস্তু জোকৰ হাতত এৰি দিব পাৰিনে?”

শইকীয়াই মিচিকিয়াই হাঁহিলে আৰু ক’লে—“ভেনেহ’লে সোনকালে ওজোৱা।”

লগে লগে নিজেও গা পা ধুই মাবলৈ সচেষ্ট হ’ল।

“পিচে নাভিনীৰ মুখ শুদা হাতেৰেই চাঁবাগৈনে?”—শইকীয়াই সোধে।

“সেই ঝাৰৰ পতোৱা আঙঠিটোকে লৈ মাম বুজি ডাখিহোঁ”
—শইকীয়ানীয়ে ক’লে।

অলপ সময়ৰ পিচত দুয়ো গৈ বেপুখৰ বকুৱাৰ ঘৰ পালেগৈ। ষোণমাস্বাই অমিয়াৰ কোজাৰ পৰা ল’ৰাটো আনি নিজৰ কোজাত লগে আৰু হাতৰ মুঠিত আঙঠিটো সুমাই দিলে। প্ৰতিভাও লাহে লাহে ওচৰ চাপি আহিল আৰু হাঁহি হাঁহি কেঁচুৱাটোক কোৱা যেন কৰি ক’লে—“সেইয়া দেখিছনে? বুঢ়ীমাৰক চাই ল। ইমান দিন শুই আহিল, আজি সাৰ পাইছে।”

কথাষাৰ কোৱাৰ লগে লগে ষোণমাস্বাই তালুসৰে গ’ল। মনৰ খং মনতে মাৰ নিয়াই অলপকৈ হৰ্ষা যেন কৰি ক’লে—
“মোৰনো ধৰব কৰিবৰ কি সকাহ আছে। ধৰব কৰোঁ বা নকৰোঁ। আমাৰ নাভি আমাৰ ঘৰলৈ মাৰই আৰু আমাৰ হাতত পৰিবই।”

ষোণমাস্বাই এই কথাত প্ৰতিভা যেন অলপ অগ্ৰসৰ হ’ল আৰু ক’লে—“ভুজিভাজি ডাঙৰ দীঘল কৰি দিব পাৰিলে দিখিহঁতৰ অজান্তে নাই।”

“অৱশ্যে ল’ৰা ভুজি ডাঙৰ দীঘল কৰিব পাৰিলে ভোট-দিখিহঁত নোজোৱাকৈ নেথাকে।”—ষোণমাস্বাই লগাই দিলে।

প্ৰতিভাই বুজিব পাৰিলে যে শইকীয়াৰীয়ে যিদিনৰ কথা লৈছেই এইপাত শব্দ মাৰিছে । গতিকে ভগ্নে ভগ্নে উত্তৰ দিলে—
“সিবিহঁত ভাল হ’লেনো ভোটসিবিহঁত ওলাই গ’লেনে ?”

“কুমলীয়া এদা পালে মানুহে হাতৰ তলতহাতে মোহাৰি থাক । ভাল মানুহ পালে মানুহে নাকত ধৰি ঘূৰাও বহিছে ।”—যোগমায়াই খঙেৰে প্ৰত্যুত্তৰ দিলে ।

প্ৰতিভাই ভাবিলে যে যোগমায়াহঁতক ইমান উপেক্ষা কৰাৰ পিচতো ভেওঁলোকৰ ঘৰলৈ অহাটোৱেই আত্মসমৰ্পন কথা বেনে হৈছে । ইয়াৰ পিচত আক বিশেষ জগমান কৰা উচিত নহ’ব । সেইকাৰণে তেও আক কোনো কথা নকৈ মনে মনে থাকিল ।

এনেতে শইকীয়া ভিতৰলৈ সোমাই আহিল ।

প্ৰতিভাই সুধিলে—“নাতিনীয়েকক দেখিলেনে ?”

“আমাৰনো দেখা নেদেখা কি ? ”উপবানে ভালে ৰাখিলেই হয় । আপোনালোক আছে যেতিয়া আমি বিশেষ চিন্তা নকৰোঁ ।”

মোহন শইকীয়াৰ কথাৰ সুৰ প্ৰতিভাৰ ভাল লাগিল ।

“আমিনো কি কৰিব পাৰোঁ ? সকলো ”উপবানৰ হাতত । আপোনালোকে মাজে সময়ে আহি যা-থবৰ কৰি থাকিব ।”—প্ৰতিভাই ক’লে ।

‘নিশ্চয় থবৰ কৰি থাকিম । পিচে থবৰ কৰিবলৈ অহা মানে আপোনালোকৰ জজাল বঢ়োৱাহে ।’

“একো জজাল বঢ়োৱা নহয়, আহি পৈ থাকিলে ভালহে লাগে ।”—প্ৰতিভাই উত্তৰ দিলে ।

“পিচে নোমোৱানে, ইয়াতে নাতিনী চাই ভোল পৈ থাকিলেই হ’বনে ? ভাল দুটামানৰ কাৰণে যা-মোপাৰ কৰিব নেলাগিব আনোঁ ?”—মোহন শইকীয়াই যোগমায়াৰ ফালে চাই সোধে ।

“নাতিনী চাই ভাল নেলাগিব কিয় ?”—যোগমায়াই উত্তৰ দিলে ।

“নাতিনী সদায় চাই থাকিব পাৰিবাঁ, জাঁহা হাতুঁহক ।”—শইকীয়াই কয় ।

“জঁ, হওঁতে হয় । থবৰ জঁবা সোনকালে থবলৈ থিয় লাগিব ।”

এইবুলি কৈ শইকীয়া শইকীয়ানী দুয়ো লাহে লাহে ভাব পৰা ওলাই আহিল। প্ৰতিভাৰ কিন্তু যোগমায়াই কোৱা কথাবোৰ বৰ বাক নেজাগিল। ইমান দিন বোৱাৰীয়েকৰ কোনো খা-খবৰ কৰাই নাছিল। এতিয়া আহি পোনকোবেই নাতিনীয়েকক ঘৰলৈ লৈ যোৱাৰ কথা উলিওৱাটোকে এটা উদ্ভিষাওৰ গুণগোলৰ সূচনা যেন অনুমান কৰিলে।

এনেকৈ অনেক দিন গ'ল। অমিয়াৰ ল'ৰাৰ ছমাহ সোমাল। যোগমায়া আৰু মোহন শইকীয়াই মাজে মাজে গৈ নাতিনীৰ খা-খবৰ লৈ থাকে। যোগমায়াই তেনেকৈ লোকৰ ঘৰত আহি নিজ বোৱাৰী-য়েকৰ খবৰ ল'বলগীয়া হোৱাটো ভাল পোৱা নাছিল। গাটকৈ এদিন শইকীয়াক ক'লে —“নাতিনী জানো ঘৰলৈ নানে?”

“কিয় তেনেকৈ সুধিলো?”

“মানে লোকৰ ঘৰলৈ গৈ তেনেকৈ পো-বোৱাৰীৰ খবৰ কৰি থকাটো ভাল লগা নাই।”

“ভেনেহ'লে নগ'লেই হ'ল।” — শইকীয়াই কয়।

“নিজৰ নাতিনীকক নেচাইতো নোৱাৰোঁ।”

“ভেনেহ'লে ভালৈ যাবই লাগিব।”

“কেলেই? সিহঁতক ইয়ালৈ লৈ আহিলেই হ'ল।” — যোগমায়াই ক'লে।

“সিহঁতক ইয়ালৈ আনিব খুজিলেই পতিয়াবনে? আৰু সিহঁত এবাৰ ওলাই গ'ল যেতিয়া ইয়ালৈ মাতি আনিব নোখোজোঁ। সিহঁত নিজে আহিলে আহক।”

“বাক আপুনি মাতিব নেলাগে। ময়ে মাতিম। অন্ততঃ নাতিনীকতো ঘৰ পৰকাৰ লাগে।”

“যি কৰা কৰিবা। মই একো নেমাতোঁ।” —

“ভেনেহ'লে ব'লক আক্ৰিয়েই ভালৈ যাওঁ। মই যি ক'ব লাগে ক'ম।”

“ভোম্বাৰ যদি সেয়ে ইচ্ছা, ভেনেহ'লে ওলাওঁ।” — এইবুলি কৈ শইকীয়া ঘৰলৈ প্ৰস্তুত হ'ল। যোগমায়াও ওলাই আহিল আৰু দুয়ো গৈ বেধুৰ বকৱাৰ ঘৰ গালে।

জেঠমহীয়া সন্ধিয়া জাগিছে । আকাশত জোনবাইটিয়ে কুমুদ
মাঝি পূর্ণিমার নিশার শুভ্র জেউতি কেউঃঃঃঃঃ ছড়িাইছে ।

প্রতিভাই সেই সময়ত নাতিনীয়েককে বাহিৰৰ চোভালত ওয়লাই আহিল। শইকীয়াহঁতক দেখি ল'ৰাটি ওচৰতে বৈ থকা আম্বাজনীক দি ডিওৰলৈ সোমাই আহিল আৰু শইকীয়াক বাহিৰৰ চ'ৰতে বহিৰলৈ দিলে। যোগমায়া কিন্তু অলপ পিচ পৰি বৈ গ'ল আৰু নাতিনীয়েকক আম্বাজনীৰ কোলাৰ পৰা নিজ কোলালৈ আনি ডিওৰ সোমাল। ল'ৰাটোৱে কিন্তু কিবাকিবি অসুখট ডাশাৰে যেন প্ৰতিবাদ কৰি প্ৰতিভাৰ কোলালৈ যাব খজিলে।

“এহ! মই তোৰ কোমো কতো নহওঁ। সেইজনী বুঢ়ী-
মাহে আচল বুলি মাৰ! ” যোগমায়াই অঙ্গপ তানি ধৰি ক’লে—
“আজি নেৰিছোঁ, মোৰ লগত থাকিবনই লাগিব। ”

অলপ জোরেবে টেপা মাঝা যেন গাই কি হ'ল একো বৃজি
নেপাই হাফোলা মাঝ আকৌ প্রতিভা'র কোলালে হা'র বৃজিলে ।
লগে লগে যোগমায়া'র মুখলৈ চাই কাম্দিব'ল আদজ কবিলে । যোগমায়া'ই
মুখলৈ চাই ক'লে—“মানুহ চিনি পোতা হ'লিয়েই ।” আক বাৰ্হতা'র
সুৰত অলপকৈ তপিনাত চাপ'ব এটা মাঝি নাতিনৌয়েকক বৈশ্বনৌক
দি দিলে ।

“দেখাত কেঁচুবা হ'লে কি হ'ব! ভীষণে বুঝে। অশ্রুতে
সকলো কথা জানে। কোন মানুষের চিত্ত কেনেকুবা বুঝি পার
নহয়।” -প্রতিভাই হ'লি হ'লি সঙ্গীদ্য।

“সেইবোৰ মিছা কথা আই! আজি আপোনাৰ লগত আছে কাৰণে যোক অভিনাটিক যেন গাইছে। কাইলৈ মোৰ লগত থাকিলে আপোনাক গাহৰি দাৰ।”

“গাঢ়ে এওঁ বাতিনীয়েকক নৈ হাব'নতে আহিছে !”—বইকীয়াই
ক'লে ।

খইকীয়াৰ এই কথাবোৰৰ পৰাই প্ৰতিজ্ঞাই তেওঁলোকৰ অহাৰ উদ্দেশ্যটো বুজি পালে আৰু কোনো টান কথা নোকোৱাকৈয়ে স্বাভাৱে সেই সময়ে একো চেল নৈপাত্ত হৈনে সৰোৰে কথা জাবল কৰিলে—

“আজিগেই তে বাবনে ?”

“আজিয়েই লৈ যাবলৈ অহা নাই । জা-সুবিধা চাই দিন এটাৰ ঠিক কৰিবৰ কাৰণেহে আহিছোঁ ।” —যোগমাস্তাই ক’লে ।

“সুবিধা অসুবিধাৰ কথা একো নাই । আটাইবোৰ অচিনাকি মানুহ দেখিলে সি গোটেই কান্দি কাতি আধানাজি হ’ব । সেই কাৰণে মই তাক আপোনালোকৰ ঘৰলৈ লৈ যোৱাটো পচন্দ কৰা নাই ।”

“আটাইবোৰ অচিনাকি হ’লেও কেইদিনমানৰ ভিতৰতে চিনাকি হৈ পৰিব । তেতিয়া কোনো অসুবিধা নহ’ব । এতিয়াতো লগতে আৱাজনী যাবই ।”

“আৱাজনী আপোনালোকৰ তাত থাকিবগৈ ক’ত ? যোৰ জীৱাৰীৰ কথা নকওঁহেই, জানকি আৱাজনীয়ো আপোনালোকৰ ভালৈ যাব নোখোজে ।”

“বাক আয়া নেযায় নেলাগে যাব, ইহঁতেই যাব । অলপ দিন থকাৰ পিচত কোনো অসুবিধা নেপাব ।”

“অলপ দিন বন্ধাৰ পিচত নাতিনী ল’ৰা আৰু ল’ৰা হৈ নেথাকে । চেপেটা লাগিব । গতিকে সেইবোৰ আজি ৰাজে-কথা ৰাদ দিয়ক । তাক আপোনাৰ ভালৈ নিলেহে আপোনাৰ ল’ৰা হ’ব । এনেদৰে আপোনালোকৰ ঘৰৰে ল’ৰা । কোনো পৰ কৰিব পাৰে ।” —প্ৰতিভাই ক’লে ।

“তথাপিভো নিজৰ ঘৰ গৰাকিব নেলাগেনে কি ?” —যোগমাস্তাই সোধে ।

“ঘৰ গৰাকিব লাগে বুলি কি কথা আছে ? কিবা বোহাৰীনে ? মোটামুঠে, বুইছে, তাৰ স্বাস্থ্যটো ভালৈ বন্ধাহে আমাৰ সকলোৰে কৰ্ত্তব্য । আৰু তাৰ তত্ত্বিৰাত্ত ভালৈহে আপোনালোকৰ ভাল । গতিকে মই ইহঁতক এই অহকালিটোৰ কাৰণে ইয়াত নেবাখি হিজড়লৈ লৈ যায় বুলি ভাবিছোঁ । তাত থাকি ল’ৰাই বেচ আৰাম পাব, হেওঁৰা বদলি হ’লে ল’ৰাৰ চেহেৰা চাৰচোন ।” —প্ৰতিভাই ক’লে ।

এনেকৈ কোৱাৰ লগে লগে যোগমাস্তা মোটেইজনী বজিয়া উঠিল আৰু ক’লে—“আমৰবই কপাজৰ সোৰ । নাতিনী লগত ৰাখি আমল পোহাৰ সুখ আমাৰ ভাগ্য নাই । আপোনাজোকৰ পোহোহাৰী আনি ইয়াত ৰাখিছেহি । কাকলৈ আমাৰ বদনাম

বহিলে । তাতো আমি একো মতা নাই । গিচে আপোনালোক
অন্ততঃ নিজৰ খাটিবতে হ'লেও সিহঁতক অশ্লীলভাৱে পখিলাৰ লাগিছিল ।”

“কিনো কথাবোৰ কয় আপুনি ! জী-জোঁৱাইক ইয়াত থাকিম
কিয় ? আমাৰ ঘৰটো খালী হৈ এনেদৰে পৰি থকাত নলট হৈ
হাব ধৰিছে । ইমান এটা ডাঙৰ সম্পত্তি এনেকৈ জহি হাবলৈ
দিব পাৰিনে ? সিহঁতক আমি সেইটো তদাৰক কৰিবৰ কাৰণেহে
ইয়াত ৰাখিছোঁ । আগলৈ সিহঁতক লাগিব । আক যে কৈছে
অন্ততঃ আমাৰ খাটিবতে সিহঁতক আপোনালোকৰ ভালৈ হাব দিব
লাগে, তাৰ পৰিবৰ্তে কওঁ যে অন্ততঃ আপোনালোকৰ খাটিবতে
নাতিনীক হিজঙলৈ লৈ হাবলৈ দিবক । তথাচ যদি নেমানে, ভেনেহ'লে
আপোনালোকৰ ভালৈ লৈ যোৱাৰ অনুমতি দিবলৈ আমি কোন ?
পুতেক আছে কওক, লৈ হাব ।”—প্ৰতিডাই টানি ক'লে ।

এনেতে অমিয়া সোমাই আহিল । যোগমায়াই সুধিলে—
“ইয়াতে সদায়েই সোমাই থাকিবিনে ? ল'ৰা ইমান ডাঙৰ হ'ল
নিজৰ ঘৰখন নেদেখুৱাব নেকি ?”

“ভালৈ গৈ ল'ৰাটোৰ জজাল অকলে সহ্য কৰিব নোৱাৰিম
আক পাৰিলেও সি বৰ কলট পাব ।”—অমিয়াই ক'লে ।

“কেলেই মই নাইনে কি ?”

“আপুনি ডাঙৰ চকৰ জাঁজকে মাৰিবনে, ল'ৰাৰ আলপেচান
ধৰিব ?”—অমিয়াই সোধে ।

“ভেনেহ'লে তই নাৱাৰ ?”

“নাৱাওঁ বুজি কোৱা নাই । ল'ৰাটো অজপ ডাঙৰ দীঘল
হওঁক, ভেতিয়া হাম । এতিয়া ল'ৰাৰ সাতমাহত সোমালৈ ফেই-
দিনমানহে থাকি । সাতমাহত সোমালেই আমি হিজঙলৈ হাবলৈ
ঠিক কৰি থোৱা আছে । অন্ততঃ পৰবৰ দিনকেইটা তাতো কটোৱা
ভাল হ'ব ।”

যোহন শইকীয়াই ইমান সময় একো মোকোৱাকি তাক
মাৰি কথা-বাতৰাৰ পৰা ভেওঁলোকৰ মনৰ ভাৰ-পতি লক্ষ্য কৰি
আছিল । আক বুজিব পাৰিছিল যে প্ৰতিজন শইকীয়াৰ ঘৰলৈ
অমিয়াক পৰিওৱাৰ সমুখি হন নাই, আক অমিয়াকো ধৰিব ইচ্ছা

নকৰে। ইপিনে কথা-বাতৰাত প্ৰতিভাৰ এটা যেন বিজয়ৰ সুৰ আৰু যোগমায়া যেন পৰাজয়ৰ জে'দত জ্বলি-পকি উঠিছে। গভীৰে এনে অৱস্থাত আৰু বাকবিতণ্ডাই বেছি অনিষ্টহে কৰিব বুলি ভাবি তেওঁ যাবলৈ উঠিল আৰু যোগমায়াক ক'লে— “যাওঁ আঁহা। বাতি বহুত হ'ল।”

উপায় নেপাই যোগমায়াও লাহে লাহে উঠিল।

(একান্তিশ)

ঘৰ পায়েই যোগমায়াই শইকীয়াক বাঘে ধৰাদি ধৰিলে।

“কেলেই! ইমান যে জুই আওনি যেন হৈছাঁ কাৰণ কি?”
— শইকীয়াই সোধে।

“কাৰণটো মইহে কৈ দিবলগীয়া হ'ল! আহিবলৈ শুং নাইকীয়া কৰিলে। মই আজিয়েই এটা বগাদফা কৰিলোঁহেঁতেন নহয়। বিশিনক মাতি আনি তাক ইয়ালৈ আহিবলৈ সৈমান কৰিলোঁহেঁতেন।”

“তাক তুমি কেনেকৈ সৈমান কৰাৱাঁ। সিভো দ্বতন্তৰীয়া নহয়।” — শইকীয়াই ক'লে।

“তেনে ল'ৰানো কেলেইহেঁ! মাক-বাপেকক একেবাৰেই বাদ দি শহৰ-শাহৰেকৰ ওচৰত যি এনেকৈ সপি দিব পাৰে।”

“সেইটোতো তাৰ জগৰ নহয়। তাৰ কাৰণে দায়ী আমি। সিভো এতিয়া তাৰ সংসাৰখন চাবখাব কৰি দিব নোৱাৰে।”

যোগমায়া কিন্তু শইকীয়াৰ এই কথাত প্ৰত্যয় নগ'ল। পৰাস্তৰ-নিঃশূন্য প্ৰতিশোধ প্ৰৱণতাই বাস্তৱৰ মেৰপাকত পৰি নিজৰ অন্তৰকে দহি পেলায়।

যোগমায়াৰো সেয়ে হ'ল। যিমানেই তেওঁৰ মন প্ৰতিশোধৰ ভাৱৰ দ্বাৰা অধীৰ হৈ উঠিল, সিমানে বাস্তৱৰ বাধাত ই ভীৰ হৈ নিজকে দাহ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। লাহে লাহে কেউফালৰ পৰা বহুত কথাই তেওঁৰ মন জ্বলি জ্বলি খাবলৈ ধৰিলে। অজপ দিনৰ ভিতৰতে মন ডাঙ্গি পৰাস্ত গোটেই শৰীৰ দুৰ্বল হ'ল আৰু হৃদয়ৰ ক্ৰিয়া নিজেৰে হৈ পৰিল। লগে লগে মূৰ মূৰশিয়ো আঁৰত হোৱাত যোগমায়া শয়ালশায়ী হ'ল।

কথাত লাগি মানুহ মৰে। এই কথা যেতিয়া মানুহৰ মগজুত বৰকৈ লাগে, তেতিয়া ইয়েই যে অকল মগজুত ঘূৰে এনে নহয়, মগজুকো ঘূৰায়। বিছনাত পৰাৰ লগে লগে এই কথাবোৰে যোগমায়াৰ মগজুত বোচকৈহে খেলা কৰিলে। গতিকে বিশ্রামৰ অভাৱত তেওঁৰ স্বাস্থ্য ভালৰ ফালে যাওক চাহি দ্ৰুত গতিত বেগ্নাহে হ'বলৈ ধৰিলে। কেইদিনমানৰ ভিতৰতে তেওঁ সংজাহীন হৈ পৰিল আৰু লগে লগে তেওঁ অলপ অলপকৈ ভুল বকিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

যিদিনা বিপিন খবৰ ল'বলৈ আহে, সেইদিনা যোগমায়াৰ অৱস্থা আগতকৈ বেছি বেয়া। বিপিন অহা কথাটোৰ তেওঁ গম ধৰিব নোৱাৰিলে।

বিছনাতে পৰি লাহে লাহে তেওঁ ক'লে—“বাপ নাছিল।”

বিপিনে তেওঁ অহা কথাটো কেবাবোৰো মাৰু বৃত্তান্ত জুজিছিল। কিন্তু মাকৰ পৰা কোনো সহাবি নোপালে।

“নেলাগে আহিব সি।”

অলপ সময় উলকা মাৰি থাকি আকৌ লাহেকৈ ক'লে—
“কেনেকৈ সি আহে! নোৱাৰে। সিহঁতে তাক গিলি ধৰি আছে।”

কথাৰ বহিঃপ্ৰকাশৰ পৰা ধাৰণা হ'ল যেন এতিয়াও এটা ভাৱৰ প্ৰক্ৰিয়াই অন্তৰত ধাৰাবাহিক ৰূপে ক্ৰিয়া কৰি আছে।

নিজৰ উপস্থিতিৰ কথা কোনোপধ্যেই মাকক বৃত্তান্ত নোৱাৰি বিপিন অশ্রুতনয়নে অলপ আঁতৰত থিয় দিলে।

ইতিমধ্যে কনক শমাই যোগমায়াৰ অসুখৰ খবৰ কৰিবলৈ আহি ভিতৰ সোমাল।

“মোৰ ল'ৰাটোক মোৰ বুকুৰ পৰা কাঢ়ি নিলে।”

অলপ সময়ৰ কাৰণে উলকা মাৰি আকৌ ক'লে—“মাম্বিনী আনি ঘৰ পৰকাষ নোৱাৰিলো।”

“সিহঁতে যোলে ছিলওলৈ লৈ যাব”

বিপিনে কান্দি কান্দি লাহেকৈ বাহিৰৰ কামৰ ঘাটৰ ওপৰতে চিঙি দিলে।

(বহিঃ)

কনক শৰ্মা ওলাই বাহিৰে বাহিৰে বেণুধৰ বকহাৰ ঘৰ পালেহি
আৰু প্ৰতিভাই ক'লে—

“সোনকালে বিপিনহঁতৰ ঘৰলৈ যাব লাগে, ওলাওক ।”

“কি কাৰণত ইমান ততাতৈয়াকৈ তালৈ যাব লগা হ'ল ?”
—প্ৰতিভাই প্ৰশ্ন কৰিলে ।

“আপোনাৰ বিয়েনীৰ বৰ টান নবীয়া, নাভিনী আৰু
বোহাৰীয়েকক বিচাৰিছে ।”

“মোক বিচৰা নাই নহয় ! মই যাব লাগে কি কাৰণত ?”
“অমিত্ৰা আৰু পোপাটিক লৈ যোৱা আপোনাৰ কৰ্তব্য কাৰণে
আপুনি যাব লাগে ।”—কনক শৰ্মাই ডাঠি ক'লে ।

“যিখন ঘৰত মোৰ ছোৱালীয়ে ইমান কষ্ট পাই আহিছে
তালৈ কেতিয়াও মই তাইক যাবলৈ ক'ব নোৱাৰোঁ । মই নিজে
নিম্বাটো দূৰৰ কথা ।”—প্ৰতিভাই উত্তৰ দিয়ে ।

“মিতিবৰ ঘৰৰ বিপদতো আপোনাৰ সহানুভূতি নাই ?”
—কনক শৰ্মাই সুধিলে ।

“সহানুভূতি দেখুৱাই লাভ নাই, নিজে অৰ্জা কল তুজিবই
জাৰিব ।”

“তাৰ মানে ?”

“মোৰ পেটৰ পোহালীক সিহঁতৰ ঘৰত পতাই দিছিলোঁ ।
সিহঁতে মৰমৰে নাৰাণি অভ্যাচাৰ জাৰত কৰিলে । নিজৰ মৰমটো
জইনক দি মৰমটো প্ৰতিকলিত কৰিব নোৱাৰিলে । বৰং আমাৰ
মনত শেল হানিলে । আমাৰ নিজৰ জীৱ প্ৰতি মৰমৰ কোনো দাম
নাইনে কি ? নিজৰ ভালপোহাটো যদি নিজতে ভেনেকৈ প্ৰতিকলিত
কৰিব খোজে, তাৰ পৰিণাম এনেকুৱাই হ'ব ? আমাৰ সহানুভূতিৰ
অৱসৰ ক'ত ?”—প্ৰতিভাই কোনো দিখা-বোধ নকৰাকৈ ভাবি মাৰিলে ।

“ভেনেহ'মে অমিত্ৰা আৰু জ'ৰাটিক পখাওক ।”—কনক
শৰ্মাই কয় ।

“সিহঁতো স্বাৰ নোৱাৰে । বিপিন আহি নোপোস্তাৰ কাষত
বৈ আহে । তেওঁ আহি পোস্তাহেঁতেন আহি, ইমান সময়ত হিৰাওলৈ
বুজি ওঠাহাটী পোস্তাপুই হ’লোগৈহেঁতেন । গাঢ়ী তৈয়াৰ কৰি ৰাখিছে ।”

“আপোনালোকে তেনে কাম কৰি কান্দোঁন কথা নাৰাখিব ।
ভাবোপৰি মাকৰ যদি এনে অৱস্থাত কিবা অঘটন ঘটে, তেতিয়া
ভাৱেনে কি বিপিন পুনৰ ইয়ালৈ আহিব ?”

“তেওঁ ইয়ালৈ নাহে যদি নেজাগে আহিব, মোৰ ছোৱালী
মোৰ লগতে থাকিব ।”

“আপুনি ইমান পৰ্য্যন্ত আগবাঢ়িছে । আজি বেধু ইয়াত
থকাহেঁতেন বোধকৰোঁ কথা ইমান দূৰ আগবাঢ়িবলৈ নিদিগৈহেঁতেন ।”

“দিয়ে নিদিয়ে ক’ব নোৱাৰোঁ । মোৰ এই সম্বন্ধে অভিমত
স্পষ্ট ।”

“বাক তেনেহ’লে আপোনাৰ কথা সকলো বুজিলোঁ । অমিত্ৰাৰ
মত কি এবাৰ বুজি লোৱা ভাল হ’ব ।”

“অমিত্ৰাৰ আক মত কি বুজিবলৈ আছে ? তাই যদি মোৰ
জী হ’ল, মোৰ মতৰ থিক’তে স্বাৰ নোৱাৰে ।”—প্ৰতিভাই ক’লে ।

“তথাপিভো তাই শিকিষ্ঠা ছোৱালী । তাইৰ এটা কেৱল
ধাৰণাও থাকিব পাৰে ।” এইবুলি কনক শৰ্মাই লাহে লাহে অমিত্ৰাৰ
ওচৰলৈ গ’ল ।

অমিত্ৰাই কেঁচুৱাটোক পিৱাহ খুৱাই ওচৰৰ কেঠাৰ পৰা
প্ৰতিভা আৰু কনক শৰ্মাৰ সকলো কথা শুনি আহিল । এই
কথাবিলোকে ইতিমধ্যে অমিত্ৰাৰ মন অলপ অলপকৈ স্পৰ্শ কৰিছিল ।

“অমি, অমি, কি কৰিছ’। চাওঁ এইকালে ওলাই আহোঁ
অমিত্ৰাই আত্মজনীক আঁঠি কেঁচুৱাটো দি লাহেকৈ ওলাই আহিল
আৰু ক’লে—“কি ক’ল দলাইদেউ ।”

কনক শৰ্মাই ক’লে—“ক’বলৈ বিবেচ একো নাই । কেঁচুৱাৰ দহ-
দেৰাব টান । এতিয়া দুখি বেগতে ওলাব লাগে । কি অমিবা
ভোৱালোকক দেখিলে সুখিব কৰেই ।”

“দহ আইব টান আৰু কি কৰিব লাগে । কান্দোঁন অমি
চিকিৎসা কৰায়েই হ’ল ।”

“মানে তুমি কথাটো বুজা নাই গতিকে তেনেকৈ কৈছাঁ। শাহস্বেৰাৰ কোনো বেমাৰ বিশেষ নহয়। মাত্ৰ নাতিনী আৰু পো-
হোহাৰী লগত নথকাৰ কাৰণে ব্যৰ্থভাৱনিত বহুতদিনীয়া মনস্তাপটো
এতিয়া উজাৰ খাই উয়কৰ মূৰ্ত্তি ধাৰণ কৰাত প্ৰলাপ বকিছে।”

“তেওঁ মোক যিমান নিষ্ঠুৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল তাৰ পৰিণাম
এতিয়া ভোগ কৰিছে।”

“এইটো প্ৰতিশোধ লোৱাৰ কথা নহয়। কাৰণ প্ৰতিশোধ
লবী কাৰ ওপৰত ? নিজৰ শাহস্বেৰাৰ ওপৰত ? তাৰ মানুহে তুমি
নিজৰ ওপৰতে প্ৰতিশোধ লবী ?” —কনক শৰ্মাই সোধে।

“এইবোৰ আপুনি কি কথা কৈছে মই সমূল বুজা নাই।”
—অমিয়াই ভেলেঙীৰ দৰে ৰ লাগি চাই থাকে।

“তুমি তোমাৰ স্বাৰ্থৰ বিপৰীতে যাবানে কি ?”

“কেতিয়াও নাযাওঁ।”

“ভেনেহ’লে তোমাৰ স্বাৰ্থ বন্ধা কৰি নচলা কিয় ?”
—কনক শৰ্মাই সোধে।

“আপোনাৰ কথাবোৰ মই একোকে নুবুজুঁ”—অমিয়াই কয়।

“মানে তোমাৰ আৰু তোমাৰ স্বামীৰ স্বাৰ্থ এক নহয় জহনো ?”

“হয়”

“ভেনেহ’লে স্বামীৰ কথাবোৰত নিলিপ্ত থাকি নিজ স্বাৰ্থ
অৱলম্বি দিবী কিয় ?”

“তেওঁৰ মকত্ৰা কথাবোৰত উঠি-পৰি লাগিলে যে আমাৰ
দাম্পত্য জীৱনৰ স্বাৰ্থ সিকি হ’ব এনে নহয়।” —অমিয়াই উত্তৰ দিয়ে।

“তেওঁৰ কথাবোৰ বাদ দি যদি তুমি তোমাৰ মা-দেউতাবাৰ
স্বাৰ্থৰ লগত তোমাৰ স্বাৰ্থ এক হুজি ভাবী সেইটোৱো তোমাৰ
ভুল হ’ব।”

“চকমেকৈ ?”

“তোমাকতো এতিয়া কোনেও বন্ধাৰ দৰৰ হোৱাজী নোবোলে।

“কি বোলে ?”

“বাইৰীয়াৰ দৰৰ হোৱাজী।”

“জানোঁ ।”

“ভেনেহ’লৈ শইকীয়াৰ হাবৰ পৌৰুষ নজাই বাহিৰৰ কাৰণে চেল্টা নকৰা কিয় ?”

“সেইবুলিয়েই নিজকে অৱমাননা আৰু অপৰিসীম কণ্টৰ মাৰ্জলৈ ঠেলি নিব পাৰিলে ?”

“তোমাৰ মা-দেউতাবাৰ অজ্ঞান ধন-সম্পত্তি থাকিব পৰে আৰু তাৰ সুখতে তুমি মজি থাকিব পাৰা। কিন্তু সেই ধন-সম্পত্তি তোমাৰ স্বামীৰ নহয় আৰু তাৰ পৰা তোমাৰ স্বামীয়ে সুখ পাব নোৱাৰে ।”

“মট সুখ পালেইভো তেওঁ সুখ পোৱা যেন হ’ব ।”
— অমিৱাই ক’লে ।

“সেইটো যে এতিয়া হোৱা নাই ।”

“কি কাৰণত ?”

“তুমি শইকীয়াৰ হাবলৈ গৈ বিপিনৰ অৱস্থা দেখিয়েই বুজিবা। আৰু তোমালোকৰ কাৰণেই এনে এটা নিকাৰ হোৱা কৰি মাক মৰিলে বিপিন যে ইয়ালৈ আহিব মোৰ বিশ্বাস নহয় ।”

“নাহে যদি নেজায়ে আহিব । ভাৰ্জপোৱা মই ভালৈ গৈ জীয়াতু ভুগিব নোৱাৰোঁ ।”

“তুমিয়ে মাৰাৰ পৰেই কথা কৈছা। তোমাৰ মাৰাই তোমালোকক ইয়াত ৰাখি বিপিনৰ ওপৰত কড়’ত অটোৱাৰ সুযোগ লৈয়েই জীৱেকৰ মৰমটো প্ৰতিফলিত কৰিছে। কিন্তু তুমি যদি তোমাৰ স্বামীৰ আৱশ্যক বিজ্ঞাৰ বুজি সেই অনুসৰি কাৰ্য কৰাৰ সুবিধা গ্ৰহণ নকৰা, ভেনেহ’লৈ তুমি তোমাৰ স্বামীৰ প্ৰতি ভাৰ্জপোৱাক কেনেকৈ ৰূপ দিবা। অকল বিপিন তোমাৰ লগত থাকি তোমাৰ ভাৰ্জনা অনুসৰি চাৰিলেই সাম্প্ৰতিক জীৱনৰ গ্ৰন্থত সন্তোষ সিদ্ধি হ’বনে ? তুমি তোমাৰ স্বামীৰ লগত থাকি তেওঁৰ অসন্তোষৰ যোগান ধৰিবা আৰু তেওঁ তোমাৰ চাহিদা পূৰণ কৰিব। তেওঁ তোমালোকৰ স্বাৰ্থটো ভাৰ্জপোৱাৰ যোগে পূৰ্ণ হ’ব। তোমাৰ হাবলৈ তোমালোকৰ গ্ৰন্থত স্বাৰ্থ পূৰণ কৰিব নোৱাৰে। যি মাৰাই ভাৰ্জনা কৰাৰ পাহৰ ভাৰ্জনা কৰাত বাধা দিছে, সেই মাৰায়ে নিজ

শহৰৰ মন কেনেকৈ যোগান ধৰিছিল, তুমি কি বুজিবা ! আক
তোমাৰ মাৰাৰ অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ কাৰণেই বেগুৱে গোটেই জীৱন-
টোক নিজে ভৰা দৰেই ৰূপ দিব পাৰিছিল আৰু এতিয়াও সমাজত
ভেনে এটা প্ৰতিপত্তিৰ বিস্তাৰ কৰি আছে । এই কথা লৈয়ে যদি
এতিয়া তোমালোকৰ এবাএবি হয়, আৰু তুমি আই-বোপাইৰ
লগত ছিলওভ থাকিবলৈ লোৱা তেতিয়া অলপ দিনৰ পিছত তুমি
জৰুৰীয়া অনুভৱ কৰি অনুতপ্ত হ'ব লাগিব । গোটেই জীৱন
যেন ই তোমাক দৰি থাকিব । আৰু লাহে লাহে যেতিয়া তোমাৰ
এই ল'ৰা ডাঙৰ হৈ সকলো কথা বুজা হৈ পৰিব, তেতিয়া তোমাৰ
এই দোষৰ কাৰণে তোমাক ই ক্ষমা নকৰিব ।”

এনেকৈ কৈ কনক শৰ্মা নীৰৱ হ'ল ।

ইমান সময় কনক শৰ্মাই গাই থকা কথাবোৰে অমিয়াৰ
মনত কোনো প্ৰতিক্ৰিয়া কৰা নাছিল । কিন্তু যেতিয়া তেওঁ ল'ৰাটিৰ
কথা উত্থাপন কৰিলে, তেতিয়া যেন অমিয়াৰ চেতনা জাগিল
—“হুতাশ । ই যেতিয়া ডাঙৰ হ'ব, তেতিয়া ই অন্ততঃ বাপেকৰ
আদ্যোপান্ত সুখি বাতিবাস্ত কৰি পেলাব । এতিয়া আৰু বেছি কৰিবৰ
সমৰ্থ নাই । মই ল'ৰালৰিকৈ পৈ যদি শাহৰ জীৱন বচাব পাবোঁ,
তেতিয়াও যেন ইমান দিনে কৰি অহা ডুগবোৰৰ প্ৰতিকাৰ হ'ব ।”

এনেকৈ ভাবি অমিয়াই কনক শৰ্মাক ক'লে—“দলাইদেউ ।
মোক থৈ আহকগৈ । মই এতিয়াই যাম । অলপ ব'ব । কমপোৰ-
জান সলাই কেঁচুৱাটোক খুঁৱা বস্ত্ৰ-বেহানীবোৰ লৈ আহোঁ ।”

এইবুলি কৈ অমিয়া কতকতে ডিম্বৰৰ পৰা ওলাই কনক
শৰ্মাৰ গিচে পিচে খোজ ল'লে ।

প্ৰতিটাই এই কাত দেবি অমিয়াক ক'লে—“তই বাৰ বুজিছ যা,
মই একো নকওঁ । কিন্তু আজিৰ পৰা ভোৰ কোনো ধৰৰ জামি নহয় ।”

অমিয়া পৈ যেতিয়া বিপিনইতৰ ঘৰত ওলাহেঁ তেতিয়া
লোকমায়াৰ অৱস্থা শকটৰ পৰা বেছি শকটতৰ হৈছে । তেওঁ
চেতন-মুগ্ধ ।

বিপিনে অমিয়াক ক'লে—“বহুত বেছি কৰিবাঁ, জামি ।”
এইবুলি নিজৰ ল'ৰাটো বুকুত আঁকোৱালি লৈ হুক হুক কৰি
কানিৰলৈ ধৰিলে ।

(ভেটিন)

মোদনমাৰাৰ মৃত্যুৰ পিছৰ পৰা তিনিও আৰু অধিক দুয়ো
শইকীয়াৰ লগত নিজৰ বন্ধুত্ব থাকিবলৈ ল'লে । নিজৰ দুখীয়া
অৱস্থাটো যেন অধিক ভাল লাগিবলৈ মোদনৰ পৰা প্ৰকাশ হ'ল ।

দিনবিলাক এনেকৈ আহে আহে যাকলৈ ধৰিলে । সময়
সিমানৈ পুৰণি হৈ গ'ল, সিমানৈ শইকীয়াৰ প্ৰশস্তিত জনাত অৱস্থাটো
যেন আকৌ জাগি উঠিল । কিম্বা এটাৰ অৱস্থা যেন তেওঁ বেছিকৈ
অনুভৱ কৰিলে ।

এনেকুৱা এটা আবেগতেই যেন এলিফ সজিয়া তেওঁ অৱশ্যেই
কনক শৰ্মাৰ ঘৰত উঠিলে ।

শৰ্মাই শইকীয়াক দেখি ক'লে—“আহাঁ, মই তোমাৰ ভাই
মাম মাম বুলি ভাবিছিলো যা-ঘৰৰ এটা কৰিবলৈ পৰা নাই ।
আশা কৰা নাছিলো যদিও তুমিহেই আহি পৰিছা ।”

“গাভীৰ বৰ দুখীয়া, আহিব পৰা নকি মোৰ নাই ।
তথানিতো যেন মনৰ বেজাৰত আহি পৰিছো । আজি জলপ সিমৰ
পৰা পতিবন মোৰা মনোভাৱ আকৌ এটা উকলি উকলি তাত জাগি
বু-দুৱনি আৰম্ভ হৈছে ।”

“কেলেই ? গো-বোহাৰী আৰু তাতোকৈ তল জমা নকিচক
কৰতে পাইছাঁ । বেয়া জাগিব কিয় ?”—কনক শৰ্মাই সোধে ।

“সকলো পাইছোঁ । তথানিতো যেন কিম্বা এটা নাই নাই ।”

“নাতি-নুতা, গো-বোহাৰী পালেহো আৰু কি জামেহে ।”

“নিজৰ চিবোতাহীৰ হাম কোনেও পুৰাৰ নোহাব কুইছাঁ ।
কুৱাকালত চিবোতাহীৰ অনুভৱ জীৱন শূন্য ।” “কেতিয়া সঙ্গোবন্দত
ভাৰতগান্ধীৰ আৱেশনীৰ অৱস্থাটো বুজিব নোৱাৰি, কুইছাঁ ।”
—শইকীয়াই কয় ।

“তোমাৰ জ'ৰা-হোৱাৰী থকিও চিবোতাহী মোকোতাক কৰিব
নোৱাৰ । মোৰ চিবোতাহী থকিও জ'ৰা-হোৱাৰী নাইকিহে কৰিব
নোৱাৰ, কাৰণ জ'ৰা-হোৱাৰী নাইকিহে মনোভাৱ জীৱন চোক-জীৱন”
—কনক শৰ্মাই এই বুলি হৈ শইকীয়াৰ মূৰলৈ ফেৰা এটা দুখ-
ভৰে চাই বহে ।

“ল’ৰা-ছোৱালী থকা-নথকা একেই । সেইবোৰে বুঢ়াকালত নেচায় । গতিকে শেষ জীৱনত এটা অৱতাৰ বোজা কঢ়িয়াই যেন নিবৰাব কটাবলগীয়া হয় ।”—শইকীয়াই উত্তৰ দিলে ।

“মিজৰ যি কষ্ট হয়, হস্তক দিলাচোন । তথ্যগিতো ভোম্বাৰ যি বংশত কুদৰ্শ দিবলৈ এডাল সাকো আছে ।”—শৰ্মাই প্ৰতিবাদ কৰিলে ।

“মোৰ বংশ বৰ্দ্ধা হ’ল হয়, কিন্তু আত্মবৰ্দ্ধা নহয় দেখোন । পৃথিনীৰ অতীতত এতিয়া মানসিক কষ্টত মৰিব লাগিব যেন পাইছে” ।”—শইকীয়াই উত্তৰ দিলে ।

“বংশবৰ্দ্ধাও আত্মবৰ্দ্ধা । ময়ো আত্মবৰ্দ্ধা কৰিবলৈয়ে নিচাৰিছোঁ । মোটতে ভালখোৱাটো সদায়েই এটা আত্মবৰ্দ্ধাৰ প্ৰচেষ্টা ।”—কনক শৰ্মাই কয় ।

“তুমি কথাটোৰ আচল স্বৰূপটোকে উদ্ঘাটন কৰিছা । সংসাৰত কেউফালে সকলোৱে একা দিব খোজাৰ কাৰণে মনটোৱে অস্তিত্বঃ এজনৰ লগত বান্ধ খাব খোজে । সেই বান্ধোনটোকে তুমি ভালপোতা বোৰ্ণা, প্ৰেম বোৰ্ণা, বন্ধন বোৰ্ণা বি বোৰ্ণা বোৰ্ণা ।”

“তুমি ঠিকেই কৈছা । সংসাৰত দেখিবা পূত্ৰকে বাপেকক এবিধে, ভীয়েকে মাক-বাপেকৰ মৰম নেভটি অইন এটা ডেকা-ল’ৰাৰ লগত বান্ধ খাইছে, ভায়েক ভগ্নেন হৈছে । জানকি ঐশীয়েকত নিৰ্ভয়কক এবি যোৱাৰ ডাবুকি মাজে ময়ূৰ দি আছে । ভেনে-হুৱত মনটোৱে বৰকৈ আঁতি ধৰি এজনৰ লগত বান্ধ খাব খোজে ।”

“জাক আমি ভেনে এটা কথাকে প্ৰেম বুলি কওঁ ।”

“আচলতে দুজনৰ এনে ভালপোতাৰ পৰা একো বহানি উদ্ভাৱন সাধন নহয় নাইবা আত্মশয়কৰ পৰিতৃপ্তি নহয় ।”

“ভেনেহ’লে স্বাৰ্থৰ বাহিৰে প্ৰেম বুলি কোনো এটা কথা কওৱাইকে কি ?”—শইকীয়াই সোধে ।

“মাই ।”—এই শুল্লি কৈ কনক শৰ্মা অজপ সময়ৰ কাৰণে দৰ্শনা দাৰি বঁল জাঁক জাকো কবলৈ ধৰিলে—“ভেনেকৈ কৰে কথাটো অজপ ভুল হৈছে । এনে প্ৰেমৰ এটা উপবাদিতা আছে ।”

“কি উপবাদিতা ?”—শইকীয়াই সোধে ।

“প্ৰেম যে মৰীচিকা খেদাৰ নিচিনা কথা এই ভদ্ৰ বুজাত সহায় কৰে ।”

“তেনেহ’লে ই বহস্যময় ।”

“তুমি ঠিকেই কৈছোঁ । সংসাৰৰ কেটুনা আঙুড়াও নোপোতা দুই ডেকা-গাভৰুৱে এনে কথাত হৃদয়ৰ সকলো উদ্ভাস ঢালি দি ইয়াৰ পিছত খেদি ফুৰে—ইয়ো এটা বিষম বহস্য । মাক-বাপেকে পুতেক-জীয়েকৰ প্ৰতি মৰমটোৰ একচেতীয়া দখল লব খোজে আৰু পুতেক-জীয়েকহঁতে এনে মৰমৰ জৰী টুকুৰাটুকুৰ কৰি চিঙি এবাই যাব খোজে—এনে বহস্য বৈষম্য বিজড়িত ।”

“আৰু তোমাৰ নিচিনা ল’ৰা-ছোৱালী নাইকিয়া মানুহে ভাল পোতাৰ তথ্য উন্মোচন কৰিব খোজে ইয়ো এটা বৈষম্য ।”
—এইবুলি শইকীয়াই বেজাৰৰ মাজতে হাঁহি দিয়ে ।

কনক শৰ্মাৱো খলখলকৈ হাঁহি মাৰি লগাই দিয়ে—“বোবাই কয়, কলাই শুনে, দাঁত নাইকিয়া মানুহবোৰে মাহ-চাউল ধুনে ।”

— — —